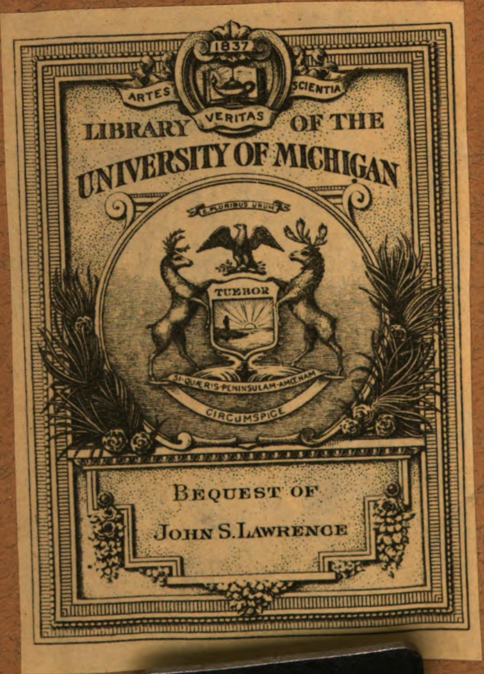

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE
BEQUEST OF
JOHN S. LAWRENCE

CAIVS
SVETONIVS
TRANQVILLVS
SPQR
SPQR
PARISIIS MDCXLIV
E TYPOGRAPHIA REGIA

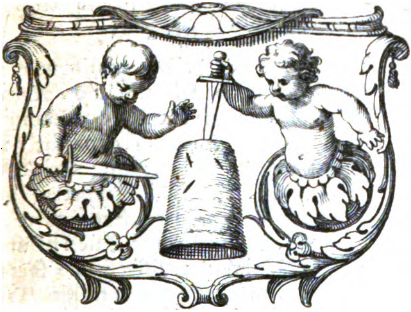
SVETONII TRANQVILLI VITA,

Ex Angeli Politiani in hunc scriptorem præfatione potissimum desumpta.

CAIVS Suetonius Tranquillus patrem habuit Suetonium Lenem, tertiædecimæ legionis bello Othoniano tribunum angusticlauium. Natus est circa initia imperii Vespasiani: nam viginti annis a morte Neronis adolescentem, item imperante Domitiano adolescentulum se ipse nominat. Adeptus erat & ipse tribunatum militum; sed contulit statim in propinquum suum Cæsennium Siluanum. Post magister epistolarum imperatoris Hadriani, eo honore priuatus est, quod apud Sabinam principis vxorem familiarius egerat, quam reuerentia domus aulicæ postulabat. Matrimonium ipsi parum felix, sine liberis; quare intercessione

Plinii iunioris ius trium liberorum ab imperatore Traiano obtinuit. Præter vitas duodecim Cæsarum (quas octo libris ita complexus est, vt prioribus sex singuli imperatores, septimo solstitiales illi, Galba, Otho, Vitellius, octauo gens Flauia, comprehendantur) scripsit hæc quæ recenset Suidas: De Græcorum lusibus librum vnum: De Romanorum certaminibus & spectaculis duos: De anno Romano vnum: De notis vnum: De republica Ciceroniana contra Didymum, vnum: De nominibus propriis: deque vestium generibus: De ominosis verbis: De vrbe Roma & eius institutis moribusque libros duos: De stemmatibus illustrium Romanorum. Citantur & hi Suetonii libri: De regibus tres, ab Ausonio: De institutione officiorum, a Prisciano; & ab eodem: De prætoribus, plures; nam etiam octauum allegat. Attribuuntur insuper Suetonio libri: De triumphis: De poetis: De vitiis corporalibus: De rebus variis. Sed vt duo posteriores a futili tantum auctore Seruio citantur: ita De institutione officiorum & triumphis, e libris, De vrbe Roma fortasse petiti sint; atque De poetis compre-

henſi fuerint libellis : De grammaticis & rhetoribus , &c. quorum quædam habemus. Alium quoque Suetonium citat Vopiſcus , etiam hiſtoricum , ſed cognomento Octauium ; eius nihil exſtat. Verum cum mentio Vopiſci facta ſit , lubet hæc collectanea ipſius de hoc noſtro teſtimonio finire. Vocat igitur emendatiſſimum & candidiſſimum ſcriptorem. Quo elogio omnia dixit.

LECTORI.

SVETONIVM esse acephalum plures existimauere. nihil enim euincit capitulorum series, cum hac operis tributio ab auctore non sit; quæ igitur e Suetonio exciderant, aut excidisse videbantur, ea quondam depleuit Ludouicus Viues Hispanus; sed non ita feliciter vt sphalmata quædam non irrepserint. Quare cum Lauinus Torrentius singula repurgarit, auxeritque e fastis, eam opellam, ne quid huic libello deesset, visum est præmittere.

I. GENTEM Iuliam plerisque creditum ab Ascanio Iulo, Æneæ ex Creusa filio, manasse, qui Lauinio relicto Albam Longam condidit; in qua & regnauit. Aliis, iisque certiori fide, ab Iulo, Ascanii filio, repetere visum potius. Ascanio mortuo, cum ad Siluium, Lauiniæ atque Æneæ filium, regnum Latinum redisset, cura sacrorum ceremoniarumque Latinæ ac Trojanæ gentis penes sobolem Iuli mansit; ex qua sunt Iulii. Hos cum aliis quibusdam nobilissimis Latii familiis Tullus Hostilius, Romanorum rex, post-

quam Albam diruisset, Romam transtulit, & in patres cooptauit. Sero ad magistratus emerserunt, atque inter patricios maiorum gentium fere postremi, in iisque principes Iulii. C. enim Iulius L. F. * N. Iulus cum P. Pinario Mamercino Rufo consulatum gessit A. V. C. CCLXIV. septemque annis post eius filius cum Q. Fabio Vibulano II. Iterum, aliquanto interuallo Vopiscus Iulius C. F. L. N. cum L. Æmilio Mamercino III. A. V. CCXXC. Reperio & altero ac trecentesimo C. Iulium C. F. L. N. decemuirum legibus scribundis, priori eius magistratus lectione, C. Iulum C. F. C. N. consulem cum M.' Geganio Macerino CCCVI. & eumdem II. cum L. Verginio Tricosto CCCXIIX. proximeque III. cum eodem Verginio II. Atque hæc de Iulis. nam familiæ eius omnes cum singulorum honoribus, qui plures ac varii, reuocare & colligere, neque instituti nostri, & res obuia est in fastis. Obseruati autem mihi in gente Iulia etiam Mentones, in iisque C. Iulius T. Quinctii Penni Cincinnati in consulatu A. V. CCCXXII. collega. Inuenio & C. Iulium Denterem, equitum magistrum,

dictatore C. Claudio Crass. Sabino Regillensi comitiorum habendorum causa CDV. Quin fuere in Iuliis Libones quoque, & in eapse stirpe triumphalis L. Iulius L. F. L. N. in consulatu M. Atilii Reguli A. V. CDXXCVI. collega. In C. vero Iulio L. F. Cæsare Strabone, quem & Suetonius sensit. Iulii cap. LV. & laudat Cicero Bruto, ac De oratore II. dubito an non Strabo agnomen capiendum: nam alioqui penes nos est argenteus nummus L. IVL. L. F. Strabonis. Superioris epigramma extat in Vrbis antiquitatibus tale:

C. IVLIVS. L. F. CÆSAR. STRABO.
ÆD. CVR. Q. TR. MIL. BIS.
XVIR. AGR. DAND. ADTR.
IVD. PONTIF.

Vidi denique qui & Annales in Iuliis recenserent, quos in Fastis equidem nondum reperi. Sed Familiar. octauo M. Cœlii epistola ad Ciceronem VII. L. Iulius L. F. Pomp. Annalis inter alios refertur, parum certa & explorata (vt arbitror) scriptura: nam præterquam quod emendatiores codices Vil-

lium vocant, diserte lib. XL. scriptum Liuio, rogationem ab L. Villio trib. pl. latam, quot annos nati quemque magistratum peterent, caperentque. Inde cognomen familiæ inditum, vt Annales appellarentur. Hactenus Liuius. Accedit quod gens Iulia in tribu Fabia est, (non Pomptina) vt notatum nobis Augusti cap. XL. Itaque tutius opinor in Villiis Annales, non Iuliis haberi. Sed hæc obiter, & velut in transitu; nunc quæ restant exsequamur.

II. Igitur in gente Iulia familia quoque fuit Cæsarum. Qua ratione cognominis, haud liquet, nec cui primum contigerit: nam ante Cæsarem dictatorem, patremque eius, & auum: Iulii Cæsares fuerunt. Vt ille qui, Liuio teste libro XXVII. bello Punico secundo a senatu ad Crispinum consulem de dictatore dicendo missus est. Cæsares vero consueuit Romanus sermo cognominare eos qui vel cæso matris vtero, vel cum cæsarie nascerentur, vel oculis essent cæsiis. Addunt quidam de elephanto in Africa occiso, quem indigenæ Cæsarem vocent, eamque ob caussam cognomen hoc primum auo dictatoris contigisse. Sed qui hoc tradunt

infimæ sunt auctoritatis, Spartianus & Seruius: neque enim sola illius progenies ex Iuliis hoc cognomen habuit, sed alii & ante eum multi, & cum eo gentiles illius plerique. Consules ante dictatorem fuerunt Sex. Iulius Sex. F. L. N. cum L. Aurelio Oreste A. V. DXCVI. & Sex. Iul. C. F. Sex. N. L. Marcii Philippi collega, initio belli Socialis, A. V. DCLXII. proximeque L. Iulius L. F. L. N. cum P. Rutilio Lupo. Neque ante hos clarus quisquam fuit Cæsarum, aut summo magistratu functus. Multis post annis consulatum ex eadem familia adeptus est L. Cæsar Sex. F. frater patruelis C. Iulii Cæsaris, qui dictatorem progenuit, & ad præturam tantum peruenit, Pisis dum mane calcearetur extinctus, nullo manifesto morbo.

III. Natus est Cæsar Romæ C. Mario, L. Valerio Flacco Coss. ad IV. Idus Quintilis, qui mensis post eius mortem lege Antonia Iulius est ea de causa dictus. Educatus apud Aureliam matrem, C. Cottæ filiam, & Iuliam amitam, Marii coniugem; vnde illi, patricio, amor plebeiæ factionis & odium Sullæ. Literas Latinas, Græcasque, tum

& præcepta dicendi edoctus est a M. Antonio Gniphone, homine Gallo. Qui, magno ingenio vir, ac singulari memoria, præterea moribus comis, & natura facilis, primo in ædibus C. Cæsaris patris Græcam, Latinamq; grammaticam, & rhetoricen docuit, hinc in suis ipsius, multa discentium liberalitate consecutus, cum nunquam pacisceretur de mercede. Fuit Cæsar admirabili docilitate, & ad dicendi facultatem appositus. Sermo eius Latinus excultus est domestica consuetudine ab Aurelia matre, quæ pure & eleganter Romane loquebatur, vt Muciæ, Læliæ, Corneliæ, & aliæ primariæ matronæ, in quarum familiis insignes oratores extiterunt.

CAII SVETONII TRANQVILLI

DIVVS IVLIVS CÆSAR.

I. IVLIVS Cæsar, annum agens sextumdecimum, patrem amisit à sequentibusq; consulibus flamen Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ, familia equestri, sed admodum diues, prætextato desponsata fuerat, Corne-

liam Cinnæ quater consulis filiam duxit vxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neque vt repudiaret compelli a dictatore Sulla vllo modo potuit. Quare & sacerdotio, & vxoris dote, & gentilitiis hereditatibus multatus, diuersarum partium habebatur: vt etiam discedere e medio, &, quamquam morbo quartanæ aggrauante, prope per singulas noctes commutare latebras cogeretur, seque ab inquisitoribus pecunia redimere: donec per virgines Vestales, perque Mamercum Æmilium & Aurelium Cottam, propinquos & affines suos, veniam impetrauit. Satis constat, Sullam, cum deprecantibus amicissimis & ornatissimis viris aliquamdiu denegasset, atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse, siue diuinitus, siue aliqua coniectura, Vincerent, ac sibi haberent; dummodo scirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum: nam Cæsari multos Marios inesse.

II. Stipendia prima in Asia fecit, Marci Thermi prætoris contubernio:

a quo ad arcessendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem, non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ. Quem rumorem auxit intra paucos dies repetita Bithynia per causam exigendæ pecuniæ, quæ deberetur cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia secundiore fama fuit: & a Thermo in expugnatione Mitylenarum corona ciuica donatus est.

III. Meruit & sub Seruilio Isaurico in Cilicia, sed breui tempore. Nam Sullæ morte comperta, simul spe nouæ dissensionis, quæ per Marcum Lepidum mouebatur, Romam propere rediit; & Lepidi quidem societate, quamquam magnis conditionibus inuitaretur, abstinuit: cum ingenio eius diffisus, tum occasioni, quam minorem opinione offenderat.

IV. Ceterum composita seditione ciuili, Cornelium Dolabellam, consularem & triumphalem virum, repetundarum postulauit: absolutoque, Rhodum secedere statuit, & ad declinandam inuidiam, & vt per otium ac requiem Apollonio Moloni clarissimo tunc dicendi magistro operam daret. Huc dum hibernis iam mensi-

bus traiicit, circa Pharmacusam insulam a prædonibus captus est: mansitque apud eos non sine summa indignatione prope quadraginta dies, cum vno medico & cubiculariis duobus. Nam comites seruosque ceteros initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in litore, non distulit quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntes: ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis sæpe minatus inter iocum fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam: auxiliisque contractis, & præfecto regis prouincia expulso, nutantes ac dubias ciuitates retinuit in fide.

V. Tribunus militum, qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituendæ tribunitiæ potestatis, cuius vim Sulla deminuerat, enixissime iuuit. Lucio etiam Cinnæ, vxoris fratri, & qui cum eo ciuili discordia Lepidum secuti, post necem consulis ad Serto-

rium confugerant, reditum in ciuitatem rogatione Plotia fecit, habuitque & ipse super ea re concionem.

VI. Quæstor Iuliam amitam, vxoremque Corneliam, defunctas laudauit e more pro Rostris: sed in amitæ quidem laudatione, de eius ac patris sui vtraque origine sic refert: Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus coniunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: a Venere Iulii, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent: & ceremonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges. In Corneliæ autem locum Pompeiam duxit, Quinti Pompeii filiam, Lucii Sullæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus a Publio Clodio: quem inter publicas ceremonias penetrasse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, vt senatus quæstionem de pollutis sacris decreuerit.

VII. Quæstori vlterior Hispania obuenit: vbi cum mandato prætoris iure dicundo conuentus circumiret, Ga-

desque venisset, animaduersa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil dum a se memorabile actum esset in ætate qua iam Alexander orbem terrarum subegisset, missionem continuo efflagitauit, ad captandas quamprimum maiorum rerum occasiones in Vrbe. Etiam confusum eum somnio proximæ noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) coniectores ad amplissimam spem incitauerunt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes: quando mater, quam subiectam sibi vidisset, non alia esset quam terra, quæ omnium parens haberetur.

VIII. Decedens ergo ante tempus, colonias Latinas de petenda ciuitate agitantes adiit: & ad audendum aliquid concitasset, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones paulisper ob id ipsum retinuissent: nec eo secius maiora mox in Vrbe molitus est.

IX. Siquidem ante paucos dies, quam ædilitatem iniret, venit in suspicionem conspirasse cum Marco Crasso consulari, item Publio Sulla & Autro-

nio, post designationem consulatus, ambitus condemnatis, vt principio anni senatum adorirentur: & trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium republica, Sullæ & Autronio consulatus restitueretur. Meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, Marcus Bibulus in edictis, Caius Curio pater in orationibus. De hac significare videtur & Cicero in quadam ad Axium epistola, referens, Cæsarem in consulatu confirmasse regnum de quo ædilis cogitarat. Tanusius adiicit, Crassum, pœnitentia vel metu, diem cædi destinatum non obiisse, & idcirco ne Cæsarem quidem signum, quod ab eo dari conuenerat, dedisse. Conuenisse autem Curio ait, vt togam de humero deiiceret. Idem Curio, sed & Marcus Actorius Naso, auctores sunt, conspirasse eum etiam cum Cneio Pisone adolescente: cui ob suspicionem vrbanæ coniurationis prouincia Hispania vltro extra ordinem data sit: pactumque, vt simul foris ille, ipse Romæ, ad res nouas consurgerent, per Lambranos & Transpadanos: destitutum vtriusq;

que consilium morte Pisonis.

X. Ædilis, præter comitium ac forum, basilicasque, etiam Capitolium ornauit porticibus ad tempus exstructis: in quibus abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur. Venationes autem, ludosque, & cum collega, & separatim, edidit: quo factum est vt communium quoque impensarum solus gratiam caperet: nec dissimularet collega eius Marcus Bibulus euenisse sibi quod Polluci. Vt enim geminis fratribus ædes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur; ita suam Cæsarisque munificentiam, vnius Cæsaris dici. Adiecit insuper Cæsar etiam gladiatorium munus, sed aliquanto paucioribus, quam destinauerat, paribus. Nam cum multiplici vndique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret.

XI. Conciliato populi fauore, tentauit per partem tribunorum, vt sibi Ægyptus prouincia plebiscito daretur: nactus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium atque amicum a senatu appel-

latum, expulerant, resque vulgo improbatur: nec obtinuit, aduersante optimatium factione: quorum auctoritatem vt quibus posset modis inuicem deminueret, tropæa Caii Marii de Iugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sulla disiecta, restituit: atque in exercenda de sicariis quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata ciuium Romanorum capita pecunias ex ærario acceperant, quamquam exceptos Corneliis legibus.

XII. Subornauit etiam qui Caio Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo adiutore aliquot ante annos Lucii Saturnini seditiosum tribunatum senatus coercuerat: ac sorte iudex in reum ductus, tam cupide condemnauit, vt ad populum prouocanti nihil æque ac iudicis acerbitas profuerit.

XIII. Deposita prouinciæ spe, pontificatum maximum petiit, non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domum se nisi pontificem non reuersurum: at-

que ita potentissimos duos competitores, multumque & ætate & dignitate antecedentes, superauit, vt plura ipse in eorum tribubus suffragia, quam vterque in omnibus, tulerit.

XIV. Prætor creatus, detecta coniuratione Catilinæ, senatuque vniuerso in socios facinoris vltimam statuente pœnam, solus municipatim diuidendos, custodiendosque publicatis bonis, censuit. Quin & tantum metum iniecit asperiora suadentibus, identidem ostentans quanta eos in posterum a plebe Romana maneret inuidia, vt Decium Silanum consulem designatum non piguerit, sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut grauius atque ipse sensisset exceptam: obtinuissetque adeo, transductis ad se iam pluribus, & in his Ciceronis consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset Marci Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoadusque manus equitum Romanorum, quæ armata præsidii causa circumstabat, immoderatius perseueranti necem comminata est: etiam strictos gladios vsque eo intentans, vt sedentem vna proximi de-

seruerint, vix pauci complexu togaque obiecta protexerint. Tunc plane deterritus non modo cessit, sed etiã in reliquum anni tempus curia abstinuit.

XV. Primo præturæ die Quintum Catulum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocauit, rogatione promulgata, qua curationem eam in alium transferebat. Verum impar optimatium conspirationi, quos relicto statim nouorum consulum officio, frequentes, obstinatosque ad resistendum concurrisse cernebat, hanc quidem actionem deposuit.

XVI. Ceterum Cæcilio Metello tribuno plebis turbulentissimas leges aduersus collegarum intercessionem ferenti, auctorem propugnatoremque se pertinacissime præstitit: donec ambo administratione reipublicæ decreto patrum summouerentur. Ac nihilo minus permanere in magistratu, & ius dicere ausus, vt comperit paratos qui vi ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus, abiectaque prætexta, domum clam refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo post sponte & vltro confluentem, operamque sibi in asseren-

da dignitate tumultuosius pollicentem, compescuit. Quod cum præter opinionem euenisset, senatus ob eumdem cœtum festinato coactus gratias ei per primores viros egit: accitumque in curiam, & amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priore decreto.

XVII. Recidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinæ nominatus, & apud Nouium Nigrum quæstorem a Lucio Vettio indice, & in senatu a Quinto Curio: cui, quod primus consilia coniuratorum detexerat, constituta erant publice præmia. Curius e Catilina se cognouisse dicebat: Vettius etiam chirographum eius Catilinæ datum pollicebatur. Id vero Cæsar nullo modo tolerandum existimans, cum implorato Ciceronis testimonio, quædam se de coniuratione vltro ad eum detulisse docuisset, ne Curio præmia darentur, effecit: Vettium pignoribus captis, & direpta supellectile male multatum, ac pro Rostris in concione pene discerptum, coniecit in carcerem: eodem Nouium quæstorem, quod compellari apud se maiorem potestatem passus esset.

XVIII. Ex prætura vlteriorem sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remouit: ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus est: incertum, metune iudicii, quod priuato parabatur, an quo maturius sociis implorantibus subueniret. Pacataque prouincia, pari festinatione, non exspectato successore, ad triumphum simul consulatumque discessit. Sed cum edictis iam comitiis ratio eius haberi non posset, nisi priuatus introisset Vrbem, & ambienti vt legibus solueretur, multi contradicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere.

XIX. E duobus consulatus competitoribus, Lucio Luceio, Marcoque Bibulo, Luceium sibi adiunxit: pactus vt is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaque polleret, nummos de suo communi nomine per centurias pronuntiaret. Qua cognita re optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi & consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantumdem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone

quidem abnuente eam largitionem e republica fieri. Igitur cum Bibulo consul creatus est. Eamdem ob causam opera optimatibus data est vt prouinciæ futuris consulibus minimi negotii, id est, siluæ, callesque decernerentur. Qua maxime iniuria instinctus, omnibus officiis Cneium Pompeium affectatus est, offensum patribus, quod Mithridate rege victo, contantius confirmarentur acta sua: Pompeioque Marcum Crassum reconciliauit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant: ac societatem cum vtroque iniit, ne quid ageretur in republica quod displicuisset vlli e tribus.

XX. Inito honore, primus omnium instituit, vt tam senatus quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, vt quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre, aut censere aliquid auderet, qua-

lia multa sæpe in leuioribus turbis decreta erant, in eam coegit desperationem, vt quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret. Vnus ex eo tempore omnia in republica, & ad arbitrium administrauit: vt nonnulli vrbanorum, cum quid per iocum testandi gratia signarent, non Cæsare & Bibulo, sed Iulio & Cæsare consulibus actum scriberent, bis eumdem præponentes, nomine atque cognomine: vtque vulgo mox ferrentur hi versus:

Non Bibulo quidquam nuper, sed Cæsare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

Campum Stellatem maioribus consecratum, agrumque Campanum ad subsidia reipublicæ vectigalem relictum, diuisit extra sortem, ac viginti millibus ciuium, quibus terni pluresve liberi essent. Publicanos remissionem petentes, tertia mercedum parte releuauit: ac ne in locatione nouorum vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit. Cetera item quæ cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac si conaretur quis,

absterrito. Marcum Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem iussit. Lucio Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum iniecit, vt ad genua vltro sibi accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, Publium Clodium inimicum eius frustra iampridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque nona, transduxit. Postremo in vniuersos diuersæ factionis induxit Vettium præmiis, vt se de inferenda Pompeio nece solicitatum a quibusdam profiteretur, productusque pro Rostris auctores ex compacto nominaret: sed vno atque altero frustra nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam præcipitis consilii euentum, intercepisse veneno indicem creditur.

XXI. Sub idem tempus Calpurniam Lucii Pisonis filiam, successuri sibi in consulatu, duxit vxorem: suamque Iuliam Cneio Pompeio collocauit, repudiato priore sponso Seruilio Cæpione, cuius vel præcipua opera paulo ante Bibulum impugnauerat. Ac post nouam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiam cœpit,

tum Crassum soleret: essetque consuetudo, vt quem ordinem interrogandi sententias consul Kalendis Ianuariis instituisset, eum toto anno conseruaret.

XXII. Socero igitur generoque suffragantibus, ex omni prouinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius emolumento & opportunitate idonea sit materia triumphorum. Et initio quidem Galliam Cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit: mox per senatum, Comatam quoque: veritis patribus ne si ipsi negassent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperauit quin paucos post dies frequenti curia iactaret, Inuitis & gementibus aduersariis adeptum se quæ concupisset: proinde ex eo insultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam, facile hoc vlli feminæ fore, responderet, quasi alludens, In Assyria quoque regnasse Semiramin, magnamque Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam.

XXIII. Functus consulatu, Caio Memmio Lucioque Domitio prætoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoque per irritas

altercationes absumpto, in prouinciam abiit: & statim quæstor eius in præiudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox & ipse a Lucio Antistio tribuno plebis postulatus, appellato demum collegio, obtinuit, cum reipublicæ caussa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis, in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, & e petitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quam qui sibi recepissent propugnaturos absentiam suam. Cuius pacti non dubitauit a quibusdam iusiurandum, atque etiam syngrapham exigere.

XXIV. Sed cum Lucius Domitiu[s] consulatus candidatus palam minaretur, consulem se effecturum quod prætor nequisset, ademptorumque ei exer citus: Crassum Pompeiumque in vr bem prouinciæ suæ Lucam extracto compulit, vt detrudendi Domitii cau[s] consulatum alterum peterent: & vt i[n] quinquennium sibi imperium proro garetur: perfecitque vtrumque. Qu[a] fiducia ad legiones, quas a republica a[c] ceperat, alias priuato sumptu addidi[t] vnam etiam ex Transalpinis consc[r]

ptam, vocabulo quoque Gallico (Alauda enim appellabatur:) quam disciplina cultuque Romano institutam & ornatam, postea vniuersam ciuitate donauit. Nec deinde vlla belli occasione, ne iniusti quidem ac periculosi, abstinuit, tam fœderatis quam infestis ac feris gentibus vltro lacessitis: adeo vt senatus quondam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius & plurium quam quisquam vnquam dierum supplicationes impetrauit.

XXV. Gessit autem nouem annis, quibus in imperio fuit, hæc fere: Omnem Galliam, quæ a saltu Pyrenæo Alpibusque & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circuitu ad bis & tricies centum millia passuum, præter socias ac bene meritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eique quadringenties in singulos annos stipendii nomine imposuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggressus, maximis affecit cladibus. Aggressus & Britannos, ignotos

antea, superatisque pecunias & obsides imperauit. Per tot successus ter, nec amplius, aduersum casum expertus: in Britannia classe vi tempestatis prope absumpta: & in Gallia, ad Gergouiam legione fusa: & in Germanorum finibus, Titurio & Aurunculeio legatis per insidias cæsis.

XXVI. Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptem amisit. Inter quæ consternata Publii Clodii cæde republica, cum senatus vnum consulem nominatimque Cneium Pompeium fieri censuisset, egit cum tribunis plebis collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent, vt absenti sibi, quandocumque imperii tempus expleri cœpisset, petitio secundi consulatus daretur, ne ea causa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod vt adeptus est, altiora iam meditans, & spei plenus, nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus publice, priuatimque omisit. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. Munus populo, epulumque pronuntiauit in filiæ memoriam, quod ante

cum nemo. Quorum vt quammaxima exſpectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent, quamuis macellariis oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Gladiatores notos, ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarent, vi rapiendos reſeruandoſque mandabat. Tirones neque in ludo, neque per laniſtas, ſed in domibus per equites Romanos, ac etiam per ſenatores armorum peritos erudiebat: precibus enitens, quod epiſtolis eius oſtenditur, vt diſciplinam ſingulorum ſuſciperent, ipſique dictata exercentibus darent. Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit. Frumentum, quoties copia eſſet, etiam ſine modo menſuraque præbuit: ac ſingula interdum mancipia & prædia viritim dedit.

XXVII. Ad retinendam autem Pompeii neceſſitudinem ac voluntatem Octauiam ſororis ſuæ neptem, quæ Caio Marcello nupta erat, conditione ei detulit, ſibique filiam eius in matrimonium petiit, Fauſto Sullæ deſtinatam. Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna ſenatus, gratuitu, aut leui fenore obſtrictis, ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatos

vel ſponte ad ſe commeantes, vberrimo congiario proſequebatur: libertos inſuper, ſeruuloſque cuiuſque, prout domino patronove gratus quis eſſet. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ iuuentutis ſubſidium vnicum, ac promptiſſimum erat: niſi quos grauior criminum, vel inopiæ luxuriæve vis vrgeret, quam vt ſubueniri poſſet a ſe. His plane palam bello ciuili opus eſſe dicebat.

XXVIII. Nec minore ſtudio reges atque prouincias per terrarum orbem alliciebat: aliis, captiuorum millia dono offerens: aliis, citra ſenatus populique auctoritatem quo vellent, & quoties vellent, auxilia ſubmittens: ſuperque Italiæ, Galliarumque & Hiſpaniarum, Aſiæ quoque & Græciæ potentiſſimas vrbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis iam omnibus, & quorſum illa tenderent reputantibus, Marcus Claudius Marcellus conſul edicto præfatus de ſumma ſe republica acturum, retulit ad ſenatum vt ei ſuccederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax eſſet, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne abſentis ratio comitiis haberetur, quando ne plebiſcito

Pompeius postea abrogasset. Acciderat autem, vt is legem de iure magistratuum ferens, eo capite quo a petitione honorum absentes submouebat, ne Cæsarem quidem exciperet, per obliuionem; ac mox lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus prouincias Cæsari & priuilegium eripere, retulit etiam vt colonis, quos rogatione Vatinia Nouumcomum deduxisset, ciuitas adimeretur: quod per ambitionem & vltra præscriptum data esset.

XXIX. Commotus his Cæsar, ac iudicans, quod sæpe ex eo auditum ferunt, difficilius se principem ciuitatis a primo ordine in secundum, quam ex secundo in nouissimum detrudi, summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Seruium Sulpitium alterum consulem. Insequenti quoque anno Caio Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in consulatu successerat, eadem tentante, collegam eius Æmilium Paullum, Caiumque Curionem violentissimum tribunorum, ingenti mercede defensores parauit. Sed cum obstinatius omnia agi videret, & designatos etiam consules e

parte diuersa, senatum literis deprecatus est ne sibi beneficium populi adimeretur: aut vt ceteri quoque imperatores ab exercitibus discederent: confisus, vt putant, facilius se, simulatque libuisset, veteranos conuocaturum, quam Pompeium nouos milites. Cum aduersariis autem pepigit vt dimissis octo legionibus, Transalpinaque Gallia, duæ sibi legiones, & Cisalpina prouincia, vel etiam vna legio cum Illyrico, concederetur, quoad consul fieret.

XXX. Verum neque senatu interueniente, & aduersariis negantibus vllam se de republica facturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam, conuentibusque peractis, Rauennæ substitit, bello vindicaturus si quid de tribunis plebis intercedentibus pro se, grauius a senatu constitutum esset. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit; causas autem alias fuisse opinantur. Cneius Pompeius ita dictitabat, quod neque opera consummare quæ instituerat, neque populi exspectationem, quam de aduentu suo fecerat, priuatis opibus explere posset, turbare omnia ac permiscere voluisse. Alii timuisse dicunt ne eorum quæ primo

con-

consulatu aduersus auspicia legesque & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: cum Marcus Cato identidem, nec sine iureiurando, denuntiaret, delaturum se nomen eius, simulac primum exercitum dimisisset: cumque vulgo fore prædicarent, vt si priuatus redisset, Milonis exemplo circumpositis armatis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie cæsos profligatosque aduersarios prospicientem, hæc eum ad verbum dixisse referẽs: Hoc voluerunt: tantis rebus gestis Caius Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem. Quidam putant captum imperii consuetudine, pensitatisque suis & inimicorum viribus, vsum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupisset. Quod existimasse videbatur &. Cicero, scribens de officiis tertio libro, semper Cæsarẽ in ore habuisse eos Euripidis versus,

Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι,
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τ᾽ ἄλλα δ᾽ εὐσεβεῖν
χρεών.

quos sic ipse conuertit;

Nam si violandum est ius, regnandi
gratia

Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

XXXI. Cum ergo sublatam tribunorum intercessionem, ipsosque Vrbe cessisse nuntiatum est, præmissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & formam, qua ludum gladiatorium erat ædificaturus, considerauit, & ex consuetudine conuiuio se frequenti dedit. Dein post solis occasum, mulis e proximo pistrino ad vehiculum iunctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est: & cum luminibus extinctis decessisset via, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit: consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciæ eius finis erat, paulum constitit: ac reputans quantum moliretur, conuersus ad proximos: Etiam nunc, inquit, regredi possumus quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.

XXXII. Cunctanti ostentum tal factum est: Quidam eximia magnitud ne & forma, in proximo sedens repen apparuit, arundine canens: ad quer

audiendum, cum præter pastores, plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos & æneatores, rapta ab vno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu classicum exorsus pertendit ad alteram ripam. Tunc Cæsar, Eatur, inquit, quo deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: Iacta alea est.

XXXIII. Atque ita traiecto exercitu, adhibitis tribunis plebis, qui pulsi superuenerant, pro concione fidem militum, flens, ac veste a pectore discissa, inuocauit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis: quod accidit opinione falsa. Nam cum in alloquendo exhortandoque, sæpius digitum læuæ manus ostentans, affirmaret se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, annulum quoque æquo animo detracturum sibi: extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quam audire, pro dicto accepit quod visu suspicabatur, promissumque ius annulorũ cum millibus quadringentis fama distulit.

XXXIV. Ordo & summa rerum quas deinceps gessit, sic se habent: Picenum, Vmbriam, Etruriam occupa-

uit: & Lucio Domitio, qui per tumultum successor ei nominatus, Corfinium præsidio tenebat, in deditionem redacto, atque dimisso, secundum superum mare Brundusium tetendit, quo consules Pompeiusque confugerant, quamprimum transfretaturi. Hos frustra per omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter conuertit: appellatisque de republica patribus, validissimas Pompeii copias, quæ sub tribus legatis Marco Petreio, & Lucio Afranio, & Marco Varrone in Hispania erant, inuasit: professus ante inter suos, ire se ad exercitum sine duce, & inde reuersurum ad ducem sine exercitu. Et quamquam obsidione Massiliæ, quæ sibi in itinere portas clauserat, summaque frumentariæ rei penuria retardante, breui tamen omnia subegit.

XXXV. Hinc Vrbe repetita, in Macedoniam transgressus, Pompeium per quatuor pene menses maximis obsessum operibus, ad extremum Pharsalico prælio fudit: & fugientem Alexandriam persecutus, vt occisum deprehendit, cum Ptolemæo rege, a quo sibi quoque insidias tendi videbat, bellum sane difficillimum gessit: neque

loco, neque tempore æquo, ſed hieme anni, & intra mœnia copioſiſſimi ac ſolertiſſimi hoſtis, inops ipſe rerum omnium atque imparatus. Regnum Ægypti victor, Cleopatræ fratrique eius minori permiſit: veritus prouinciam facere, ne quandoque violentiorem præſidem nacta, nouarum rerum materia eſſet. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum tranſiit, vrgentibus de Pharnace nuntiis: quem Mithridatis Magni filium, ac tunc occaſione temporum bellantem, iamque multiplici ſucceſſu præferocem, intra quintum, quam adfuerat, diem, quatuor, quibus in conſpectum venit, horis, vna profligauit acie: crebro commemorans Pompeii felicitatem, cui præcipua militiæ laus de tam imbelli genere hoſtium contigiſſet. Dehinc Scipionem ac Iubam, reliquias partium in Africa refouentes, deuicit: Pompeii liberos in Hiſpania.

XXXVI. Omnibus ciuilibus bellis nullam cladem niſi per legatos ſuos paſſus eſt: quorum Caius Curio in Africa periit: Caius Antonius in Illyrico in aduerſariorum deuenit poteſtatem: Publius Dolabella claſſem in eodem Il-

lyrico, Cneius Domitius Caluinus in Ponto exercitum amiserunt. Ipse prosperrime semper, ac ne ancipiti quidem vnquam fortuna, præterquam bis dimicauit: semel ad Dyrrachium, vbi pulsus, non instante Pompeio, negauit eum vincere scire: iterũ in Hispania vltimo prælio, cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitauit.

XXXVII. Confectis bellis, quinquies triumphauit, post deuictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus: & rursus semel post superatos Pompeii liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouissimum Hispaniensem, diuerso quemque apparatu & instrumento. Gallici triumphi die Velabrum præteruehens pene curru excussus est, axe diffracto: ascenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum. Veni. Vidi. Vici. non acta belli significantem, sicut ceteri, sed celeriter confecti notam.

XXXVIII. Veteranis legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina sestertia, quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites vicena quaterna millia nummum dedit: assignauit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim diuisit: & hoc amplius, centenos pro mora. Annuam etiam habitationem Romæ vsque ad bina millia nummum, in Italia non vltra quingenos sestertios remisit. Adiecit epulum ac visceratiouem, & post Hispaniensem victoriam duo prandia. Nam cum prius parce, neque pro liberalitate sua præbitum iudicaret, quinto post die aliud largissimum præbuit.

XXXIX. Edidit spectacula varii generis: munus gladiatorium, ludos etiam regionatim Vrbe tota, & quidem per omnium linguarum histriones: item circenses, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnauit Furius Leptinus, stirpe prætoria, & Quintus Calpenus senator quondam actorque causarum. Pyrrhicham saltauerunt

Asiæ, Bithyniæque principum liberi. Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit: donatusque quingentis sestertiis, & annulo aureo, sessum in quatuordecim e scena per orchestram transiit. Circensibus, spatio Circi ab vtraque parte producto, & in gyrum euripo addito, quadrigas bigasque, & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex, maiorum minorumque puerorum. Venationes editæ per dies quinque: ac nouissime pugna diuisa in duas acies: quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc & inde commissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex aduerso constituta erant. Athletæ, stadio ad tempus exstructo, in regione Martii campi certauerunt per triduũ. Nauali prælio in minore Codeta defosso lacu, biremes ac triremes, quadriremesque, Tyriæ & Ægyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quæ omnia spectacula tantum vndique confluxit hominũ, vt plerique aduenæ aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ turba elisi exanimatique

sint plurimi, & in his duo senatores.

XL. Conuersus hinc ad ordinandum reipublicæ statum, fastos correxit, iampridem vitio pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos; vt neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent. Annumque ad cursum solis accommodauit, vt trecentorum sexaginta quinque dierum esset: & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Ianuariis nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitque is annus, quo hæc constituebantur, quindecim mensium cum intercalario, qui e consuetudine in eum annum inciderat.

XLI. Senatum suppleuit, patricios allegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliauit: nudatos opere censorio, aut sententia iudicum de ambitu condemnatos, restituit. Comitia cum populo partitus est: vt exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronun-

tiarentur: pro parte altera, quos ipſe edidiſſet. Et edebat per libellos circum tribus miſſos ſcriptura breui: Cæſar dictator illi tribui. Commendo vobis illum, & illum, vt veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant. Admiſit ad honores & proſcriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equeſtris ordinis ac ſenatorii: tribunos ærarios, quod erat tertium, ſuſtulit. Recenſum populi, nec more, nec loco ſolito, ſed vicatim per dominos inſularum egit: atque ex viginti trecentiſque millibus accipientium frumentum e publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui noui cœtus recenſionis cauſa moueri quandoque poſſent, inſtituit, quotannis in demortuorum locum ex his qui recenſiti non eſſent, ſubſortitio a prætore fieret.

XLII. Octoginta autem ciuium millibus in tranſmarinas colonias diſtributis, vt exhauſtæ quoque Vrbis frequentia ſuppeteret, ſanxit: Ne quis ciuis maior annis viginti, minorve quadraginta, qui ſacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet: neu quis ſenatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus, per-

egre proficiſceretur : neve hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter paſtores haberent. Omneſque medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi Vrbem incolerent, & ceteri appeterent, ciuitate donauit. De pecuniis mutuis, diſiecta nouarum tabularum exſpectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, vt debitores creditoribus ſatisfacerent, per æſtimationem poſſeſſionum, quanti quaſque ante ciuile bellum comparaſſent, deducto ſummæ æris alieni ſi quid vſuræ nomine numeratum aut perſcriptum fuiſſet : qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, præter antiquitus conſtituta, detraxit. Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius ſcelere ſe obligarent, quod integris patrimoniis exſulabant, parricidas, vt Cicero ſcribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte mulctauit.

XLIII. Ius laborioſiſſime ac ſeueriſſime dixit. Repetundarum conuictos etiam ordine ſenatorio mouit. Diremit nuptias prætorii viri, qui digreſſam a marito poſt biduum ſtatim duxerat,

quamuis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium portoria instituit. Lecticarum vsum, item conchyliatæ vestis, & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies, ademit. Legem præcipue sumptuariam exercuit: dispositis circa macellum custodibus, qui opsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se, submissis nonnunquam lictoribus atque militibus, qui si qua custodes fefellissent, iam apposita e triclinio auferrent.

XLIV. Nam de ornanda instruendaque Vrbe, item de tuendo ampliandoque imperio, plura ac maiora in dies destinabat. In primis Martis templum, quantum nusquam esset, exstruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ spectaculum ediderat: theatrumque summæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Ius ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia, optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros. Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas posset, publicare, data Marco Varroni cura comparandarum ac digerendarum. Siccare Pomptinas paludes: emittere Fu-

cinum lacum: viam munire a mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim vſque: perfodere Iſthmum: Dacos, qui ſe in Pontum & Thraciam effuderant, coercere: mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem, nec niſi ante expertos aggredi prælio. Talia agentem atque meditantem mors præuenit: de qua prius quam dicam ea quæ ad formam & habitum, & cultum & mores, nec minus quæ ad ciuilia & bellica eius ſtudia pertineant, non alienum erit ſummatim exponere.

XLV. Fuiſſe traditur excelſa ſtatura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetiſque oculis, valetudine proſpera, niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per ſomnum exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus eſt. Circa corporis curam moroſior, vt non ſolum tonderetur diligenter, ac raderetur, ſed velleretur etiam; vt quidam exprobrauerunt. Caluitii vero deformitatem iniquiſſime ferre, ſæpe obtrectatorum iocis obnoxiam expertus, ideoque & deficientem capillum reuocare a vertice aſſueuerat: & ex omnibus de-

cretis sibi a senatu populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut vsurpauit libentius quam ius laureæ coronæ perpetuo gestandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter quam super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanasse Sullæ dictum, optimates sæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent.

XLVI. Habitauit primo in Suburra modicis ædibus: post autem pontificatum maximum, in Sacra via domo publica. Munditiarum lautitiarumque studiosissimum multi prodiderunt. Villam in Nemorensi a fundamentis inchoatam, magnoque sumptu absolutam, quia non tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quamquam tenuem adhuc & obæratum. In expeditionibus tessellata & sectilia pauimenta circumtulisse.

XLVII. Britanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum sua manu exegisse pondus. Gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse: seruitia recen-

tiora politioraque, immenso precio, & cuius ipsum etiam puderet, sic vt rationibus quoque vetaret inferri.

XLVIII. Conuiuatum assidue per prouincias duobus tricliniis: vno, quo sagati palliative; altero, quo togati cum illustrioribus prouinciarum discumberent. Domesticam disciplinam in paruis ac maioribus rebus diligenter adeo seuereque rexit, vt pistorem, alium quam sibi panem conuiuis subiicientem, compedibus vinxerit: libertum gratissimum, ob adulteratam equitis Romani vxorem, quamuis nullo querente, capitali pœna affecerit.

XLIX. Pudicitiæ eius famam nihil quidem præter Nicomedis contuberniũ læsit, graui tamen & perenni opprobrio, & ad omnium conuitia exposito. Omitto Calui Licinii notissimos versus:

Bithynia quidquid & padicator Cæsaris
Vnquam habuit.

Præterea actiones Dolabellæ & Curionis patris, in quibus eum Dolabella pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ; ac Curio stabulum Nicomedis, & Bithynicum fornicem dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus

bus proſcripſit collegam ſuum, Bithynicam reginam: eique regem antea fuiſſe cordi, nunc eſſe regnum. Quo tempore, vt Marcus Brutus refert, Octauius etiam quidam, valetudine mentis liberius dicax, conuentu maximo cum Pompeium regem appellaſſet, ipſum reginã ſalutauit. Sed Caius Memmius etiam ad cyathum & vinum Nicomedi ſteriſſe obiecit, cum reliquis exoletis, pleno conuiuio, accubantibus nonnullis vrbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero vero non contentus in quibuſdam epiſtolis ſcripſiſſe, a ſatellitibus eum in cubiculum regium deductum, in aureo lecto, veſte purpurea decubuiſſe, floremque ætatis a Venere orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in ſenatu defendenti Nyſæ cauſam, filiæ Nicomedis, beneficiaque regis in ſe commemoranti, Remoue, inquit, iſtæc, oro: quando notum eſt, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum proſequentes ioculariter canunt, etiam vulgatiſſimum illud pronunciauerunt:

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes
Cæsarem:
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui sub-
egit Gallias;
Nicomedes non triumphat, qui sub-
egit Cæsarem.

L. Pronum & ſumptuoſum in libidines fuiſſe conſtans opinio eſt: plurimaſque & illuſtres feminas corrupiſſe: in quibus Poſthumiam Seruii Sulpicii, Lolliam Auli Gabinii, Tertullam Marci Craſſi, etiam Cneii Pompeii Muciam. Nam certe Pompeio, & a Curionibus patre & filio, & a multis exprobratum eſt, quod cuius cauſa poſt tres liberos exegiſſet vxorem, & quem gemens Ægiſthum appellare conſueſſet, eius poſtea filiam potentiæ cupiditate in matrimonium recepiſſet. Sed ante alias dilexit Marci Bruti matrem Seruiliam: cui & proximo ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertium margaritam mercatus eſt: & bello ciuili ſuper alias donationes ampliſſima prædia ex auctionibus haſtæ ei minimo addixit. Cum quidem pleriſque vilitatem mirantibus, faceſſiſſime Cicero: Quo melius, inquit, emptum ſciatis: Tertia deducta eſt; exiſtimabatur enim Seruilia,

etiam filiam suam Tertiam Cæsari conciliare.

LI. Ne prouincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet, iactato æque a militibus per Gallicum triumphum:

Vrbani seruate vxores, mœchum caluum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti: hic sumpsisti mutuum.

LII. Dilexit & reginas, inter quas Eunoen Mauram, Bogudis vxorem: cui, maritoque eius, plurima & immensa tribuit, vt Naso scripsit: sed maxime Cleopatram, cum qua & conuiuia in primam lucem sæpe protraxit, & eadem naue thalamego pene Æthiopia tenus Ægyptum penetrauit, nisi exercitus sequi recusasset. Quam denique accitam in Vrbem, non nisi maximis honoribus præmiisque auctam remisit: filiumque natum appellare nomine suo passus est. Quem quidem nonnulli Græcorum similem quoque Cæsari & forma & incessu tradiderunt. Marcus Antonius agnitum etiam ab eo, senatui affirmauit: quæ scire Caium Matium, & Caium Oppium, reliquosque Cæsaris amicos: quorum Caius Oppius,

quasi plane defensione ac patrocinio res egeret, librum edidit, Non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat. Heluius Cinna tribunus plebis plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Cæsar ferre iussisset, cum ipse abesset, vti vxores liberorum quærendorum causa, quas & quot vellet, ducere liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, & impudicitiæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione, omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem appellat.

LIII. Vini parcissimum ne inimici quidem negauerunt. Verbum Marci Catonis est, vnum ex omnibus Cæsarem ad euertendam rempublicam sobrium accessisse. Nam circa victum Caius Oppius adeo indifferentem docet, vt quondam ab hospite conditum oleum, pro viridi appositum, aspernantibus ceteris solum etiam largius dicat appetisse: ne hospitem aut negligentiæ, aut rusticitatis videretur arguere.

LIV. Abstinentiam neque in imperiis, neque in magistratibus præstitit. Vt enim quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania a proconsule, &

a sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorum quædam opida, quamquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque deum donis referta expilauit: vrbes diruit, sæpius ob prædam quam ob delictum: vnde factum vt auro abundaret, ternisque millibus nummum in libras promercale, per Italiam prouinciasque diuideret. In primo consulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit. Societates ac regna precio dedit: vt qui vni Ptolemæo prope sex millia talentorum suo Pompeiique nomine abstulerit. Postea vero euidentissimis rapinis ac sacrilegiis & onera bellorum ciuilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

LV. Eloquentia militarique re aut æquauit præstantissimorum gloriam, aut excessit. Post accusationem Dolabellæ, haud dubie principibus patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum oratores enumerans, negat se videre cui Cæsar debeat cedere: aitque eum elegantem, splendidam quoque,

ac etiam magnificam ac generosam quodammodo rationem dicendi tenere. Et ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: Quid? oratorum quem huic antepones eorum qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior? Genus eloquentiæ dumtaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris secutus videtur: cuius etiam ex oratione, quæ inscribitur Pro Sardis, ad verbum nonnulla transtulit in Diuinationem suam. Pronuntiasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque, non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: vt Pro Quinto Metello: quam non immerito Augustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus inuenio, ne inscriptam quidem Pro Metello, sed, Quam scripsit Metello, cum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum seque aduersus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat: quæ tamen duplex fertur: v-

na, quasi priore habita prælio: altera, posteriore: quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

LVI. Reliquit & rerum suarum commentarios, Gallici ciuilisque belli Pompeiani. Nam Alexandrini, Africique & Hispaniensis, incertus auctor est. Alii enim Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli nouissimum imperfectumque librum suppleuerit. De commentariis Cæsaris Cicero in eodem libro sic refert: Commentarios scripsit valde quidem probandos: nudi sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis tamquam veste detracta: sed dum voluit alios habere parata vnde sumerent qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa volunt calamistris inurere, sanos quidem homines a scribendo deterruit. De eisdem commentariis Hirtius ita prædicat: Adeo probantur omnium iudicio, vt prærepta, non præbita, facultas scriptoribus videatur. Cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim quam bene atque emendate, nos etiam quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus.

Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat: cum Cæsar pleraque & quæ per alios erant gesta, temere crediderit; & quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum & correcturum fuisse. Reliquit & de analogia libros duos, & Anticatones totidem, ac præterea poema quod inscribitur Iter. Quorum librorum primos, in transitu Alpium, cum ex citeriore Gallia, conuentibus peractis, ad exercitum rediret: sequentes, sub tempus Mundensis prælii fecit: nouissimum, dum ab Vrbe in Hispaniam vlteriorem quarto & vigesimo die peruenit. Epistolæ quoque eius ad senatum exstant, quas primum videtur ad paginas & formam memorialis libelli conuertisse, cum antea consules & duces nonnisi transuersa charta scriptas mitterent. Exstant & ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, vt nullum verbum effici posset: quæ si quis inuestigare & persequi vellet, quartam elementorum literam, id est, *d* pro *a*,

& perinde reliquas commutet. Feruntur & ab adolescentulo quædam scripta, vt Laudes Herculis, tragœdia Oedipus: item dicta collectanea; quos omnes libellos vetuit Augustus publicari, in epistola quam breuem admodum ac simplicem, ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegauerat, misit.

LVII. Armorum & equitandi peritissimus, laboris vltra fidem patiens erat: in agmine, nonnunquam equo, sæpius pedibus, anteibat, capite detecto seu sol, seu imber esset. Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus, meritoria rheda, centena passuum millia in singulos dies: si flumina morarentur, nando traiiciens, vel innixus inflatis vtribus, vt persæpe nuntios de se præuenerit.

LVIII. In obeundis expeditionibus, dubium cautior an audentior. Exercitum neque per insidiosa itinera duxit vnquam, nisi perspeculatus locorum situs: neque in Britanniam transuexit, nisi ante per se portus & nauigationem, & accessum ad insulam explorasset. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per statio-

nes

nes hostium Gallico habitu, penetrauit ad suos. A Brundisio Dyrrachium inter oppositas classes hieme transmisit. Cessantibusque copiis, quas subsequi iusserat, cum ad arcessendas frustra sæpe misisset, nouissime ipse clam noctu paruulum nauigium solus obuoluto capite conscendit: neque aut quis esset ante detexit, aut gubernatorem cedere aduersæ tempestati passus est, quam pene obrutus fluctibus.

LIX. Ne religione quidem vlla a quoquam incepto absterritus vnquam vel retardatus est. Cum immolanti aufugisset hostia, profectionem aduersus Scipionem & Iubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu nauis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quemdam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitæ Salutioni cognomen erat, in castris secum habuit.

LX. Prælia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat: ac sæpe ab itinere statim, interdum spurcissimis tempestatibus, cum minime quis motu-

rum putaret: nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctantior factus est. Quo sæpius vicisset, hoc minus experiendos casus opinans: nihilque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset. Nullum vnquam hostem fudit, quem non castrisque exueret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis suum, quo maior permanendi necessitas imponeretur, auxilio fugæ erepto.

LXI. Vtebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum vngulis fissis: quem natum apud se, cum haruspices imperium orbis terræ significare domino pronuntiassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus adscendit: cuius etiam instar pro æde Veneris Genitricis postea dedicauit.

LXII. Inclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinensque singulos, & contortis faucibus conuertens in hostem: & quidem adeo plerumque trepidos, vt aquilifer moranti cuspide sit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit signum.

LXIII. Non minora illa constan

tiæ eius, imo maiora etiam, indicia fuerunt: Post aciem Pharsalicam, cum præmissis in Asiam copiis, per angustias Hellesponti vectoria nauicula traiiceret, Lucium Cassium partis aduersæ cum decem rostratis nauibus obuium sibi, neque refugit; & cominus tendens, vltro ad deditionem hortatus, supplicem ad se recepit.

LXIV. Alexandriæ, circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita compulsus in scapham, pluribus eodem præcipitantibus cum desiliisset in mare, nando per ducentos passus, euasit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli, quos tenebat, madefierent: paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.

LXV. Militem neque a moribus neque a fortuna probabat, sed tantum a viribus: tractabatque pari seueritate atque indulgentia. Non enim vbique ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coercebat: tum maxime exactor grauissimus disciplinæ, vt neque itineris, neque prælii tempus denuntiaret: sed paratum & intentum momentis omnibus, quo vellet, subito educeret. Quod etiam sine causa plerumque fa-

ciebat, præcipue pluuiis, & festis diebus. Ac subinde obseruandum se admonens, repente interdiu vel nocte subtrahebat: augebatque iter, vt serius subsequentes defatigaret.

LXVI. Fama vero hostilium copiarum perterritos non negando, minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. Itaque cum exspectatio aduentus Iubæ terribilis esset, conuocatis ad concionem militibus, Scitote, inquit, paucissimis his diebus regem adfuturum cum decem legionibus, equitum triginta, leuis armaturæ centum millibus, elephantis trecentis: proinde desinant quidam quærere vltra, aut opinari, mihique qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima naue impositos, quocumque vento, in quascumque terras iubebo auehi.

LXVII. Delicta neque obseruabat omnia, neque pro modo exsequebatur: sed desertorum ac seditiosorum & inquisitor & punitor acerrimus, conniuebat in ceteris. Ac nonnunquam post magnam pugnam atque victoriam, remisso officiorum munere, licentiam omnem passim lasciuiendi per-

mittebat: iactare solitus, milites suos etiam vnguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine commilitones appellabat: habebatque tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret: simul & ad speciem, & quo tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Diligebat quoque vsque adeo, vt audita clade Tituriana, barbam capillumque summiserit: nec ante dempserit quam vindicasset. Quibus rebus & deuotissimos sibi, & fortissimos reddidit.

LXVIII. Ingresso ciuile bellum, centuriones cuiusque legionis singulos equites e viatico suo obtulerunt: & vniuersi milites gratuitam & sine frumento stipendioque operam, cum tenuiorum tutelam locupletiores in se contulissent. Neque in tam diuturno spatio quisquam omnino desciuit: plerique capti concessam sibi sub conditione vitam, si militare aduersus eum vellent, recusarunt. Famem & ceteras necessitates, non cum obsiderentur modo, sed & si alios ipsi obsiderent, tantopere tolerabant, vt Dyrrachina munitione Pompeius, viso genere panis ex herba, quo sustinebantur, cum feris sibi rem

esse dixerit: amouerique ocius, nec cuiquam ostendi, iusserit: ne patientia & pertinacia hostis, animi suorum frangerentur. Quanta fortitudine dimicauerint, testimonio est, quod aduerso semel apud Dyrrachium prælio, pœnam in se vltro depoposcerunt: vt consolandos eos magis imperator quam puniendos habuerit. Ceteris præliis innumeras aduersariorum copias multis partibus ipsi pauciores facile superauerunt. Denique vna sextæ legionis cohors præposita castello, quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuit, pene omnis confixa multitudine hostilium sagittarum; quarum centum ac triginta millia intra vallum reperta sunt. Nec mirum, si quis singulorum facta respiciat, vel Cassii Scæuæ centurionis, vel Caii Acilii militis, ne de pluribus referam. Scæua excusso oculo, transfixus femore & humero, centum & viginti ictibus scuto perforato, custodiam portæ commissi castelli retinuit. Acilius nauali ad Massiliam prælio, iniecta in puppem hostiũ dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynægiri exemplum imitatus, transiliuit in nauem, vmbone obuios agens.

LXIX. Seditionem per decem annos Gallicis bellis nullam omnino mouerunt, ciuilibus aliquas: sed vt celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis quam auctoritate. Non enim cessit vnquam tumultuantibus, atque etiam obuiam semper iit. Et nonam quidem legionem apud Placentiam, quamquam adhuc in armis Pompeius esset, totam cum ignominia missam fecit: ægreque post multas & supplices preces, nec nisi exacta de sontibus pœna, restituit.

LXX. Decumanos autem Romæ cum ingentibus minis, summoque etiam Vrbis periculo, missionem & præmia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, neque adire cunctatus est, quamquam deterrentibus amicis, neque dimittere: sed vna voce, qua Quirites eos pro militibus appellarat, tam facile circumegit & flexit, vt ei milites esse confestim responderint, & quamuis recusantem vltro in Africam sint secuti: ac sic quoque seditiosissimum quemque & prædæ & agri destinati tertia parte mulctauit.

LXXI. Studium & fides erga clientes, ne iuueni quidem defuerunt. Ma-

ſintham nobilem iuuenem, cum aduerſus Hiempſalem regem tam enixe defendiſſet vt Iubæ regis filio in altercatione barbam inuaſerit, ſtipendiarium quoque pronuntiatum, & abſtrahentibus ſtatim eripuit, occultauitque apud ſe diu: & mox ex prætura proficiſcens in Hiſpaniam, inter officia proſequentium, faſceſque lictorum, lectica ſua auexit.

LXXII. Amicos tanta ſemper facilitate indulgentiaque tractauit, vt Caio Oppio comitanti ſe per ſilueſtre iter, correptoque ſubita valetudine, & in diuerſorio loco, quod vnum erat, ceſſerit, ac ipſe humi ac ſub diuo cubuerit. Iam autem rerum potens, quoſdam etiam infimi generis ad ampliſſimos honores prouexit. Cum ob id culparetur, profeſſus eſt palam, ſi graſſatorum & ſicariorum ope in tuenda ſua dignitate vſus eſſet, talibus quoque ſe parem gratiam relaturum.

LXXIII. Simultates contra nullas tam graues excepit vnquam, vt non occaſione oblata libens deponeret. Caii Memmii, cuius aſperrimis orationibus non minore acerbitate reſcripſerat, etiam ſuffragator mox in petitione con-

ſulatus fuit. Caio Caluo poſt famoſa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, vltro ac prior ſcripſit. Valerium Catullum, a quo ſibi verſiculis de Mamurra perpetua ſtigmata impoſita non diſſimulauerat, ſatisfacientem, eadem die adhibuit cœnæ: hoſpitioque patris eius, ſicut conſueuerat, vti perſeuerauit.

LXXIV. Sed & in vlciſcendo natura leniſſimus. Piratas, a quibus captus eſt, cum in deditionem redegiſſet, quoniam ſuffixurum ſe cruci ante iurauerat, iugulari prius iuſſit, deinde ſuffigi. Cornelio Phagitæ, cuius quondam nocturnas inſidias æger ac latens ne perduceretur ad Sullam, vix præmio dato euaſerat, nunquam nocere ſuſtinuit. Philemonem a manu ſeruum, qui necem ſuam per venenum inimicis promiſerat, non grauius quam ſimplici morte puniit. In Publium Clodium Pompeiæ vxoris ſuæ adulterum, atque eadem de cauſa pollutarum ceremoniarum reum, teſtis citatus negauit ſe quidquam comperiſſe: quamuis & mater Aurelia, & ſoror Iulia, apud eoſdem iudices, omnia ex fide retuliſſent: Interrogatuſque, cur igitur

repudiasset vxorem: Quoniam, inquit, meos tam suspicione quam crimine iudico carere oportere.

LXXV. Moderationem vero clementiamque, tum in administratione, tum in victoria belli ciuilis, admirabilem exhibuit. Denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum, qui reipublicæ defuissent; ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronuntiauit. Quibus autem ex commendatione Pompeii, ordines dederat, potestatem transeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, cum assiduo inter vtrasque partes vsu atque commercio, Afranius ac Petreius deprehensos intra castra Iulianos subita poenitentia interfecissent, admissam in se perfidiam non sustinuit imitari. Acie Pharsalica proclamauit, vt ciuibus parceretur: deincepsque nemini non suorum quem vellet vnum partis aduersæ seruare concessit: nec vlli periisse nisi in prælio reperiuntur, exceptis dumtaxat Afranio & Fausto, & Lucio Cæsare iuuene: ac ne hos quidem voluntate ipsius interemptos putant: quorum tamen & priores post impetratam veniam rebellauerant:

& Cæsar libertis seruisque eius ferro & igni crudelem in modum enectis, bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidauerat. Denique tempore extremo, etiam quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia capere. Sed & statuas Lucii Sullæ atque Pompeii, a plebe disiectas, reposuit. Ac si qua posthac aut cogitarentur grauius aduersus se, aut dicerentur, inhibere maluit, quam vindicare. Itaque & detectas coniurationes, conuentusque nocturnos, non vltra arguit, quam vt edicto ostenderet esse sibi notas: & acerbe loquentibus satis habuit pro concione denuntiare ne perseuerarent. Aulique Cæcinnæ criminosissimo libro & Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam ciuili animo tulit.

LXXVI. Prægrauant tamen cetera facta, dictaque eius, vt & abusus dominatione, & iure cæsus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, vt continuum consulatum, perpetuam dictaturã, præfecturamque morum, insuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter

reges, ſuggeſtum in orcheſtra: ſed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt: ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, Lupercos, appellationem menſis e ſuo nomine. Ac nullos non honores ad libidinem cepit & dedit. Tertium & quartum conſulatum titulo tenus geſſit, contentus dictaturæ poteſtate decretæ cum conſulatibus ſimul: atque vtroque anno binos conſules ſubſtituit ſibi in ternos nouiſſimos menſes: ita vt medio tempore comitia nulla habuerit, præter tribunorum & ædilium plebis: præfectoſque pro prætoribus conſtituerit, qui præſente ſe res vrbanas adminiſtrarent. Pridie autem Kalendas Ianuarias repentina conſulis morte ceſſantem honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia ſpreto patriæ more, magiſtratus in plures annos ordinauit. Decem prætoriis viris conſularia ornamenta tribuit. Ciuitate donatos, & quoſdam e ſemibarbaris Gallorum recepit in curiam. Præterea monetæ, publiciſque vectigalibus, peculiares ſeruos præpoſuit. Trium legionum, quas

Alexandriæ relinquebat, curam, & imperium Rufini liberti sui filio, exoleto suo, demandauit.

LXXVII. Nec minoris impotentiæ voces propalam edebat, vt Titus Ampius scribit: Nihil esse rempublicam appellationem modo, sine corpore ac specie. Sullam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit. Debere homines consideratius iam loqui secum, ac pro legibus habere quæ dicat. Eoque arrogantiæ progressus est, vt haruspice tristia & sine corde exta sacro quodam nunciante, futura diceret lætiora, cum vellet: nec pro ostento ducendum si pecudi cor defuisset.

LXXVIII. Verum præcipuam & exitiabilem sibi inuidiam hinc maxime mouit: Adeuntes se cum plurimis honorificentissimisque decretis, vniuersos patres conscriptos sedens pro æde Veneris Genitricis excepit. Quidam putant retentum a Cornelio Balbo, cum conaretur assurgere: alii ne conatum quidem omnino, sed etiam admonentem Caium Trebatium, vt assurgeret, minus familiari vultu respexisse. Idque factum eius tanto intolerabilius est visum, quod ipse triumphanti, & subsel-

lia tribunitia prætereuehenti sibi, vnum e collegio Pontium Aquilam non assurrexisse adeo indignatus sit, vt proclamauerit: Repete ergo a me Aquila rempublicam tribunus: & nec destiterit per continuos dies quidquam cuiquam, nisi sub exceptione polliceri, Si tamen per Pontium Aquilam licuerit.

LXXIX. Adiecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam, multo arrogantius factum. Nam cum sacrificio Latinarum reuertente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes, quidam e turba statuæ eius coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset; & tribuni plebis Epidius Marullus, Cæsetiusque Flauus coronæ fasciam detrahi, hominemque duci in vincula iussissent, dolens seu parum prospere motam regni mentionem, siue, vt ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, tribunos grauiter increpitos potestate priuauit: neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere valuit: quamquam & plebi regem se salutanti, Cæsarem se, non regem esse responderit: & Lupercalibus pro Rostris a consule Antonio admotum sæpius capiti suo diadema

repulerit, atque in Capitolium Ioui optimo maximo miserit. Quinetiam varia fama percrebuit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis simul opibus imperii, exhaustaque Italia delectibus, & procuratione Vrbis amicis permissa: proximo autem senatu Lucium Cottam quindecimuirum sententiam dicturum; vt, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi a rege non posse vinci, Cæsar rex appellaretur.

LXXX. Quæ causa coniuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini terni ve ceperant, in vnum omnes contulerunt: ne populo quidem iam præsenti statu læto, sed clam palamque detrectante dominationem, atque assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis libellus propositus est: Bonum factum. Ne quis senatori nouo curiam monstrare velit. Et illa vulgo canebantur:

Gallos Cæsar in triumphum ducit,
idem in curiam:
Galli bracas deposuerunt, latum clauum sumpserunt.

Quinto Maximo suffecto, trimestrique consule theatrum introeunte, cum lictor animaduerti ex more iussisset, ab vniuersis conclamatum est, Non esse consulem eum. Post remotos Cæsetium & Marullum tribunos, reperta sunt proximis comitiis complura suffragia, consules eos declarantium. Subscripsere quidam Lucii Bruti statuæ: Vtinam viueres. Item ipsius Cæsaris:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est:
Hic, quia consules eiecit, rex postremo factus est.

Conspiratum est in eum a sexaginta amplius, Caio Cassio, Marcoque & Decimo Bruto principibus conspirationis. Qui primum cunctati, vtrumne illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuisis e ponte deiicerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra via vel in aditu theatri adorirentur: postquam senatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus est, facile tempus & locum prætulerunt.

LXXXI. Sed Cæsari futura cædes euidentibus prodigiis denuntiata est. Paucos ante menses cum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni, ad ex-

ſtruendas villas ſepulcra vetuſtiſſima diſiicerent, idque eo ſtudioſius facerent, quod aliquantum vaſculorum operis antiqui ſcrutantes reperiebant: tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys, conditor Capuæ, ſepultus, inuenta eſt, conſcripta literis verbiſque Græcis, hac ſententia; Quandoque oſſa Capyis detecta eſſent, fore vt Iulo prognatus manu conſanguineorum necaretur, magniſque mox Italiæ cladibus vindicaretur. Cuius rei, ne quis fabuloſam aut commentitiam putet, auctor eſt Cornelius Balbus, familiariſſimus Cæſaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traiiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, vbertimque flere. Et immolantem haruſpex Spurinna monuit, caueret periculum, quod non vltra Martias Idus proferretur. Pridie autem eaſdem Idus, auem regaliolum, cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ, ibidem diſcerpſerunt. Ea vero nocte cui illuxit dies cædis, & ipſe ſibi viſus eſt per quietem interdum ſupra

nubes volitare, alias cum Ioue dextram iungere. Et Calpurnia vxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul & ob infirmam valetudinem diu cunctatus, an se contineret, & quæ apud senatum proposuerat, agere differret: tandem Decimo Bruto adhortante, ne frequentes ac iam dudum operientes destitueret, quinta fere hora progressus est: libellumque insidiarum indicem, ab obuio quodam porrectum, libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus, commiscuit. Dein pluribus hostiis cæsis, cum litare non posset, introiit curiam, spreta religione; Spurinnamque irridens, & vt falsum arguens, quod sine vlla noxa Idus Martiæ adessent: quamquam is venisse quidem eas diceret, sed non præteriisse.

LXXXII. Assidentem conspirati specie officii circumsteterunt: illicoque Cimber Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus, propius accessit: renuentique & gestu in aliud tempus differenti, ab vtroque humero togam apprehendit: deinde cla-

mantem : Ista quidem vis est : alter Cassius aduersum vulnerat paulum infra iugulum. Cæsar Cassii brachium arrepto graphio traiecit : conatusque prosilire, alio vulnere tardatus est. Vtque animaduertit vndique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit : simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus & viginti plagis confossus est, vno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam, Marco Bruto irruenti dixisse : Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον ; Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu iacuit, donec lecticæ impositum, dependente brachio, tres seruuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, vt Antistius medicus existimabat, lethale vllum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis, corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere : sed metu Marci Antonii consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt.

LXXXIII. Postulante ergo Lucio Pisone socero, testamentum eius ape-

ritur : recitaturque in Antonii domo ; quod Idibus Septembribus proximis in Lauicano ſuo fecerat, demandaueratque virgini Veſtali maximæ. Quintus Tubero tradit, heredem ab eo ſcribi ſolitum ex conſulatu ipſius primo, vſque ad initium ciuilis belli, Cneium Pompeium : idque militibus pro concione recitatum. Sed nouiſſimo teſtamento tres inſtituit heredes ſororum nepotes, Caium Octauium ex dodrante, & Lucium Pinarium, & Quintum Pedium ex quadrante reliquo : in ima cera Caium Octauium etiam in familiam nomenque adoptauit : pluresque percuſſorum in tutoribus filii, ſi quis ſibi naſceretur, nominauit : Decimum Brutum etiam in ſecundis heredibus. Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos ſeſtertios, legauit.

LXXXIV. Funere indicto, rogus exſtructus eſt in Martio campo iuxta Iuliæ tumulum : & pro Roſtris aurata ædes ad ſimulacrum templi Veneris Genitricis collocata : intraque lectus eburneus, auro ac purpura ſtratus : & ad caput tropæum, cum veſte in qua fuerat occiſus. Præferentibus munera, quia ſuffecturus dies non videbatur,

præceptum eſt vt omiſſo ordine, quibus quiſque vellet itineribus Vrbis, portaret in campum. Inter ludos cantata ſunt quædam ad miſerationem & inuidiam cædis eius, accommodata ex Pacuuii armorum Iudicio:

Men'. men' ſeruaſſe, vt eſſent qui me perderent?

Et ex Electra Attii alia ad ſimilem ſententiam. Laudationis loco conſul Antonius per præconem pronuntiauit ſenatuſconſultum, quo omnia ei diuina ſimul atque humana decreuerat: item iuſiurandum, quo ſe cuncti pro ſalute vnius adſtrinxerant: quibus perpauca à ſe verba addidit. Lectum pro Roſtris in forum magiſtratus & honoribus functi detulerũt. Quem cum pars in Capitolini Iouis cella cremare, pars in curia Pompeii, deſtinaret, repente duo quidam gladiis ſuccincti, ac bina iacula geſtantes, ardentibus cereis ſuccenderunt: confeſtimque circumſtantium turba virgulta arida, & cum ſubſelliis tribunalia, quidquid præterea ad donum aderat, congeſſit: deinde tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphorum ad præſentem vſum induerant, detractam ſibi

atque discissam, iniecere flammæ: & veteranorum militum legionarii, arma sua, quibus exculti funus celebrabant; matronæ etiam pleræque ornamenta sua quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas. In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quæque more lamentata est: præcipueque Iudæi, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.

LXXXV. Plebs statim a funere ad domum Bruti & Cassii cum facibus tetendit, atque ægre repulsa, obuium sibi Heluium Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius is esset quem grauiter pridie concionatum de Cæsare requirebat, occidit, caputque eius præfixum hastæ circumtulit. Postea solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque: Parenti patriæ. Apud eamdem longo tempore sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam interposito per Cæsarem iureiurando distrahere perseuerauit.

LXXXVI. Suspicionem Cæsar quibusdam suorum reliquit, neque voluisse se diutius viuere, neque curasse,

quod valetudine minus prospera vteretur: ideoque & quæ religiones monerent, & quæ renuntiarent amici, neglexisse. Sunt qui putent confisum eum nouissimo illo senatusconsulto ac iureiurando, etiam custodias Hispanorum cum gladiis sectantium se remouisse. Alii e diuerso opinantur, insidias vndique imminentes subire semel confessum satius esse, quam cauere semper. Alii ferunt dicere solitum, non tam sua quam reipublicæ interesse vti saluus esset: se iampridem potentiæ gloriæque abunde adeptum: rempublicam, si quid sibi eueniret, neque quietam fore, & aliquanto deteriore conditione ciuilia bella subituram.

LXXXVII. Illud plane inter omnes fere constitit, talem ei mortem pene ex sententia obtigisse. Nam & quondam cum apud Xenophontem legisset, Cyrum vltima valetudine mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentum mortis genus, subitam sibi celeremque optauerat. Et pridie quam occideretur, in sermone nato super cœnam, apud Marcum Lepidum, quisnam esset finis vitæ commodissimus, repentinum inopinatumque prætulerat.

LXXXVIII. Periit sexto & quinquagesimo ætatis anno: atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed & persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primo consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa vndecimam horam, creditumque est, animam esse Cæsaris in cælum recepti: & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit: Idusque Martias Parricidium nominari: ac ne vnquam eo die senatus ageretur.

LXXXIX. Percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem illo pugione quo Cæsarem violauerant, interemerunt.

CAII

CAII SVETONII TRANQVILLI

DIVVS OCTAVIVS CÆSAR AVGVSTVS.

I. GENTEM Octauiam Velitris præcipuam olim fuisse, multa declarant. Nam & vicus celeberrima parte opidi iampridem Octauius vo-

LXXXVIII. Periit ſexto & quinquageſimo ætatis anno: atque in deorum numerum relatus eſt, non ore modo decernentium, ſed & perſuaſione vulgi. Siquidem ludis, quos primo conſecratos ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa vndecimam horam; creditumque eſt, animam eſſe Cæſaris in cælum recepti: & hac de cauſa ſimulacro eius in vertice additur ſtella. Curiam, in qua occiſus eſt, obſtrui placuit: Idusque Martias Parricidium nominari: ac ne vnquam eo die ſenatus ageretur.

LXXXIX. Percuſſorum autem fere neque triennio quiſquam amplius ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. Damnati omnes, alius alio caſu periit: pars naufragio, pars prælio, nonnulli ſemet eodem illo pugione quo Cæſarem violauerant, interemerunt.

CAII

CAII SVETONII TRANQVILLI

DIVVS OCTAVIVS CÆSAR AVGVSTVS.

I. GENTEM Octauiam Velitris præcipuam olim fuisse, multa declarant. Nam & vicus celeberrima parte opidi iampridem Octauius vo-

D

cabatur: & ostendebatur ara Octauio consecrata: qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem diuinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exta rapta foco prosecuit: atque ita prælium ingressus, victor rediit. Decretum etiam publicum exstabat, quo cauebatur vt quoque anno in posterum simili modo exta Marti redderentur, reliquiæque ad Octauios referrentur.

II. Ea gens a Tarquinio Prisco rege inter Romanas gentes allecta, in senatum, mox a Seruio Tullio in patricias transducta, procedente tempore ad plebem se contulit: ac rursus magna vi per diuum Iulium in patriciatum rediit. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit Caius Rufus. Is quæstorius Cneium & Caium procreauit: a quibus duplex Octauiorum familia defluxit, conditione diuersa. Siquidem Cneius & deinceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis; at Caius eiusque posteri, seu fortuna, seu voluntate, in equestri ordine constitere, vsque ad Augusti patrem. Proauus Augusti secundo Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit, Æmilio Pap-

po imperatore. Auus municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed hæc alii. Ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. Marcus Antonius libertinum ei proauum exprobrat, restionem, e pago Thurino: auum argentarium. Nec quidquam vltra de paternis Augusti maioribus reperi.

III. Octauius pater a principio ætatis, & re & æstimatione magna fuit: vt equidem mirer, hunc quoque a nonnullis argentarium, atque etiam inter diuisores, operasque campestres, proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administrauit. Ex prætura Macedoniam sortitus, fugitiuos, residuam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. Prouinciæ præfuit, non minore iustitia quam fortitudine. Namque, Bessis ac Thracibus magno prælio fusis, ita socios tractauit, vt epistolæ Marci Tullii Ciceronis exstent, quibus Quintum fratrem, eodem tempore parum secunda fama

proconsulatum Asiæ administrantem, hortatur & monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octauium.

IV. Decedens Macedonia prius quam profiteri se candidatum consulatus posset, morte obiit repentina, superstitibus liberis, Octauia maiore, quam ex Ancharia: & Octauia minore, item Augusto, quos ex Atia tulerat. Atia Marco Atio Balbo, & Iulia sorore Caii Cæsaris, genita est. Balbus paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, à matre Magnum Pompeium arctissimo contingebat gradu: functusque honore præturæ inter vigintiuiros agrum Campanum plebi Iulia lege diuisit. Verum Marcus Antonius despiciens etiam maternam Augusti originem, proauum eius Afri generis fuisse, & modo vnguentariam tabernam, modo pistrinum Ariciæ exercuisse, obiicit. Cassius quidem Parmensis quadam epistola, non tantum vt pistoris, sed etiam vt nummularii nepotem, sic taxat Augustum: Materna tibi farina: siquidem ex crudissimo Ariciæ pistrino hanc pinsit manibus collybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

V. Natus est Augustus Marco Tullio

Cicerone, & Antonio consulibus, nono Kalendas Octobris, paulo ante solis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula: vbi nunc sacrarium habet, aliquanto post quam excessit, constitutum. Nam, vt senatus actis continetur, cum Caius Lectorius adolescens patricii generis, in deprecanda grauiore adulterii pœna, præter ætatem atque natales, hoc quoque patribus conscriptis allegaret, se esse possessorem, ac velut æditum soli, quod primum diuus Augustus nascens attigisset: peteretque donari, quasi proprio suo, ac peculiari deo; decretum est vt ea pars domus consecraretur.

VI. Nutrimentorum eius ostenditur adhuc locus in auito suburbano, iuxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ instar; tenetque vicinitatem opinio, tamquam & natus ibi sit. Huc introire nisi necessario & caste, religio est: concepta opinione veteri, quasi temere adeuntibus horror quidam & metus obiiciatur; sed & mox confirmata est. Nam cum possessor villæ nouus, seu forte, seu tentandi causa cubitum se eo contulisset, euenit, vt post paucissimas noctis horas exturbatus inde

subita vi, & incerta, pene semianimis cum strato simul ante fores inueniretur.

VII. Infanti cognomen Thurino inditum est, in memoriam maiorum originis: vel quod in regione Thurina, recens eo nato, pater Octauius aduersus fugitiuos rem prospere gesserat. Thurinum cognominatum, satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam eius æream veterem, ferreis ac pene iam exolescentibus literis, hoc nomine inscriptam: quæ dono a me principi data inter cubiculares colitur. Sed & a Marco Antonio in epistolis per contumeliam sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius quam mirari se rescribit, pro opprobrio nomen prius sibi obiici. Postea Caii Cæsaris, & deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum, testamento maioris auunculi: alterum, Munatii Planci sententia: cum quibusdam censentibus, Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem Vrbis, præualuisset vt Augustus potius vocaretur, non tantum nouo, sed etiam ampliore cognomine: quod loca quoque religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab a-

uium gestu, gustuve, sicut etiam Ennius docet, scribens:

Augusto augurio postquam incluta condita Roma est.

VIII. Quadrimus, patrem amisit: duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio post virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem. Profectum mox auunculum in Hispanias, aduersus Cneii Pompeii liberos, vix tum firmus a graui valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, subsecutus, magnopere demeruit., approbata cito etiam morum indole super itineris industriam. Cæsare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos, & inde in Parthos, destinante, præmissus Apolloniam, studiis vacauit. Vtque primum occisum eum, heredemque se comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem consilium vt præceps immaturumque omisit: ceterum. Vrbe repetita hereditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuaden-

te. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum Marco Antonio, Marcoque Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim fere annos, nouissime per quatuor & quadraginta solus rempublicam tenuit.

IX. Proposita vitæ eius velut summa, partes sigillatim, neque per tempora sed per species, exequar: quo distinctius demonstrari cognoscique possint. Bella ciuilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum ac nouissimum aduersus Marcum Antonium: secundum aduersum Brutum & Cassium: tertium aduersum Lucium Antonium triumuiri fratrem: quartum aduersus Sextum Pompeium, Cneii filium.

X. Omnium bellorum initium & causam hinc sumpsit, nihil conuenientius ducens quam necem auunculi vindicare, tueriquе acta. Confestim vt Apollonia rediit, Brutum Cassiumque, & vi nec opinantes, & quia præuisum periculum subterfugerant, legibus aggredi, reosque cædis absentes deferre statuit. Ludos autem victoriæ Cæsaris non audentibus facere quibus obtige-

rat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cetera quoque exsequeretur, in locum tribuni plebis forte demortui candidatum se ostendit, quamquam patricius, necdum senator. Sed aduersante conatibus suis Marco Antonio consule, quem vel præcipuum adiutorem sperauerat: ac ne publicum quidem & translatitiũ ius vlla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum inuisum sentiebat, maxime quod Decimum Brutum obsessum Mutinæ, prouincia a Cæsare data, & per senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis, percussores ei subornauit. Hac fraude deprehensa, periculum inuicem metuens, veteranos simul in suum ac reipublicæ auxilium, quanta potuit largitione contraxit. Iussusque comparato exercitui pro prætore præesse, & cum Hirtio ac Pansa, qui consulatum acceperant, Decimo Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus præliis. Priore, Antonius eum fugisse scribit: ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse. sequenti, satis constat non

modo ducis, sed etiam militis functum munere: atque in media dimicatione, aquilifero legionis suæ grauiter saucio, aquilam humeris subiisse, diuque portasse.

XI. Hoc bello cum Hirtius in acie, Pansa paulo post ex vulnere, perissent, rumor increbuit, ambos opera eius occisos: vt Antonio fugato, republica consulibus orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, vt Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adiicit his Aquilius Niger, alterum e consulibus, Hirtium, in pugnæ tumultu ab ipso interemptum.

XII. Sed vt cognouit, Antonium post fugam a Marco Lepido receptum, ceterosque duces, & exercitus, consentire pro partibus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorumdam calumniatus: quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent: ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, mulctatos, extorres egit

opido: quod Mutinensi acie interemptorum ciuium tumulo publice exstructo adscripserant, Pro libertate eos occubuisse.

XIII. Inita cum Antonio & Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquam inualidus atque æger, duplici prælio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga euaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, vt statuæ Cæsaris subiiceretur, in splendidissimum quemque captiuum non sine verborum contumelia sæuiit; vt quidem vni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur: Iam istam in volucrum potestate fore: alios, patrem & filium, pro vita rogantes, sortiri, vel dimicare iussisse, vt alterutri concederetur: ac spectasse vtrumque morientem, cum patre qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntaria occubuisset nece. Quare ceteri, & in his Marcus Fauonius ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo conuicio coram proscinderunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius

orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepisset: neque veteranorum, neque possessorum gratiam tenuit: alteris, pelli se; alteris, non pro spe meritorum tractari querentibus.

XIV. Quo tempore Lucium Antonium, fiducia consulatus quem gerebat, ac fraternæ potentiæ, res nouas molientem, confugere Perusiam coegit, & ad deditionem fame compulit: non tamen sine magnis suis, & ante bellum & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem in quatuordecim ordinibus sedentem excitari per apparitorem iussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eumdem mox & discruciatum necasset: minimum abfuit, quin periret, concursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis, ac sine iniuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans, pene interceptus est a manu gladiatorum, quæ opido eruperat.

XV. Perusia capta, in plurimos animaduertit: orare veniam, vel excusare se conantibus vna voce occurrens; Mo-

riendum esse. Scribunt quidam trecentos ex dedititiis electos vtriusque ordinis, ad aram diuo Iulio exstructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos. Exstiterunt qui traderent, consulto eum ad arma isse, vt occulti aduersarii, & quos metus magis quam voluntas contineret, facultate Lucii Antonii ducis præbita, detegerentur: deuictisque his, & confiscatis, promissa veteranis præmia persoluerentur.

XVI. Bellum Siculum inchoauit in primis, sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarum classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio, & quidem per æstatem, amiserat: modo pace facta, flagitante populo, ob interclusos commeatus, famemque ingrauescentem: donec nauibus ex integro fabricatis, ac viginti seruorum millibus manumissis, & ad remum datis, portum Iulium apud Baias, immisso in Lucrinum & Auernum lacum mari, effecit. In quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas & Naulochum superauit: sub horam pugnæ tam arcto repente somno deuinctus, vt ad dandum signum ab amicis excitaretur. Vnde præbitam

Antonio materiam putem exprobrandi, Ne rectis quidem oculis eum adſpicere potuiſſe inſtructam aciem: verum ſupinum, cælum intuentem, ſtupidum cubuiſſe: nec prius ſurrexiſſe ac militibus in conſpectum veniſſe, quam a Marco Agrippa fugatæ ſunt hoſtium naues. Alii dictum factumque eius criminantur, quaſi claſſibus tempeſtate perditis exclamauerit, Etiam inuito Neptuno victoriam ſe adepturũ: ac die Circenſium proximo, ſolenni pompæ ſimulacrum dei detraxerit. nec temere plura ac maiora pericula vllo alio bello adiit. Traiecto in Siciliam exercitu, cum partem reliquam copiarum continenti repeteret, oppreſſus ex improuiſo a Demochare & Apollophane, præfectis Pompeii, vno demum nauigio ægerrime effugit. Item cum præter Locros Rhegium pedibus iret, & proſpectis biremibus Pompeianis terram legentibus, ſuas ratus, deſcendiſſet ad litus, pene exceptus eſt. Tunc etiam per deuios tramites refugientem, ſeruus Æmilii Paulli, comitis eius, dolens proſcriptum olim ab eo patrem Paullum, & quaſi occaſione vltionis oblata, interficere conatus eſt. Poſt Pom-

peii fugam, collegarum alterum Marcum Lepidum, quem ex Africa in auxilium euocarat, superbientem viginti legionum fiducia, summasque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliauit exercitu: supplicemque concessa vita Circeos in perpetuum relegauit.

XVII. Marci Antonii societatem semper dubiam & incertam, reconciliationibusque variis male focillatam abrupit tandem. Et quo magis degenerasse eum a ciuili more approbaret, testamentum, quod is Romæ etiam de Cleopatræ liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curauit. Remisit tamen hosti iudicato necessitudines, amicosque omnes: atque inter alios Caium Sosium & Cneium Domitium, tunc adhuc consules. Bononiensibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post nauali prælio apud Actium vicit, in serum dimicatione protracta, vt in naui victor pernoctauerit. Ab Actio cum Samum insulam in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione militum, præ-

mia & missionem poscentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium præmiserat, repetit Italiam, tempestate in traiectu bis conflictatus: primo inter promontoria Peloponnesi atque Ætoliæ, rursus circa montes Ceraunios, vtrobique parte Liburnicarum demersa: simulque eius in qua vehebatur, fusis armamentis, & gubernaculo diffracto. Nec amplius quam septem & viginti dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit: obsessaque Alexandria quo Antonius cum Cleopatra confugerat, breui potitus est. Et Antonium quidem feras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. Cleopatræ, quam seruatam triumpho magnopere cupiebat, etiam Psyllos admouit, qui venenum ac virus exsugerent: quod periisse morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici iussit. Antonium iuuenem, maiorem de duobus Fuluia genitis, simulacro diui Iulii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Cæsarionem,

quem ex Cæsare Cleopatra concepisse prædicabat, retractum e fuga supplicio affecit. Reliquos Antonii reginæque communes liberos, non secus ac necessitudine iunctos sibi & conseruauit, & mox pro conditione cuiusque sustinuit ac fouit.

XVIII. Per idem tempus, conditorium & corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus adspersis veneratus est: consultusque, num & Ptolemæum inspicere vellet, Regem se voluisse ait videre, non mortuos. Ægyptum, in prouinciæ formam redactam, vt feraciorem habilioremque annonæ vrbicæ redderet, fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit. Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior in posterum esset, vrbem Nicopolin apud Actium condidit: ludosque illic quinquennales constituit: & ampliato vetere Apollinis templo, locum castrorum, quibus fuerat vsus, exornatum naualibus spoliis, Neptuno ac Marti consecrauit.

XIX. Tumultus post hæc, ac etiam rerum nouarum initia, coniurationes-

que complures, prius quam inualescerent, indicio detectas compressit. & alias alio tempore: Lepidi iuuenis, deinde Varronis Murenæ, & Fannii Cæpionis, mox Marci Egnatii, exin Plautii Rufi, Luciique Paulli progeneri sui: ac præter has Lucii Audasii falsarum tabularum rei, ac neque ætate neque corpore integri: item Asinii Epicadi ex gente Parthina hybridæ: ad extremum Telephi mulieris serui nomenculatoris. Nam ne vltimæ quidem sortis hominum conspiratione & periculo caruit. Audasius atque Epicadus Iuliam filiam & Agrippam nepotem ex insulis quibus continebantur, rapere ad exercitus: Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, & ipsum & senatum aggredi, destinauerant. Quinetiam quondam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illyrico exercitu, ianitoribus deceptis, noctu deprehensus est, cultro venatorio cinctus: impósne mentis, an simulata dementia, incertum. Nihil enim exprimi quæstione potuit.

XX. Externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum, adolescens adhuc: & Antonio deuicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera exce-

pit, vna acie, dextrum genu lapide ictus: altera autem, & crus & vtrumque brachium ruina pontis consauciatus. Reliqua per legatos administrauit: vt tamen quibusdam Pannonicis atque Germanicis aut interueniret, aut non longe abesset, Rauennam, vel Mediolanum, vel Aquileiam vsque ab Vrbe progrediens.

XXI. Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni: item Rhætiam, & Vindelicos, ac Salassos, gentes Inalpinas. Coercuit & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis, Germanosque vltra Albim fluuium summouit: ex quibus Sueuos & Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec vlli genti sine iustis & necessariis causis bellum intulit. Tantumque abfuit a cupiditate quoquo modo imperium vel bellicam gloriam augendi, vt quorumdam barbarorũ principes in æde Martis Vltoris iurare coegerit, mansuros se in fide ac pace quam peterent: a quibus-

dam vero nouum genus obsidum feminas exigere tentauerit: quod negligere marium pignora sentiebat: & tamen potestatem semper omnibus fecit, quoties vellent, obsides recipiendi. Neque aut crebrius aut perfidiosius rebellantes grauiore vnquam mulctatus est poena, quam vt captiuos sub lege venumdaret, ne in vicina regione seruirent, neve intra trigesimum annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani vltro per legatos petendam. Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria, quæ Marco Crasso & Marco Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt; obsidesque insuper obtulerunt: denique pluribus quondam de regno concertantibus, nonnisi ab ipso electum comprobauerunt.

XXII. Ianum Quirinum semel atque iterum a condita Vrbe ante memoriam suam clausum, in multo breuiore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit. Bis ouans ingressus est Vrbem, post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos

tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.

XXIII. Graues ignominias cladesque duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam & Varianam: sed Lollianam maioris infamiæ, quam detrimenti: Varianam pene exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque & auxiliis omnibus cæsis. Hac nuntiata excubias per Vrbem indixit, ne quis tumultus existeret: & præsidibus prouinciarũ propagauit imperium, vt a suetis & a peritis socii continerentur. Vouit & magnos ludos Ioui optimo maximo, Si rempublicam in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo namque consternatum ferunt, vt per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare, legiones redde: diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.

XXIV. In re militari & commutauit multa, & instituit: atque etiam ad antiquum morem nonnulla reuocauit: disciplinam seuerissime rexit: ne legatorum quidem cuiquam, nisi grauate,

hibernisque demum mensibus, permisit vxorem interuisere. Equitem Romanũ quod duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastæ: quem tamen, quod imminere emptioni publicanos videbat, liberto suo addixit, vt relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit: item alias immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exauctorauit: cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pauit: centuriones, statione deserta itidem, vt manipulares, capitali animaduersione puniit: pro cetero delictorum genere variis ignominiis affecit: vt stare per totum diem iuberet ante prætorium: interdum tunicatos, discinctosque, nonnunquam cum decempedis, vel etiam cespitem portantes.

XXV. Neque post bella ciuilia, aut in concione, aut per edictum, vllos militum, commilitones appellabat, sed milites: ac ne a filiis quidem, aut priuignis suis, imperio præditis, aliter appellari passus est: ambitiosius id existi-

mans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusq; suæ maiestas postularet. Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum caussa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est: semel ad præsidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis: eosque seruos adhuc viris feminisque peculiosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria aliquanto facilius, phaleras & torques, quidquid auro argentoque constaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit. Marcum Agrippam in Sicilia post naualem victoriam cæruleo vexillo donauit. Solos triumphales, quamquam & socios expeditionum, & participes victoriarum suarum, nunquam donis impertiendos putauit: quod ipsi quoque ius habuissent tribuendi ea quibus vellent. Nihil autem minus in perfecto duce, quam festinationem temeritatemque conuenire arbitrabatur. Cre-

bro itaque illa iactabat: Σπεῦδε βραδέως. &,

Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Et, Sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene. Prælium quidem aut bellum ſuſcipiendum omnino negabat, niſi cum maior emolumenti ſpes quam damni metus oſtenderetur. Nam minima commoda non minimo ſectantes diſcrimine, ſimiles aiebat eſſe aureo hamo piſcantibus: cuius abrupti damnum nulla captura penſari poſſet.

XXVI. Magiſtratus atque honores & ante tempus, & quoſdam noui generis, perpetuoſque cepit. Conſulatum vigeſimo ætatis anno inuaſit, admotis hoſtiliter ad Vrbem legionibus, miſſiſque qui ſibi nomine exercitus depoſcerent. Cum quidem cunctante ſenatu, Cornelius centurio, princeps legationis, reiecto ſagulo, oſtendens gladii capulum, non dubitaſſet in curia dicere: Hic faciet, ſi vos non feceritis. Secundum conſulatum poſt nouem annos, tertium anno interiecto geſſit: ſequentes vſque ad vndecimum continuauit: multiſque mox, cum deferrentur, recuſatis, duodecimum magno, id eſt, ſeptem-

ſeptemdecim annorum interuallo, & rurſus tertiumdecimum biennio poſt vltro petiit; vt Caium & Lucium filios ampliſſimo præditus magiſtratu, ſuo quemque tirocinio deduceret in forum. Quinque medios conſulatus a ſexto ad vndecimum annuos geſſit: ceteros aut nouem aut ſex aut quatuor aut tribus menſibus; ſecundum vero, pauciſſimis horis. Nam die Kalendarum Ianuarii, cum mane pro æde Capitolini Iouis paululum curuli ſella præſediſſet, honore abiit, ſuffecto alio in locum ſuum. Nec omnes Romæ, ſed quartum conſulatum in Aſia, quintum in inſula Samo, octauum & nonum Tarracone iniit.

XXVII. Triumuiratum reipublicæ conſtituendæ per decem annos adminiſtrauit: in quo reſtitit quidem aliquamdiu collegis, ne qua fieret proſcriptio, ſed incœptam vtroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum ſæpe perſonam per gratiam & preces exorabilibus, ſolus magnopere contendit ne cui parceretur: proſcripſitque etiam Caium Toranium tutorē ſuum, eumdemque collegam patris ſui Octauii in ædilitate. Iunius Saturninus hoc

amplius tradit. Cum peracta proscriptione Marcus Lepidus in senatu excusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset: quoniam satis pœnarum exactum esset, hunc e diuerso professum, ita modum se proscribendi statuisse, vt omnia sibi reliquerit libera: in cuius tamen pertinaciæ pœnitentiam postea Vinium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decorauit. In eadem hac potestate multiplici flagrauit inuidia. Nam & Pinarium equitem Romanum cum concionante se admissa turba paganorum apud milites subscribere quædam animaduertisset, curiosum ac speculatorem ratus, coram confodi imperauit. Et Tedium Afrum consulem designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis perterruit nimis, vt is se præcipitauerit. Et Quintum Gallium prætorem, in officio salutationis, tabulas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere: nec quidquam statim, ne aliud inueniretur, ausus inquirere, paulo post per centuriones & milites raptum e tribunali, seruilem in modum

torsit: ac fatentem nihil, iussit occidi, prius oculis eius sua manu effossis. quem tamen scribit colloquio petito insidiatum sibi, coniectumque a se in custodiam, deinde Vrbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum insidiis periisse. Tribunitiam potestatem perpetuam recepit: in qua semel atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptauit. Recepit & morum legumque regimen æque perpetuum: quo iure, quamquam sine censuræ honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.

XXVIII. De reddenda republica bis cogitauit: primo post oppressum statim Antonium, memor obiectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum staret ne redderetur: ac rursus tædio diuturnæ valetudinis: cum etiam magistratibus ac senatu domum accitis rationarium imperii tradidit. Sed reputans & se priuatum non sine periculo fore, & illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseuerauit, dubium euentu meliore an voluntate. Quam voluntatem cum præ se identidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: Ita mihi saluam ac

ſoſpitem rempublicam ſiſtere in ſua ſede liceat, atque eius rei fructum percipere, quem peto, vt optimi ſtatus auctor dicar: & moriens, vt feram mecum ſpem, manſura in veſtigio ſuo fundamenta reipublicæ quæ iecero. Fecitque ipſe ſe compotem voti, niſus omni modo ne quem noui ſtatus pœniteret. Vrbem neque pro maieſtate imperii ornatam, & inundationibus incendiiſque obnoxiam, excoluit adeo, vt iure ſit gloriatus, marmoream ſe relinquere, quam lateritiam accepiſſet. Tutam vero, quantum prouideri humana ratione potuit, etiam in poſterum præſtitit.

XXIX. Publica opera plurima exſtruxit: ex quibus vel præcipua, forum cum æde Martis Vltoris, templum Apollinis in Palatio, ædem Tonantis Iouis in Capitolio. Fori exſtruendi cauſa fuit, hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur, non ſufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaque feſtinantius, nec dum perfecta Martis æde, publicatum eſt, cautumque vt ſeparatim in eo publica iudicia & ſortitiones iudicum fierent. Ædem Marti bello Philippenſi pro vltione pa-

terna suscepto vouerat. Sanxit ergo vt de bellis triumphisque hic consuleretur senatus : prouincias cum imperio petituri, hinc deducerentur : quique victores redissent, huc insignia triumphorum inferrent. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari a deo haruspices pronuntiarant. Addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaque, quo loco iam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriasque iudicum recognouit. Tonanti Ioui ædem consecrauit, liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruumque prælucentem exanimasset. Quædam etiam opera sub nomine alieno, nepotum scilicet & vxoris sororisque, fecit : vt porticum basilicamque Lucii & Caii : item porticus Liuiæ & Octauiæ, theatrumque Marcelli. Sed & ceteros principes viros sæpe hortatus est vt pro facultate quisque monumentis vel nouis, vel refectis & excultis, Vrbem adornarent. Multaque a multis exstructa sunt : sicut a Marcio Philippo, ædes Herculis Musarum : a Lucio Cornificio, ædes Dianæ : ab Asinio

Pollione, atrium Libertatis: a Munatio Planco, ædes Saturni: a Cornelio Balbo, theatrum: a Statilio Tauro, amphitheatrum: a Marco vero Agrippa, complura, & egregia.

XXX. Spatium Vrbis in regiones vicosque diuisit: instituitque vt illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cuiusque viciniæ lecti. Aduersus incendia excubias nocturnas, vigilesque commentus est. Ad coercendas inundationes, alueum Tiberis laxauit, ac repurgauit, completum olim ruderibus, & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius vndique Vrbs adiretur, desumpta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas, refecit: easque & ceteras opulentissimis donis adornauit: vtpote qui in cellam Capitolini Iouis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties sestertium vna donatione contulerit.

XXXI. Postquam vero pontificatum maximum, quem nunquam viuo Lepido auferre sustinuerat, mortuo de-

mum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, supra duo millia contracta vndique cremauit: ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Annum a diuo Iulio ordinatum, sed postea negligentia conturbatum atque confusum, rursus ad pristinam rationem redegit: in cuius ordinatione Sextilem mensem e suo cognomine nuncupauit, magis quam Septembrem, quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus & insignes victoriæ obtigissent. Sacerdotum & numerum & dignitatem, sed & commoda, auxit: præcipue Vestalium virginum. Cumque in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi ne filias in sortem darent, adiurauit, si cuiusquam neptium suarum competeret ætas, oblaturum se fuisse eam. Nonnulla etiam ex antiquis ceremoniis paulatim abolita restituit: vt Salutis augurium, Diale flaminium, sacrum Lupercale, ludos sæculares & compitalitios. Lupercalibus vetuit currere imberbes: item, sæ-

cularibus ludis iuuenes vtriusque sexus prohibuit vllum nocturnum spectaculum frequentare, nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. Compitales Lares ornare bis anno instituit, vernis floribus, & æstiuis. Proximum a diis immortalibus honorem memoriæ ducum præstitit, qui imperium populi Romani ex minimo maximum reddidissent. Itaque & opera cuiusque, manentibus titulis, restituit: & statuas omnium triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. Professus est edicto, commentum id se, vt illorum velut ad exemplar & ipse dum viueret, & insequentium ætatum principes exigerentur a ciuibus. Pompeii quoque statuam contra theatri eius regiam, marmoreo Iano suppotuit, translatam e curia, in qua Caius Cæsar fuerat occisus.

XXXII. Pleraque pessimi exempli correxit, quæ in perniciem publicam, aut ex consuetudine licentiaque bellorum ciuilium durauerant, aut per pacem etiam exstiterant. Nam & grassatorum plurimi palam se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui causa: & rapti per agros viatores sine discrimine,

liberi, seruique, ergastulis possessorum supprimebantur: & plurimæ factiones, titulo collegii noui, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit: ergastula recognouit: collegia, præter antiqua & legitima, dissoluit: tabulas veterum ærarii debitorum, vel præcipuam calumniandi materiam, exussit. Loca in Vrbe publica iuris ambigui possessoribus adiudicauit. Diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit: conditione proposita, vt si quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ subiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodauit. Ad tres iudicum decurias quartam addixit ex inferiore censu: quæ ducenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis. Iudices a tricesimo ætatis anno allegit; id est, quinquennio maturius quam solebant. At plerisque iudicandi munus detrectantibus, vix concessit vt singulis decuriis per vices

annua vacatio esset: & vt solitæ agi Nouembri ac Decembri mense res omitterentur.

XXXIII. Ipse ius dixit assidue, & in noctem nonnunquã: si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligentia modo summa, sed & lenitate: siquidem manifesti parricidii reum, ne culeo insueretur, quod nonnisi confessi afficiuntur hac pœna, ita fertur interrogasse: Certe patrem tuum non occidisti. Et cum de falso testamento ageretur, omnesque signatores lege Cornelia tenerentur: non tantum duas tabellas, damnatoriam & absolutoriam, simul cognoscentibus dedit: sed tertiam quoque, qua ignosceretur iis quos fraude ad signandum, vel errore inductos, constitisset. Appellationes quotannis vrbanorum quidem litigatorum prætori delegauit vrbano: at prouincialium, consularibus viris, quos singulos cuiusque prouinciæ negotiis præposuisset.

XXXIV. Leges retractauit, & quasdam ex integro sanxit: vt sumptuariam, & de adulteriis, & de pudicitia,

de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quam ceteras seuerius emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit: nisi adempta demum lenitave parte pœnarum: & vacatione triennii data, auctisque præmiis. Sic quoque abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptosque partim ad se, partim in patris gremium ostentauit: manu vultuque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. Cumque etiam immaturitate sponsarum, & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coarctauit: diuortiis modum imposuit.

XXXV. Senatorum affluentem numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allecti, quos Orcinos vulgus vocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit, duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu, quo vir virum legit: secunda, suo & Agrippæ: quo tempore existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cin-

ctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam senatorum, nisi solum, & prætentato sinu. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit: seruauitque etiam excusantibus insigne vestis, & spectandi in orchestra epulandique publice ius. Quo autem lecti probatique & religiosius & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit vt prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret apud aram eius dei, in cuius templo coiretur: & ne plus quam bis in mense legitimus senatus ageretur, Kalendis & Idibus: neve Septembri Octobrive mense vllos adesse alios necesse esset, quam sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent: sibique instituit consilia sortiri semestria, cum quibus de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaret. Sententias de maiore negotio, non more, atque ordine, sed prout libuisset, prærogabat: vt perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis quam assentiendum esset.

XXXVI. Auctor & aliarum rerum

fuit: in queis, ne acta senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur: vt proconsulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur: vt cura ærarii a quæstoribus vrbanis ad prætorios prætoresve transiret: vt centumuiralem hastam, quam quæstura functi consueuerant cogere, decemuiri cogerent.

XXXVII. Quoque plures partem administrandæ reipublicæ caperent, noua officia excogitauit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidundi, præfecturam Vrbis, triumuiratum legendi senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum, quotiescumque opus esset. Censores creari desitos longo interuallo creauit, numerum prætorum auxit. Exegit etiam, vt quoties consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet: nec obtinuit, reclamantibus cunctis, satis maiestatem eius imminui, quod honorem eum non solus, sed cum altero gereret.

XXXVIII. Nec parcior in bellica virtute honoranda, super triginta ducibus iustos triumphos, & aliquanto plu-

ribus triumphalia ornamenta decernenda curauit. Liberis ſenatorum, quo celerius reipublicæ aſſueſcerent, protinus virilem togam, latum clauum induere, & curiæ intereſſe permiſit: militiamque auſpicantibus, non tribunatum modo legionum, ſed & præfecturas alarum dedit: ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumque laticlauios præpoſuit ſingulis alis. Equitum turmas frequenter recognouit, poſt longam intercapedinem reducto more tranſuectionis. Sed neq; detrahi quemquam in tranſuehendo ab accuſatore paſſus eſt, quod fieri ſolebat: & ſenio vel aliqua corporis labe inſignibus permiſit, præmiſſo in ordine equo, ad reſpondendum quoties citarentur, pedibus venire: mox reddendi equi gratiam fecit eis qui maiores annorum quinque & triginta retinere eum nollent.

XXXIX. Impetratiſque à ſenatu decem adiutoribus, vnumquemque equitum rationem vitæ reddere coegit: atque ex improbatis alios pœna, alios ignominia notauit: plures admonitione, ſed varia. Leniſſimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti, & ibidem ſtatim le-

gerent. Notauitque aliquos, quod pecunias leuioribus vsuris mutuati, grauiore fenore collocassent.

XL. Comitiis tribunitiis si deessent candidati, senatores ex equitibus Romanis creauit: ita vt potestate transacta, in vtro vellent ordine, manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, spectare ludos e quatuordecim non auderent, metu pœnæ theatralis; pronuntiauit, non teneri ea quibus ipsis parentibusve equester census vnquam fuisset. Populi recensum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius a negotiis auocaretur, ter in annum, quaternum mensium tesseras dare destinauit: sed desideranti consuetudinem veterẽ concessit rursus, vt sui cuiusque mensis acciperet. Comitiorum quoq; pristinum ius reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato desiderarent, singula millia nummum a se diuidebat. Magni præterea existimans, sincerum, atque ab omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum seruare populum; & ciuitatem Romanam par-

cissime dedit, & manumittendi modum terminauit. Tiberio pro cliente Græco petenti rescripsit: Non aliter se daturum quam si præsens sibi persuasisset quam iustas petendi causas haberet. Et Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti, ciuitatem negauit, immunitatem obtulit: affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam ciuitatis Romanæ vulgari honorem. Seruos non contentus multis difficultatibus a libertate, & multo pluribus a libertate iusta, remouisse: cum & de numero & de conditione ac differentia eorum qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoque adiecit, Ne vinctus vnquam tortusve quis, vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit. Ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans: En, ait,

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro Circove, nisi positis lacernis, togatum consistere.

XLI. Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhi-

buit. Nam & inuecta Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, vt fenore deminuto, plurimum agrorum preciis accesserit. Et postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, vsum eius gratuitum iis qui cauere in duplum possent, ad certum tempus indulsit. Senatorum censum ampliauit: ac pro octingentorum millium summa, duodecies sestertium taxauit, suppleuitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ fere summæ: modo quadragenos, modo tricenos: nonnunquam ducenos quinquagenosque nummos: ac ne minores quidem pueros præteriit, quamuis nonnisi ab vndecimo ætatis anno accipere consuessent. Frumentum quoque in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo precio viritim admensus est, tesserasque nummarias duplicauit.

XLII. Sed vt salubrem magis quam ambitiosum principem scires, quærentem de inopia & caritate vini populum, seuerissima coercuit voce: Satis prouisum a genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines sitirent. Eidem populo promissum quidem con-

giarium reposcenti, Bonæ se fidei esse respondit: non promissum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobrauit: affirmauitque, non daturum se, quamuis dare destinarat. Nec minore grauitate atque constantia, cum proposito congiario multos manumissos, insertosque ciuium numero comperisset, negauit accepturos quibus promissum non esset: ceterisque minus quam promiserat, dedit, vt destinata summa sufficeret. Magna vero quondam sterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias & lanistarum familias, peregrinosque omnes, exceptis medicis & præceptoribus, partemque seruitiorum, Vrbe expulisset: vt tandem annona conualuit, impetum se cepisse scribit, frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret: neque tamen perseuerasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoque restitui. Atque ita post hanc rem temperauit, vt non minorem aratorum ac negotiantium quam populi rationem deduceret.

XLIII. Spectaculorum & assiduitate & varietate, atque magnificentia,

omnes antecessit. Fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & vicies. Fecitque nonnunquam vicatim, ac pluribus scenis per omnium linguarum histriones: non in foro modo, nec amphitheatro, sed in Circo & in Septis, & aliquãdo nihil præter venationem edidit: athletas extructis in campo Martio sedilibus ligneis: item nauale prælium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in Vrbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In Circo aurigas cursoresque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iuuentute, produxit. Sed & Troiæ ludum edidit frequentissime, maiorum minorumve puerorum delectu: prisci decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro Caium Nonium Asprenatem lapsu debilitatum, aureo torque donauit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore grauiter inuidioseque in curia questo Æsernini nepotis sui casum, qui & ipse

crus effregerat. Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas, etiam equitibus Romanis aliquando vſus eſt: verum prius quam ſenatuſconſulto interdiceretur. Poſtea nihil ſane, præterquam adoleſcentulum Lucium honeſte natum, exhibuit: tantum vt oſtenderet, quod erat bipedali minor, librarum ſeptemdecim, ac vocis immenſæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obſides tunc primum miſſos, per arenam mediam ad ſpectaculum induxit: ſuperque ſe ſubſellio ſecundo collocauit. Solebat etiam citra ſpectaculorum dies, ſi quando quid inuſitatum dignumque cognitu aduectum eſſet, id extra ordinem quolibet loco publicare: vt rhinocerotem, apud Septa: tigrim, in ſcena: anguem quinquaginta cubitorum, pro Comitio. Accidit votiuis Circenſibus, vt correptus valetudine, lectica cubans, thenſas deduceret: rurſus commiſſione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, euenit vt laxatis ſellæ curulis compagibus caderet ſupinus. Nepotum quoque ſuorum munere, cum conſternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo poſſet, tranſiit e loco ſuo, atque in

ea parte consedit quæ suspecta maxime erat.

XLIV. Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinauitque motus iniuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. Facto igitur decreto patrum, vt quoties quid spectandum vsquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatoribus: Romæ legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secreuit a populo. Maritis e plebe proprios ordines assignauit: prætextatis cuneum suum, & proximum pædagogis: sanxitque ne quis pullatorum media cauea sederet. Feminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit. Solis virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra prætoris tribunal, dedit. Athletarum vero spectaculo muliebrem sexum omnem adeo submouit, vt pontificalibus ludis pugilum par postulatum distulerit in sequentis diei matutinum tempus: edixeritque, Mulieres

ante horam quintam venire in theatrum, non placere.

XLV. Ipſe Circenſes ex amicorum fere libertorumque cœnaculis ſpectabat, interdum e puluinari, & quidem cum coniuge ac liberis ſedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aberat: petita venia, commendatiſque qui ſuam vicem præſidendo fungerentur. Verum quoties adeſſet, nihil præterea agebat: ſeu vitandi rumoris cauſa, quo patrem Cæſarem vulgo reprehenſum commemorabat, quod inter ſpectandum, epiſtolis, libelliſque legendis, ac reſcribendis vacaret: ſeu ſtudio ſpectandi, ac voluptate, qua teneri ſe neque diſſimulauit vnquam, & ſæpe ingenue profeſſus eſt. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis & crebra & grandia de ſuo offerebat: nullique Græco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quemque honorauerit. Spectauit autem ſtudioſiſſime pugiles, & maxime Latinos: non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis ſolebat; ſed & cateruarios oppidanos inter anguſtias vicorum pugnantes temere ac ſine arte. Vniuer-

ſum denique genus operas aliquas publico ſpectaculo præbentium, etiam cura ſua dignatus eſt. Athletis & conſeruauit priuilegia, & ampliauit. Gladiatores ſine miſſione edi prohibuit. Coercitionem in hiſtriones, magiſtratibus in omni tempore & loco, lege vetere permiſſam, ademit: præterquam ludos & ſcenam. Nec tamen eo minus aut xyſticorum certationes, aut gladiatorum pugnas ſeueriſſime ſemper exegit. Nam hiſtrionum licentiam adeo compeſcuit, vt Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonſam matronam miniſtraſſe compererat, per trina theatra virgis cæſum relegauerit: Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus ſuæ, nemine excluſo, flagellis verberauerit: & Pyladem Vrbe atque Italia ſubmouerit, quod ſpectatorem, a quo exſibilabatur, demonſtraſſet digito, conſpicuumque feciſſet.

XLVI. Ad hunc modum Vrbe vrbaniſque rebus adminiſtratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab ſe frequentauit, operibuſque ac vectigalibus publicis plurifariam inſtruxit: etiam iure ac dignatione Vrbi

quodam modo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici, in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Ac necubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes etiam ex commendatione publica cuiusque opidi ordinabat: at iis qui e plebe regiones sibi reuisenti filios filiasve approbarent, singula nummorum millia pro singulis diuidebat.

XLVII. Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit: ceteras proconsulibus sortito permisit: & tamen nonnullas commutauit interdum: atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate priuauit: alias, aut ære alieno laborantes leuauit, aut terræmotu subuersas denuo condidit: aut merita erga populum Romanum allegantes, Latinitate, vel ciuitate, donauit. Non est, vt opinor, prouincia, excepta dumtaxat Africa & Sardinia, quam non adierit. In has, fugato Sexto Pompeio

pcio, traiicere ex Sicilia apparantem, continuæ & immodicæ tempestates inhibuerunt. nec mox occasio aut causa traiiciendi fuit.

XLVIII. Regna, quibus belli iure potitus est, præter pauca, aut iisdem quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis iunxit: promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter vniuersos, quam membra partesque imperii, curæ habuit. Rectorem quoque solitus est apponere ætate paruis, ac mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & educauit simul cum suis & instituit.

XLIX. Ex militaribus copiis legiones & auxilia prouinciatim distribuit: classem Miseni, & alteram Rauennæ, ad tutelam superi & inferi maris, collocauit. Certum numerum partim in Vrbis, partim in sui custodiam allegit: dimissa Calaguritanorum manu, quam vsque ad deuictum Antonium: item Germanorum, quam vsque ad cladem Varianam, inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen

vnquam plures quam tres cohortes in Vrbe esse passus est: easque sine castris: reliquas in hiberna & æstiua, circa finitima opida dimittere assuerat. Quidquid autem vbiq; militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit: definitis pro gradu cuiusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate aut inopia post missionem solicitari ad res nouas possent. Vtque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis instituit. Et quo celerius, ac sub manum annuntiari cognoscique posset quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo, modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula, disposuit: commodius id visum est, vt qui a loco eidem perferrent literas, interrogari quoque, si quid res exigerent, possent.

L. In diplomatibus, libellisque & epistolis signandis, initio Sphinge vsus est: mox imagine Magni Alexandri: nouissime sua, Dioscoridis manu sculpta. qua signare insecuti quoque principes perseuerauerunt. Ad epistolas omnes, horarum quoque momenta, nec

diei modo, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat.

LI. Clementiæ ciuilitatisque eius multa & magna documenta sunt. Ne enumerem quot & quos diuersarũ partium venia & incolumitate donatos, principem etiam in ciuitate locum tenere passus sit: Iunium Nouatum & Cassium Patauinum, e plebe homines, alterum pecunia, alterum leui exsilio punire satis habuit: cum ille Agrippæ iuuenis nomine, asperrimam de se epistolam in vulgus edidisset: hic conuiuio pleno proclamasset, Neque votum sibi, neque animum deesse confodiendi eum. Quadam vero cognitione, cum Æmilio Æliano Cordubensi inter cetera crimina vel maxime obiiceretur, quod male opinari de Cæsare soleret; conuersus ad accusatorem, commotoque similis: Velim, inquit, hoc mihi probes: faciam sciat Ælianus, & me linguam habere: plura enim de eo loquar. Nec quidquam vltra aut statim aut postea inquisiuit. Tiberio quoque de eadem re, sed violentius, apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit: Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimiũ indignari quem-

quam esse qui de me male loquatur. Satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.

LII. Templa quamuis sciret etiam proconsulibus decerni solere: in nullâ tamen prouincia, nisi communi suo Romæque nomine recepit: nam in Vrbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore; atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflauit omnes: exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus est.

LIII. Domini appellationem, vt maledictum & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset in mimo: O dominum æquum & bonum! & vniuersi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent: & statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die grauissimo corripuit edicto, dominumque se posthac appellari, ne a liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel ioco, passus est: atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere Vrbe opidove vllo egressus, aut

quoquam ingressus est, nisi vespere aut noctu: ne quem officii causa inquietaret. In consulatu, pedibus fere, extra consulatum, sæpe adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, vt quemdam ioco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Die senatus nunquam patres nisi in curia salutauit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos, nullo submonente: & discedens eo modo sedentibus singulis vale dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies cuiusque solennes frequentare desiit, quam grandior iam natu, & in turba quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, & ob id inedia mori destinantem, præsens consolando reuocauit ad vitam.

LIV. In senatu verba facienti dictum est; Non intellexi. & ab alio. Contradicerem tibi si locum haberem. Interdum ob immodicas altercationes disceptantium e curia per iram se proripienti, quidam ingesserunt, Licere o-

portere ſenatoribus de republica loqui. Antiſtius Labeo ſenatus lectione, cum vir virum legeret, Marcum Lepidum, hoſtem olim eius, & tunc exſulantem, legit. interrogatuſque ab eo, an eſſent alii digniores; ſuum quemque iudicium habere reſpondit. Nec ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

LV. Etiam ſparſos de ſe in curia famoſos libellos nec expauit, & magna cura redarguit. Ac ne requiſitis quidem auctoribus, id modo cenſuit, cognoſcendum poſthac de iis qui libellos aut carmina ad infamiam cuiuſpiam ſub alieno nomine edant.

LVI. Iocis quoque quorumdam inuidioſis aut petulantibus laceſſitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda teſtamentorũ licentia, ne ſenatus quidquam conſtitueret, intercesſit. Quoties magiſtratuum comitiis intereſſet, tribus cum candidatis ſuis circuibat: ſupplicabatque more ſolenni. Ferebat & ipſe ſuffragium in tribu, vt vnus e populo. Teſtem ſe in iudiciis & interrogari & refelli æquiſſimo animo patiebatur. Forum anguſtius fecit, non auſus extorquere poſſeſſoribus proximas do-

mos. Nunquam filios suos populo commendauit, vt non adiiceret, Si merebuntur. Eisdem prætextatis adhuc assurrectum ab vniuersis in theatro, & a stantibus plausum, grauissime questus est. Amicos ita magnos & potentes in ciuitate esse voluit, vt tamen pari iure essent quo ceteri, legibusque iudiciariis æque tenerentur. Cum Asprenas Nonius arctius ei iunctus, causam veneficii, accusante Cassio Seuero, diceret: consuluit senatum quid officii sui putaret: Cunctari enim se, ne, si superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac prædamnare amicum existimaretur. Et consentientibus vniuersis, sedit in subselliis per aliquot horas: verum tacitus, ac ne laudatione quidem iudiciali data. Adfuit & clientibus: sicut Scutario cuidam, euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Vnum omnino e reorum numero, ac ne eum quidem, nisi precibus, eripuit, exorato coram iudicibus accusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murenæ cognouerat.

LVII. Pro quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est æstimare. Omitto senatusconsulta, quæ possunt videri

vel necessitate expressa, vel verecundia. Equites Romani natalem eius sponte atque consensu, biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant: item Kalendis Ianuariis strenam in Capitolio, etiam absenti: ex qua summa preciosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: vt Apollinem Sandaliarium, & Iouem Tragœdum, aliaque. In restitutionem Palatinæ domus incendio absumptæ, veterani, decuriæ, tribus, atque etiam sigillatim e cetero genere hominum, libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo summarum aceruos, neque ex quoquam plus denario auferente. Reuertentem ex prouincia, non solum faustis ominibus, sed & modulatis carminibus prosequebantur. Obseruatum etiam est, ne quoties introiret Vrbem, supplicium de quoquam sumeretur.

LVIII. Patris patriæ cognomen vniuersi repentino maximoque consensu detulerunt ei. Prima, plebs, legatione Antium missa: dein, quia non recipiebat, ineunti Romæ spectacula, frequens & laureata: mox in curia sena-

tus: neque decreto, neque acclamatione, sed per Valerium Messalam id mandantibus cunctis: Quod bonum, inquit, faustumque sit tibi, domuique tuæ, Cæsar Auguste: sic enim nos perpetuam felicitatem reipublicæ & læta huic precari existimamus. Senatus te consentiens cum populo Romano consalutat patriæ patrem. Cui lacrymans respondit Augustus his verbis, (ipsa enim, sicut Messalæ, posui:) Compos factus votorum meorum, patres conscripti, quid habeo aliud deos immortales precari, quam vt hunc consensum vestrum ad vltimum vitæ finē mihi perferre liceat?

LIX. Medico Antonio Musæ, cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, statuam, ære collato, iuxta signum Æsculapii statuerunt. Nonnulli patrumfamiliarum testamento cauerunt vt ab heredibus suis, prælato victimæ titulo, in Capitolium ducerentur, votumque pro se solueretur, Quod superstitem Augustum reliquissent. Quædam Italiæ ciuitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Prouinciarum pleræque super templa & aras, ludos quoque quinquennales pene oppidatim constituerunt.

LX. Reges amici atque socii, & singuli in suo quisque regno, Cæsareas vrbes condiderunt: & cuncti simul, ædem Iouis Olympici, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi sumptu destinauerunt, Genioque eius dedicare: ac sæpe regnis relictis, non Romæ modo, sed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium præstiterunt.

LXI. Quoniam qualis in imperiis ac magistratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque republica fuerit, exposui: referam nunc interiorem ac familiarem eius vitam: quibusque moribus atque fortuna domi & inter suos egerit, a iuuenta vsque ad supremum vitæ diem. Matrem amisit in primo consulatu: sororem Octauiam, quinquagesimum & quartum agens ætatis annum. Vtrique cum præcipua officia viuæ præstitisset, etiam defunctæ honores maximos tribuit.

LXII. Sponsam habuerat adolescens Publii Seruilii Isaurici filiam: sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, & postulantibus vtriusque militibus, vt & necessitudine aliqua iungerentur, priuignam eius Claudiam,

Fuluiæ ex Publio Clodio filiam, duxit vxorem, vix dum nubilem. Ac simultate cum Fuluia socru exorta, dimisit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus consularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam diuortium fecit, pertæsus, vt scribit, morum peruersitatem eius: ac statim Liuiam Drusillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem prægnantem, abduxit, dilexitque & probauit vnice ac perseueranter.

LXIII. Ex Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello Octauiæ sororis suæ filio, tantum quod pueritiam egresso: deinde vt is obiit, Marco Agrippæ nuptum dedit: exorata sorore vt sibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat, & ex ea liberos. Hoc quoque defuncto, multis, ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis conditionibus, Tiberium priuignum suum elegit: coegitque prægnantem vxorem, & ex qua iam pater erat, dimittere. Marcus Antonius scribit, primum eum

Antonio filio suo despondisse Iuliam: dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque inuicem filiam regis in matrimonium petiisset.

LXIV. Nepotes ex Agrippa & Iulia tres habuit, Caium, Lucium, & Agrippam: neptes duas, Iuliam & Agrippinam. Iuliam Lucio Paullo censoris filio, Agrippinam Germanico sororis suæ nepoti collocauit. Caium & Lucium adoptauit domi per assem & libram emptos a patre Agrippa: tenerosque ad huc ad curam reipublicæ admouit: & consules designatos circum prouincias exercitusque dimisit. Filiam & neptes ita instituit, vt etiam lanificio assuefaceret: vetaretque loqui, aut agere quidquam, nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, vt Lucio Tucinio, claro decoroque iuueni, scripserit quondam, Parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Baias salutatum venisset. Nepotes, & literas & notare aliaque rudimenta per se plerumque docuit: ac nihil æque laborauit quam vt imitarentur chirographum suum. Neque cœnauit vna, nisi vt in imo lecto assiderent: neque iter

fecit, nisi vt vehiculo anteirent aut circa adequitarent.

LXV. Sed lætum eum atque fidentem & sobole & disciplina domus, fortuna destituit. Iulias, filiam & neptem, omnibus probris contaminatas, relegauit. Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos: Caio, in Lycia: Lucio, Massiliæ, defunctis. Tertium nepotem Agrippam; simulque priuignum Tiberium adoptauit in foro, lege curiata. Ex quibus Agrippam breui, ob ingenium sordidum ac ferox, abdicauit, seposuitque Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem quam dedecora suorum tulit. Nam Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia, absens, ac libello per quæstorem recitato, notum senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu, præ pudore: etiam de necanda deliberauit. Certe cum sub idem tempus vna ex consciis liberta, Phœbe nomine, suspendio vitam finisset: Maluisse se ait, Phœbes patrem fuisse. Relegatæ vsum vini, omnemque delicatiorem cultum, ademit: neque adiri a quopiam libero, seruove, nisi se consulto, permisit: & ita, vt certior fieret, qua is ætate, qua

ſtatura, quo colore eſſet, etiam quibus corporis notis vel cicatricibus. Poſt quinquennium demum ex inſula in continentem, lenioribuſque paulo conditionibus, tranſtulit eam: nam vt omnino reuocaret, exorari nullo modo potuit: deprecanti ſæpe populo Romano, & pertinacius inſtanti, tales filias taleſque coniuges pro concione imprecatus. Ex nepte Iulia, poſt damnationem, editum infantem agnoſci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, imo in dies amentiorem, in inſulam tranſportauit, ſepſitque inſuper cuſtodia militum. Cauit etiam ſenatuſconſulto vt eodem loci in perpetuum contineretur: atque ad omnem & eius & Iuliarum mentionem ingemiſcens, proclamare etiam ſolebat,

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι!

nec aliter illos appellare quam tres vomicas aut tria carcinomata ſua.

LXVI. Amicitias neque facile admiſit, & conſtantiſſime retinuit: non tantum virtutes ac merita cuiuſq; digne proſecutus, ſed vitia quoque & delicta dumtaxat modica perpeſſus. Neque enim temere, ex omni numero, in ami-

citia eius afflicti reperientur, præter Saluidienum Rufum, quem ad consulatum vsque; & Cornelium Gallum, quem ad præfecturam Ægypti, ex infima vtrumque fortuna, prouexerat. Quorum alterum res nouas molientem, damnandum senatui tradidit: alteri ob ingratum & maleuolum animum, domo & prouinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque & accusatorum denuntiationibus & senatusconsultis ad necem compulso, laudauit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: ceterum & illacrymauit, & vicem suam conquestus est, quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci. Reliqui potentia atque opibus ad finem vitæ sui quisque ordinis principes floruerunt: quamquam & offensis interuenientibus. Desiderauit enim nonnunquam, ne de pluribus referam, & Marci Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem: cum ille ex leui rigoris suspicione, & quod Marcellus sibi anteferretur, Mitylenas se, relictis omnibus, contulisset: hic, secretum de comperta Murenæ coniuratione vxori Terentiæ prodidisset. Exegit & ipse inuicem ab amicis beneuolentiam mu-

tuam, tam a defunctis quam a viuis. Nam quamuis minime appeteret hereditates, vt qui nunquam ex ignoti testamento capere quidquam sustinuerit: amicorum tamen suprema iudicia morosissime pensitauit: neque dolore dissimulato, si parcius, aut citra honorem verborum: neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. Legata, vel partes hereditatum, a quibuscumque parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut, si pupillari ætate essent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento restituere consueuerat.

LXVII. Patronus dominusque non minus seuerus quam facilis & clemens, multos libertorum in honore & vsu maximo habuit: vt Licinium Enceladum, aliosque. Cosmum seruum grauissime de se opinantem, non vltra quam compedibus coercuit. Diomedem dispensatorem, a quo, simul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere quam noxæ: remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in iocum vertit. Idem Procillum ex acceptissimis libertis mori coegit, comper-

tum adulterare matronas: Thallo a manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit. Pædagogum ministrosque Caii filii, per occasionem valetudinis mortisque eius, superbe auareque in prouincia grassantes, oneratis graui pondere ceruicibus, præcipitauit in flumen.

LXVIII. Prima iuuenta variorum dedecorum infamiam subiit. Sextus Pompeius vt effeminatum insectatus est. Marcus Antonius adoptionem auunculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam a Cæsare, Aulo etiam Hirtio in Hispania trecentis millibus nummum substrauerit: solitusque sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam vniuersus ludorum die, & accepit in contumeliam eius, & assensu maximo comprobauit versum in scena pronuntiatum de Gallo Matris deum tympanizante:

Viden' vt cinædus orbem digito temperet?

LXIX. Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione com-

missa: quo facilius consilia aduersariorum per cuiusque mulieres exquireret. Marcus Antonius super festinatas Liuiæ nuptias obiecit, & feminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam: & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiã pellicis: & conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tamquam Thoranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc, nec dum plane inimicus, aut hostis: Quid te mutauit? quod reginam ineo? vxor mea est. Nunc cœpi, an abhinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas vti tu hanc epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Saluiam Titisceniam, aut omnes. Anne refert vbi & in quam arrigas?

LXX. Cœna quoque eius secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur: in qua deorum dearumque habitu discubuisse conuiuas, & ipsum pro Apolline ornatum, non Antonii modo

epiſtolæ ſingulorum nomina amariſſime annumerantis, exprobrant, ſed & ſine auctore notiſſimi verſus:

Cum primum iſtorum conduxit menſa choragum,
Sexque deos vidit Mallia, ſexque deas:
Impia dum Phœbi Cæſar mendacia ludit,
Dum noua diuorum cœnat adulteria:
Omnia ſe a terris tunc numina declinarunt:
Fugit & auratos Iupiter ipſe thronos.

Auxit cœnæ rumorem ſumma tunc in ciuitate penuria ac fames. Acclamatumque eſt poſtridie, frumentum omne deos comediſſe: & Cæſarem eſſe plane Apollinem, ſed Tortorem, quo cognomine is deus quadam in parte Vrbis colebatur. Notatus eſt & vt precioſæ ſupellectilis Corinthiorumque præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proſcriptionis tempore ad ſtatuam eius adſcriptum eſt:

Pater argentarius, ego Corinthiarius:

cum exiſtimaretur, quoſdam propter

vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos. Et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum est:

Postquam bis classe victus naues perdidit,
Aliquando vt vincat, ludit assidue aleam.

LXXI. Ex quibus siue criminibus, siue maledictis, infamiam impudicitiæ facillime refutauit, & præsentis & posteræ vitæ castitate. Item lautitiarum inuidiam, cum & Alexandria capta, nihil sibi præter vnum murrhinum calicem, ex instrumento regio, retinuerit, & mox vasa aurea assiduissimi vsus conflauerit omnia. Circa libidines hæsit: postea quoque, vt ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi vndique etiam ab vxore conquirerentur. Aleæ rumorem nullo modo expauit: lusitque simpliciter & palam oblectamenti caussa etiam senex: ac præterquam Decembri mense, aliis quoque festis profestisque diebus. Nec id dubium est: autographa quadam epistola, Cœnaui, ait, mi Tiberi, cum iisdem. Accesserunt conuiuæ Vinicius & Siluius pater. Inter cœnam lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. Talis enim iactatis, vt quisque

tanem, aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios in mediū conferebat: quos tollebat vniuersos qui Venerem iecerat. Et rursus aliis literis: Nos, mi Tiberi, Quinquatriis satis iucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit. Ad summam tamen perdidit non multum, sed ex magnis detrimentis præter spem paulatim retractus est. Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine: sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, vt soleo plerumque. Nam si, quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donaui, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet. Scribit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuis dederam, si vellent inter se inter cœnam vel talis, vel par impar ludere.

LXXII. In ceteris partibus vitæ continentissimum fuisse constat, ac sine suspicione vllius vitii. Habitauit primo iuxta Romanum forum supra Scalas annularias, in domo quæ Calui orato-

ris fuerat, postea in Palatio: sed nihilo minus ædibus modicis Hortensianis, & neque laxitate, neque cultu conspicuis: vt in quibus porticus breues essent Albanarum columnarum, & sine marmore vllo aut insigni pauimento conclauia. Ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hieme & æstate mansit: quamuis parum salubrem valetudini suæ Vrbem hieme experiretur, assidueque in Vrbe hiemaret. Si quando quid secreto aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito singularis, quem *Syracusas* & τεχνόφυον vocabat: huc transibat, aut in alicuius libertorum suburbanum: æger autem in domo Mæcenatis cubabat. Ex secessibus præcipue frequentauit maritima, insulasque Campaniæ, aut proxima Vrbi opida, Lanuuium, Præneste, Tibur: vbi etiam in porticibus Herculis templi persæpe ius dixit. Ampla & operosa prætoria grauabatur. Et neptis quidem suæ Iuliæ, profuse ab ea exstructa, etiam diruit ad solum: sua vero quamuis modica, non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis & nemoribus excoluit, rebusque vetustate ac raritate notabili-

bus: qualia sunt Capreis immanium belluarum ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur gigantum ossa, & arma heroum.

LXXIII. Instrumenti eius & supellectilis parcimonia apparet etiam nunc, residuis lectis atque mensis, quorum pleraque vix priuatæ elegantiæ sint. Ne toro quidem cubuisse aiunt, nisi humili & modice instrato. Veste non temere alia quam domestica vsus est, ab vxore & sorore & filia neptibusque confecta: togis, neque restrictis neque fusis: clauo, nec lato nec angusto: calceamentis altiusculis, vt procerior quam erat videretur. Et forensia autem, & calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad subitos repentinosque casus parata.

LXXIV. Conuiuabatur & assidue, nec vnquam nisi recta: non sine magno ordinum hominumque delectu. Valerius Messala tradit, neminem vnquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem. Ipse scribit inuitasse se quemdam, in cuius villa maneret, qui speculator suus olim fuisset. Conuiuia

nonnunquam & serius inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent prius quam ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam trinis ferculis, aut, cum abundantissime, senis, præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes vel submissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata, & histriones, aut etiā triuiales ex Circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos.

LXXV. Festos & solennes dies profusissime, nonnunquam ilocaliter tantum, celebrabat. Saturnalibus, & si quando alias libuisset, modo munera diuidebat, vestem & aurum, & argentum: modo nummos omnis notæ, etiam veteres regios ac peregrinos: interdum nihil præter cilicia & spongias, & rutabula, & forfices, atque alia id genus, titulis obscuris & ambiguis. Solebat & inæqualissimarum rerum sortes, & aduersas tabularum picturas in conuiuio venditare: incertoque casu spem mercantium vel frustrari vel explere: ita vt per singulos lectos licitatio fieret, & seu iactura seu lucrum communicaretur.

LXXVI.

LXXVI. Cibi (nam ne hoc quidem omiserim) minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos virides biferas maxime appetebat: vescebaturque & ante coenam, quocumque tempore & loco stomachus desideraſſet. Verba ipsius ex epiſtolis ſunt: Nos in eſſedo panem & palmulas guſtauimus. Et iterum: Dum lectica ex regia domum redeo, panis vnciam cum paucis acinis vuæ duracinæ comedi. Et rurſus: Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter ſabbatis ieiunium ſeruat, quam ego hodie ſeruaui: qui in balineo demum poſt horam primam noctis duas bucceas manducaui prius quam vngi inciperem. Ex hac obſeruantia nonnunquam vel ante initum, vel poſt dimiſſum conuiuium ſolus coenitabat, cum pleno conuiuio nihil tangeret.

LXXVII. Vini quoque natura parciſſimus erat. Non amplius ter bibere eum ſolitum ſuper coenam in caſtris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit. Poſtea quoties largiſſime ſe inuitaret, ſenos ſextantes non exceſſit, aut, ſi exceſſiſſet, reiiciebat. Et maxime delectatus

est Rhætico, neque temere interdiu bibit. Pro potione sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum, vel lactuculæ thyrsum, aut recens acidumve pomum succi vinosioris.

LXXVIII. Post cibum meridianum, ita vt vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paulisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A cœna lucubratoriam se in lecticulam recipiebat. Ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte, conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus, non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat: ac ne eas quidem continuas, sed vt in illo temporis spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnum recuperare, vt euenit, non posset: lectoribus aut fabulatoribus arcessitis, resumebat, producebatq; vltra primam sæpe lucem. Nec in tenebris vigilauit vnquam, nisi assidente aliquo. Matutina vigilia offendebatur: ac si vel officii, vel sacri causa maturius euigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cuiuscumque domesticorum cœnaculo ma-

nebat. Sic quoque sæpe indigens somni, & dum per vicos deportaretur, & deposita lectica inter aliquas moras condormiebat.

LXXIX. Forma fuit eximia, & per omnes ætatis gradus venustissima: quamquam & omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incuriosus, vt raptim compluribus simul tonsoribus operam daret: ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipso tempore aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. Vultu erat, vel in sermone vel tacitus, adeo tranquillo sereno-que, vt quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum ac remollitum, quo minus, vt destinarat, in transitu Alpium per simulationem colloquii propius admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam diuini vigoris: gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem solis, vultum submitteret: sed in senecta sinistro minus vidit. Dentes raros & exiguos, & scabros: capillum leniter inflexum & subflauum, supercilia coniuncta, mediocres aures: nasum & a

ſummo eminentiorem, & ab imo deductiorem: colorem inter aquilum candidumque: ſtaturam breuem: (quam tamen Iulius Marathus libertus etiam in memoriam eius quinque pedum & dodrantis fuiſſe tradit:) ſed quæ & commoditate & æquitate membrorum occuleretur: vt nonniſi ex comparatione adſtantis alicuius procerioris intelligi poſſet.

LXXX. Corpore traditur maculoſo, diſperſis per pectus atque aluum genitiuis notis, in modum & ordinem ac numerum ſtellarum cæleſtis Vrſæ: ſed & callis quibuſdam ex prurigine corporis, aſſiduoque & vehementi ſtrigilis vſu, plurifariam concretis, ad impetiginis formam. Coxendice, & femore, & crure ſiniſtro non perinde valebat, vt ſæpe etiam inde claudicaret: ſed remedio arenarum atque arundinum confirmabatur. Dextræ quoque manus digitum ſalutarem tam imbecillum interdum ſentiebat, vt torpentem contractumque frigore, vix cornei circuli ſupplemento ſcripturæ admoueret. Queſtus eſt & de veſica, cuius dolore, calculis demum per vrinam eiectis, leuabatur.

LXXXI. Graues & periculosas valetudines per omnem vitam aliquot expertus est: præcipue Cantabria domita, cum etiam distillationibus iecinore vitiato, ad desperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessario subiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Musa. Quasdam & anniuersarias, ac tempore certo recurrentes, experiebatur. Nam sub natalem suum plerumque languebat: & initio veris præcordiorum inflatione tentabatur: austrinis autem tempestatibus grauedine. Quare quassato corpore, neque frigora, neque æstus facile tolerabat.

LXXXII. Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, & subuculæ thorace laneo, & feminalibus, & tibialibus muniebatur: æstate apertis cubiculi foribus, ac sæpe in peristylio saliente aqua, atque etiam ventilante aliquo cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non nisi petasatus sub diuo spatiabatur. Itinera lectica, & noctibus fere, eaque lenta ac minuta faciebat, vt Præneste vel Tibur biduo procederet. Ac si quo peruenire mari

possit, potius nauigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur in primis lauandi raritate. Vngebatur enim sæpius, & sudabat ad flammam: deinde perfundebatur egelida aqua vel sole multo tepefacta. At quoties neruorum causa, marinis, albulisque calidis vtendum esset, contentus hoc erat, vt insidens ligneo solio, quod ipse Hispanico verbo duretam vocabat, manus ad pedes alternis iactaret.

LXXXIII. Exercitationes campestres equorum & armorum statim post ciuilia bella omisit: & ad pilam primo folliculumque transiit: mox nihil aliud quam vectabatur & deambulabat: ita vt in extremis spatiis subsultim decurreret, segestro vel lodicula inuolutus. Animi laxandi causa, modo piscabatur hamo: modo talis, aut castellatis nucibus ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles vndique conquirebat, præcipue Mauros & Syros. Nam pumilos, atque distortos, & omnes generis eiusdem, vt ludibria naturæ malique ominis, abhorrebat.

LXXXIV. Eloquentiam studiaque liberalia ab ætate prima & cupi-

de & laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum, & legisse & scripsisse & declamasse quotidie traditur. Nam deinceps neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites locutus est vnquam, nisi meditata & composita oratione: quamuis non deficeret a subita & extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuia sua grauiores, nonnisi in scriptis, & e libello habebat: ne plus minusve loqueretur ex tempore. Pronuntiabat dulci & proprio quodam oris sono: dabatque assidue phonasco operam: sed nonnunquam infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus est.

LXXXV. Multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in cœtu familiarium, velut in auditorio recitauit: sicut Rescripta Bruto de Catone. Quæ volumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus, Tiberio tradidit perlegenda. Item Hortationes ad philosophiam: & aliqua de vita sua, quam tredecim libris, Canta-

brico tenus bello, nec vltra exposuit. Poeticam summatim attigit. Vnus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cuius & argumentum & titulus est, Sicilia. Exstat alter æque modicus epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur. Nam tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo, aboleuit: quærentibusque amicis quidnam Aiax ageret, respondit, Aiacem suum in spongiam incubuisse.

LXXXVI. Genus eloquendi secutus est elegans & temperatum: vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, vt ipse dicit, fœtoribus. Præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissime exprimere. quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque coniunctiones sæpius iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis etsi gratiam augent. Cacozelos & antiquarios, vt diuerso genere vitiosos, pari fastidio spreuit; exagitabatque nonnunquam in primis Mæcenatem suum, cuius μυροβρεχῖς, vt ait, cincinnos vsquequaque persequitur, &

imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti. Marcum quidem Antonium, vt insanum, increpat: quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines quam intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium eius, addidit hæc: Tuque dubitas Cimberne Annius an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita vt verbis quæ Caius Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, vtaris? an potius Asiaticorum oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda? Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas aut loquaris.

LXXXVII. Quotidiano sermone quædam frequentius & notabiliter vsurpasse eum, literæ ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos nunquam soluturos significare vult, Ad Kalendas Græcas soluturos ait: & cum hortatur ferenda esse præsentia, qualiacumque sint, Contenti simus hoc Catone: & ad exprimendam festinatæ rei velocitatem, Velocius quam aspa-

ragi coquantur. Ponit assidue & pro stulto, bacelum: & pro pullo, pulleiaceum: & pro cerito, vacerrosum: & vapide sese habere, pro male: & betizare, pro languere: quod vulgo lachanizare dicitur. Item, simus, pro sumus: & domos genitiuo casu singulari, pro domus. Nec vnquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet. Notaui & in chirographo eius illa præcipue: non diuidit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transfert: sed ibidem statim subiicit, circumducitque.

LXXXVIII. Orthographiam, id est, formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodiit: ac videtur eorum sequi potius opinionem, qui perinde scribendum ac loquimur existimant. Nam quod sæpe non literas modo sed syllabas aut permutat aut præterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, vt rudi & indocto, cuius manu ixi pro ipsi scriptum animaduerterit. Quoties autem per notas

scribit, *b*, pro *a*: *c*, pro *b*, ac deinceps eadem ratione sequentes literas ponit; pro *z* autem duplex *aa*.

LXXXIX. Ne Græcarum quidem disciplinarum leuiore studio tenebatur: in quibus & ipsis præstabat largiter, magistro dicendi vsus Apollodoro Pergameno, quem iam grandem natu, Apolloniam quoque secum ab Vrbe iuuenis adhuc eduxerat. Deinde etiam eruditione varia repletus, Sphæri, Arei philosophi, filiorumque eius Dionysii & Nicanoris contubernium iniit: non tamen vt aut loqueretur expedite, aut componere aliquid auderet. Nam & si quid res exigeret, Latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comœdia veteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. In euoluendis vtriusque linguæ auctoribus, nihil æque sectabatur quam præcepta & exempla publice vel priuatim salubria: eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum prouinciarumque rectores, aut ad Vrbis magistratus plerumque mittebat: prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & senatui recitauit, & po-

pulo notos per edictum sæpe fecit: vt orationes Quinti Metelli De prole augenda, & Rutilii De modo ædificiorum: quo magis persuaderet, vtramque rem non a se primo animaduersam, sed antiquis iam tunc curæ fuisse. Ingenia sæculi sui omnibus modis fouit. Recitantes & benigne & patienter audiuit: nec tantum carmina & historias, sed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & a præstantissimis, offendebatur: admonebatque prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

XC. Circa religiones talem accepimus. Tonitrua & fulgura paulo infirmius expauescebat: vt semper & vbique pellem vituli marini circumferret pro remedio: atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem, in abditum & concameratum locum se reciperet: consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, vt supra diximus.

XCI. Somnia neque sua, neque aliena de se, negligebat. Philippensi acie quamuis statuisset non egredi tabernaculo, propter valetudinem, egres-

ſus eſt tamen amici ſomnio monitus: ceſſitque res proſpere: quando captis caſtris, lectica eius, quaſi ibi cubans remanſiſſet, concurſu hoſtium confoſſa atque lacerata eſt. Ipſe per omne ver, plurima, & formidoloſiſſima, & vana, & irrita videbat: reliquo tempore rariora, & minus vana. Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Ioui aſſidue frequentaret, ſomniauit queri Capitolinum Iouem, cultores ſibi abduci: ſeque reſpondiſſe, Tonantem pro ianitore ei appoſitum: ideoque mox tintinnabulis faſtigium ædis redimiuit, quod ea fere ianuis dependebant. Ex nocturno viſu etiam ſtipem quotannis die certo emendicabat a populo, cauam manum aſſes porrigentibus præbens.

XCII. Auſpicia quædam & omina pro certiſſimis obſeruabat. Si mane ſibi calceus perperam, ac ſiniſter pro dextero, induceretur, vt dirum: ſi terra marive ingrediente ſe longinquam profectionem, forte rorasſet, vt lætum, maturique & proſperi reditus. Sed & oſtentis præcipue mouebatur. Enatam inter iuncturas lapidum ante domum ſuam palmam in compluuium deorum Penatium tranſtulit: vtque coaleſceret,

magnopere curauit. Apud inſulam Capreas, veterrimæ ilicis demiſſos iam ad terram languenteſque ramos conualuiſſe aduentu ſuo, adeo lætatus eſt, vt eas cum republica Neapolitanorum permutauerit, Ænaria data. Obſeruabat & dies quoſdam, ne aut poſtridie Nonas quoquam proficiſceretur: aut Nonis quidquam rei ſeriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, vt ad Tiberium ſcribit, quam δυσφημίαν nominis.

XCIII. Peregrinarum ceremoniarum, ſicut veteres ac præceptas reuerentiſſime coluit, ita ceteras contemptui habuit. Namque Athenis initiatus, cum poſtea Romæ pro tribunali de priuilegio ſacerdotum Atticæ Cereris cognoſceret, & quædam ſecretiora proponerentur, dimiſſo concilio & corona circumſtantium, ſolus audiit diſceptantes. At contra non modo in peragranda Ægypto paulum deflectere ad viſendum Apin ſuperſedit: ſed & Caium nepotem, quod Iudæam præteruehens, apud Hieroſolymam non ſupplicaſſet, collaudauit.

XCIV. Et quoniam ad hoc ventum eſt, non ab re fuerit ſubtexere quæ ei

prius quam nasceretur, & ipso natali die, ac deinceps euenerint, quibus futura magnitudo eius, & perpetua felicitas sperari animaduertique posset. Velitris antiquitus tacta de cælo parte muri, responsum est, eius opidi ciuem quandoque rerum potiturum: qua fiducia Velitrini & tunc statim & postea sæpius pene ad exitium sui cum populo Romano belligerauerant: sero tandem documentis apparuit, ostentum illud, Augusti potentiam portendisse. Auctor est Iulius Marathus, ante paucos quam nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denuntiabatur regem populi Romani naturam parturire: senatum exterritum censuisse ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui grauidas vxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatusconsultum ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis Θεολογουμένων libris lego, Atiam, cum ad solenne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam, pauloque post egressum: illamque expergefactam quasi a concubitu mariti purifi-

casse se: & statim in corpore eius exstitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse vnquam eximi: adeo vt mox publicis balneis perpetuo abstinuerit: Augustum natum mense decimo, & ob hoc Apollinis filium existimatum. Eadem Atia prius quam pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem terrarum & cæli ambitum. Somniauit & pater Octauius, vtero Atiæ iubar solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in curia, & Octauius ob vxoris puerperium serius adfuisset, nota ac vulgata res est, Publium Nigidium comperta moræ caussa, vt horam quoque partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octauio postea cum per secreta Thraciæ exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara ceremonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus: quod infuso super altaria mero, tantum flammæ emicuisset, vt supergressa fastigium templi ad cælum vsque ferretur: vnique olim omnino Magno Alexandro apud easdem aras sacrificanti, simile prouenisset ostentum. Atque etiam sequenti nocte statim vi-

dere visus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuuiisque Iouis optimi maximi, ac radiata corona super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, vt scriptum apud Caium Drusum exstat, repositus vespere in cunas a nutricula, loco plano, postera luce non comparuit: & diu quæsitus, tandem in altissima turri repertus est, iacens contra solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in auito suburbano obstrepentes forte ranas silere iussit: atque ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem Campanæ viæ, in nemore prandenti, ex improuiso aquila panem ei e manu rapuit: & cum altissime volasset, rursus ex improuiso leniter delapsa reddidit. Quintus Catulus post dedicatum Capitolium, duabus continuis noctibus somniauit: prima, Iouem optimum maximum prætextatis compluribus circum aram ludentibus, vnum secreuisse: atque in eius sinum signum reipublicæ quod manu gestaret, reposuisse. at in sequenti, animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eumdem puerum: quem cum detrahi iussisset, prohibitum

monitu dei, tamquam is ad tutelam reipublicæ educaretur. Ac die proximo obuium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iupiter compluribus prætextatis tutorem a se poscentibus, vnum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrent: eiusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset. Marcus Cicero Caium Cæsarem in Capitolium prosecutus, somnium pristinæ noctis familiaribus forte narrabat; puerum, facie liberali, demissum cælo catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, eique Iouem flagellum tradidisse: deinde repente Augusto viso, quem ignotum adhuc plerisque auunculus Cæsar ad sacrificandum acciuerat, affirmauit ipsum esse cuius imago secundum quietem sibi obuersata sit. Sumenti virilem togam, tunica lati claui resuta ex vtraque parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare quam vt is ordo cuius insigne id esset, quandoque ei subiiceretur. Apud Mundam diuus Iulius castris

locum capiens, cum siluam cæderet, arborem palmæ repertam conseruari, vt omen victoriæ, iussit: ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, vt non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamuis id auium genus duram & asperam frondem maxime vitet. Illo & præcipue ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere quam sororis nepotem vellet. In secessu Apolloniæ Theogenis mathematici pergulam comite Agrippa ascenderat: cum Agrippæ, qui prior consulebat, magna, & pene incredibilia prædicerentur, reticere ipse genituram suam, nec velle edere, perseuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur. Qua tamen post multas adhortationes vix & cunctanter edita, exsiliuit Theogenes, adorauitque eum. Tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, vt thema suum vulgauerit, nummumque argenteum nota sideris Capricorni, quo natus est, percusserit.

XCV. Post necem Cæsaris, reuerso ab Apollonia & ingrediente eo Vrbem, repente liquido ac puro sereno, circulus

ad ſpeciem cæleſtis arcus, orbem ſolis ambiit: ac ſubinde Iuliæ Cæſaris filiæ monumentum fulmine ictum eſt. Primo autem conſulatu ei augurium capienti, duodecim ſe vultures, vt Romulo, oſtenderunt: & immolanti omnium victimarum iecinora replicata intrinſecus ab ima fibra paruerunt: nemine peritorum aliter coniectante, quam læta per hæc & magna portendi.

XCVI. Quin & bellorum omnium euentus ante præſenſit. Contractis ad Bononiam triumuirorum copiis, aquila tentorio eius ſuperſedens, duos coruos hinc & inde infeſtantes afflixit, & ad terram dedit: notante omni exercitu, futuram quandoque inter collegas diſcordiam talem, qualis ſecuta eſt, ac exitum præſagiente. In Philippis, Theſſalus quidam de futura victoria nuntiauit, auctore diuo Cæſare, cuius ſibi ſpecies itinere auio occurriſſet. Circa Peruſiam ſacrificio non litante, cum augeri hoſtias imperaſſet, ac ſubita eruptione hoſtes omnem rei diuinæ apparatum abſtuliſſent: conſtitit inter haruſpices, quæ periculoſa & aduerſa ſacrificanti denuntiata eſſent, cuncta in illos recaſura qui exta haberent. Neque

aliter euenit. Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore, piscis e mari exsiluit, & ad pedes iacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellus cum asinario occurrit: Eutychus, homini; bestiæ, Nicon, erat nomen. Vtriusque simulacrum æneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit.

XCVII. Mors quoque eius, de qua dehinc dicā, diuinitasque post mortem, euidentissimis ostentis præcognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumuolauit: transgressaque in vicinam ædem, super nomen Agrippæ, ad primam literam sedit: quo animaduerso, vota, quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegā suum Tiberium nuncupare iussit. Nam se, quamquam conscriptis paratisque iam tabulis, negauit suscepturum quæ non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ eius prima nominis litera effluxit. Responsum est, centum solos dies posthac victurum, quem numerum C litera notaret: futurumque vt inter deos referretur,

quod æsar, id est, reliqua pars e Cæsaris nomine, Etrusca lingua deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimissurus, & Beneuentum vsque prosecutus, cum interpellatores aliis atque aliis causis in iure dicendo detinerent, exclamauit, (quod & ipsum mox inter omina relatum est.) Non si omnia morarentur, amplius se posthac Romæ futurum. Atque itinere inchoato, Asturam perrexit: & inde præter consuetudinem, de nocte ad occasionem auræ euectus est.

XCVIII. Causam valetudinis contraxit ex profluuio alui. Tunc Campaniæ ora, proximisque insulis circuitis, Caprearum quoque secessui quatriduũ impendit, remississimo ad otium & ad omnem comitatem animo. Forte Puteolanum sinum prætervehenti, vectores nautæque de naui Alexandrina, quæ tantum quod appulerat, candidati, coronatique, & thura libantes, fausta omina & eximias laudes congesserant: Per illum se viuere, per illum nauigare: libertate atque fortunis per illum frui. Qua re admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus diuisit: iusque iurandum, & cautionem exegit a

ſingulis, non alio datam ſummam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium abſumpturos. Sed & ceteros continuos dies, inter varia munuſcula togas inſuper ac pallia diſtribuit: lege propoſita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu & ſermone vterentur. Spectauit aſſidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex vetere inſtituto Capreis erat. Iiſdem etiam epulum in conſpectu ſuo præbuit, permiſſa, imo exacta iocandi licentia; diripiendique pomorum & opſoniorum, rerumque miſſilium. Nullo denique genere hilaritatis abſtinuit: Vicinam Capreis inſulam ἀπραγόπολιν appellabat, a deſidia ſecedentium illuc e comitatu ſuo. Sed ex dilectis vnum Maſgabam nomine, quaſi conditorem inſulæ κτίστην vocare conſueuerat: huius Maſgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animaduertiſſet magna turba multiſque luminibus frequentari, verſum compoſitum ex tempore clare pronuntiauit:

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conuerſuſque ad Thraſyllum Tiberii comitem, contra accubantem, & ignarum rei, interrogauit cuiuſnam poetæ

putaret esse; quo hæsitante, subiecit alium:

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

de hoc quoque consuluit: cum ille nihil aliud responderet, quam cuiuscumque essent, optimos esse: cachinnum sustulit, atque in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit, quamquam & tum infirmis intestinis morbo variante: tamen & quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectauit: & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo, aggrauata valetudine, tandem Nolæ succubuit: reuocatumque ex itinere Tiberium, diu secreto sermone detinuit, neque post vlli maiori negotio animum accommodauit.

XCIX. Supremo die identidem exquirens, an iam de se tumultus foris esset, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi præcepit. Et amicos admissos percunctatus, Ecquid iis videretur mimum vitæ commode transegisse, adiecit & clausulam:

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χα-
ρᾶς κτυπήσατε.

Omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab Vrbe de Drusi filia ægra interro-

terrogabat, repente in osculis Liuiæ, & in hac voce defecit: Liuia nostri coniugii memor viue, ac vale: sortitus exitum facilem, & qualem semper optauerat. Nam fere quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis εὐθανασίαν similem (hoc enim & verbo vti solebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam signum alienatæ mentis ostendit, quod subito pauefactus, a quadraginta se iuuenibus abripi questus est. Id quoque magis præsagium quam mentis diminutio fuit: siquidem totidem milites prætoriani extulerunt eum in publicum.

C. Obiit in cubiculo eodem quo pater Octauius, duobus Sextis, Pompeio & Apuleio consulibus, decimoquarto Kalendas Septembris, hora diei nona, septuagesimo & sexto ætatis anno, diebus quinque & triginta minus. Corpus decuriones municipiorum & coloniarum a Nola Bouillas vsque deportarunt noctibus, propter anni tempus, cum interdiu in basilica cuiusque opidi, vel in ædium sacrarum maxima reponeretur. A Bouillis equester ordo suscepit, Vrbique intulit, atque in vestibulo do-

mus collocauit: senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, vt inter alia complura censuerint quidam funus triumphali porta ducendum, præcedente Victoria, quæ est in curia, canentibus næniam principum liberis vtriusque sexus. Alii exsequiarum die ponendos annulos aureos, ferreosque sumendos: nonnulli legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum. Fuit & qui suaderet appellationem mensis Augusti in Septembrem transferrent: quod hoc genitus Augustus, illo defunctus esset. Alius, vt omne tempus a primo die natali ad exitum eius, sæculum Augustum appellaretur, & ita in fastos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro æde diui Iulii a Tiberio: & pro Rostris veteribus a Druso Tiberii filio, ac senatorum humeris delatus in Campũ, crematusque. Nec defuit vir prætorius qui se effigiem cremati euntem in cælum vidisse iuraret. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati & discincti, pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam, ripamque Tiberis sexto suo

consulatu exstruxerat: circumiectasque siluas & ambulationes in vsum populi tunc iam publicarat.

CI. Testamentum, Lucio Planco, Caio Silio consulibus, tertio Nonas Aprilis, ante annum & quatuor menses quam decederet, factum ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybii & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud se virgines Vestales, cum tribus signatis æque voluminibus protulerunt. Quæ omnia in senatu aperta atque recitata sunt. Heredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidia & sextante, Liuiam ex parte tertia, quos & ferre nomen suum iussit: secundos Drusum Tiberii filium ex triente, & ex partibus reliquis Germanicum, liberosque eius tres sexus virilis: tertio gradu, propinquos amicosque complures. Legauit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertium, prætorianis militibus singula millia nummorum, cohortibus vrbanis quingenos: legionariis trecentos nummos: quam summam repræsentari iussit: nam & confiscatam semper repositamque habuerat. Reliqua legata varie dedit: produxitq; quæ-

dam ad vicena sestertia: quibus soluendis annuum diem finiit, excusata rei familiaris mediocritate: nec plus peruenturum ad heredes suos, quam millies & quingenties, professus: quamuis viginti proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset: quod pene omne cum duobus paternis patrimoniis, ceterisque hereditatibus in rempublicam absumpsisset. Iulias, filiam neptemque, si quid his accidisset, vetuit sepulcro suo inferri. De tribus voluminibus, vno, mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur: tertio, breuiarium totius imperii, quantum militum sub signis vbique esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis, & vectigaliorum residuis. Adiecit & libertorum seruorumque nomina, a quibus ratio exigi posset.

CAII SVETONII TRANQVILLI

TIBERIVS CÆSAR.

I. PATRICIA gens Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est ex Regillis, opido Sabinorum. Inde Romam recens conditam, cum magna clien-

tum manu commigrauit, auctore Tito Tatio consorte Romuli: vel, quod magis constat, Atta Clauso gentis principe, post reges exactos sexto fere anno, a patribus in patricios cooptata. Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos septem, duas ouationes adepta est. Cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii prænomen consensu repudiauit, postquam e duobus gentilibus prædictis eo, alter latrocinii, cædis alter conuictus est. Inter cognomina autem, & Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus.

II. Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secius admissa in rempublicam exstant. Sed vt præcipua commemorem; Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, vt parum salubrem, iniri dissuasit. Claudius Caudex, primus freto classe transiecto, Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero aduenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Asdrubalem, prius

quam Hannibali fratri coniungeretur, oppressit. Contra Claudius Appius Regillanus decemuir legibus scribendis virginem ingenuam per vim, libidinis gratia, in seruitutem asserere conatus, causa fuit plebi secedendi rursum a patribus. Claudius Drusus, statua sibi cum diademate ad Appii forum posita, Italiam per clientelas occupare tentauit. Claudius Pulcer apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, quasi vt biberent, quando esse nollent, prælium nauale iniit: superatusque, cum dictatorem dicere a senatu iuberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit. Exstant & feminarum exempla diuersa æque: siquidem gentis eiusdem vtraque Claudia fuit, & quæ nauem cum sacris Matris deum Idææ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, vt ita demum se sequeretur, si sibi pudicitia constaret: & quæ nouo more iudicium maiestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine ægre procedente carpento, palam optauerit, vt frater suus Pulcer reuiuisceret, atque iterum clas-

ſem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Prætere a notatiſſimum eſt, Claudios omnes, excepto dumtaxat Publio Clodio, qui ob expellendum Vrbe Ciceronem, plebeio homini, atque etiam natu minori, in adoptionem ſe dedit, optimates aſſertoreſque vnicos dignitatis ac potentiæ patriciorum ſemper fuiſſe, atque aduerſus plebem adeo violentos ac contumaces, vt ne capitis quidem quiſquam reus apud populum mutare veſtem aut deprecari ſuſtinuerit: nonnulli in altercatione & iurgio tribunos plebis pulſauerint. Etiam virgo Veſtalis fratrē iniuſſu populi triumphantem, adſcenſo ſimul curru, vſque in Capitolium proſecuta eſt, ne vetare aut intercedere fas cuiquam tribunorum eſſet.

III. Ex hac ſtirpe Tiberius Cæſar genus trahit, & quidem vtrumque: paternum, a Tiberio Nerone; maternum, ab Appio Pulcro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Inſertus eſt & Liuiorum familiæ, adoptato in eam materno auo. Quæ familia, quamquam plebeia, tamen & ipſa admodum floruit, octo conſulatibus, cenſuris duabus, triumphis tribus: dictatura etiam ac magiſte-

rio equitum honorata: clara & insignibus viris, ac maxime Salinatore, Drusisque. Salinator vniuersas tribus in censura notauit leuitatis nomine, quod cum se post priorem consulatum multa irrogata condemnassent, consulem iterum censoremque fecissent. Drusus hostium duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen inuenit. Traditur etiam propratore ex prouincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum: nec, vt fama, extortum a Camillo. Eius abnepos, ob eximiam aduersus Gracchos operam, patronus senatus dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem, diuersa factio per fraudem interemit.

IV. Pater Tiberii, quæstor Caii Cæsaris, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare & pontifex in locum Publii Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in queis Narbo & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de præmiis tyrannicidarum referendum

censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter triumuiros exorta esset, retentis vltra iustum tempus insignibus, Lucium Antonium consulem triumuiri fratrem ad Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus, ac primo Præneste, inde Neapolin euasit: seruisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sexti Pompeii admissum, & fascium vsu prohibitum, ad Marcum Antonium traiecit in Achaiam. Cum quo breui reconciliata inter omnes pace, Romam rediit, vxoremque Liuiam Drusillam, & tunc grauidam, & ante iam apud se filium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo post diem obiit, vtroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus.

V. Tiberium quidam Fundis natum existimauerunt, secuti leuem coniecturam, quod materna eius auia Fundana fuerit, & quod mox simulacrum Felicitatis ex senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed vt plures, certioresque tradunt, natus est Romæ in Palatio decimosexto Kalendas Decembris, Marco

Æmilio Lepido iterum, Lucio Munatio Planco consulibus, post bellum Philippense. Sic enim in fastos actaque publica relatum est. Nec tamen desunt qui partim antecedente anno, Hirtii ac Pansæ; partim insequente, Seruilii Isaurici Antoniique consulatu, genitum eum scribant.

VI. Infantiam pueritiamque habuit luxuriosam, & exercitam: comes vsquequaque parentum fugæ: quos quidem apud Neapolin sub irruptionem hostis nauigium clam petentes, vagitu suo pene bis prodidit: semel, cum a nutricis vbere, item cum a sinu matris raptim auferretur ab iis qui pro necessitate temporis mulierculas leuare onere tentabant. Per Siciliam quoque & Achaiam circumductus, ac Lacedæmoniis publice, quod in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitæ adiit, flamma repente e siluis vndique exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, vt Liuiæ pars vestis & capilli amburerentur. Munera, quibus a Pompeia Sexti Pompeii sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureæ, durant, ostenduntur que

adhuc Baiis. Post reditum in Vrbem a Marco Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit: quod Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. Nouem natus annos, defunctum patrem pro Rostris laudauit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo, cum Marcellus Octauiæ filius dexteriore veheretur. Præsedit & Actiacis ludis, & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum.

VII. Virili toga sumpta, adolescentiam omnem, spatiumque insequentis ætatis vsque ad principatus initia, per hæc fere transegit: Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in aui Drusi dedit, diuersis temporibus, ac locis: primum in foro, secundum in amphitheatro: rudiariis quoque quibusdam reuocatis, auctoramento centenum millium. Dedit & ludos, sed absens: cuncta magnifice, impensa matris, ac vitrici. Agrippinam Marco Agrippa genitam, neptem Cæcilii Attici equitis Romani, ad quem sunt Ciceronis epistolæ, duxit vxorem: sublatoque ex ea filio Druso, quamquam

bene conuenientem, rursumque grauidam, dimittere, ac Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere: non sine magno angore animi, cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret; vt quam sensisset, sui quoque sub priore marito appetentem, quod sane vulgo etiam existimabatur. Sed Agrippinam & abegisse post diuortium doluit: & semel omnino ex occursu visam, adeo contentis & tumentibus oculis prosecutus est, vt custoditum sit ne vnquàm in conspectum eius posthac veniret. Cum Iulia primo concorditer, & amore mutuo vixit: mox dissedit, & aliquanto grauius, vt etiam perpetuo secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquileiæ natus infans extinctus est. Drusum fratrem in Germania amisit, cuius corpus pedibus toto itinere prægrediens, Romam vsque peruenit.

VIII. Ciuilium officiorum rudimentis regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, varia quosque de causa Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræmotu afflictis, opemque i[illegible]ploranti-

bus, ſenatum deprecatus eſt. Fannium Cæpionem, qui cum Varrone Murena in Auguſtum conſpirauerat, reum maieſtatis apud iudices fecit, & condemnauit. Interque hæc duplicem curam adminiſtrauit; annonæ, quæ arctior inciderat: & repurgandorum tota Italia ergaſtulorum, quorum domini in inuidiam venerant: quaſi exceptos ſupprimerent, non ſolum viatores, ſed & quos ſacramenti metus ad huiuſmodi latebras compuliſſet.

IX. Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit: deinde ducto ad orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani reſtituit, ac pro tribunali diadema impoſuit. Recepit & ſigna quæ Marco Craſſo ademerant Parthi. Poſthæc Comatam Galliam anno fere rexit, & barbarorum incurſionibus, & principum diſcordia inquietam. Exhinc Rhæticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum geſſit. Rhætico atque Vindelico, gentes Alpinas: Pannonico, Brennos & Dalmatas ſubegit. Germanico, quadraginta millia dedititiorum traiecit in Galliam, iuxtaque ripam Rheni ſedibus aſſignatis collo-

cauit: quas ob res, & ouans, & curru Vrbem ingressus est primus, vt quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magistratus & maturius inchoauit, & pene iunctim percurrit, quæsturam, præturam, consulatum: interpositoque tempore, consul iterum, etiam tribunitiam potestatem in quinquennium accepit.

X. Tot prosperis confluentibus, integra ætate ac valetudine statuit repente secedere, seque e medio quamlongissime amouere. Dubium, vxorisne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque vltra perferre posset; an vt vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atque etiam augeret, si quando indiguisset sui respublica. Quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco & quasi possessione vsurpati a se diu secundi gradus, sponte cessisse, exemplo Marci Agrippæ, qui Marco Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit: ne aut obstare, aut obtrectare præsens videretur. Quam causam & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum præten-

dens, commeatum petiit. Neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico, deseri se etiam in senatu conquerenti, veniam dedit. Quin & pertinacius retinentibus; cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romæ vxore & filio, confestim Ostiam descendit: ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque admodum in digressu osculatus.

XI. Ab Ostia oram Campaniæ legens, imbecillitate Augusti nuntiata, paulum substitit. Sed increbrescente rumore, quasi ad occasionem maioris spei commoraretur, tantum non aduersis tempestatibus Rhodum enauigauit, amœnitate & salubritate insulæ iam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Hic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus vitæ ciuile admodum instituit: sine lictore aut viatore gymnasia interdum obambulans: mutuaque cum Græculis officia vsurpans, prope ex æquo. Forte quodam, in disponendo die, mane prædixerat, quidquid ægrorum in ciuitate esset, visitare se velle: id a proximis aliter exceptum est: iussique

sunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac per valetudinum genera disponi. Perculsus igitur inopinata re, diu quid ageret incertus, tandem singulos circuiit: excusans factum etiam tenuissimo cuique, & ignoto. Vnum hoc tantummodo, neque præterea quidquam notatum est, in quo exercuisse ius tribunitiæ potestatis visus sit. Cum circa scholas & auditoria professorum assiduus esset, moto inter antisophistas grauiore iurgio, non defuit qui eum interuenientem & quasi studiosiorem partis alterius conuitio incesseret. Sensim itaque regressus domum, repente cum apparitoribus prodiit, citatumque pro tribunali voce præconis conuitiatorem rapi iussit in carcerem. Comperit deinde Iuliam vxorem ob libidines atque adulteria damnatam, repudiumque ei suo nomine, ex auctoritate Augusti, remissum: & quamquam lætus nuntio, tamen officii duxit, quantum in se esset, exorare filiæ patrem frequentibus literis, & vel vtcumque meritæ, quidquid vnquam dono dedisset, concedere. Transacto autem tribunitiæ potestatis tempore, confessus tandem nihil aliud secessu deuitasse se, quam æmulationis

cum Caio Lucioque ſuſpicionem, petiit vt ſibi ſecuro iam ab hac parte, corroboratis his, & ſecundum locum facile tutantibus, permitteretur reuiſere neceſſitudines, quarum deſiderio teneretur. Sed neque impetrauit: vltroque etiam admonitus eſt, dimitteret omnem curam ſuorum, quos tam cupide reliquiſſet.

XII. Remanſit ergo Rhodi contra voluntatem: vix per matrem conſecutus, vt ad velandam ignominiam, quaſi legatus ab Auguſto abeſſet. Enimuero tunc non priuatum modo, ſed etiam obnoxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitanſque prænauigantium officia, quibus frequentabatur aſſidue: nemine cum imperio, aut magiſtratu tendente quoquam, quin diuerteret Rhodum. Et acceſſerunt maioris ſolicitudinis cauſæ. Namque priuignum Caium, orienti præpoſitum, cum viſendi gratia traieciſſet Samum, alieniorem ſibi ſenſit ex criminationibus Marci Lollii comitis & rectoris eius. Venit etiam in ſuſpicionem per quoſdam beneficii ſui centuriones a commeatu caſtra repetentes, mandata ad complures dediſſe ambigua, & quæ

tentare singulorum animos ad nouas res viderentur. De qua suspicione certior ab Augusto factus, non cessauit efflagitare aliquem, cuiuslibet ordinis, custodem factis atque dictis suis.

XIII. Equi quoque & armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium, & crepidas: atque in tali statu biennio fere permansit, contemptior in dies, & inuisior: adeo vt imagines eius & statuas Nemausenses subuerterint: ac familiari quodam conuiuio mentione eius orta exstiterit qui Caio pollicere tur, confestim se, si iuberet, Rhodum nauigaturum, caputque exsulis (sic enim appellabatur) relaturum. Quo præcipue, non iam metu, sed discrimine, coactus est tam suis quam matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetrauitque, adiutus aliquantum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate maioris filii, statuere. Is forte tunc Marco Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Caio reuocatus est: verum sub conditione, ne quam partem curamve reipublicæ attingeret.

XIV. Rediit octauo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorum, quam & ostentis, & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Liuia, cum an marem editura esset, variis captaret ominibus, ouum incubanti gallinæ subductum, nunc sua nunc ministrarum manu per vices vsque eo fouit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus præclara spopondit: etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni: ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate. Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit vt apud Philippos sacratæ olim victricium legionum aræ, sponte subitis collucerent ignibus: & mox cum Illyricum petens, iuxta Patauium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur, vt de consultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret; euenit vt summum numerum iacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur ii tali. Ante paucos vero quam reuocaretur dies, aquila, nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus eius assedit: & pridie

quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti, tunica ardere visa est. Thrasyllum quoque mathematicum, quem vt sapientiæ professorem contubernio admouerat, tunc maxime expertus est, affirmantem naue præuisa gaudium afferri, cum quidem illum durius, & contra prædicta cadentibus rebus, vt falsum & secretorum temere conscium, eo ipso momento dum spatiatur vna, præcipitare in mare destinasset.

XV. Romam reuersus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis ac Pompeiana domo, Esquilias in hortos Mæcenatianos transmigrauit: totumque se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Caio & Lucio intra biennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum Marco Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea pro patrefamilias egit, aut ius quod adoptione amiserat, ex vlla parte retinuit. Nam neque donauit, neque manumisit: nec hereditatem quidem, aut legata percepit vlla aliter quam vt peculio referret accepta: nihil ex eo tempore prætermissum est ad ma-

iestatem eius augendam, ac multo magis postquam, Agrippa abdicato atque seposito, certum erat, vni spem successionis incumbere.

XVI. Data rursus potestas tribunitia in quinquennium: delegatus pacandæ Germaniæ status: Parthorum legati, mandatis Augusto Romæ redditis, eum quoque adire in prouinciam iussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transiit ad curam noui belli: quod grauissimum omnium externorum bellorum post Punica, per quindecim legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit: in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia. Et quamquam sæpius reuocaretur, tamen perseuerauit: metuens, ne vicinus & præualens hostis instaret vltro cedentibus. Ac perseuerantiæ grande precium tulit: toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito & in ditionem redacto.

XVII. Cui gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quintilius

Varus, cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est., multique & magni honores. Censuerunt etiam quidam, vt Pannonicus, alii vt Inuictus, nonnulli vt Pius cognominaretur. Sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mœsta ciuitate clade Variana. Nihilo minus Vrbem prætextatus, & laurea coronatus intrauit: positumque in Septis tribunal, senatu adstante, conscendit: ac medius inter duos consules cum Augusto simul sedit: vnde, populo consalutato, circum templa deductus est.

XVIII. Proximo anno repetita Germania, cum animaduerteret, Varianam cladem temeritate, & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit: semper alias sui arbitrii, contentusque se vno, tunc præter consuetudinem cum pluribus de ratione belli communicauit. Curam quoque solito exactiorem præstitit. Traie-

cturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam adstrictum non ante transmisit, quam consistens apud ripam explorasset vehiculorum onera: ne qua deportarentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhenum vero eum vitæ ordinem tenuit, vt sedens in cespite nudo cibum caperet: sæpe sine tentorio pernoctaret: præcepta sequentis diei omnia, & si quid subiti muneris iniungendum esset, per libellos daret: addita monitione, vt de quo quisque dubitaret, se, nec alio interprete, quacumque vel noctis hora vteretur.

XIX. Disciplinam acerrime exegit: animaduersionum & ignominiarũ generibus ex antiquitate repetitis: atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto suo trans ripam venatum misisset, ignominia notato. Prælia, quamuis minimum fortunæ casibusque permitteret, aliquanto constantius inibat, quoties lucubrante se subito ac nullo propellente, decideret lumen, & exstingueretur: confidens, vt aiebat, ostento, sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prospere gesta, non multum abfuit, quin a Bructero quodam occideretur: cui

cui inter proximos versanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris.

XX. A Germania in Vrbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit: prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac prius quam in Capitolium flecteret, descendit e curru, seque præsidenti patri ad genua submisit. Batonem Pannonium ducem ingentibus donatum præmiis, Rauennam transtulit: gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum, passus esset euadere. Prandium dein populo mille mensis, & congiarium trecenos nummos viritim dedit. Dedicauit & Concordiæ ædem: item Pollucis & Castoris, suo fratrisque nomine, de manubiis.

XXI. Ac non multo post lege per consules lata, vt prouincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere reuocatus, iam quidē affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum reperit: fuitque vna secreto per totum

diem. Scio vulgo perſuaſum, quaſi egreſſo poſt ſecretum ſermonem Tiberio, vox Auguſti per cubicularios excepta ſit: Miſerum populum Romanum, qui ſub tam lentis maxillis erit. Nec illud quidem ignoro, aliquos tradidiſſe, Auguſtum palam nec diſſimulanter morum eius diritatem adeo improbaſſe, vt nonnunquam remiſſiores hilarioreſque ſermones superueniente eo abrumperet: ſed expugnatum precibus vxoris adoptionem non abnuiſſe: vel etiam ambitione tractum, vt tali ſucceſſore deſiderabilior ipſe quandoque fieret. Adduci tamen nequeo quin exiſtimem, circumſpectiſſimum & prudentiſſimum principem, in tanto præſertim negotio, nihil temere feciſſe: ſed vitiis virtutibuſque Tiberii perpenſis, potiores duxiſſe virtutes: præſertim cum & reipublicæ cauſa adoptare ſe eum pro concione iurauerit: & epiſtolis aliquot, vt peritiſſimum rei militaris, vtque vnicum populi Romani præſidium proſequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde ſubieci. Vale iucundiſſime Tiberi, & rem gere feliciter, ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν. Iucundiſſime, & , ita ſim felix, vir fortiſſi-

me, & dux νομιμώτατε. Vale. Et: Ordinem æstiuorum tuorum? Ego vero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσαύτην ῥᾳθυμίαν τῶν στρατευομένων, non potuisse quemquam prudentius gerere se, quam tu gesseris, existimo. Hi quoque, qui tecum fuerunt omnes, confitentur versum illum in te posse dici:

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

Siue, inquit, quid incidit, de quo sit cogitandum diligentius, siue quid stomachor valde, medius fidius Tiberium meum desidero: succurritque versus ille Homericus,

Τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, dii me perdant nisi cohorrescit corpus meum: teque rogo vt parcas tibi: ne si te languere audierimus, & ego & mater tua exspiremus, & de summa imperii sui populus Romanus periclitetur. Nihil interest valeam ipse nec ne, si tu modo valebis. Deos obsecro vt te nobis con-

[illegible] & semper patian-
[illegible] & [illegible] perosi

[illegible] non prius
[illegible] in-
[illegible] cu-
[illegible] is,
[illegible] Quos
[illegible]
[illegible]
[illegible] nomine
[illegible] Tiberio an
[illegible] renunciati
[illegible],
[illegible] & [illegible]
[illegible]
[illegible] Nam
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] vox, sed
[illegible]
[illegible]
[illegible] testamentum,
[illegible]
[illegible] ag-
[illegible]. Te-
[illegible] fini-

stra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit; Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia, & sextante heres esto. Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem adscitum eum necessitate magis quam iudicio: quando ita præfari non abstinuerit.

XXIV. Principatum, quamuis neque occupare confestim, neque agere dubitasset, & statione militum, hoc est, vi & specie dominationis assumpta, diu tamen recusauit impudentissimo animo: nunc adhortantes amicos increpans, vt ignaros quanta bellua esset imperium: nunc precantem senatum, & procumbentem sibi ad genua, ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens: vt quidam patientiam rumperent, atque vnus in tumultu proclamaret, Aut agat, aut desistat: alter coram exprobraret, Ceteros quod polliciti sint, tarde præstare: sed ipsum quod præstet, tarde polliceri. Tandem quasi coactus, & querens miseram & onerosam iniungi sibi seruitutem, recepit imperium: nec tamen aliter quam vt depositurum se quandoque spem faceret. Ipsius verba sunt hæc: Dum veniam ad id tempus quo vobis æ-

quum possit videri, dare vos aliquam senectuti meæ requiem.

XXV. Cunctandi causa erat, metus vndique imminentium discriminum: vt sæpe lupum se auribus tenere diceret. Nam & seruus Agrippæ, Clemens nomine, non contemnendam manum in vltionem domini compararat: & Lucius Scribonius Libo vir nobilis res nouas clam moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, vt æquarentur stipendio prætorianis Germaniciani. Quidam etiam principem detrectabant non a se datum: summaque vi Germanicum, qui tum iis præerat, ad capessendam rempublicam perurgebant, quamquam obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi, quas senatui liberet, tuendas in republica depoposcit: quando vniuersæ sufficere solus nemo posset, nisi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulauit & valetudinem, quo æquiore animo Germanicus celerem successionem, vel certe societatem principatus, opperiretur. Compositis seditionibus, Clementem quoque fraude dece-

ptum, redegit in potestatem. Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret, secundo demum anno in senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cauere contentus. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secespita plumbeum cultrum subiiciendum curauit: & secretum petenti nonnisi adhibito Druso filio dedit: dextramque obambulantis, veluti incumbens, quoad perageretur sermo, continuit.

XXVI. Verum liberatus metu, ciuilem admodum inter initia ac paulo minus quam priuatum egit. Ex plurimis maximisque honoribus, præter paucos & modicos non recepit. Natalem suum plebeiis incurrentem Circensibus, vix vnius bigæ adiectione honorari passus est. Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam statuas atque imagines, nisi permittente se poni: permisitque, ea sola conditione, ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit & quo minus in acta sua iuraretur: & ne mensis September, Tiberius: October, Liuius, vocarentur. Prænomen quoque imperatoris, cognomenque patris patriæ, & ciuicam in vestibulo

coronam recuſauit. Ac ne Auguſti quidem nomen, quamquam hereditarium, vllis, niſi ad reges ac dynaſtas epiſtolis addidit. Nec amplius quam omnino tres conſulatus, vnum paucis diebus, alterum tribus menſibus, tertium abſens vſque in Idus Maias geſſit.

XXVII. Adulationes adeo auerſatus eſt, vt neminem ſenatorum aut officii aut negotii cauſa ad lecticam ſuam admiſerit: conſularem vero ſatisfacientem ſibi, ac per genua orare conantem, ita ſuffugerit, vt caderet ſupinus: atque etiam ſi quid in ſermone, vel in continua oratione blandius de ſe diceretur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, & commutare continuo. Dominus appellatus a quodam, denuntiauit ne ſe amplius contumeliæ cauſa nominaret. Alium dicentem, *Sacras* eius occupationes: & rurſus alium, *Auctore* eo ſenatum ſe adiiſſe; verba mutare, & pro auctore, ſuaſorem: pro ſacris, laborioſas dicere coegit.

XXVIII. Sed aduerſus conuicia maloſque rumores & famoſa de ſe ac ſuis carmina firmus ac patiens, ſubinde iactabat, in ciuitate libera linguam

mentemq; liberas esse debere. Et quondam senatu cognitionem de eiusmodi criminibus ac reis flagitante: Non tantum, inquit, otii habemus vt implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ hoc prætextu ad vos deferentur. Exstat & sermo eius in senatu perciuilis: Si quidem locutus aliter fuerit, dabo operam vt rationem factorum meorum dictorumque reddam; si perseuerauerit, inuicem eum odero.

XXIX. Atque hæc eo notabiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque & singulis & vniuersis, prope excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia a Quinto Haterio, Ignoscas, inquit, rogo, si quid aduersus te liberius, sicut senator, dixero. Et inde omnes alloquens: Dixi & nunc & sæpe alias, patres conscripti, bonum & salutarem principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui seruire debere & vniuersis ciuibus sæpe, & plerumque etiam singulis: neque id dixisse me pœnitet: & bonos & æquos & fauentes vos habui dominos, & adhuc habeo.

XXX. Quin etiam ſpeciem libertatis quamdam induxit, conſeruatis ſenatui ac magiſtratibus & maieſtate priſtina & poteſtate: neque tam paruum quidquam, neque tam magnum publici priuatique negotii fuit, de quo non ad patres conſcriptos referretur. De vectigalibus ac monopoliis, de exſtruendis reficiendiſve operibus, etiam de legendo vel exauctorando milite, ac legionum & auxiliorum deſcriptione: denique quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, quid & qua forma regum literis reſcribi placeret. Præfectum alæ, de vi & rapinis reum, cauſam in ſenatu dicere coegit. Nunquam curiam niſi ſolus intrauit, lectica quondam introlatus æger, comites a ſe remouit.

XXXI. Quædam aduerſus ſententiam ſuam decerni ne queſtus quidem eſt. Negante eo, deſtinatos magiſtratus abeſſe oportere, vt præſentes honori acquieſcerent, prætor deſignatus liberam legationem impetrauit. Iterum cenſente vt Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit, quin rata voluntas legato-

ris esset. Cum senatusconsultum per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cetera quoque nonnisi per magistratus & iure ordinario agebantur: tanta consulum auctoritate, vt legati ex Africa adierint eos, querentes trahi se a Cæsare, ad quem missi forent. Nec mirum, cum palam esset ipsum quoque eisdem assurgere & decedere via.

XXXII. Corripuit consulares exercitibus præpositos, quod non de rebus gestis senatui scriberent: quodque de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi ius haberent. Prætorem collaudauit, quod honore inito, consuetudinem antiquam retulisset de maioribus suis pro concione memorandi. Quorundã illustrium exsequias vsque ad rogum frequentauit. Parem moderationem minoribus quoque & personis & rebus exhibuit: cum Rhodiorum magistratus, quod literas publicas sine subscriptione ad se dederant, euocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo iussos subscribere, remisit. Diogenes grammaticus dispu-

re sabbatis Rhodi solitus, venientem, vt se extra ordinem audiret, non admiserat: ac per seruulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romæ salutandi sui causa pro foribus adstantem, nihil amplius quam vt post septimum annum rediret, admonuit. Præsidibus onerandas tributo prouincias suadentibus rescripsit, Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.

XXXIII. Paulatim principem exeruit, præstititque: etsi varium diu, commodiorem tamen sæpius, & ad vtilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interueniebat, ne quid perperam fieret. Itaque & constitutiones quasdam senatus rescidit: & magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium, assidebatque iuxtim, vel ex aduerso in parte primori: & si quem reorum elabi gratia rumor esset, subitus aderat: iudicesque aut e plano, aut e quæsitoris tribunali, legum & religionis, & noxæ de qua cognoscerent, admonebat: atque etiam si qua in publicis moribus desidia aut mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit.

XXXIV. Ludorum ac munerum

impensas corripuit: mercedibus scenicorum recisis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vasorum precia in immensum exarsisse, tresque mullos triginta millibus nummum venisse, grauiter conquestus, adhibendum supellectili modum censuit: annonamque macelli, senatus arbitratu, quotannis temperandam: dato ædilibus negotio, popinas ganeasque vsque eo inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et vt parcimoniam publicam exemplo quoque iuuaret, solennibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa opsonia apposuit, dimidiatumque aprum: affirmans, Omnia eadem habere quæ totum. Quotidiana oscula prohibuit edicto: item strenarum commercium, ne vltra Kalendas Ianuarias exerceretur. Consueuerat & quadruplam strenam & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, vltra non reddidit.

XXXV. Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorũ de communi sententia coercerent, auctor fuit.

Equiti Romano iurisiurandi gratiam fecit, vt vxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante iurauerat. Feminæ famosæ, vt ad euitandas legum pœnas iure ac dignitate matronali exsoluerentur, lenocinium profiteri cœperant: & ex iuuentute vtriusque ordinis profligatissimus quisque, quo minus in opera scenæ arenæque edenda senatusconsulto tenerentur, famosi iudicii notam sponte subibant: eos easque omnes, ne quod perfugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Senatori latum clauum ademit, cum cognouisset sub Kalendas Iulii demigrasse in hortos, quo vilius post diem ædes in Vrbe conduceret. Alium & quæstura remouit, quod vxorem pridie sortitione ductam, postridie repudiasset.

XXXVI. Externas ceremonias, Ægyptios Iudaicosque ritus compescuit: coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere. Iudæorum iuuentutem, per speciem sacramenti, in prouincias grauioris cæli distribuit: reliquos gentis eiusdem, vel similia sectantes, Vrbe submouit, sub pœna perpetuæ seruitu-

tis, nisi obtemperassent. Expulit & mathematicos: sed deprecantibus, ac se artē desituros promittentibus, veniam dedit.

XXXVII. In primis tuendæ pacis a grassaturis ac latrociniis seditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romæ castra constituit, quibus prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ, continerentur. Populares tumultus exortos grauissime coercuit: & ne orirentur sedulo cauit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionum & histriones, propter quos diffidebatur, relegauit: nec vt reuocaret, vnquam vllis populi precibus potuit euinci. Cum Polentina plebs funus cuiusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab Vrbe, & aliam a Cotii regno, dissimulata itineris causa, detectis repente armis, concinentibusque signis, per diuersas portas in opidum immisit: ac partem maiorem plebis ac decurionum in perpetua vincula coniecit. Aboleuit & ius moremque asylorum, quæ vsquam erant. Cyzicenis in ciues Romanos vio-

lentius quædam ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos compescuit: nec per eos quidem nisi cunctanter & necessario. Reges infestos suspectosque comminationibus magis & querelis quam vi repressit. Quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit: vt Maraboduum Germanum, Rhescuporim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciæ redegit.

XXXVIII. Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit: sequenti tempore, præter quam in propinqua opida, & cum longissime, Antio tenus nusquam abfuit; idque perraro & paucos dies, quamuis prouincias quoque & exercitus reuisurum se sæpe pronuntiasset: & prope quotannis profectionem præpararet: vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia & colonias dispositis. Ad extremum vota pro itu & reditu suo suscipi passus, vt vulgo iam per iocum Callippides vocaretur: quem cursitare ac ne cubiti quidem mensuram pro-

gredi prouerbio Græco notatum est.

XXXIX. Sed orbatus vtroque filio, quorum Germanicus in Syria, Drusus Romæ obierat, secessum Campaniæ petiit: constanti & opinione & sermone pene omnium, quasi neque rediturus vnquam, & cito mortem etiam obiturus: quod paulo minus vtrumque euenit. Nam neque Romam amplius rediit: sed & paucos post dies iuxta Terracinam in prætorio, cui Speluncæ nomen erat, incœnante eo, complura & ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt: multisque conuiuarum & ministrorum elisis, præter spem euasit.

XL. Peragrata Campania, cum Capuæ Capitolium, Nolæ templum Augusti, quam causam profectionis prætenderat, dedicasset, Capreas se contulit: præcipue delectatus insula, quod vno paruoque litore adiretur, septa vndique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimque reuocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas supra viginti hominum millia, gladiatorio munere, amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem, potestatemque omnibus adeundi sui fecit:

tanto magis quod ab Vrbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes submouerat.

XLI. Regressus in insulam, reipublicæ quidem curam vsque adeo abiecit, vt postea non decurias equitum vnquam suppleerit: non tribunos militum præfectosque, non prouinciarum præsides vllos mutauerit: Hispaniam & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniam a Parthis occupari, Mœsiam a Dacis Sarmatisque: Gallias a Germanis vastari neglexerit: magno dedecore imperii, nec minori discrimine.

XLII. Ceterum secreti licentiam nactus, & quasi ciuitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata, tandem profudit: de quibus sigillatim ab exordio referam. In castris tiro etiam tum, propter nimiam vini auiditatem, pro Tiberio, Biberius: pro Claudio, Caldius: pro Nerone, Mero vocabatur. Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & Lucio Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfe-

cturam Vrbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos & omnium horarum amicos professus. Sestio Gallo libidinoso, ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato & a se ante paucos dies apud senatum increpito, cœnam ea lege condixit ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret: vtque nudis puellis ministrantibus cœnaretur. Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuit, ob epotam in conuiuio, propinante se, vini amphoram. Asellio Sabino sestertia ducenta donauit pro dialogo, in quo boleti, & ficedulæ, & ostreæ, & turdi certamen induxerat. Nouum denique officium instituit, A voluptatibus, præposito equite Romano Tito Cæsonio Prisco.

XLIII. Secessu vero Capreensi, etiam sellaria excogitauit, sedem arcanarum libidinum: in quam vndique conquisiti puellarum & exoletorum greges, monstrosique concubitus repertores, quos spintrias appellabat, triplici serie connexi, inuicem incestarent se coram ipso, vt adspectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lasciuis-

ſimarum picturarum & figurarum adornauit, libriſque Elephantidis instruxit: ne cui in opera edenda exemplar imperatæ ſchemæ deeſſet. In ſiluis quoque ac nemoribus paſſim Venereos locos commentus eſt, proſtanteſque per antra & cauas rupes, ex vtriuſque ſexus pube, Paniſcorum & Nympharum habitu: palamque iam & vulgato nomine inſulæ abutentes, Caprineum dictitabant.

XLIV. Maiore adhuc & turpiore infamia flagrauit: vix vt referri audirive, nedum credi fas ſit. Quaſi pueros primæ teneritudinis, quos piſciculos vocabat, inſtitueret, vt natanti ſibi inter femina verſarentur, ac luderent: lingua morſuque ſenſim appetentes, atque etiam quaſi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulſos, inguini ceu papillæ admoueret: pronior ſane ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare Parrhaſii quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam ſibi ſub conditione, vt ſi argumento offenderetur, decies pro ea ſeſtertium acciperet: non modo prætulit, ſed & in cubiculo dedicauit. Fertur etiam in ſacrificando quondam captus facie mini-

ſtri, acerram præferentis, nequiſſe abſtinere, quin pene vix dum re diuina peracta, ibidem ſtatim ſeductum conſtupraret, ſimulque fratrem eius tibicinem: atque vtrique mox, quod mutuo flagitium exprobrabant, crura fregiſſe.

XLV. Feminarum quoque, & quidem illuſtrium capitibus quantopere ſolitus ſit illudere, euidentiſſime apparuit, Malloniæ cuiuſdam exitu: quam perductam, nec quidquam amplius pati conſtantiſſime recuſantem, delatoribus obiecit: ac ne ream quidem interpellare deſiit, Ecquid pœniteret: donec ea, relicto iudicio, domum ſe arripuit, ferroque tranſegit, obſcœnitate oris hirſuto atque olido ſeni clare exprobrata. Vnde nota in Atellanico exodio proximis ludis aſſenſu maximo excepta*, percrebuit: Hircum vetulum capris naturam ligurire.

XLVI. Pecuniæ parcus ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque nunquam ſalario, cibariis tantum, ſuſtentauit: vna modo liberalitate ex indulgentia vitrici proſecutus, cum tribus claſſibus factis pro dignitate cuiuſque primæ ſexcenta ſeſtertia, ſecundæ quadringenta diſtribuit, ducenta

tertiæ, quam non amicorum ſed Græcorum appellabat.

XLVII. Princeps neque opera vlla magnifica fecit. Nam & quæ ſola ſuſceperat, Auguſti templum, reſtitutionemque Pompeiani theatri, imperfecta poſt tot annos reliquit: neque ſpectacula omnino edidit: & iis, quæ ab aliquo ederentur, rariſſime interfuit, ne quid expoſceretur, vtique poſtquam comœdum Actium coactus eſt manumittere. Paucorum ſenatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe aliis ſubuenturum, niſi ſenatui iuſtas neceſſitatum cauſas probaſſent. Quo pacto pleroſque modeſtia & pudore deterruit: in quibus Ortalum Quinti Hortenſii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Auguſto quatuor liberos tulerat.

XLVIII. Publice munificentiam bis omnino exhibuit: propoſito millies ſeſtertium gratuito in triennii tempus: & rurſus quibuſdam dominis inſularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, precio reſtituto. Quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus eſt facere, cum per ſenatuſconſultum ſan-

xiſſet, vt feneratores duas patrimonii partes in ſolo collocarent, debitores totidem æris alieni ſtatim ſoluerent, nec res expediretur: alterum ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti æſtimauit, vt montem Cœlium appellatione mutata vocari Auguſtum iuſſerit. Militi poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata nihil vnquam largitus eſt, præterquam ſingula millia denariorum prætorianis, quod Seiano ſe non accommodaſſent: & quædam munera Syriacis legionibus, quod ſolæ nullam Seiani imaginem inter ſigna coluiſſent: atque etiam miſſiones veteranorum rariſſimas fecit, ex ſenio mortem, ex morte compendium captans. Ne prouincias quidem vlla liberalitate ſubleuauit: excepta Aſia, diſiectis terræmotu ciuitatibus.

XLIX. Procedente mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Sat conſtat, Cneium Lentulum augurem, cui cenſus maximus fuerit, metu & angore ad faſtidiũ vitæ ab eo actum, & vt ne quo niſi ipſo herede moreretur. Condemnatam & generoſiſſimam feminam Lepidam in gratiã Quirini conſularis prædiuitis, & orbi, qui dimiſ-

ſam eam e matrimonio poſt vigeſi-
mum annum veneni olim in ſe com-
parati arguebat: præterea Galliarum &
Hiſpaniarum, Syriæque & Græciæ prin-
cipes confiſcatos ob tam leue ac tam
impudens calumniarum genus: vt qui-
buſdam non aliud ſit obiectum, quam
quod partem rei familiaris in pecunia
haberent: plurimis etiam ciuitatibus &
priuatis veteres immunitates & ius me-
tallorum ac vectigalium adempta: ſed
& Vononem regem Parthorum, qui
pulſus a ſuis, quaſi in fidem populi Ro-
mani cum ingenti gaza Antiochiam
ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & oc-
ciſum.

L. Odium aduerſus neceſſitudines, in
Druſo primum fratre detexit: prodita
eius epiſtola, qua ſecum de cogendo
ad reſtituendam libertatem Auguſto a-
gebat: deinde & in reliquis. Iuliæ vxo-
ri tantum abfuit vt relegatæ, quod mi-
nimum eſt, officii aut humanitatis ali-
quid impertiret, vt ex conſtitutione pa-
tris vno opido clauſam domo quoque
egredi, & commercio hominum frui
vetuerit, ſed & peculio conceſſo a pa-
tre præbitiſque annuis fraudauit, per
ſpeciem publici iuris: quod nihil de his
Au-

Augustus testamento cauisset, matrem Liuiam grauatus, velut partes sibi æquas potentiæ vindicantem, & congressum eius assiduum vitauit: & longiores secretioresque sermones, ne eius consiliis, quibus tantum interdum & ægre vti solebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne actum a senatu, vt titulis suis quasi Augusti ita & Liuiæ filius adiiceretur. Quare non parentem patriæ appellari, non vllum insignem honorem recipere publice passus est. Sed & frequenter admonuit, quod non maioribus nec feminæ conuenientibus negotiis abstineret: præcipue vt animaduertit incendio iuxta ædem Vestæ & ipsam interuenisse: populumque & milites, quo enixius opem ferrent adhortatam, sicut sub marito solita esset.

L I. Dehinc ad simultatẽ vsque processit, hac vt ferunt de causa: Instanti sæpius, vt ciuitate donatum in decurias allegeret, negauit alia se conditione allecturum, quam si pateretur adscribi albo, extortum id sibi a matre. At illa commota, veteres quosdam ad se Augusti codicillos de acerbitate & intolerantia morum eius e sacrario protulit, atque recitauit. Hos & custoditos tamdiu, &

exprobratos tam infeste, adeo grauiter tulit, vt quidam putent inter caussas secessus hanc ei vel præcipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo viuente matre adfuit, semel omnino eam, nec amplius quam vno die, ac paucissimis vidit horis, ac mox, neque ægræ adesse curauit, defunctamque & dum aduentus sui spem facit, complurium dierum mora, corrupto demum & tabido corpore funeratam prohibuit consecrari: quasi id ipsa mandasset. Testamentum quoque eius pro irrito habuit, omnesque amicitias & familiaritates, etiam quibus ea funeris curam moriens demandarat, intra breue tempus afflixit: vno ex his equestris ordinis viro & in antliam condemnato.

LII. Filiorum neque naturalem Drusum, neque adoptiuum Germanicum patria caritate dilexit. Alterius vitiis infensus: nam Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitæ erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus est: sed tantum non statim a funere ad negotiorum consuetudinem rediit, iustitio longiore inhibito. Quin & Iliensium legatis paulo serius consolantibus, quasi obliterata iam doloris memoria irridens;

Se quoque respondit vicem eorum dolere, quod egregium ciuem Hectorem amisissent. Germanico vsque adeo obtrectauit, vt & præclara facta eius pro superuacuis eleuaret: & gloriosissimas victorias, ceu damnosas reipublicæ increparet. Quod vero Alexandriam propter immensam & repentinam famem, inconsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam causa mortis fuisse ei per Cneium Pisonem legatum Syriæ creditur: quem mox huius criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. Per quæ multifariam increpitum, & per noctes creberrime acclamatum est, Redde Germanicum. Quam suspicionem confirmauit ipse postea: coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

LIII. Nurum Agrippinam, post mortem mariti, liberius quiddam questam, manu apprehendit: Græcoque versu: Si non dominaris, inquit, filiola, iniuriam te accipere existimas? Nec vllo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter cœnam porrecta a se poma gustare non ausam, etiam vocare desiit, simulans, se veneni crimine

accersi: cum præstructum vtrumque consulto esset, vt & ipse tentandi gratia offerret, & illa quasi certissimum exitium caueret. Nouissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegauit: conuitiantique oculum per centurionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum iussit. Sed & perseuerantem, atque ita absumptam, criminosissime insectatus est, cum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset. Imputauit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abiecerit, proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiæ agerentur, & Capitolino Ioui donum ex auro sacraretur.

LIV. Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem & Drusum & Caium: ex Druso vnum Tiberium haberet, destitutus morte liberorum, maximos natu de Germanici filiis, Neronem & Drusum patribus conscriptis commendauit: diemque vtriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebrauit. Sed vt comperit, ineunte anno, pro eorum quoque salute publice vota suscepta: e-

git cum senatu, Non debere talia præmia tribui, nisi expertis & ætate prouectis: atque ex eo, patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit: variaque fraude inductos, vt & concitarentur ad conuitia, & concitati perderentur, accusauit per literas, amarissime congestis etiam probris, & iudicatos hostes fame necauit: Neronem, in insula Pontia; Drusum, in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum, cum ei carnifex, quasi ex senatus auctoritate missus, laqueos & vncos ostentaret: Druso autem adeo alimenta subducta, vt tomentum e culcita tentauerit mandere: amborum sic reliquiis dispersis, vt vix quandoque colligi possent.

LV. Super veteres amicos ac familiares, viginti sibi e numero principum ciuitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres incolumes præstitit: ceteros, alium alia de causa, perculit. Inter quos cum plurimorum clade Ælium Seianum, quem ad summam potentiam, non tam beneuolentia prouexerat, quam vt esset cuius ministerio ac

fraudibus liberos Germanici circumueniret: nepotemque suum ex Druso filio naturali ad successionem imperii confirmaret.

LVI. Nihil lenior in conuictores Græculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quemdam exquisitius sermocinantem, cum interrogasset, quænam illa tam molesta dialectos esset: & ille respondisset: Doridem: relegauit Cinariam: existimans exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cœnam proponere; comperissetque, Seleucum grammaticum a ministris suis perquirere quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita præparatum venire: primum a contubernio remouit: deinde etiam ad mortem compulit.

LVII. *Sæua ac lenta natura* ne in puero quidem latuit, quam Theodorus Gadareus rhetoricæ præceptor & prospexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime visus est: subinde in obiurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι πεφυραμένον. Sed aliquanto magis in principe eluxit, etiam inter initia, cum ad-

huc fauorem hominum moderationis simulatione captaret. Scurram, qui prætereunte funere elato mortuo mandarat nuntiaret Augusto, nondum reddi legata, quæ plebi reliquisset, attractum ad se, recipere debitum ducique ad supplicium imperauit, & patri suo verum referre. Nec multo post in senatu Pompeio cuidam, equiti Romano, quiddam perneganti, dum vincula minatur, affirmauit fore vt ex Pompeio Pompeianus fieret: acerba cauillatione simul hominis nomen incessens, veterumque partium fortunam.

LVIII. Sub idem tempus, consulente prætore, an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercendas esse leges, respondit, & atrocissime exercuit. Statuæ quidam Augusti caput dempserat, vt alterius imponeret. Acta res in senatu. Et quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paulatim hoc genus calumniæ eo processit, vt hæc quoque capitalia essent: circa Augusti simulacrum seruum cecidisse: vestem mutasse: nummo vel annulo effigiem impressam, latrinæ aut lupanari intulisse: dictum vllum factumve eius existimatione aliqua læsisse. Periit denique

& is qui honores in colonia sua eodem die decerni sibi passus est quo decreti & Augusto olim erant.

LIX. Multa præterea, specie grauitatis ac morum corrigendorum, sed & magis naturæ obtemperans, ita sæue & atrociter factitauit: vt nonnulli versiculis quoque & præsentia exprobrarent, & futura denuntiarent mala:

Asper & immitis, breuiter vis omnia dicam?
Dispeream si te mater amare potest.

Non es eques. quare? non sunt tibi millia centum:
Omnia si quæras, & Rhodos exsilium est.

Aurea mutasti Saturni sæcula, Cæsar:
Incolumi nam te, ferrea semper erunt.

Fastidit vinum, quia iam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc auide, quam bibit ante merum.

Adspice felicem sibi non tibi Romule Sullam:

Et Marium, si vis, adspice, sed reducem.

Nec non Antoni ciuilia bella mouentis

Non semel infectas adspice cade manus;

Et dic: Roma perit; regnabit sanguine multo,

Ad regnum quisquis venit ab exsilio.

Quæ primo quasi ab impatientibus Romæ dominii, ac non tam ex animi sententia, quam bile & stomacho fingerentur, volebat accipi. Dicebatque idemtidem, Oderint, dum probent. Deinde vera plane certaque esse ipse fecit fidem.

LX. In paucis diebus quam Capreas attigit, piscatori, qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit: territus, quod is a tergo insulæ per aspera & deuia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter pœnam, quod non & locustam, quam prægrandem ceperat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperauit. Militem prætorianum, ob surreptum e viridario pauonem, capite puniit. In quodam itinere lectica qua

vehebatur, vepribus impedita, exploratorem viæ primarum cohortium centurionem ſtratum humi pene ad necem verberauit.

LXI. Mox in omne genus crudelitatis erupit, nunquam deficiente materia: cum primo matris, deinde nepotum & nurus, poſtremo Seiani familiares atque etiam notos perſequeretur. Poſt cuius interitum vel ſæuiſſimus exſtitit: quo maxime apparuit, non tam ipſum a Seiano concitari ſolitum, quam Seianum quærenti occaſiones ſubminiſtraſſe. Etſi commentario, quem de vita ſua ſummatim breuiterque compoſuit, auſus eſt ſcribere, Seianum ſe puniſſe, quod comperiſſet furere aduerſus Germanici liberos filii ſui: quorum ipſe alterum ſuſpecto iam, alterum oppreſſo demum Seiano interemit. Sigillatim crudeliter facta eius exſequi longum eſt: generatim velut exemplaria ſæuitiæ enumerare ſat erit. Nullus a pœna hominum ceſſauit dies: ne religioſus quidem ac ſacer. Animaduerſum in quoſdam ineunte anno nouo: accuſati damnatique multi cum liberis atque etiam vxoribus ſuis. Interdictum, ne capite damnatos propinqui

lugerent: decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnunquam & testibus. Nemini delatorum fides abrogata. Omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumque verborum. Obiectum est poetæ, quod in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset: obiectum & historico, quod Brutum Cassiumque vltimos Romanorum dixisset: animaduersum est statim in auctores, scriptaque abolita, quamuis probarentur aliquot ante annos, etiam Augusto audiente recitata. Quibusdam custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquii vsus. Citati ad causam dicendam, partim se domi vulnerauerunt, certi damnationis, & ad vexationem ignominiamque vitandam: partim in media curia venenum hauserunt, & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes palpitantesque in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abiectus vncoque tractus. Viginti vno die abiecti tractique sunt: inter eos pueri & feminæ. Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius a carnifice, dein strangulatæ. Mori volentibus vis ad-

hibita viuendi. Nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cum audisset vnum e reis, Caruilium nomine, anticipasse eam, exclamauerit: Caruilius me euasit. Et in recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondit: Nondum tecum in gratiam redii. Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam conuiuio, cui & ipse adfuerit, interrogatum eum subito & clare a quodam nano adstante mensæ inter copreas, cur Paconius, maiestatis reus, tamdiu viueret: statim quidem petulantiam linguæ obiurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui vt de pœna Paconii quamprimum statueret.

LXII. Auxit intenditque sæuitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi: quem cum morbo & intemperantia periisse existimaret, vt tandem veneno interemptum fraude Liuillæ vxoris atque Seiani cognouit, neque tormentis neque supplicio cuiusquam pepercit: soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, vt Rhodiensem hospitem, quem familiaribus literis Romam euocarat, aduenisse sibi nuntiatum, torqueri sine mora iusserit,

quasi aliquis ex necessariis quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidi, ne diuulgaret iniuriam. Carnificinæ eius ostenditur locus Capreis, vnde damnatos post longa & exquisita tormenta, præcipitari coram se in mare iubebat, excipiente classiariorum manu, & contis atque remis elidente cadauera: ne cui residui spiritus quidquam inesset. Excogitauerat autem inter genera cruciatus, etiam vt larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum simul vrinæque tormento distenderet. Quod nisi eum & mors præuenisset, & Thrasyllus consulto, vt aiunt, differre quædam, spe longioris vitæ compulisset: plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur: cum & Caium suspectum haberet, & Tiberium vt ex adulterio conceptum aspernaretur. Nec abhorret a vero: namque identidem felicem Priamum vocabat, quod superstes omnium suorum extitisset.

LXIII. Quam vero inter hæc non modo inuisus ac detestabilis, sed prætrepidus quoque atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia

sunt. Haruspices secreto ac sine testibus consuli vetuit. Vicina vero Vrbi oracula etiam dissoluere conatus est: sed maiestate Prænestinarum sortium territus, destitit: cum obsignatas deuectasque Romam non reperisset in arca, nisi relatas rursus ad templum. Vnum & alterum consulares oblatis prouinciis, non ausus a se dimittere, vsque adeo detinuit, donec successores post aliquot annos præsentibus daret: cum interim manente officii titulo, etiam delegaret plurima: assidueque illi per legatos & adiutores suos exsequenda curarent.

LXIV. Nurum ac nepotes nunquam aliter post damnationem, quam catenatos, obsutaque lectica, loco mouit: prohibitis per militem obuiis ac viatoribus respicere vsquam, vel consistere.

LXV. Seianum res nouas molientem, quamuis iam & natalem eius publice celebrari, & imagines aureas coli passim videret: vix tandem & astu magis ac dolo quam principali auctoritate, subuertit. Nam primo, vt a se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo interuallo absens ob id ipsum

susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribunitiæ potestatis deceptum, inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione: cum inter alia patres conscriptos precaretur, mitteret alterum e consulibus, qui senem se, & solum in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. Sic quoque diffidens tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romæ continebat, solui, si res posceret, ducemque constitui præceperat. Aptatis etiam nauibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem signa, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, vt quidque foret factum, mandauerat. Verum & oppressa coniuratione Seiani, nihilo securior aut constantior, per nouem proximos menses non egressus est villa quæ vocatur Iouis.

LXVI. Vrebant insuper anxiam mentem varia vndique conuitia, nullo non damnatorum omne probri genus coram, vel per libellos in orchestra positos, ingerente. Quibus quidem diuersissime afficiebatur: modo, vt præ pudore ignota & celata cuncta cuperet;

nonnunquam eadem contemneret, & proferret vltro atque vulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus est literis, parricidia & cædes & ignauiam & luxuriam obiicientis, monentisque vt voluntaria morte, maximo iustissimoque ciuium odio quamprimum satisfaceret. Postremo semetipse pertæsus talis epistolæ principio, tantum non summam malorum suorum professus est. Quid scribam vobis, patres conscripti, aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam, hoc tempore? Dii me, deæque peius perdant, quam quotidie perire sentio, si scio.

LXVII. Existimant quidam, præscisse hæc eum peritia futurorum: ac multo ante quanta se quandoque acerbitas, & infamia maneret, prospexisse. Ideoque vt imperium inierit & patris patriæ appellationem, & ne in acta sua iuraretur, obstinatissime recusasse: ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. Quod sane & ex oratione eius, quam de vtraque re habuit, colligi potest: vel cum ait, Similem se semper sui futurum: nec vnquam mutaturum mores suos, quamdiu mentis sanæ fuis-

ſet: ſed exempli cauſa cauendum, ne ſe ſenatus in acta cuiuſquam obligaret, qui aliquo caſu mutari poſſet. Et rurſus: Si quando autem, inquit, de moribus meis, deuotoque vobis animo dubitaueritis: quod priuſquam eueniat, opto vt me ſupremus dies huic mutatæ veſtræ de me opinioni eripiat: nihil honoris adiiciet mihi patris appellatio: vobis autem exprobrabit, aut temeritatem delati mihi eius cognominis, aut inconſtantiam contrarii de me iudicii.

LXVIII. Corpore fuit amplo atque robuſto: ſtatura, quæ iuſtam excederet. Latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris vſque ad imos pedes æqualis & congruens, ſiniſtra manu agiliore ac validiore: articulis ita firmis, vt recens & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adoleſcentis, talitro vulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium ſubmiſſiore, vt ceruicem etiam obtegeret, quod gentile in illo videbatur. Facie honeſta: in qua tamen crebri, & ſubiti tumores, cum prægrandibus oculis: & qui, quod mirum eſſet, noctu etiam & in tenebris viderent, ſed ad breue; & cum primum a ſomno patuiſſent,

demum rursum hebescebant. Incedebat ceruice rigida & obstipa: adducto fere vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo: nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena & animaduertit Augustus in eo, & excusare tentauit sæpe apud senatum ac populum, professus, Naturæ vitia esse, non animi. Valitudine prosperrima vsus est, tempore quidem principatus pene toto prope illæsa: quamuis a trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adiumento consiliové medicorum.

LXIX. Circa deos ac religiones negligentior: quippe addictus mathematicæ, persuasionisque plenus, cuncta fato agi. Tonitrua tamen præter modum expauescebat: & turbatiore cælo nunquam non coronam lauream capite gestauit, quod fulmine afflari negetur id genus frondis.

LXX. Artes liberales vtriusque generis studiosissime coluit. In oratione Latina secutus est Coruinum Messalam: quem senem adolescens obseruauerat. Sed affectatione & morositate nimia ob-

ſcurabat ſtylum: vt aliquanto ex tempore quam a cura præſtantior haberetur. Compoſuit & carmen lyricum, cuius eſt titulus, Conqueſtio de Lucii Cæſaris morte. Fecit & Græca poemata, imitatus Euphorionem, & Rhianum, & Parthenium: quibus poetis admodũ delectatus, ſcripta eorum & imagines publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicauit: & ob hoc plerique eruditorũ certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curauit notitiam hiſtoriæ fabularis, vſque ad ineptias atque deriſum: Nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, vt diximus, appetebat, eiuſmodi fere quæſtionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ: Quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet: Quid Sirenes cantare ſint ſolitæ. Et quo primum die, poſt exceſſum Auguſti, curiam intrauit: quaſi pietati ſimul ac religioni ſatisfacturus, Minois exemplo, thure quidem ac vino, verum ſine tibicine, ſupplicauit; vt ille olim in morte filii.

LXXI. Sermone Græco, quamquam alias promptus & facilis, non tamen vſquequaque vſus eſt. Abſtinuitque maxime in ſenatu: adeo quidem

vt monopolium nominaturus, prius veniam postularit, quod sibi verbo peregrino vtendum esset: atque etiam in quodam decreto patrum cum ἔμβλημα recitaretur, commutãdam censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam: aut si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam. Militem quoque Græce testimonium interrogatum, nisi Latine respondere vetuit.

LXXII. Bis omnino toto secessus tempore, Romam redire conatus, semel triremi vsque ad proximos Naumachiæ hortos subuectus est: disposita statione per ripas Tiberis, quæ obuiam prodeuntes submoueret. Iterum Appia vsque ad septimum lapidem, sed prospectis modo nec aditis Vrbis mœnibus rediit. Primo incertum qua de causa, postea ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumptum a formicis inuenisset, monitus est vt vim multitudinis caueret. Rediens ergo propere Campaniam Asturæ in languorem incidit. Quo paulum leuatus, Circeos pertendit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis da-

ret, castrensibus ludis non interfuit solum, sed etiam missum in arenam aprum iaculis desuper petiit: statimque latere conuulso, &, vt exæstuarat afflatus aura, in grauiorem recidit morbum. Sustentauit tamen aliquamdiu, quamuis Misenum vsque deuectus nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne conuiuia quidem ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione. Nam Chariclem medicum, quod commeatu absfuturus e conuiuio egrediens, manum sibi osculandi caussa apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas sibi; remanere ac recumbere hortatus est, cœnamque protraxit. Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos valere dicentes appellaret.

LXXIII. Interim cum in actis senatus legisset, dimissos ac ne auditos quidem quosdam reos, de quibus strictim, & nihil aliud quam nominatos ab indice scripserat: pro contempto se habitũ fremens, repetere Capreas quoquo modo destinauit, non temere quidquam nisi ex tuto ausurus. Sed & tempestatibus & ingrauescente vi morbi re-

tentus, paulo post obiit in villa Luculliana, octauo & septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo imperii, decimoseptimo Kalendas Aprilis, Cneio Acerronio Proculo, Caio Pontio Nigrino consulibus. Sunt qui putent venenum ei a Caio datum lentum atque tabificum. Alii in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum: nonnulli puluinum iniectum, cum extractum sibi deficienti annulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit, intellecta defectione, exemptum annulum quasi alicui traditurum parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito & compressa sinistra manu iacuisse diu immobilem: subito vocatis ministris, ac nemine respondente, consurrexisse, nec procul a lectulo deficientibus viribus concidisse.

LXXIV. Supremo natali suo Apollinem Temenitem & amplitudinis & artis eximiæ aduectum *Syracusis*, vt in bibliotheca noui templi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. Et ante paucos quam obiret dies, turris Phari terræ motu Capreis concidit. Ac Miseni cinis e fauilla & carbonibus ad cale-

faciendum triclinium illatis, exstinctus: & iam diu frigidus exarsit repente prima vespera, atque in multam noctem pertinaciter luxit.

LXXV. Morte eius ita lætatus est populus, vt ad primum nuntium discurrentes, pars Tiberium in Tiberim clamitarent: pars Terram matrem deosque Manes orarent ne mortuo sedem vllam nisi inter impios darent: alii vncum & Gemonias cadaueri minarentur, exacerbati super memoriam pristinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate. Nam cum senatusconsulto cautum esset vt pœna damnatorum in decimum semper diem differretur, forte accidit vt quorumdam supplicii dies is esset quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantes hominum fidem, quia, absente adhuc Caio, nemo exstabat qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid aduersus constitutum facerent, strangulauerunt, abieceruntque in Gemonias. Creuit igitur inuidia, quasi, etiam post mortem tyranni, sæuitia permanente. Corpus vt moueri a Miseno cœpit, conclamantibus plerisque, Atellam potius deferendum, & in amphitheatro semiustulan-

dum, Romam per milites deportatum est; crematumque publico funere.

LXXVI. Testamentum duplex ante biennium fecerat: alterum sua, alterum liberti manu, sed eodem exemplo: obsignaueratque etiam humillimorum signis. Eo testamento heredes æquis partibus reliquit, Caium ex Germanico, & Tiberium ex Druso, nepotes: substituitque inuicem. Dedit & legata plerisque: inter quos virginibus Vestalibus, ac militibus vniuersis, plebique Romanæ viritim, atque etiam separatim vicorum magistris.

CAII SVETONII TRANQVILLI

CAIVS CÆSAR CALIGVLA.

I. GERMANICVS Caii Cæsaris pater, Drusi & minoris Antoniæ filius, a Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio ante quam per leges liceret, & post eam consula-

tum, ſtatim geſſit. Miſſuſque ad exercitum in Germaniam, exceſſu Auguſti nuntiato, legiones vniuerſas imperatorem Tiberium pertinaciſſime recuſantes, & ſibi ſummam reipublicæ deferentes, incertum conſtantia an pietate maiore compeſcuit: atque hoſte mox deuicto, triumphauit. Conſul deinde iterum creatus, ac priuſquam honorem iniret, ad componendum orientis ſtatum expulſus, cum Armeniæ regem dediſſet, Cappadociam in prouinciæ formam redegiſſet, annum ætatis agens quartum & trigeſimum, diutino morbo Antiochiæ obiit, non ſine veneni ſuſpicione. Nam præter liuores, qui toto corpore erant, & ſpumas quæ per os fluebant, cremati quoque cor inter oſſa incorruptum repertum eſt: cuius ea natura exiſtimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat.

II. Obiit autem, vt opinio fuit, fraude Tiberii, miniſterio & opera Cneii Piſonis. Qui ſub idem tempus Syriæ præpoſitus, nec diſſimulans offendendum ſibi aut patrem, aut filium, quaſi plane ita neceſſe eſſet, etiam ægrum Germanicum grauiſſimis verborum

ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ, vt Romam rediit, pene discerptus a populo, a senatu capitis damnatus est.

III. Omnes Germanico corporis animique virtutes, & quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam & fortitudinem egregiam: ingenium in vtroque eloquentiæ doctrinæque genere præcellens: beneuolentiam singularem: conciliandæque hominum gratiæ, ac promerendi amoris mirum & efficax studium. Formæ minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paulatim repleta assidua equi vectatione post cibum. Hostem cominus sæpe percussit. Orauit causas etiam triumphalis: atque inter cetera studiorum monumenta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisque ciuilis: libera ac fœderata opida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Cæsorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias vno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam qualescumque, & quantacumque de causa nactus esset,

lenis adeo & innoxius, vt Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas diu vexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque & deuotionibus impugnari se comperisset: ac ne tunc quidem vltra progressus, quam vt & amicitiam ei more maiorum renuntiaret, mandaretque domesticis vltionem, si quid sibi accideret.

IV. Quarum virtutum fructum vberrimum tulit, sic probatus & dilectus a suis, vt Augustus, (omitto enim necessitudines reliquas,) diu cunctatus an sibi successorem destinaret, adoptandum Tiberio dederit. Sic vulgo fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquo adueniret, vel sicunde discederet, præ turba occurrentium prosequentiumve nonnunquam eum discrimen vitæ adisse: e Germania vero, post compressam seditionem, reuertenti, prætorianas cohortes vniuersas prodisse obuiam, quamuis pronuntiatum esset, vt duæ tantummodo exirent: populi autem Romani sexum, ætatem, ordinem omnem vsque ad vicesimum lapidem effudisse se.

V. Tamen longe maiora & firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem

exſtitere. Quo defunctus eſt die, lapidata ſunt templa, ſubuerſæ deum aræ, Lares a quibuſdam familiares in publicum abiecti, partus coniugum expoſiti. Quin & barbaros ferunt, quibus inteſtinum, quibuſque aduerſus nos bellum eſſet, velut in domeſtico communique mœrore conſenſiſſe ad inducias. Regulos quoſdam barbam poſuiſſe, & vxorum capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus. Regum etiam regem & exercitatione venandi, & conuictu megiſtanum abſtinuiſſe, quod apud Parthos iuſtitii inſtar eſt.

VI. Romæ equidem, cum ad primam famam valetudinis attonita & mœſta ciuitas ſequentes nuntios opperiretur, & repente iam veſperi incertis auctoribus conualuiſſe tandem percrebuiſſet: paſſim cum luminibus & victimis in Capitolium concurſum eſt, ac pene reuulſæ templi fores, ne quid geſtientes vota reddere moraretur. Expergefactus e ſomno Tiberius eſt gratulantium vocibus, atque vndique concinentium:

Salua Roma, ſalua patria, ſaluus eſt Germanicus.

Sed vt demum fato functum palam fa-

ctum est, non solatiis vllis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit; durauitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti etiam atrocitas insequentium temporum: cunctis nec temere opinantibus, reuerentia eius ac metu repressam Tiberii sæuitiam, quæ mox eruperit.

VII. Habuit in matrimonio Agrippinam, Marci Agrippæ & Iuliæ filiam, & ex ea nouem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, vnus iam puerascens, insigni festiuitate, cuius effigiē habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Liuia dedicauit. Augustus in cubiculo suo positam, quotiescumque introiret, exosculabatur. Ceteri superstites patri fuerunt. Tres sexus feminini, Agrippina, Drusilla, Liuilla, continuo triennio natæ; totidem mares, Nero & Drusus & Caius Cæsar. Neronem & Drusum senatus, Tiberio criminante, hostes iudicauit.

VIII. Caius Cæsar natus est pridie Kalendas Septembres, patre suo & Caio Fonteio Capitone consulibus. Vbi natus sit, incertum diuersitas tradentium facit. Cneius Lentulus Gætulicus Tiburi

genitum ſcribit : Plinius Secundus in Treueris vico Ambiatino ſupra Confluentes : addit etiam pro argumento aras ibi oſtendi inſcriptas, Ob Agripinæ puerperium. Verſiculi, imperante mox eo diuulgati, apud hiberna legionum procreatum indicant :

In caſtris natus, patriis nutritus in armis.

Iam deſignati principis omen erat.

Ego in actis Antii inuenio editum. Gætulicum refellit Plinius, quaſi mentitum per adulationem, vt ad laudes iuuenis glorioſique principis aliquid etiam ex vrbe Herculi ſacra ſumeret: abuſumque audentius mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipſe Caius Cæſar : de cuius amabili pueritia immaturoque obitu ſupra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Auguſti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto conſulatu in Galliam miſſum conſentiunt, iam nato Caio. Nec Plinii opinionem inſcriptio aræ quidquam adiuuerit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa ſit : & qualiſcumque partus, ſine vllo ſexus diſcrimine, puerperium vocetur : quod an-

tiqui etiam puellas pueras, sicut & pueros puellos dictitarent. Exstat & Augusti epistola ante paucos quam obiret menses, ad Agrippinam neptem ita scripta de Caio hoc (neque enim quisquam iam alius infans nomine pari tunc supererat:) Puerum Caium decimoquinto Kalendas Iunii, si dii volent, vt ducerent Talarius & Asellius heri cum his constitui. Mitto præterea cum eo ex seruis meis medicum, quem scripsi Germanico, si vellet, vt retineret. Valebis mea Agrippina, & dabis operam vt valens peruenias ad Germanicum tuum. Abunde arbitror parere, non potuisse ibi nasci Caium, quo prope bimulus demum perductus ab Vrbe sit. Versiculorum quoque fidem eadem hæc eleuant: & eo facilius quod hi sine auctore sint. Sequenda igitur est quæ sola actorum restat & publici instrumenti auctoritas: præsertim cum Caius Antium, omnibus semper locis atque secessibus prælatum, non aliter quam natale solum dilexerit: tradaturque etiam sedem ac domicilium imperii tædio Vrbis transferre eo destinasse.

IX. Caligulæ cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu

inter milites educabatur. Apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore & gratia valuerit, maxime cognitum est: cum post excessum Augusti tumultuantes & in furorem vsque præcipites, solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt quam ablegari eum ob seditionis periculum, & in proximam ciuitatem demandari animaduertissent. Tunc demum ad pœnitentiam versi, repreniso ac retento vehiculo, inuidiam quæ sibi fieret deprecati sunt.

X. Comitatus est patrem & in Syriaca expeditione. Vnde reuersus primum in matris, deinde ea relegata, in Liuiæ Augustæ proauiæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam tum pro Rostris laudauit. Transiitque ad Antoniam auiam, & inde vicesimo ætatis anno accitus Capreas a Tiberio, vno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit: sine vllo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum eius. Hic omnibus insidiis tentatus elicientium, cogentiumque se ad querelas, nullam vnquam occasionem dedit: perinde obliterato suorum casu

ac si nihil cuiquam accidisset: quæ vero ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittens. Tantique in auum, & qui iuxta erant, obsequii, vt non immerito sit dictum, Nec seruum meliorem vllum, nec deteriorem dominum fuisse.

XI. Naturam tamen sæuam atque probrosam, nec tunc quidem inhibere poterat: quin & animaduersionibus pœnisque ad supplicium datorum cupidissime interesset: & ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste longa noctibus obiret: ac scenicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret: facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum eius ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, vt aliquoties prædicaret, exitio suo omniumque Caium viuere: & se natricem (serpentis id genus) populo Romano, Phaethontem orbi terrarum educare.

XII. Non ita multo post Iuniam Claudillam Marci Silani nobilissimi viri filiam duxit vxorem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam inaugurare tur, ad pontificatum traductus est; insigni testimonio

pietatis atque indolis: cum deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Seiano vero tunc suspecto, mox & oppresso, ad spem successionis paulatim admoueretur. Quam quo magis confirmaret, amissa Iunia ex partu, Enniam Næuiam Macronis vxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, solicitauit ad stuprum, pollicitus & matrimonium suum, si potitus imperio fuisset: deque ea re & iureiurando & chirographo cauit. Per hanc insinuatus Macroni, veneno Tiberium aggressus est, vt quidam opinantur: spirantique adhuc detrahi annulum: & quoniam suspicionem retinentis dabat, puluinum iussit iniici: atque etiam fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamauerat, confestim in crucem acto. Nec abhorret a veritate, cum sint quidam auctores, ipsum postea, etsi non de perfecto, ac certe de cogitato quondam parricidio professum. Gloriatum enim esse assidue, in commemoranda sua pietate, ad vlciscendam necem matris & fratrum, introisse se cum pugione cubiculum Tiberii dormientis: & misericordia correptum, abiecto ferro recessisse; nec illum, quam-

quam sensisset, aut inquirere quidquam aut exsequi ausum.

XIII. Sic imperium adeptus, populum Romanum, vel, vt ita dicam, hominum genus, voti compotem fecit, exoptatissimus princeps maximæ parti prouincialium ac militum, quod infantem plerique cognouerant: sed & vniuersæ plebi vrbanæ ob memoriam Germanici patris miserationemq; propè afflictæ domus. Itaque vt a Miseno mouit, quamuis lugentis habitu, & funus Tiberii prosequens: tamen inter altaria & victimas, ardentesque tedas, densissimo & lætissimo obuiorum agmine incessit super fausta nomina, sidus & pullum & puppum & alumnum appellantium.

XIV. Ingressoque Vrbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in curiam turbæ, irrita Tiberii voluntate qui testamento alterum nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat, ius arbitriumque omnium rerum illi permissum est; tanta publica lætitia, vt tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum cæsa tradantur. Cum deinde paucos post dies in proxi-

mas Campaniæ insulas traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt: ne minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda solicitudine & cura de incolumitate eius. Vt vero in aduersam valetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito vouerent. Accessit ad immensum ciuium amorem notabilis etiam externorum fauor. Namque Artabanus Parthorum rex, odium semper contemptumque Tiberii præ se ferens, amicitiam eius vltro petiit, venitque ad colloquium legati consularis: & transgressus Euphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumque imagines adorauit.

XV. Incendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lacrymis pro concione laudato funeratoque amplissime, confestim Pandatariam, & Pontias, ad transferendos matris fratrisque cineres festinauit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret: adiitque veneraбundus, ac per semet in vrnas condidit. Nec minore scena Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam

Tiberi ſubuectos, per ſplendidiſſimum quemque equeſtris ordinis, medio ac frequenti die duobus ferculis Mauſoleo intulit. Inferiaſque his annua religione publice inſtituit: & eo amplius matri Circenſes, carpentumque quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris, Septembrem menſem Germanicum appellauit. Poſthæc, Antoniæ auiæ quidquid vnquam Liuia Auguſta honorum cepiſſet, vno ſenatuſconſulto congeſſit. Patruum Claudium, equitem Romanum ad id tempus, collegam ſibi in conſulatu aſſumpſit. Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptauit, appellauitque principem iuuentutis. De ſororibus auctor fuit, vt omnibus ſacramentis adiiceretur: Neque me liberoſque meos cariores habeo, quam Caium & ſorores eius. Item relationibus conſulum: Quod bonum felixque ſit Caio Cæſari ſororibuſque eius. Pari popularitate damnatos relegatoſque reſtituit: criminumque, ſi qua reſidua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios ad matris fratrumque ſuorum cauſas pertinentes, ne cui poſtmodum delatori aut teſti maneret vllus metus, conuectos in fo-

rum, & ante clare obtestatus deos, neque legisse, neque attigisse quidquam, concremauit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens, nihil sibi admissum cur cuiquam inuisus esset: negauitque se delatoribus aures habere.

XVI. Spintrias monstrosarum libidinum ægre ne profundo mergeret exoratus, Vrbe submouit. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Seueri scripta senatusconsultis abolita, requiri, & esse in manibus lectitarique permisit: quando maxime sua interesset, vt facta quæque posteris tradantur. Rationes imperii ab Augusto proponi solitas, sed a Tiberio intermissas, publicauit. Magistratibus liberam iurisdictionem, & sine sui appellatione concessit. Equites Romanos seuere curioseque, nec sine moderatione recognouit: palam adempto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset: eorum qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione præteritis. Vt leuior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit. Tentauit & comitiorum more reuocato, suffragia populo reddere. Legata ex te-

ſtamento Tiberii, quamquam abolito, ſed & Liuiæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat, cum fide, ac ſine calumnia repræſentata perſoluit. Centeſimam auctionum Italiæ remiſit. Multis incendiorum damna ſuppleuit: ac ſi quibus regna reſtituit, adiecit & fructum omnem vectigaliorum, & redituum medii temporis, vt Antiocho Comageno ſeſtertium millies confiſcatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinæ octoginta donauit, quod excruciata grauiſſimis tormentis de ſcelere patroni reticuiſſet. Quas ob res inter reliquos honores decretus eſt ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia ſacerdotum in Capitolium ferrent, ſenatu proſequente, nobilibuſque pueris ac puellis, carmine modulato, laudes virtutum eius canentibus. Decretum autem vt dies quo cepiſſet imperium, Palilia vocaretur, velut argumentum rurſus conditæ Vrbis.

XVII. Conſulatus quatuor geſſit: primum ex Kalendis Iulii per duos menſes: ſecundum ex Kalendis Ianuarii per triginta dies: tertium vſque in Idus Ianuarii: quartum vſque in ſepti-

mum Idus easdem. Ex omnibus duos nouissimos coniunxit. Tertium autem Lugduni iniit solus: non, vt quidam opinantur, superbia negligentiave, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam resciſſe absens non potuerat. Congiarium populo bis dedit trecenos sestertios; toties abundantissimum epulum senatui equestrique ordini, etiam coniugibus ac liberis vtrorumque. Posteriore epulo, forensia insuper viris, pueris ac feminis fascias purpuræ ac conchylii distribuit. Et vt lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellauitque iuuenalem.

XVIII. Munera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit: quibus inseruit cateruas Afrorum Campanorumque pugilum ex vtraque regione electissimorum. Neque spectaculis ipse semper præsedit: sed interdum aut magistratibus aut amicis præsidendi munus iniunxit. Scenicos ludos & assidue, & varii generis, multifariam fecit. quondam etiam & nocturnos, accensis tota Vrbe luminibus. Sparsit & missilia variarum rerum, & panaria cum opsonio

viritim diuisit. Qua epulatione equiti Romano contra se hilarius auidiusque vescenti, partes suas misit: sed & senatori ob eamdem causam codicillos, quibus prætorem eum extra ordinem designabat. Edidit & Circenses plurimos a mane vsque ad vesperam, interiecta modo Africanorum venatione, modo Troiæ decursione: quosdam autem præcipuos, minio & chrysocolla constrato Circo: nec vllis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subitos, cum e Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis mænianis postulassent.

XIX. Nouum præterea atque inauditum genus spectaculi excogitauit. Nam Baiarum medium interuallum Puteolanas ad moles trium millium & sexcentorum fere passuum ponte coniunxit, contractis vndique onerariis nauibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem vltro citro commeauit, biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignisque quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaque chlamyde. Postridie quadriga-

rio habitu, curriculoque biiugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus: comitante prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem a Caio pontem excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulauerit. Alios, vt Germaniam & Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed auum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam; quod Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem proniori, affirmasset, Non magis Caium imperaturum, quam per Baianum sinum equis discursurum.

XX. Edidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis, asticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ: quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorumdem & laudes componere coactos. Eos autem qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere ius-

ſos, niſi ferulis obiurgari aut flumine proximo mergi maluiſſent.

XXI. Opera ſub Tiberio ſemiperfecta, templum Auguſti theatrumque Pompeii abſoluit. Inchoauit autem aquæductum regione Tiburi, & amphitheatrum iuxta *Septa*: quorum operum a ſucceſſore eius Claudio alterum peractum, omiſſum alterum eſt. *Syracuſis* collapſa vetuſtate mœnia, deorumque ædes refectæ. Deſtinauerat & *Sami* Polycratis regiam reſtituere, Mileti Didymeum peragere, in iugo Alpium vrbem condere, ſed ante omnia Iſthmum in Achaia perfodere. Miſeratque iam ad dimetiendum opus primipilarem.

XXII. Hactenus quaſi de principe, reliqua vt de monſtro narranda ſunt. Compluribus cognominibus aſſumptis (nam & Pius, & caſtrorum filius, & pater exercituum, & optimus maximus Cæſar vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii cauſa in Vrbem aduenerant, concertantes apud ſe ſuper cœnam de nobilitate generis, exclamauit: Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς· nec multum abfuit quin ſtatim diadema ſumeret, ſpeciemque principatus in

regni formam conuerteret. Verum admonitus & principum & regum se excessisse fastigium, diuinam ex eo maiestatem asserere sibi cœpit. Datoq; negotio, vt simulacra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympii Iouis, apportarentur e Græcia, quibus capite dempto suum imponeret, partem Palatii ad forum vsque promouit, atque æde Castoris & Pollucis in vestibulum transfigurata, consistens sæpe inter fratres deos medium se adorandum adeuntibus exhibebat: & quidam eum Latialem Iouem consalutauerunt. Templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes & excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum iconicum, amiciebaturq; quotidie veste, quali ipse vteretur. Magisteria sacerdotii dirissimus quisque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Hostiæ erant phœnicopteri, pauones, tetraones, numidicæ, meleagrides, phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam inuitabat assidue in amplexus atque concubitum: interdiu vero cum Capitolino Ioue secreto fabu-

labatur, modo insusurrans, ac præbens inuicem aures, modo clarius, nec sine iurgiis. Nam vox comminantis audita est:

Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάω σε·

donec exoratus, vt referebat, & in contubernium vltro inuitatus, super templum diui Augusti ponte transmisso, Palatium Capitoliumque coniunxit. Mox quo propior esset, in area Capitolina nouæ domus fundamenta iecit.

XXIII. Agrippæ se nepotem neque credi neque dici ob ignobilitatem eius volebat: succensebatque, si qui vel oratione vel carmine imaginibus eum Cæsarum insererent. Prædicabat autem matrem suam ex incesto quod Augustus cum Iulia filia commisisset, procreatam. Ac non contentus hac Augusti insectatione, Actiacas Siculasque victorias, vt funestas populo Romano & calamitosas, vetuit solennibus feriis celebrari. Liuiam Augustam proauiam, Vlyssem stolatum identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum epistola arguere ausus est, quasi materno auo decurione Fundano ortam: cum publicis monumentis certum sit Aufidium Lurconem Romæ

honoribus functum. Auiæ Antoniæ secretum petenti denegauit, nisi vt interueniret Macro præfectus. Ac per istiusmodi indignitates & tædia, causa exstitit mortis: dato tamen, vt quidam putant, & veneno. Nec defunctæ vllum honorem habuit: prospexitque e triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso tribuno militum, interemit. Silanum item socerum ad necem, secandasque nouacula fauces, compulit: causatus in vtroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi Vrbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset: ille antidotum oboluisset, quasi ad præcauenda venena sua sumptum: cum & Silanus impatientiam nauseæ vitasset & molestiam nauigandi, & Tiberius propter assiduam & ingrauescentem tussim medicamento vsus esset. Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reseruauit.

XXIV. Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit: plenoque conuiuio singulas infra se vicissim collocabat, vxore supra cubante. Ex his Drusillam vitiasse virginem, prætexta-

tus adhuc, creditur; atque etiam in concubitu eius quondam deprehensus ab auia Antonia, apud quam simul educabantur. Mox Lucio Cassio Longino consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ vxoris propalam habuit. Heredem quoque bonorum atque imperii æger instituit. Eadem defuncta, iustitium indixit: in quo risisse, lauisse, cœnasse cum parentibus, aut coniuge, liberisve, capitale fuit. Ac mœroris impatiens, cum repente noctuque profugisset ab Vrbe, transcurrissetq; Campaniam; Syracusas petiit. Rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso. Nec vnquam postea quantiscumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per numen Drusillæ deierauit. Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, vt quas sæpe exoletis suis prostrauerit. Quo facilius eas in causa Æmilii Lepidi condemnauit, quasi adulteras, & insidiarum aduersus se conscias. Nec solum chirographa omnium requisita fraude ac stupro diuulgauit, sed & tres gladios in necem suam præparatos Marti Vltori, addito elogio, consecrauit.

XXV.

XXV. Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, non est facile discernere. Liuiam Orestillã Caio Pisoni nubentem, cum ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperauit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegauit: quod repetisse vsum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum cœnæ nuptiali, mandasse ad Pisonem, contra accumbentem, Noli vxorem meam premere: statimque e conuiuio abduxisse eam secum, & proximo die edixisse, matrimonium sibi repertum exemplo Romuli & Augusti. Lolliam Paullinam, Caio Memmio consulari, exercitus regenti, nuptam, facta mentione auiæ eius, vt quondam pulcerrimæ, subito ex prouincia euocauit, ac perductam a marito coniunxit sibi, breuique missam fecit, interdicto cuiusquam in perpetuum coitu. Cæsoniam neque facie insigni, neque ætate integra, matremque iam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriæ ac lasciuiæ perditæ, & ardentius & constantius amauit: vt sæpe chlamyde peltaque & galea ornatam, & iuxta adequitantem, militibus ostenderit: amicis vero etiam nudam. Quam

eniXam vxorio nomine dignatus est, vno atque eodem die professus, & maritum se eius, & patrem infantis ex ea natæ. Infantem autem Iuliam Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Mineruæ gremio imposuit, alendamque & instituendam commendauit. Nec vllo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis: quæ illi quoque tanta iam tunc erat, vt infestis digitis ora & oculos simul ludentium infantium incesseret.

XXVI. Leue ac frigidum sit his addere quo propinquos amicosque pacto tractauerit: Ptolemæum regis Iubæ filium, consobrinum suum (erat enim & is Marci Antonii ex Selena filia nepos) & in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam, adiutores imperii, quibus omnibus pro necessitudinis iure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est. Nihilo reuerentior leniorve erga senatum: quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti, modo ad pluteum, modo ad pedes stare succinctos linteo passus est: alios cum clam interemisset, citare nihilo minus vt viuos perseuerauit, pau-

cos post dies voluntaria morte periisse mentitus. Consulibus oblitis de natali suo edicere, abrogauit magistratum, fuitque per triduum sine summa potestate respublica. Quæstorem suum in coniuratione nominatum flagellauit veste detracta, subiectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent. Simili superbia violentiaque ceteros tractauit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Elisique per eum tumultum viginti am-plius equites Romani, totidem matronæ, super innumeram turbam ceteram. Scenicis ludis inter plebem & equitem causam discordiarum serens, decimas maturius dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo sole velis, emitti quemquam vetabat: remotoque ordinario apparatu, rabidis feris vilissimos senio confectos, gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis, subiiciebat. Ac nonnunquam horreis præclusis, populo famem indixit.

XXVII. Sæuitiam ingenii per hæc

maxime ostendit. Cum ad saginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit: & custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans, tantummodo intra porticum mediam, a caluo ad caluum duci imperauit. Votum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat: spectauitque ferro dimicantem: nec dimisit nisi victorem, & post multas preces. Alterum, qui se periturum ea de causa vouerat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum reposcentes per vicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnauit, aut bestiarum more quadrupedes cauea coercuit, aut medios serra dissecuit. Nec omnes grauibus ex causis, verum male de munere suo opinatos, vel quod nunquam per Genium suum deierassent. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat. Quorum vni valetudinem excusanti lecticam misit: alium e spectaculo pœnæ, epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilarita-

tem & iocos prouocauit. Curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conſpectu ſuo catenis verberatum non prius occidit, quam offenſus putrefacti cerebri odore. Atellanæ poetam, ob ambigui ioci verſiculum, media amphitheatri arena igni cremauit. Equitem Romanum obiectum feris, cum ſe innocentem proclamaſſet, reduxit, abſciſſaque lingua, rurſus induxit.

XXVIII. Reuocatum quemdam a vetere exſilio ſciſcitatus, quidnam ibi facere conſueſſet, reſpondente eo per adulationem: Deos ſemper oraui, vt, quod euenit, periret Tiberius, & tu imperares: opinans ſibi quoque exſules ſuos mortem imprecari, miſit circum inſulas, qui vniuerſos contrucidarent. Cum diſcerpi ſenatorem concupiſſet; ſubornauit qui ingredientem curiam, repente hoſtem publicum appellantes, inuaderent, graphiiſque confoſſum lacerandum ceteris traderent. Nec ante ſatiatus eſt quam membra & artus & viſcera hominis tracta per vicos, atque ante ſe congeſta vidiſſet.

XXIX. Immaniſſima facta augebat atrocitate verborum. Nihil magis

in natura sua laudare se ac probare dicebat, quam, vt ipsius verbo vtar, ἀδιατρεψίαν. Monenti Antoniæ auiæ, tamquam parum esset non obedire: Memento, ait, omnia mihi & in omnes licere. Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum præmuniri medicamentis suspicabatur: Antidotum, inquit, aduersus Cæsarem? Relegatis sororibus, non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur. Prætorium virum ex secessu Anticyræ, quam valetudinis causa petierat, propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interimi, adiecit: Necessariam esse sanguinis missionem cui tam diu non prodesset helleborum. Decimo quoque die, numerum puniendorum ex custodia subscribens, rationem se purgare dicebat. Gallis Græcisque aliquot vno tempore condemnatis, gloriabatur Gallogræciam sese subegisse.

XXX. Non temere in quemquam, nisi crebris & minutis ictibus, animaduerti passus est: perpetuo notoque iam præcepto; Ita feri, vt se mori sentiat. Punito per errorem nominis alio quam quem destinauerat, ipsum quoque

paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde iactabat, Oderint dum metuant. Sæpe in cunctos pariter senatores, vt Seiani clientes, aut matris ac fratrum suorum delatores, inuectus est: prolatis libellis, quos crematos simulauerat, defensaque Tiberii sæuitia quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. Equestrem ordinem, vt scenæ arenæque deuotum assidue proscidit. Iufensus turbæ fauenti aduersus studium suum exclamauit: Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet. Cumque Tetrinius Latro postularetur, & qui postularent, Tetrinios esse ait. Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vllo totidem secutoribus succubuerant: cum occidi iuberentur, vnus resumpta fuscina omnes victores interemit. Hanc vt crudelissimam cædem & defleuit edicto, & eos qui spectare sustinuissent, exsecratus est.

XXXI. Queri etiam palam de conditione temporum suorum solebat: quod nullis calamitatibus publicis insignirentur. Augusti principatum clade Variana: Tiberii, ruina spectaculorum apud Fidenas, memorabilem factum:

ſui obliuionem imminere proſperitate rerum. Atque idemtidem exercituum cædes, famem, peſtilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat.

XXXII. Animum quoque remittenti, ludoque & epulis dedito, eadem dictorum factorumque ſæuitia aderat. Sæpe in conſpectu prandentis vel comiſſantis ſeriæ quæſtiones per tormenta habebantur. Miles decollandi artifex quibuſcumque e cuſtodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo ſignificauimus, cum multos e litore inuitaſſet ad ſe, repente omnes præcipitauit. Quoſdam gubernacula apprehendentes, contis remiſque detruſit in mare. Romæ publico epulo ſeruum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confeſtim tradidit, vt manibus abſciſſis, atque ante pectus e collo pendentibus, præcedente titulo qui cauſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. Mirmillonem e ludo rudibus ſecum batuentem, & ſponte proſtratum, confodit ferrea ſica, ac more victorum cum palma diſcurrit. Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu, elato alte

malleo, cultrarium mactauit. Lautiore conuiuio effusus subito in cachinnos, consules qui iuxta cubabant, quidnam rideret blande quærentibus: Quid, inquit, nisi vno meo nutu iugulari vtrumque vestrum statim posse?

XXXIII. Inter varios iocos, cum assistens simulacro Iouis Apellem tragœdum consuluisset, vter illi maior videretur, cunctantem flagellis discidit: collaudans subinde vocem deprecantis, quasi etiam in gemitu prædulcem. Quoties vxoris vel amiculæ collum exoscularetur, addebat: Tam bona ceruix, simul ac iussero, demetur. Quin & subinde iactabat, Exquisiturum se vel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tanto opere diligeret.

XXXIV. Nec minore liuore ac malignitate quam superbia sæuitiaque pene aduersus omnis æui homines grassatus est. Statuas virorum illustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum collatas, ita subuertit atque disiecit, vt restitui saluis titulis non valuerint. Vetuitque posthac viuentium cuiquam vsquam statuam aut imaginem, nisi consulto se & auctore, poni. Cogitauit

etiam de Homeri carminibus abolendis. Cur enim sibi non licere, dicens, quod Platoni licuit, qui eum e ciuitate quam constituebat, eiecerit? Sed & Virgilii & Titi Liuii scripta & imagines paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, vt nullius ingenii, minimæque doctrinæ: alterum, vt verbosum in historia negligentemque carpebat. De iuris quoque consultis, quasi scientiæ eorum omnem vsum aboliturus sæpe iactauit, Se, me hercle, effecturum, ne quid respondere possent præter eum.

XXXV. Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit: Torquato torquem: Cincinnato crinem: Cneio Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomen. Ptolemæum, de quo retuli, & accersitum e regno, & exceptum honorifice, non alia de causa repente percussit, quam quod edente se munus, ingressum spectacula, conuertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Pulcros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem & speciem Colosseros di-

ctus. Hunc e ſpectaculis detractum, repente & in arenam deductum, Thraci, & mox hoplomacho comparauit: bisque victorem conſtringi ſine mora iuſſit: & pannis obſitum vicatim circumduci, ac mulieribus oſtendi, deinde iugulari. Nullus denique tam abiectæ conditionis, tamque extremæ ſortis fuit, cuius non commodis obtrectaret. Nemorenſi regi, quod multos iam annos potiretur ſacerdotio, validiorem aduerſarium ſubornauit. Cum quodam die muneris, eſſedario Porio, ob proſperam pugnam ſeruum ſuum manumittenti ſtudioſius plauſum eſſet, ita ſe proripuit e ſpectaculis, vt calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans, Dominum gentium populum ex re leuiſſima plus honoris gladiatori tribuentem, quam conſecratis principibus, aut præſenti ſibi.

XXXVI. Pudicitiæ neque ſuæ neque alienæ pepercit. Marcum Lepidum, Mneſterem pantomimum, quoſdam obſides dilexiſſe fertur, commercio mutui ſtupri. Valerius Catullus conſulari familia iuuenis, ſtupratum a ſe, ac latera ſibi contubernio eius defeſſa, etiam

vociferatus est. Super sororum incesta, & notissimum prostitutæ Pyrallidis amorem, non temere vlla illustriore femina abstinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes suos transeuntes diligenter, ac lente, mercantium more considerabat: etiam faciem manu alleuans, si quæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cum maxime placitam seuocasset, paulo post recentibus adhuc lasciuiæ notis, reuersus vel laudabat palam, vel vituperabat: singula numerans bona malave corporis, atque concubitus. Quibusdam, absentium maritorum nomine, repudium ipse misit, iussitque in acta referri.

XXXVII. Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superauit: commentus nouum balnearum vsum, portentosissima genera ciborum, atque cœnarum: vt calidis frigidisque vnguentis lauaretur: preciosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet: conuiuis ex auro panes & opsonia apponeret, aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem. Quin & nummos non mediocris summæ e fastigio basilicæ Iuliæ per aliquot dies

ſparſit in plebem. Fabricauit & de cedris Liburnicas, gemmatis puppibus, verſicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias, litora Campaniæ peragraret. In exſtructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione poſthabita, nihil tam efficere concupiſcebat quam quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaque moles infeſto ac profundo mari, exciſæ rupes duriſſimi ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes, totumque illud Tiberii Cæſaris vicies ac ſepties millies ſeſtertium, non toto vertente anno abſumpſit.

XXXVIII. Exhauſtus igitur atque egens, ad rapinas conuertit animum, vario & exquiſitiſſimo calumniarum & auctionum & vectigalium genere. Negabat iure ciuitatem Romanam vſurpare eos quorum maiores ſibi poſteriſque eam impetraſſent, niſi fili

essent. Neque enim intelligi debere posteros vltra hunc gradum. Prolataque diuorum Iulii & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta deflebat. Arguebat & perperam editos census, quibus postea quacumque de causa, quidquam incrementi accessisset. Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum, neque se heredem reliquissent, vt ingrata rescidit. Item ceterorum, vt irrita & vana, quoscumque quis diceret herede Cæsare mori destinasse. Quo metu iniecto, cum iam & ab ignotis inter familiares, & a parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, derisores vocabat; quod post nuncupationem viuere perseuerarent, & multis venenatas macteas misit. Cognoscebat autem de talibus causis, taxato prius modo summæ, ad quem conficiendum consideret, confecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem moræ patiens, super quadraginta reos quondam ex diuersis criminibus vna sententia condemnauit, gloriatusque est expergefacta somno Cæsonia, quantum egisset, dum ea meridiaret. Auctione proposita, reliquias omnium spectacu-

lotum subiecit, & venditauit: exquirens per se precia, & vsque eo extendens, vt quidam immenso coacti quædam emere, ac bonis exuti venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a Caio præconem, ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem sibi præteriret: nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores sestertium nonagies ignoranti addicerentur.

XXXIX. In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta, & supellectilem, & seruos, atque etiam liberos, immensis preciis vendidisset: inuitatus lucro, quidquid instrumenti veteris aulæ erat, ab Vrbe repetiit: comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, & pistrinensibus iumentis: adeo vt & panis Romæ sæpe deficeret, & litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimoniũ non possent, causa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo auaritiæ singulos increpans, & quod non puderet eos locupletiores esse quam se: modo pœnitentiam simulans, quod principalium rerum priuatis copiam faceret. Com-

pererat prouincialem locupletem ducenta sestertia numerasse vocatoribus, vt per fallaciam conuiuio interponeretur, nec tulerat moleste tam magno æstimari honorem cœnæ suæ. Huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid friuoli ducentis millibus traderet: diceretque cœnaturum apud Cæsarem, vocatu ipsius.

XL. Vectigalia noua atque inaudita, primum per publicanos, deinde quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque prætorianos exercuit: nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota Vrbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque iudiciis vbicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium conuinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octaua, ex capturis prostitutarum quantum quæque vno concubitu mereret. Additumque ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent: nec non & matrimonia obnoxia essent.

XLI. Huiusmodi vectigalibus indi-

ctis, neque propositis, cum per ignorantiam scripturæ multa commissa fierent, tandem flagitante populo Romano proposuit quidem legem: sed & minutissimis literis, & angustissimo loco: vti ne cui describere liceret. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in Palatio constituit: distinctisque & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ ingenuique starent. Misit circum fora, & basilicas nomenculatores ad inuitandos in libidinem iuuenes senesque: præbita aduenientibus pecunia fenebris, appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adiuuantium Cæsaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens, plus mendacio atque etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum prætereuntes duos equites Romanos locupletes sine mora corripi, confiscarique iussisset, exsultans rediit, gloriansque nunquam se prosperiore alea vsum.

XLII. Filia vero nata, paupertatem, nec iam imperatoria modo, sed & patria conquerens onera, collationes in a-

limoniam atque dotem puellæ recepit. Edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitque in veſtibulo ædium Kalendis Ianuariis ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus ac ſinu omnis generis turba fundebat. Nouiſſime contrectandæ pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquamdiu volutatus eſt.

XLIII. Militiam reſque bellicas ſemel attigit, neq; ex deſtinato, ſed cum ad viſendum nemus flumenque Clitumni Meuaniam proceſſiſſet: admonitus de ſupplendo numero Batauorum, quos circa ſe habebat, expeditionis Germanicæ impetum cepit: neque diſtulit, ſed legionibus & auxiliis vndique excitis, delectibus vbique acerbiſſime actis, contracto & omnis generis commeatu, quantum numquam alius, iter ingreſſus eſt: confecitque modo tam feſtinanter & rapide, vt prætorianæ cohortes contra morem ſigna iumentis imponere, & ita ſubſequi cogerentur: interdum adeo ſegniter & delicate, vt octaphoro veheretur, atque a propinquarum vrbium plebe verri ſibi vias, & con-

spergi propter puluerem exigeret.

XLIV. Postquam castra attigit, vt se acrem & seuerum ducem ostenderet, legatos, qui auxilia serius ex diuersis locis adduxerant, cum ignominia dimisit. At in exercitu recensendo, plerisque centurionum maturis iam, & nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cuiusque & imbecillitatem: ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sex millium summam recidit. Nihil autem amplius quam Adminio Cinobellini Britannorum regis filio, qui pulsus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quasi vniuersa tradita insula, magnificas Romam literas misit: monitis speculatoribus vt vehiculo ad forum vsque & curiam pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente senatu, consulibus traderent.

XLV. Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos traiici, occulique trans Rhenum iussit: ac sibi post prandium, quamtumultuosissime adesse hostem nuntiari. Quo facto, proripuit se cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam siluam:

truncatiſque arboribus, & in modum tropæorum adornatis ad lumina reuerſus, eorum quidem qui ſecuti non eſſent, timiditatem & ignauiã corripuit: comites autem & participes victoriæ, nouo genere ac nomine coronarum donauit: quas diſtinctas ſolis ac lunæ ſiderumque ſpecie, exploratorias appellauit. Rurſus obſides quoſdam abductos e literario ludo, clamque præmiſſos, deſerto repente conuiuio cum equitatu inſecutus, veluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxit: in hoc quoque mimo præter modum intemperans. Repetita cœna renuntiantes coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad diſcumbendum adhortatus eſt. Monuit etiam notiſſimo Virgilii verſu, Durarent, ſecundiſque ſe rebus ſeruarent. Atque inter hæc abſentem ſenatum populumque grauiſſimo obiurgauit edicto, quod Cæſare præliante, & tantis criminibus obiecto, intempeſtiua conuiuia, Circum & theatra & amœnos ſeceſſus celebrarent.

XLVI. Poſtremo, quaſi perpetraturus bellum, directa acie in litore Oceani, ac balliſtis machiniſque diſpoſitis, nemine gnaro ac opinante quid-

nam cœpturus esset, repente vt conchas legerent, galeasque & sinus replerent, imperauit: spolia Oceani vocans, Capitolio Palatioque debita. Et in indicium victoriæ altissimam turrem excitauit, ex qua, vt ex Pharo, noctibus ad regendos nauium cursus, ignes emicarent: pronuntiatoque militi donatiuo, centenis viritim denariis, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus: Abite, inquit, læti, abite locupletes.

XLVII. Conuersus hinc ad curam triumphi, præter captiuos & transfugas barbaros, Galliarum quoque procerissimum quemque, & vt ipse dicebat, ἀξιοθριάμβευτον, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam: coegitque non tantum rutilare, & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam, triremes, quibus introierat Oceanum, magna ex parte itinere terrestri Romam deuehi. Scripsit & procuratoribus, Triumphum appararent quam minima summa, sed quantus nunquam alius fuisset: quando in omnium hominum bona ius haberent.

XLVIII. Priusquam prouincia de-

cederet, consilium iniit nefandæ atrocitatis, legiones, quæ post excessum Augusti seditionem olim mouerant, contrucidandi: quod & patrem suum Germanicum ducem, & se infantem tunc obsedissent. Vixque a tam præcipiti cogitatione reuocatus, inhiberi nullo potuit modo quin decimare velle perseueraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depositis, equitatu armato, circumsedit. Sed cum videret, suspecta re, plerosque dilabi ad resumenda, si qua vis fieret, arma, profugit concione: confestimque Vrbem petiit, deflexa omni acerbitate in senatum, cui ad vertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur: querens inter cetera, fraudatum se iusto triumpho, cum ipse paulo ante, ne quid de honoribus suis ageretur, etiam sub mortis pœna denuntiasset.

XLIX. Aditus ergo in itinere a legatis amplissimi ordinis, vt maturaret orantibus, quammaxima voce, Veniam, inquit, veniam, & hic mecum: capulum gladii crebro verberans quo cinctus erat. Edixit & reuerti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini

& populo : nam se neque ciuem neque principem senatui amplius fore. Vetuit etiam quemquam senatorum sibi occurrere : atque omisso, vel dilato triumpho, ouans Vrbem natali suo ingressus est. Intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto maiora moliens. Siquidem proposuerat, Antium, deinde Alexandriam, commigrare, interempto prius vtriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli, diuerso titulo: alteri Gladius, alteri Pugio index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inuenta & arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox a Claudio demersis, infecta maria traduntur, non sine piscium exitio, quos enectos æstus in proxima litora eiecit.

L. Statura fuit eminenti, expallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis & crurum, & oculis & temporibus concauis, fronte lata & torua, capillo raro, ac circa verticem nullo, hirsutus cetera. Quare transeunte eo, prospicere ex superiore parte, aut omnino quacumque de causa capram

nominare, criminoſum & exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex induſtria efferabat, componens ad ſpeculum in omnem terrorem ac formidinem. Valetudo ei neque animi neque corporis conſtitit. Puer comitiali morbo vexatus: in adoleſcentia ita patiens laborum erat, vt tamen nonnunquam ſubita defectione ingredi, ſtare, colligere ſemet ac ſufferre vix poſſet. Mentis valetudinem & ipſe ſenſerat: ac ſubinde de ſeceſſu deque purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus a Cæſonia vxore, amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit. Incitabatur inſomnia maxime: neque enim pluſquam tribus nocturnis horis quieſcebat: ac ne his quidem placida quiete, ſed pauida miris rerum imaginibus: vt qui inter ceteras, pelagi quondam ſpeciem colloquentem ſecum videre viſus ſit. Ideoque magna parte noctis vigiliæ cubandique tædio, nunc toro reſidens, nunc per longiſſimas porticus vagus, inuocare identidem atque exſpectare lucem conſueuerat.

LI. Non immerito mentis valetudini attribuerim diuerſiſſima in eodem vitia,

vitia, summam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua & fulgura conniuere, caput obuoluere, ad vero maiora proripere se e strato, sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente a Messana noctu profugit, Ætnæi verticis fumo ac murmure pauefactus. Aduersus barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen iter essedo faceret, dicente quodam, Non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat; equum illico conscendit: ac propere versus ad pontes, vt eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ, classes apparabat: vno solatio acquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas prouincias, si victores Alpium iuga vt Cimbri, vel etiam Vrbem, vt Senones quondam, occuparent: vnde credo percussoribus eius postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi

ipſum ſibi manus intuliſſe, nuntio malæ pugnæ perterritum.

LII. Veſtitu calceatuque, & cetero habitu, neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem, ac denique humano, ſemper vſus eſt. Sæpe depictas gemmataſque indutus pænulas, manuleatus & armillatus in publicum proceſſit: aliquando ſericatus, & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri: plerumque vero aurea barba, fulmen tenens, ac fuſcinam, aut caduceum, deorum inſignia, atque etiam Veneris cultu conſpectus eſt. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem aſſidue geſtauit: interdum & Magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio eius.

LIII. E diſciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumuis facundus & promptus: vtique ſi perorandum in aliquem eſſet, irato & verba & ſententiæ ſuppetebant: pronuntiatio quoque & vox, vt neque eodem loci præ ardore conſiſteret, & exaudiretur a procul ſtantibus. Peroraturus ſtricturum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur: le-

nius comptiusque scribendi genus adeo contemnens, vt Senecam tum maxime placentem, commissiones meras componere, & arenam esse sine calce diceret. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in senatu reorum accusationes defensionesque meditari: ac, prout stylus cesserat, vel onerare sententia sua quemque, vel subleuare: equestri quoque ordine ad audiendum inuitato per edicta.

LIV. Sed & aliorum generum artes studiosissime, & diuersissimas exercuit. Thrax & auriga, idem cantor, atque saltator. Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exstructo plurifariam Circo. Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, vt ne publicis quidem spectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret: & gestum histrionis quasi laudãs vel corrigens palam effingeret. Nec alia de causa videtur eo die quo periit, peruigilium indixisse, quam vt initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnunquam etiam noctu: & quondam tres consulares secunda vigilia in palatium accitos, mul-

taque & extrema metuentes super pulpitum collocauit: deinde repente magno tibiarum & scabellorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad cetera, natare nesciit.

LV. Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam fauit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo vel leniter obstreperet, detrahi iussum manu sua flagellabat. Equiti Romano tumultuanti, per centurionem denuntiauit abiret sine mora Ostiam, perferretque ad Ptolemæum regem in Mauritaniam codicillos suos; quorum exemplum erat: Ei, quem istuc misi, neque boni quidquam, neque mali feceris. Thraces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmillonum armaturas rescidit. Columbo victori, leuiter tamen saucio, venenum in plagam addidit, quod ex eo Columbinum appellauit. Sic certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est. Prasinæ factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in stabulo assidue, & maneret. Agitatori Cythico comissatione quadam in apophoretis vicies sestertium

contulit. Incitato equo, cuius causa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, prӕterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, domum etiam, & familiam, & supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati, acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.

LVI. Ita bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed vna alteraque conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicauerunt, perfeceruntque: non sine conscientia potentissimorum libertorum præfectorumque prætorii: quod ipsi quoque, etsi falso, in quadam coniuratione, quasi participes nominati, suspectos tamen se & inuisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit inuidiam, districto gladio affirmans sponte se periturum, si & illis morte dignus videretur: nec cessauit ex eo criminari alterum alteri, atque inter se omnes committere. Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius

Chærea tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Caius seniorem iam, vt mollem & effeminatum denotare omni probro consuerat, & modo, signum petenti, Priapum aut Venerem dare: modo, ex aliqua causa agenti gratias, osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum.

LVII. Futuræ cædis multa prodigia exstiterunt. Olympiæ simulacrum Iouis, quod dissolui transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, vt machinis labefactis opifices diffugerint. Superuenitque illico quidam Cassius quoque nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui. Capitolium Capuæ Idibus Martiis de cælo tactum est: item Romæ cella Palatini atriensis. Nec defuerunt qui coniectarent altero ostento periculum a custodibus domino portendi: altero, cædem rursus insignem, qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoque de genitura sua, Sulla mathematicus certissimam necem appropinquare affirmauit. Monuerunt & sortes Antiatinæ vt a Cassio caueret. Qua causa ille Cassium Lon-

ginum Asiæ tum proconsulem occidendum delegauerat, immemor Chæream Cassium nominari. Pridie quam periret, somniauit consistere se in cælo iuxta solium Iouis: impulsumque ab eo dextri pedis pollice, & in terras præcipitatum. Prodigiorum loco habita sunt etiam quæ forte illo ipso die paulo prius acciderant. Sacrificans respersus est phœnicopteri sanguine. Et pantomimus Mnester tragœdiam saltauit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat. Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomit, vt plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundauit. Parabatur & in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios & Æthiopes explicarentur.

LVIII. Nono Kalendas Februarii hora fere septima, cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas euocati præpararentur, vt eos

inspiceret hortareturque restitit. Ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac repræsentare spectaculum voluit. Duplex dehinc fama est: alii tradunt alloquenti pueros a tergo Chæream ceruicem gladio cæsim grauiter percussisse, præmissa voce: Hoc age. Dehinc Cornelium Sabinum, alterum e coniuratis tribunum, ex aduerso traiecisse pectus: alii, Sabinum, submota per conscios centuriones turba, signum more militiæ petisse, & Caio Iouem dante, Chæream exclamasse: Accipe ratum: respicientique maxillam ictu discidisse. Iacentem, contractisque membris clamitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam signum erat omnium, Repete. Quidam etiam per obscœna ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios, interemerunt.

LIX. Vixit annis vigintinouem, imperauit triennio & decem mensibus, diebusque octo. Cadauer eius clam in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum leui

cespite obrutum est: postea per sorores ab exsilio reuersas erutum, crematum, sepultumque. Satis constat, priusquam id fieret, hortorum custodes vmbris inquietatos: in ea quoque domo in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Periit vna & vxor Cæsonia, gladio a centurione confossa: & filia parieti illisa.

LX. Conditionem temporum illorum etiam per hæc æstimare quiuis possit. Nam neque cæde vulgata statim creditum est. Fuitque suspicio, ab ipso Caio famam cædis simulatam & emissam: vt eo pacto erga se hominum mentes deprehenderet. Neque coniurati cuiquam imperium destinauerunt. Et senatus in asserenda libertate adeo consensit, vt consules primo non in curiam, quia Iulia vocabatur, sed in Capitolium conuocarent; quidam vero sententiæ loco abolendam Cæsarum memoriam ac diruenda templa censuerint. Obseruatum autem notatumque est in primis, Cæsares omnes, quibus Caii prænomen fuit, ferro periisse, iam inde ab eo qui Cinnanis temporibus sit occisus.

CAII SVETONII TRANQVILLI

TIBERIVS CLAVDIVS DRVSVS CÆSAR.

I. PATREM Claudii Cæsaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem prænomine, Liuia, cum Au-

gusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quæsturæ præturæque honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli, Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum nauigauit: transque Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ nunc adhuc Drusinæ vocantur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere vltra sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ouandi ius, & triumphalia ornamenta percepit: ac post præturam confestim inito consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit in æstiuis castris, quæ ex eo Scelerata sunt appellata. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obuiis scribarum decuriis, ad Vrbem deuectum, sepultum est in Martio campo. Ceterum exercitus honorarium ei tumulum ex-

citauit: circa quem deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, Galliarūmque ciuitates publice ſupplicarent. Præterea ſenatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decreuit, & Germanici cognomen ipſi poſteriſque eius. Fuiſſe autem creditur non minus glorioſi quam ciuilis animi. Nam ex hoſte ſuper victorias, opima quoque ſpolia captaſſe, ſummoque ſæpius diſcrimine duces Germanorum tota acie inſectatus: nec diſſimulaſſe vnquam priſtinum ſe reipublicæ ſtatum quandoque reſtituturū, ſi poſſet. Vnde exiſtimo nonnullos tradere auſos, ſuſpectum eum Auguſto, reuocatumque ex prouincia: & quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne prætermitterem, retuli, quam quia verum aut veriſimile putem: cum Auguſtus tantopere & viuum dilexerit, vt coheredem ſemper filiis inſtituerit, ſicut quondam in ſenatu profeſſus eſt: & defunctum ita pro concione laudauerit, vt deos precatus ſit, Similes ei Cæſares ſuos facerent: ſibique tam honeſtum quandoque exitum darent, quam illi dediſſent. Nec contentus elogium tumulo eius verſi,

bus a se compositis insculpsisse, etiam vitæ memoriam prosa oratione composuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit: verum tres omnino reliquit, Germanicum, Liuillam, Claudium.

II. Claudius natus est, Iulo Antonio, Fabio Africano consulibus, Kalendis Augustis, Lugduni, eo ipso die quo primum ara ibi Augusto dedicata est: appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox fratre maiore in Iuliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumpsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiæ atque adolescentiæ tempus, variis & tenacibus morbis conflictatus est; adeo vt animo simul & corpore hebetato, ne progressa quidem ætate, vlli publico priuatoque muneri habilis existimaretur. Diu, atque etiam post tutelam receptam, alieni arbitrii, & sub pædagogo fuit: quem barbarum & olim superiumentarium, ex industria sibi appositum, vt se quibuscumque de causis quam sæuissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eamdem valetudinem & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ

patris edebat, palliolatus nouo more præsedit: & togæ virilis die, circa mediam noctem, sine solenni officio lectica in Capitolium latus est.

III. Disciplinis tamen liberalibus ab ætate prima non mediocrem operam dedit, ac sæpe experimenta cuiusque etiam publicauit. Verum ne sic quidem quidquam dignitatis assequi, aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordiæ argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi ratissime: non monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internuntios solita. Soror Liuilla, cum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam sortem populi Romani palam & clare detestata est. Nam & auunculus maior Augustus quid de eo in vtramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

IV. Collocutus sum cum Tiberio, vt mandasti mea Liuia, quid nepoti

tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. Consentit autem vterque nostrum, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est ἄρτιος, vt ita dicam, ὁλόκληρος, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus producendus sit per quos frater eius productus fuit? Sin autem ἠλαττῶσθαι sentimus eum, καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus, τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν, posse eum gerere honores arbitremur nec ne. In præsentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus se ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex puluinari non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ Latinarum diebus. Cur

enim non præficitur Vrbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Liuia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui: ne semper inter spem & metum fluctuemus. Licebit autem, si voles, Antoniæ quoque nostræ des hanc partem epistolæ huius legendam. Rursus alteris literis: Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie inuitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suo Sulpicio & Athenodoro: qui vellem diligentius, & minus μετεώρως, deligeret sibi aliquem, cuius motum & habitum & incessum imitaretur misellus:

Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖσι σπουδαίοις λίαν. vbi non aberrauit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Item tertiis literis: Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi mea Liuia admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, cum declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda sunt, non video. Nec dubium est quin post hæc Augustus constituerit, & reliquerit eum nullo præter auguralis sacerdotii honore impertitum: ac ne heredem quidem, nisi inter ter-

tios, ac pene extraneos, e parte sexta nuncuparit: legatoque non amplius quam octingentorũ sestertiorum prosecutus.

V. Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria misisse ei. Tunc demum abiecta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis & suburbana domo, modo in Campaniæ secessu delitescens: atque ex contubernio sordidissimorum hominum super veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque & aleæ infamiam subiit.

VI. Cum interim, quamquam hoc modo agenti, nunquam aut officium hominum, aut reuerentia publica defuit. Equester ordo bis patronum eum perferendæ pro se legationis elegit: semel cum deportandum Romam corpus Augusti humeris suis a consulibus exposceretur: iterum cum oppressum Seianum apud eosdem gratularetur. Quin & spectaculis aduenienti assurgerẽ, & lacernas deponere solebat. Senatus quoque, vt ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordi-

nem adiiceretur, censuit: & mox vt domus ei, quam incendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendæque inter consulares sententiæ ius esset. Quod decretum abolitum est, excusante Tiberio imbecillitatem eius, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens, & in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertium vicies prosecutus, commendauit insuper exercitibus, senatui populoque Romano inter ceteras necessitudines nominatim.

VII. Sub Caio demum fratris filio secundam existimationem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, consulatum gessit vna per duos menses: euenitque vt primitus ingredienti cum fascibus forum, præteruolans aquila dexteriore humero consideret. Sortitus est & de altero consulatu in quartum annum: præseditque nonnunquam spectaculis in Caii vicem, acclamante populo, Feliciter, partim patruo imperatoris, partim Germanici fratri.

VIII. Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam & si paulo serius

ad prædictam cœnæ horam occurrisset, non nisi ægre, & circuito demum triclinio, recipiebatur. Et quoties post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum ac palmularum ossibus incessebatur: interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur a copreis. Solebant & manibus stertentis socci induci, vt repente expergefactus faciem sibi confricaret.

IX. Sed ne discriminibus quidem caruit: primum in ipso consulatu, quod Neronis & Drusi, fratrum Cæsaris, statuas segnius locandas ponendasque curasset, pene honore submotus est: deinde extraneo vel etiam domesticorum aliquo deferente, assidue varieque inquietatus. Cum vero detecta esset Lepidi & Gætulici coniuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Caio, patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum: adeo vt non defuerint qui traderent, præcipitatũ quoque in flumen, sicut vestitus aduenerat. Atque ex eo nunquam non in senatu nouissimus consularium sententiam dixit, ignominiæ causa post om-

nes interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo & ipse signauerat. Postremo etiam sestertium octogies pro introitu noui sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, vt cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in vacuum lege prædiatoria venalis pependerit sub edicto præfectorum.

X. Per hæc ac talia, maxima ætatis parte transacta, quinquagesimo anno imperium cepit, quantumuis mirabili casu. Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caii, cum quasi secretum eo desiderante turbam submouerent, in diætam, cui nomen est Hermæum, recesserat. Neque multo post rumore cædis exterritus, prorepsit ad solarium proximum: interque prætenta foribus vela se abdidit: latentem discurrens forte gregarius miles animaduersis pedibus e studio sciscitandi quisnam esset, agnouit, extractumque, & præ metu ad genua sibi accidentem, imperatorem salutauit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquã adhuc quam frementes perduxit. Ab his lecticæ impositus, & quia serui diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus

eſt, triſtis ac trepidus, miſerante obuia turba, quaſi ad pœnam raperetur inſons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctauit, aliquanto minore ſpe quam fiducia. Nam conſules cum ſenatu & cohortibus vrbanis forum Capitoliumque occuparunt, aſſerturi communem libertatem: accituſque & ipſe per tribunum plebis in curiam ad ſuadenda quæ viderentur, vi ſe & neceſſitate teneri reſpondit. Verum poſtero die, ſenatu ſegniore in exſequendis conatibus per tædium ac diſſenſionem diuerſa cenſentium, & multitudine quæ circumſtabat, vnum rectorem iam & nominatim expoſcente, armatos pro concione iurare in nomen ſuum paſſus eſt: promiſitque ſingulis quinadena ſeſtertia, primus Cæſarum fidem militis etiam præmio pigneratus.

XI. Imperio ſtabilito nihil antiquius duxit, quam id biduum quo de mutando reipublicæ ſtatu hæſitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & obliuionem in perpetuum ſanxit, ac præſtitit: tribunis modo ac centurionibus paucis e coniuratorum in Caium numero interemptis, exempli ſimul

causa, & quod suam quoque cædem depoposcisse cognouerat. Conuersus hinc ad officia pietatis, iusiurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam per Augustum. Auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augusteo similem decernendum curauit. Parentibus inferias publicas: & hoc amplius, patri Circenses annuos natali die: matri carpentum quod per Circum duceretur: & cognomen Augustæ, ab auia recusatum. Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam, comœdiam quoque Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia iudicum coronauit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum, ac sine grata mentione transmisit: testatus quondam per edictum, tanto impensius petere se vt natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset, & aui sui Antonii. Tiberio marmoreum arcum iuxta Pompeii theatrum, decretum quidem olim a senatu, verum omissum, peregit, Caii quoque etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamuis exordium principatus sui, vetuit inter festos referri.

XII. At in ſemet augendo parcus atque ciuilis, prænomine imperatoris abſtinuit, nimios honores recuſauit, ſponſalia filiæ natalemque geniti nepotis ſilentio, ac tantum domeſtica religione, tranſegit. Neminem exſulum, niſi ex ſenatus auctoritate, reſtituit: vt ſibi in curiam præfectum prætorii, tribunoſque militum ſecum inducere liceret, vtque rata eſſent, quæ procuratores ſui in iudicando ſtatuerent, precario exegit. Ius nundinarum in priuata prædia a conſulibus petiit: cognitionibus magiſtratuum, vt vnus e conſiliariis frequenter interfuit. Eoſdem ſpectacula edentes, ſurgens & ipſe cum cetera turba, voce ac manu veneratus eſt. Tribunis plebis adeuntibus ſe pro tribunali excuſauit, quod propter anguſtias non poſſet audire eos niſi ſtantes. Quare in breui ſpatio tantum amoris fauoriſque collegit, vt cum profectum eum Oſtiam periiſſe ex inſidiis nuntiatum eſſet, magna conſternatione populus, & militem quaſi proditorem, & ſenatum quaſi parricidam, diris exſecrationibus inceſſere non ante deſtiterit, quam vnus atque alter, & mox plures a magiſtratibus in Roſtra producti,

saluum & appropinquare confirmarent.

XIII. Nec tamen expers insidiarum vsquequaque permansit, sed & a singulis, & per factionem, & denique ciuili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est: reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro præstolantes, alter vt egressum theatro, alter vt sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspirauerant autem ad res nouas Gallus Asinius & Statilius Coruinus, Pollionis ac Messalæ oratorum nepotes, assumptis compluribus libertis ipsius atque seruis. Bellum ciuile mouit Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus: verum intra quintum diem oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutauerant, in pœnitentiam religione conuersis, postquam denuntiato ad nouum imperatorem itinere, casu quodam, an diuinitus, neque aquilæ ornari, neque signa conuelli mouerique potuerunt.

XIV. Consulatus super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos iun-

iunctim: sequentes per interuallum, quarto quemque anno, semestrem nouissimum, bimestres ceteros, tertium autem, nouo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius & consul & extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus solennibus, nonnunquam festis quoque antiquitus, & religiosis. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatemve multarum, ex bono & æquo perinde vt afficeretur, moderatus est. Nam & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones: & in maiore fraude conuictos, legitimam pœnam supergressus, ad bestias condemnauit.

XV. In cognoscendo autem ac decernendo, mira varietate animi fuit, modo circumspectus & sagax, modo inconsultus ac præceps: nonnunquam friuolus amentique similis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum qui dissimulata vacatione quam beneficio liberorum habebat, responderat, vt cupidum iudicandi dimisit: alium interpellatum ab aduersariis de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii iuris esse, agere causam con-

festim apud se coegit, proprio negotio documentum daturum, quam æquus iudex in alieno negotio futurus esset. Feminam non agnoscentem filium suum, dubia vtrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuuenis. Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu, culpane quis an aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, præcidendas falsario manus, carnificem statim acciri cum machæra mensaque lanionia flagitauit. Peregrinitatis reum, orta inter aduocatos leui contentione, togatumne an palliatum dicere causam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum sæpius, & prout accusaretur defenderetur ve, iussit. De quodam etiam negotio ita ex tabella pronuntiasse creditur, *Secundum eos se sentire qui vera proposuissent.* propter quæ vsque eo euiluit, vt passim ac propalam contemptui esset. Excusans quidam testem e prouincia ab eo vocatum, negauit præsto esse posse. Dissimulata diu causa, ac post longas demum interrogationes, *Mortuus est, inquit, Puteolis.* Alius gratias agens, quod reum defendi pate-

retur, adiecit: Et tamen fieri solet. Illud quoque a maioribus natu audiebam, adeo causidicos patientia eius solitos abuti, vt descendentem e tribunali non solum voce reuocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso retinerent. Ac ne cui hæc mira sint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit: Καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. Equitem quidem Romanum obscœnitatis in feminas reum, sed falso, & ab impotentibus inimicis confícto crimine, satis constat, cum scorta meritoria citari aduersus se, & audiri pro testimonio videret, graphium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiæ & sæuitiæ exprobratione iecisse in faciem eius, vt genam non leuiter perstrinxerit.

XVI. Gessit & censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores: sed hanc quoque inæqualiter, varioque & animo & euentu. Recognitione equitum iuuenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. Alium corruptelis adulteriisque famosum, nihil amplius quam monuit vt

aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. Addiditque, Quare enim ego ſcio, quam amicam habeas? Et cum orantibus familiaribus dempſiſſet cuidam appoſitam notam, Litura tamen, inquit, exſtet. Splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem, verum Latini ſermonis ignarum, non modo albo iudicum eraſit, ſed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam niſi ſua voce, vtcumque quis poſſet, ac ſine patrono, rationem vitæ paſſus eſt reddere. Notauitque multos, & quoſdam inopinantes, & ex cauſa noui generis, quod ſe inſcio ac ſine commeatu Italia exceſſiſſent: quemdam vero & quod comes regis in prouincia fuiſſet, referens, maiorum temporibus, Rabirio Poſtumo, Ptolemæum Alexándriam crediti ſeruandi cauſa ſecuto, maieſtatis crimen apud iudices motum. Plures notare conatus, magna inquiſitorum negligentia, ſed ſuo maiore dedecore, innoxios fere reperit, quibuſcumque cælibatum, aut orbitatem, aut egeſtatem obiiceret, maritos, patres, opulentos ſe probantibus, eo quidem, qui ſibimet vim ferro intuliſſe arguebatur, illæ-

ſuum corpus veſte depoſita oſtentante. Fuerunt & illa in cenſura eius notabilia, quod eſſedum argenteum ſumptuoſe fabricatum ac venale ad Sigillaria, redimi concidique coram imperauit: quodque vno die viginti edicta propoſuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat vt vberi vinearum prouentu bene dolia picarentur: altero, nihil æque facere ad viperæ morſum quam taxi arboris ſuccum.

XVII. Expeditionem vnam omnino ſuſcepit, eamque modicam, cum decretis ſibi a ſenatu ornamentis triumphalibus leuiorem maieſtate principali titulum arbitraretur, velletque iuſti triumphi decus, vnde acquireret, Britanniam potiſſimum elegit: neque tentatam vlli poſt diuum Iulium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Oſtia nauigaret, vehementi Circio bis pene demerſus eſt prope Liguriam, iuxtaque Stœchadas inſulas. Quare a Maſſilia Geſſoriacum vſque pedeſtri itinere confecto, inde tranſmiſit: ac ſine vllo prælio aut ſanguine intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem recepta, ſexto quam profectus erat menſe Romam

rediit, triumphauitque maximo apparatu. Ad cuius ſpectaculum commeare in Vrbem non ſolum præſidibus prouinciarum permiſit, verum etiam exſulibus quibuſdam: atque inter hoſtilia ſpolia, naualem coronam faſtigio Palatinæ domus iuxta ciuicam fixit, traiecti & quaſi domiti Oceani inſigne. Currum eius Meſſalina vxor carpento ſecuta eſt. Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, ſed ceteri pedibus & in prætexta: Craſſus Frugi equo phalerato, & in veſte palmata, quod eum honorem iterauerat.

XVIII. Vrbis annonæque curam ſolicitiſſime ſemper egit. Cum Æmiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus manſit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magiſtratus ex omnibus vicis conuocauit: ac poſitis ante ſe cum pecunia fiſcis, ad ſubueniendum hortatus eſt, repræſentans pro opera dignam cuique mercedem. Arctiore autem annona ob aſſiduas ſterilitates detentus quondam medio foro a turba, conuitiiſque ac ſimul fragminibus panis ita inſtratus, vt ægre nec niſi poſtico euadere in Palatium valuerit, nihil

non excogitauit ad inuehendos etiam in tempore hiberno commeatus.

XIX. Nam & negotiatoribus certa lucra proposuit suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset: & naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit: pro conditione cuiusque ciuibus vacationem legis Papiæ Poppææ: Latinis ius Quiritum: feminis ius quatuor liberorum: quæ constituta hodie seruantur.

XX. Opera magna potius quam necessaria, quammulta perfecit: sed vel præcipua, aquæductum a Caio inchoatum: item emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a diuo Iulio sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum: Claudiæ aquæ gelidos & vberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio & Albudino nomen est: simulque riuum Anienis noui lapideo opere in Vrbem perduxit, diuisitque in plurimos & ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendii spe quam gloriæ, cum quidam priua-

venatione apparatuque, iustum atque legitimum in Septis, ibidem extraordinarium & breue; dierumque paucorum, quodque appellare cœpit Sportulam: quia primum daturus edixerat, velut ad subitam condictamque cœnulam inuitare se populum. Nec vllo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo vt oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque numeraret: ac sæpe hortando rogandoque ad hilaritatem homines prouocaret, dominos identidem appellans, immistis interdum frigidis & accersitis iocis: Qualis est, cum Palumbum postulantibus, daturum se promisit, si captus esset. Illud quoque plane quantumuis salubriter & in tempore, cum essedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium fauore indulsisset rudem, tabulam illico misit, admonens populum, quantopere liberos suscipere deberet, quos videret & gladiatori præsidio gratiæque esse. Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum, præseditque paludatus. Quin & emissurus Fucinum

lacum, naumachiam ante commisit. Sed cum proclamantibus naumachiariis, Aue imperator, morituri te salutant; respondisset: Auete vos: neque post hanc vocem, quasi venia data, quisquam dimicare vellet, diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosiluit: ac per ambitum lacus, non sine fœda vacillatione, discurrens, partim minando partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulæ, exciente buccina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerserat.

XXII. Quædam circa ceremonias, ciuilemque & militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisque, aut correxit, aut exoleta reuocauit, aut etiam noua instituit. In cooptandis per collegia sacerdotibus, neminem nisi iuratus nominauit: obseruauitque sedulo, vt quoties terra in Vrbe mouisset, ferias aduocata concione prætor indiceret: vtque dira aui in Vrbe aut in Capitolio visa, obsecratio haberetur, eamq; ipso iure maximi pontificis commonito pro Rostris populo

præiret, submotaque operariorum seruorumque turba.

XXIII. Rerum actum diuisum antea in hibernos æstiuosque menses coniunxit. Iurisdictionem de fidei commissis quotannis, & tantum in Vrbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per prouincias potestatibus demandauit. Capiti Papiæ Poppææ legis, a Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, addito, obrogauit. Sanxit vt pupillis extra ordinem tutores a consulibus darentur, vtque hi, quibus a magistratibus prouinciæ interdicerentur, Vrbe quoque & Italia submouerentur. Ipse quosdam nouo exemplo relegauit, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab Vrbe. De maiore negotio acturus, in curia medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sedebat. Commeatus a senatu peti solitos beneficii sui fecit.

XXIV. Ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clauum, quamuis initio affirmasset non lecturum senatorem, nisi ci-

uis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam Appium Cæcum generis sui proauctorem, censorem libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii, & deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura viarum gladiatorum munus iniunxit: detractaque Ostiensi & Gallica prouincia, curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore prætores aut vtique prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Maioribus vero natu, tam multis, tamque facile, vt epistola communi legionum nomine exstiterit, petentium, vt legatis consularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quærerent. Aulo Plautio etiam ouationem decreuit: ingressoque Vrbem obuiam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus reuertenti latus texit. Gabinio secundo, Chaucis, gente Germa-

nica, superatis, Chaucius cognomen vsurpare concessit.

XXV. Equestres militias ita ordinauit, vt post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: stipendiaq; instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod vocatur Supra numerum, quo absentes, & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus Romanis agerent, publicauit. Ingratos & de quibus patroni quererentur, reuocauit in seruitutem: aduocatisque eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturum. Cum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Æsculapii tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si conualuissent: quod si quis necare quem mallet quam exponere, cædis crimine teneri. Viatores ne per Italiæ opida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocauit. Peregrinæ conditionis homines vetuit vsurpare Romana nomina,

dumtaxat gentilitia. Ciuitatem Romanam vsurpantes in campo Esquilino securi percussit. Prouincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lyciis ob exitiabiles inter se discordias libertatem ademit: Rhodiis ob pœnitentiam veterum delictorum reddidit. Iliensibus, quasi Romanæ gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit: recitata vetere epistola Græca senatus populique Romani Seleuco regi amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. Iudæos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum & fiducia motus, quod in popularia deducti, cum animaduertissent Parthos & Armenios sedentes in senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam, penitus aboleuit. Contra, sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus

est. Templum quoque in Sicilia Veneris Erycinæ vetustate collapsum, vt ex ærario populi Romani reficeretur, auctor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc & cetera, totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo quam vxorum libertorumque arbitrio administrauit: talis vtique plerumque, qualem esse eum aut expediret illis, aut liberet.

XXVI. Sponsas admodum adolescens duas habuit: Æmiliam Lepidam Augusti proneptem: item Liuiam Medullinam, cui & cognomen Camillæ erat, e genere antiquo dictatoris Camilli: priorem, quod parentes eius Augustum offenderant, virginem adhuc repudiauit: posteriorem, ipso die qui erat nuptiis destinatus, ex valetudine amisit. Vxores deinde duxit Plautiã Vrgulanillam, triumphali, & mox Æliam Petinam, consulari patre. Cum vtraque diuortium fecit: sed cum Petina, ex leuibus offensis: cum Vrgulanilla, ob libidinum probra & homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messalinam, Barbati Messalæ consobrini sui filiam

in matrimonium accepit. Quam cum comperisset super cetera flagitia atque dedecora, Caio Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplicio affecit: confirmauitque pro concione apud prætorianos, quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in cælibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum. Nec durare valuit quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ, quam olim exegerat, deque Lolliæ Paullinæ, quæ Caio Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ, per ius osculi & blanditiarum occasiones pellectus in amorem, subornauit proximo senatu qui censeret cogendum se ad ducendum eam vxorem, quasi reipublicæ maxime interesset: dandamque ceteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. Ac vix vno interposito die, confecit nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cuius officium nuptiarum & ipse cum Agrippina celebrauit.

XXVII. Liberos ex tribus vxoribus

tulit: ex Vrgulanilla Drusum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messalina Octauiam, & quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominauit. Drusum Pompeiis impuberem amisit, pyro per lusum in sublime iactato, & hiatu oris excepto, strangulatum: cui & ante paucos dies filiam Seiani despondisset. Quo magis miror fuisse qui traderent, fraude a Seiano necatum. Claudiam vt liberto suo Botere conceptam, quamuis ante quintum mensem diuortii natam, alique cœptam, exponi tamen ad matris ianuam & nudam iussit abiici. Antoniã Cneio Pompeio Magno, deinde Fausto Sullæ, nobilissimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno suo collocauit, Silano ante desponsatam. Britannicum vigesimo imperii die, inque secundo consulatu natum sibi, paruulum etiam tum, & militibus pro concione manibus suis gestans, & plebi per spectacula gremio, aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus cum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptauit: Pompeium atque Silanum non recusauit modo, sed & interemit.

XXVIII. Libertorum præcipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis prouinciæque Iudææ præposuit, trium reginarum maritum. Et Harpocram, cui lectica per Vrbem vehendi, spectaculaque publice edendi ius tribuit. Ac super hos Polybium a studiis, qui sæpe inter duos consules ambulabat. Sed ante omnes, Narcissum ab epistolis, & Pallantem a rationibus: quos decreto quoque senatus non præmiis modo ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere & rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, Abundaturum, si a duobus libertis in consortium reciperetur.

XXIX. His, vt dixi, vxoribusque addictus, non principem se, sed ministrum egit. Compendio cuiusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerumque & ignarus. Ac ne sigillatim minima quæque enumerem, reuoca-

tas liberalitates eius, iudicia resciſſa, ſuppoſitos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos, Appium Silanum conſocerum ſuum, Iuliaſque, alteram Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione vlla data, occidit. Item Cneium Pompeium, maioris filiæ virum, & Lucium Silanum minoris ſponſum. Ex quibus Pompeius in concubitu dilecti adoleſcentuli confoſſus eſt. Silanus abdicare ſe prætura ante quartum Kalendas Ianuarias, morique initio anni coactus, die ipſo Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque & triginta ſenatores, trecentoſque amplius equites Romanos tanta facilitate animaduertit, vt de nece conſularis viri renuntiante centurione, Factum eſſe quod imperaſſet, negaret quidquam ſe imperaſſe, nihilo minus rem comprobaret: affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad vltionem imperatoris vltro procurriſſent. Nam illud omnem fidem exceſſerit, quod nuptiis, quas Meſſalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipſe conſignauerit: inductus, quaſi de induſtria ſimularentur, ad auertendum transfe-

rendumque periculum quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.

XXX. Auctoritas dignitasque formæ non defuit vel stanti, vel sedenti, ac præcipue quiescenti. Nam & prolixo, nec exili, corpore erat: & specie canitieque pulcra, opimis ceruicibus. Ceterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant. Risus indecens: ira turpior, spumante rictu, humentibus naribus: præterea linguæ titubantia, caputque, cum semper, tum in quantulocumque actu vel maxime tremulum.

XXXI. Valetudine sicut olim graui, ita princeps perprospera vsus est, excepto stomachi dolore. Quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.

XXXII. Conuiuia agitauit & ampla & assidua, ac fere patentissimis locis, vt plerumque sexceni simul discumberent: Conuiuatus & super emissarium Fucini lacus, ac pene submersus, cum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisque no-

bilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur. Conuiuæ, qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, reuocato in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo veniam daret flatum crepitumque ventris in conuiuio emittendi: cùm periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset.

XXXIII. Cibi vinique quocumque & tempore & loco appetentissimus. Cognoscens quondam in Augusti foro, ictusque nidore prandii, quod in proxima Martis æde Saliis apparabatur, deserto tribunali, adscendit ad sacerdotes, vnaque discubuit. Nec temere vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens: & vt statim supino, ac per somnum hianti, pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachum. Somni breuissimi erat. Nam ante mediam noctem plerumque euigilabat, vt tamen interdiu nonnunquam in iure dicendo obdormisceret, vixque ab aduocatis de industria vocem augentibus excitaretur. Libidinis in feminas profusissimæ, marium omnino expers. Aleam studiosissime lusit: de

cuius arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alueoque adaptatis, ne lusus confunderetur.

XXXIV. Sæuum & sanguinarium natura fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quæstionum pœnasque parricidarum repræsentabat, exigebatque coram. Cum & spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab Vrbe vesperam vsq; operiri perseuerauit. Quocumque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos iugulari iubebat: maxime retiarios, vt expirantiũ facies videret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi paruulos ex vtroque ferro in vsum fieri sine mora iussit. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, vt etiam prima luce ad spectaculum descenderet: & meridie, dimisso ad prandium populo, persederet: præterque destinatos, etiam leui subitaque de causa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, si automatum, vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset. In-

duxit & vnum ex nomenculatoribus suis, sicut erat, togatum.

XXXV. Sed nihil æque quam timidus ac diffidens fuit. Primis imperii diebus, quamquam, vt diximus, iactator ciuilitatis, neque conuiuia inire ausus est, nisi vt spiculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: neque ægrum quemquam visitauit, nisi explorato prius cubiculo, culcitisque, & stragulis prætentatis, & excussis: reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos. Sero enim ac vix remisit, ne feminæ prætextatique pueri & puellæ contrectarentur, & ne cuiuis comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur. Motu ciuili cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa & minaci & contumaci epistola cedere imperio iuberet, vitamque otiosam in priuata re agere: dubitauit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.

XXXVI. Quasdam insidias temere delatas adeo expauit, vt deponere imperium tentauerit. Quodam, vt supra re-

retuli, cum ferro circa ſacrificantem ſe deprenſo, ſenatum per præcones propere conuocauit: lacrymiſque & vociferatione miſeratus eſt conditionem ſuam, cui nihil tuti vſquam eſſet: ac diu publico abſtinuit. Meſſalinæ quoque amorem flagrantiſſimum non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu abiecit, cum adultero Silio acquiri imperium credidiſſet: quo tempore fœdum in modum trepidus ad caſtra confugit, nihil tota via quam eſſetne ſibi ſaluum imperium requirens.

XXXVII. Nulla adeo ſuſpicio, nullus auctor tam leuis exſtitit, a quo non mediocri ſcrupulo iniecto ad cauendum vlciſcendumque compelleretur. Vnus ex litigatoribus, ſeducto in ſalutatione affirmauit ſe vidiſſe per quietem, occidi eum a quodam: deinde paulo poſt, quaſi percuſſorem agnoſceret, libellum tradentem aduerſarium ſuum demonſtrauit: confeſtimque is pro deprehenſo ad pœnam raptus eſt. Pari modo oppreſſum ferunt Appium Silanum: quem cum Meſſalina & Narciſſus conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito,

patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se, vim ei ab Appio illatam: altera, in admirationem formata, sibi quoque eamdem speciem aliquot iam noctibus obuersari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis vt adesset præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides, arcessi statim ac mori iussus est. Nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad senatum, ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excubaret.

XXXVIII. Iræ atque iracundiæ conscius sibi, vtramque excusauit edicto: distinxitque, pollicitus alteram quidem breuem & innoxiam, alteram non iniustam fore. Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obuiam non miserant, grauiter correptis, eaque cum inuidia, vt in ordinem se coactum conscriberet, repente tantum non satisfacientis modo veniam dedit. Quosdam in publico parum tempestiue adeuntes manu sua repulit. Item scribam quæstorium, itemque prætura functum senatorem, inauditos & innoxios, relegauit: quod ille aduersus priuatum se in-

temperantius adfuiſſet: hic, in ædilitate inquilinos prædiorum ſuorum contra vetitum coćta vendentes multaſſet, villicumque interuenientem flagellaſſet. Qua de cauſa etiam coercitionem popinarum ædilibus ademit. Ac ne ſtultitiam quidem ſuam reticuit, ſimulatamque a ſe ex induſtria ſub Caio, quod aliter euaſurus peruenturuſque ad ſuſceptam ſtationem non fuerit, quibuſdam oratiunculis teſtatus eſt. Nec ante perſuaſit, quam intra breue tempus liber editus ſit, cui index erat, μωρῶν ἐπανάστασις, argumentum autem, Stultitiam neminem fingere.

XXXIX. Inter cetera in eo mirati ſunt homines & obliuionem & inconſiderantiam: vel, vt Græce dicam, μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. Occiſa Meſſalina, paulo poſt quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requiſiuit. Multos ex iis quos capite damnauerat, poſtero ſtatim die & in conuiuium & ad aleæ luſum admoueri iuſſit: & quaſi morarentur, vt ſomniculoſos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam vxorem, non ceſſauit omni oratione filiam & alumnam, & in gremio ſuo natam, atque educatam

prædicare. Adsciturus in nomen familiæ suæ Neronem, quasi parum reprehenderetur, quod adulto iam filio priuignum adoptaret, idemtidem diuulgauit, neminem vnquam per adoptionem familiæ Claudiæ insertum.

XL. Sermonis vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, vt nec quis, nec inter quos, quove tempore, ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Cum de laniis ac vinariis ageretur, exclamauit in curia: Rogo vos, quis potest sine offula viuere? descripsitque abundantiam veterum tabernarum, vnde solitus esset vinum olim & ipse petere. De quæstore quodam candidato inter causas suffragationis suæ posuit, quod pater eius frigidam ægro sibi tempestiue dedisset. Inducta teste in senatu, Hæc, inquit, matris meæ liberta & ornatrix fuit: sed me patronum semper existimauit: hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea qui me patronum non putant. Sed & pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, cum excanduisset, Nihil habere se vociferatus est, quare eos demereatur: si quem alium, & se liberũ esse. Nam illa eius quotidiana, &

plane omnium horarum & momentorum erant: Quid, ego tibi Theogonius videor, & λογιώτατος? multaque talia etiam priuatis deformia, nedum principi, neque infacundo, neque indocto, imo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.

XLI. Historiam in adolescentia, hortante Tito Liuio, Sulpicio vero Flauo etiam adiuuante, scribere aggressus est. Et cum primum frequenti auditorio commisisset, ægre perlegit, refrigeratus sæpe a semetipso. Nam cum initio recitationis defractis compluribus subselliis, obesitate cuiusdam, risus exortus esset: ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex interuallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque reuocaret. In principatu quoque & scripsit plurimum & assidue recitauit per lectorem. Initium autem sumpsit historiæ post cædem Cæsaris dictatoris. Sed & transiit ad inferiora tempora, cœpitque a pace ciuili: cum sentiret neque libere neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus sæpe & a matre & ab auia. Prioris materiæ duo volumina, posterioris vnum & quadraginta reliquit. Com-

poſuit & de vita ſua octo volumina; magis inepte quam ineleganter. Item Ciceronis defenſionem aduerſus Aſinii Galli libros, ſatis eruditam. Nouas etiam commentus eſt literas tres, ac numero veterum quaſi maxime neceſſarias addidit. De quarum ratione cum priuatus adhuc volumen edidiſſet, mox princeps non difficulter obtinuit vt in vſu quoque promiſcuo eſſent. Exſtat talis ſcriptura in pleriſque libris, ac diurnis tituliſque operum.

XLII. Nec minore cura Græca ſtudia ſecutus eſt, amorem præſtantiamque linguæ occaſione omni profeſſus. Cuidam barbaro Græce & Latine diſſerenti, Cum vtroque, inquit, ſermone noſtro ſis peritus. Et in commendanda patribus conſcriptis Achaia, gratam ſibi prouinciam ait, communium ſtudiorum commercio. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus eſt verſibus. Quoties quidem hoſtem vel inſidiatorem vltus eſſet, excubitori tribuno ſignum de more poſcenti, non temere aliud dedit quã,

Ἀνδρ' ἐπαμυνάσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ.

Denique & Græcas ſcripſit hiſtorias, Τυῤῥηνικῶν viginti, Καρχηδονιακῶν octo. Quarum cauſa veteri Alexandriæ muſeo alterum additum ex ipſius nomine: inſtitutumque vt quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν libri, altero Καρχηδονιακῶν, diebus ſtatis, velut in auditorio, recitarentur toti a ſingulis per vices.

XLIII. Sub exitu vitæ, ſigna quædam nec obſcura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deque Neronis adoptione dederat. Siquidem commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quamdam adulterii ream condemnauerat: ſibi quoque in fatis eſſe iactauit omnia impudica, ſed non impunita matrimonia. Et ſubinde obuium ſibi Britannicum arctius complexus, hortatus eſt vt creſceret, rationemque a ſe omnium factorum acciperet, Græca inſuper voce proſecutus, ὁ τρώσας ἰάσεται. Cumque impubi teneroque adhuc, quando ſtatura permitteret, togam dare deſtinaſſet, adiecit: Vt tandem populus Romanus verum Cæſarem habeat.

XLIV. Non multoque poſt teſtamentum etiam conſcripſit, ac ſignis omnium magiſtratuum obſignauit.

Prius igitur quam vltra progrederetur, præuentus eſt ab Agrippina, quam præter hæc, conſcientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occiſum conuenit: vbi autem & per quem dato, diſcrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum ſacerdotibus, per Halotum ſpadonem prægustatorem: alii, domeſtico conuiuio, per ipſam Agrippinam, quæ boletum medicatum auidiſſimo ciborum talium obtulerat. Etiam de ſubſequentibus diuerſa fama eſt. Multi ſtatim hauſto veneno obmutuiſſe aiunt, excruciatumque doloribus nocte tota, defeciſſe prope lucem. Nonnulli inter initia conſopitum, deinde cibo affluente euomuiſſe omnia, repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum velut exhauſtum refici cibo oporteret, an immiſſo per clyſterem: vt quaſi abundantia laboranti etiam hoc genere egeſtionis ſubueniretur.

XLV. Mors eius celata eſt, donec circa ſucceſſorem omnia ordinarentur. Itaque & quaſi pro ægro adhuc vota ſuſcepta ſunt, & inducti per ſimulationem comœdi, qui velut deſiderantem oblectarent. Exceſſit tertio Idus Octo-

bris, Asinio Marcello, Acilio Auiola consulibus, sexagesimoquarto ætatis, imperii decimoquarto anno. Funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem a Nerone destitutum abolitumque recepit mox per Vespasianum.

XLVI. Præsagia mortis eius præcipua fuerunt: exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant: tactumque de cælo monumentum Drusi patris: & quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed ipse nec ignorasse, aut dissimulasse vltima vitæ suæ tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam & cum consules designaret, neminem vltra mensem, quo obiit, designauit: & in senatu, cui nouissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, vtriusque ætatem suppliciter patribus commendauit. Et in vltima cognitione pro tribunali, accessisse ad finem mortalitatis, quamquam abominantibus qui audiebant, semel atque iterum pronuntiauit.

CAII SVETONII TRANQVILLI

Nero Clavdivs Cæsar.

I. Ex gente Domitia duæ familiæ claruerunt, Caluinorum & Ænobarborum. Ænobarbi auctorem originis itemque cognominis habent Lucium Domitium: cui rure quondam

reuertenti, iuuenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem maiestatis, adeo permulsisse malas, vt e nigro rutilum ærique assimile capillum redderent. Quod insigne mansit & in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus septem, triumpho, censuraque duplici, & inter patricios allecti perseuerarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem vlla, præterquam Cneii & Lucii vsurparunt: eaque ipsa notabili varietate, modo continuantes vnumquodque per ternas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumque ac tertium Ænobarborum Lucios: rursus sequentes tres ex ordine Cneios accepimus: reliquos nonnisi vicissim, tum Lucios tum Cneios. Plures e familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse a suorum virtutibus Nero, vt tamen vitia cuiusque quasi tradita & ingenita retulerit.

II. Vt igitur paulo altius repetam, atauus eius Cneius Domitius in tribu-

natu pontificibus offensior, quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subrogandorum a collegiis ad populum transtulit: ac in consulatu Allobrogibus Aruernisque superatis, elephanto per prouinciam inuectus est, turba militum, quasi inter solennia triumphi, prosequente. In hunc dixit Licinius Crassus orator, non esse mirandum quod æneam barbam haberet, cui esset os ferreum, cor plumbeum. Huius filius prætor Caium Cæsarem abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus vocauit: mox consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit: successorque ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corfinium captus est. Vnde dimissus, Massilienses obsidione laborantes cum aduentu suo confirmasset, repente destituit; acieque demum Pharsalica occubuit. Vir neque satis constans, & ingenio truci in desperatione rerum, mortem timore appetitã ita expauit, vt haustum venenum pœnitentia euomuerit, medicumque manumiserit, qui id sibi prudens ac sciens minus noxium temperasset.

Consultante autem Cneio Pompeio de mediis ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

III. Reliquit filium omnibus gentis suæ procul dubio præferendum. Is inter conscios Cæsarianæ necis, quamquam insons, damnatus lege Pedia, cum ad Cassium Brutumque se, propinqua sibi cognatione iunctos, contulisset, post vtriusque interitum classem olim commissam retinuit: auxit etiam, nec nisi partibus vbique profligatis, Marco Antonio sponte, & ingentis meriti loco, tradidit, solusque omnium ex iis qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam, amplissimos honores percurrit. Ac subinde redintegrata dissensione ciuili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis quos Cleopatræ pudebat, neque suscipere, neque recusare fidenter, propter subitam valetudinem ausus, transiit ad Augustum: & in diebus paucis obiit, nonnulla & ipse infamia adspersus. Nam Antonius eum desiderio amicæ Seruiliæ Naidis transfugisse iactauit.

IV. Ex hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiæ pecuniæque in te-

ſtamento Augusti fuiſſe, mox vulgo notatum eſt: non minus aurigandi arte in adoleſcentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans, profuſus, immitis, cenſorem Lucium Plancum via ſibi decedere ædilis coegit: præturæ conſulatuſq; honore equites Romanos, matronaſque ad agendũ mimum produxit in ſcenam: venationeſque & in Circo & in omnibus Vrbis regionibus dedit. Munus etiam gladiatorium: ſed tanta ſæuitia, vt neceſſe fuerit Auguſto clam fruſtra monitum edicto coercere.

V. Ex Antonia maiore patrem Neronis procreauit, omni parte vitæ deteſtabilem. Siquidem comes ad orientem Caii Cæſaris iuuenis, occiſo liberto ſuo, quod potare quantum iubebatur, recuſarat, dimiſſus e cohorte amicorum nihilo modeſtius vixit. Sed & in viæ Appiæ vico repente puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit: & Romæ medio foro cuidam equiti Romano liberius iurganti oculum eruit: perfidiæ vero tantæ, vt non modo argentarios preciis rerum coemptarum, ſed & in prætura mercede palmarum aurigarios fraudauerit. Notatus ob hæc

& sororis ioco, querentibus dominis factionum, repræsentanda præmia in posterum sanxit. Maiestatis quoque & adulteriorum, incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum euasit: decessitque Pyrgis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

VI. Nero natus est Antii post nouem menses quam Tiberius excessit, decimooctauo Kalendas Ianuarias, tantum quod exoriente sole, pene vt radiis prius quam terra contingeretur. De genitura eius statim multa & formidolosa multis coniectantibus, præsagio fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum negantis quidquam ex se & Agrippina nisi detestabile & malo publico nasci potuisse. Eiusdem futuræ infelicitatis signum euidens die lustrico exstitit: nam Caius Cæsar, rogante sorore vt infanti quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum suum, a quo mox principe Nero adoptatus est, eius se dixit dare: neque id ipse serio, sed per iocum, & aspernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrem

amisit: cuius ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Caium vniuersis bonis & subinde matre etiam relegata, pene inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est, sub duobus pædagogis, saltatore atque tonsore. Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperauit: sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratia quidem & potentia reuocatæ, restitutæque matris vsque eo floruit, vt emanaret in vulgus, missos a Messalina vxore Claudii, qui eum meridiantem quasi Britannici æmulū, strangularent. Additum fabulæ est, eosdem dracone e puluino se proferente conterritos refugisse. Quæ fabula exorta est, deprehensis in lecto eius circum ceruicalia serpentis exuuiis: quas tamen aureæ armillæ ex voluntate matris inclusas dextro brachio gestauit aliquamdiu: ac tædio tandem maternæ memoriæ abiecit: rursusque extremis suis rebus frustra requisiuit.

VII. Tener adhuc, nec dum matura pueritia, Circensibus ludis Troiam constantissime fauorabiliterque lusit. Vndecimo ætatis anno a Claudio ad-

optatus est, Annæoque Senecæ iam tunc senatori in disciplinam traditus. Ferunt Senecam proxima nocte visum sibi per quietem, Caio Cæsari præcipere: & fidem somnio Nero breui fecit, prodita immanitate naturæ, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem Ænobarbum ex consuetudine salutasset, vt subditiuum apud patrem arguere conatus est. Amitam etiam Lepidam, ream testimonio coram afflixit, gratificans matri a qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donatiuum proposuit: indictaque decursione prætorianis, scutum sua manu prætulit: exinde patri gratias in senatu egit. Apud eumdem consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit. Auspicatus est & iurisdictionem præfectus Vrbis sacro Latinarum celeberrimis patronis, non translatitias, vt assolet, & breues, sed maximas plurimasq; postulationes certatim ingerentibus: quamuis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit vxorem Octauiam: ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationē.

VIII. Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum eſt, inter horam ſextam ſeptimamque proceſſit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem non aliud auſpicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus imperator conſalutatus, lectica in caſtra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus eſt: diſceſſitque iam veſperi: ex immenſis quibus cumulabatur honoribus, tantum patris patriæ nomine recuſato propter ætatem.

IX. Orſus hinc a pietatis oſtentatione, Claudium apparatiſſimo funere elatum laudauit, conſecrauitque. Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit. Matri ſummam omnium rerum publicarum priuatarumque permiſit. Primo etiam imperii die ſignum excubanti tribuno dedit, Optimam matrem: ac deinceps eiuſdem ſæpe lectica per publicum ſimul vectus eſt. Antium coloniam deduxit, adſcriptis veteranis e prætorio, additiſque per domicilii tranſlationem ditiſſimis primipilarium, vbi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit.

X. Atque, vt certiorem adhuc in-

dolem ostenderet, ex Augusti præscripto imperaturum se professus, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ vllam occasionem omisit. Grauiora vectigalia aut aboleuit, aut minuit. Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit, diuisis populo viritim quadringenis nummis. Senatorum nobilissimo cuique, sed a re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit. Item prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Et cum de supplicio cuiusdam capite damnati vt ex more subscriberet, admoneretur: Quam vellem, inquit, nescire literas. Omnes ordines subinde, ac memoriter, salutauit. Agenti senatui gratias, respondit: Cum meruero. Ad campestres exercitationes suas admisit & plebem: declamauit & sæpius publice: recitauit & carmina, non modo domi, sed in theatro, tanta vniuersorum lætitia, vt ob recitationem supplicatio decreta sit, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata.

XI. Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Iuuenales, Circenses, scenicos ludos, gladiatorium mu-

nus. Iuuenalibus senes quoque consulares, anusque matronas recepit ad lusum. Circensibus loca equiti secreta a ceteris tribuit: commisitque etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro æternitate imperii susceptos appellari Maximos voluit, ex vtroque ordine & sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decurrit. Inducta est & Afranii togata, quæ Incendium inscribitur: concessumque vt scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa & populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia. Auium cuiusque generis multiplex penus, tesseræ frumentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetæ feræ: nouissime naues, insulæ, agri.

XII. Hos ludos spectauit e proscenii fastigio. Munere quod in amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores, sexcentosque

equites Romanos & quosdam fortunæ atque existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectoresque ferarum, & ad varia arenæ ministeria. Exhibuit & naumachiam marina aqua innantibus belluis, item Pyrrhichas quasdam e numero epheborum; quibus post editam operam diplomata ciuitatis Romanæ singulis obtulit. Inter Pyrrhicharum argumenta, taurus Pasiphaen ligneo iuuencæ simulacro abditam iniit, vt multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu iuxta cubiculum eius decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro præsidere, ceterum accubans primum paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto spectare consueuerat. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellauit Neronia. Dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque & equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede pretorum, deinde in orchestram senatumque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum

consensu concessam sibi recepit. Citharam autem a iudicibus ad se delatam adorauit, ferrique ad Augusti statuam iussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter buthysiæ apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, & preciosissimis margaritis adornatam Ioui Capitolino consecrauit. Ad athletarum spectaculum inuitauit & virgines Vestales: quia Olympiæ Cereris sacerdotibus spectare conceditur.

XIII. Non immerito inter spectacula ab eo edita, & Tiridatis in Vrbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus solicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit: dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud Rostra triumphantis habitu, inter signa militaria, atque vexilla: & primo per deuexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, alleuatumque dextra exosculatus est: dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit; verba supplicis interpretata prætorio viro multitudini pronuntiante. Perductum deinde

in theatrum, ac rursus supplicantem, iuxta se latere dextro collocauit. Ob quæ imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum Geminum clausit tam nullo quam residuo bello.

XIV. Consulatus quatuor gessit, primum bimestrem, secundum & nouissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuauit, reliquos inter annua spatia variauit.

XV. In iurisdictione postulatoribus nisi sequenti die, ac per libellos, non temere respondit. In cognoscendo, morem eum tenuit, vt continuis actionibus omissis, sigillatim quæque per vices ageret. Quoties autem ad consultandum secederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat: sed & conscriptas ab vnoquoque sententias tacitus ac secreto legens, quid ipsi libuisset, perinde atque pluribus idem videretur, pronuntiabat. In curiam libertinorum filios diu non admisit: admissisque a prioribus principibus honores denegauit. Candidatos qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac moræ, legionibus præposuit. Consulatum in senos plerumque menses dedit. Defunctoque circa Ka-

lendas Ianuarias altero e consulibus, neminem substituit: improbans exemplum vetus Caninii Rebili, vno die consulis. Triumphalia ornamenta, etiam quæstoriæ dignitatis, & nonnullis ex equestri ordine tribuit: nec vtique de causa militari. De quibusdam rebus rationes ad senatum missas, præterito quæstoris officio, per consules plerumque recitabat.

XVI. Formam ædificiorum Vrbis nouam excogitauit: & vt ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis incendia arcerentur: easq; sumptu suo exstruxit. Destinarat etiam Ostia tenus mœnia promouere, atque inde fossa mare veteri Vrbi inducere. Multa sub eo & animaduersa seuere, & coercita, nec minus instituta: adhibitus sumptibus modus: publicæ cœnæ ad sportulas redactæ: interdictum ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret, cum antea nullum non opsonii genus proponeretur: afflicti suppliciis Christiani genus hominum superstitionis nouæ ac maleficæ: vetiti quadrigariorum lusus, quibus inueterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per iocum ius erat;

rat: pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ.

XVII. Aduersus falsarios tunc primum repertum ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur. Cautum vt in testamentis primæ duæ ceræ, testatorum modo nomine inscripto, vacuæ signaturis ostenderentur: ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Item vt litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent: præbente ærario gratuita, vtque rerum actu ab ærario causæ ad forum, ac recuperatores transferrentur: & vt omnes appellationes a iudicibus ad senatum fierent.

XVIII. Augendi, propagandique imperii, neque voluntate vlla, neque spe motus vnquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitauit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriæ videretur, destitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio, in prouinciæ formam redegit.

XIX. Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam & Achaicam: sed Alexandrina ipso profectio-

Q

nis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam circuitis templis cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, vt dispicere non posset. In Achaia Isthmum perfodere aggressus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est: tubaque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. Parabat & ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus noua legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehensione partim etiam non mediocri laude digna in vnum contuli: vt secernerem a probris ac sceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

XX. Inter ceteras disciplinas pueritiæ tempore imbutus & musica, statim vt imperium adeptus est, Terpnum citharœdum vigentem tunc præter alios accersiit: diebusque continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paulatim & ipse meditari exercerique cœpit: nec eorum quidquam omittere, quæ generis eius artifices, vel conseruandæ vocis causa, vel augendæ

factitarent. Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere: & clystere vomituque purgari: & abstinere pomis cibisque officientibus: donec blandiente profectu (quamquam exiguæ vocis, & fuscæ) prodire in scenam concupiuit: subinde inter familiares Græcum prouerbium iactans, Occultæ musicæ nullum esse respectum. Et prodiit Neapoli primum: ac ne, concusso quidem repente motu terræ theatro, ante cantare destitit, quam inchoatum absolueret νόμον. Ibidem sæpius, & per complures cantauit dies: sumpto etiam ad reficiendam vocem breui tempore, impatiens secreti a balneis in theatrum transiit, mediaque in orchestra frequente populo epulatus, si paulum subbibisset, aliquid se sufferti tinniturum Græco sermone promisit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de nouo commeatu Neapolin confluxerant, plures Alexandria euocauit. Neque eo segnius adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius millia e plebe robustissimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuisi in factiones, plausuum genera condiscerent, (bombos, & imbrices, & testas

vocabant) operamque nauarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri, nec sine annulo læuis: quorum duces quadragena millia sestertiorum merebant.

XXI. Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem reuocauit. Flagitantibusque cunctis cæleste vocem, respondit quidem, in hortis se copiam volentibus facturum: sed adiuuante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum iussit adscribi: sorticulaque in vrnam cum ceteris demissa intrauit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, post tribuni militum, iuxtaque amicorum intimi. Vtque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluuium Rufum consularem pronuntiauit, & in horam fere decimam perseuerauit: coronamq; eam & reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, vt sæpius canendi occasio esset. Quod cum tardum videretur, non cessauit identidem se publicare. Non dubitauit etiam prius

tis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum sestertium decies offerente. Tragœdias quoque cantauit personatus: heroum deorumque, item heroidum ac dearum personis effictis ad similitudinem oris sui, & feminæ, prout quamque diligeret. Inter cetera cantauit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Oedipodem excæcatum, Herculem insanum. In qua fabula fama est tirunculum militem positum ad custodiam aditus, cum eum ornari ac vinciri catenis, sicut argumentum postulabat, videret, accurrisse ferendæ opis gratia.

XXII. Equorum studio vel præcipue ab ineunte ætate flagrauit, plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de Circensibus erat: & quondam tractum Prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, obiurgante magistro, de Hectore se loqui ementitus est. Sed cum inter initia imperii eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenses commeabat secessu, primo clam, deinde propalam: vt nemini dubium esset eo die vtique adfuturum. Neque dissimulabat velle se palmarum nume-

rum ampliare: quare spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebatur, ne dominis quidem iam factionum dignantibus, nisi ad totius diei cursum, greges ducere. Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit: positoque in hortis inter seruitia & sordidam plebem rudimento, vniuersorum se oculis in Circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dedisse, Achaiam, vt diximus, petit, hinc maxime motus: Instituerant ciuitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharœdorum coronas ad ipsum mittere; eas adeo grate recipiebat, vt legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus, vt cantaret super cœnam, exceptusque effusius, solos scire audire Græcos, solosque se & studiis suis dignos ait. Nec profectione dilata, vt primum Cassiopen traiecit, statim ad aram Iouis Cassii cantare auspicatus est.

XXIII. Certamina deinceps obiit omnia. Nam & quæ diuersissimorum

temporum sunt, cogi in vnum annum, quibusdam etiam iteratis iussit. Olympiæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit. Ac ne quid circa hæc occupatum auocaret detineretve, cum præsentia eius vrbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis: Quamuis nunc tuum consilium sit & votum, celeriter reuerti me: tamen suadere & optare potius debes vt Nerone dignus reuertar. Cantante eo, ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaque & enixæ quædam in spectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandique, clausis opidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autem trepide anxieque certauerit, quanta aduersariorum æmulatione, quo metu iudicum, vix credi potest. Aduersarios quasi plane conditionis eiusdem, obseruare, captare, infamare secreto, nonnunquam ex occursu maledictis incessere: ac, si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat. Iudices autem priusquam inciperet, reuerentissime alloquebatur, omnia se facienda fecisse, sed euentum in manu esse fortunæ: illos, vt sapientes

& doctos viros fortuita debere excludere : atque vt auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidem sine solicitudine taciturnitatem pudoremque quorumdam pro tristitia ac malignitate arguens, suspectosque sibi dicens.

XXIV. In certando vero ita legi obediebat, vt nunquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in quodam tragico actu, cum elapsum baculum cito resumpsisset, pauidus & metuens, ne ob delictum certamine submoueretur, non aliter confirmatus est quam adiurante hypocrita non animaduersum id inter exsultationes succlamationesque populi. Victorem autem se ipse pronuntiabat. Qua de causa & præconio vbique contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret vsquam, subuerti & vnco trahi, abiicique in latrinas omnium statuas & imagines imperauit. Aurigauit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemiugem: quamuis idipsum in rege Mithridate, carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, cum perdurare non

posset, destitit ante decursum: nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, prouinciam vniuersam libertate donauit: simulque iudices ciuitate Romana, & pecunia grandi. Quæ beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronuntiauit.

XXV. Reuersus e Græcia Neapolin, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, vt mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed & Romam eo curru quo Augustus olim triumphauerat, & in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde, coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa ceterarum cum titulis, vbi, & quos, quo cantionum, quove fabularum argumento vicisset: sequentibus currum ouantium ritu plausoribus, Augustianos, militesque se triumphi eius clamitantibus. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per Velabrum forumque, Palatium & Apollinem petiit. Incedenti passim victimæ cæsæ, sparso per vias identidem croco, ingestæque aues, ac lemnisci, & bellaria. Sacras coronas in cubili cir-

cum lectos posuit. Item statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit. Ac post hæc tantum abfuit a remittendo laxandoque studio, vt conseruandæ vocis gratia, neque milites vnquam, nisi ab sens, aut alio verba pronuntiante, appellaret: neque quidquam serio iocove egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret: multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusve laudasset.

XXVI. Petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem sensim quidem primo & occulte, velut iuuenili errore, exercuit: sed vt tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia non ætatis esse. Post crepusculum statim arrepto pileo vel galero, popinas inibat: circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernicie tamen. Siquidem redeuntes a cœna verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assueuerat: tabernulas etiam effringere & expilare: quintana domi constituta, vbi partæ & ad licitationem diuidendæ prædæ precium assumere-

tur. Ac sæpe in eiusmodi rixis, oculorum & vitæ periculum adiit, a quodam laticlauio, cuius vxorem attrectauerat, prope ad necem cæsus. Quare nunquam postea se publico illud horæ sine tribunis commisit, procul & occulte subsequentibus. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum ex parte proscenii superiori, signifer simul ac spectator aderat. Et cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse iecit in populum, atque etiam prætoris caput consauciauit.

XXVII. Paulatim vero inualescentibus vitiis, iocularia & latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad maiora palam erupit. Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpius calidis piscinis, ac tempore æstiuo niuatis. Cœnitabatque nonnunquam & in publico, Naumachia præclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo, inter scortorum totius Vrbis ambubaiarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Baianum sinum prænauigaret, dispositæ per litora & ripas diuersoriæ ta-

bernæ parabantur, insignes ganeæ & matronarum institorum loco passim inuitantium, atque hinc inde hortantium vt appelleret. Indicebat & familiaribus cœnas, quorum vni mitellita quadragies sestertium constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.

XXVIII. Super ingenuorum pædagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Acten libertam paulum abfuit quin iusto matrimonio sibi coniungeret: submissis consularibus viris qui regio genere ortam peierarent. Puerum Sporum, exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est: cum dote & flammeo per solenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se pro vxore habuit. Exstatque cuiusdam non inscitus iocus; Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset vxorem. Hunc Sporum Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, & circa conuentus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, & ab obtrectatoribus eius, ne ferox & impotens

mulier & hoc genere gratiæ præualeret, deterritum nemo dubitauit: vtique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum affirmant.

XXIX. Suam quidem pudicitiam vsque adeo prostituit, vt contaminatis pene omnibus membris, nouissime quasi genus luxus excogitaret: quatenus feræ pelle contectus emitteretur e cauea, virorumque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet: & cum affatim desæuisset, conficeretur a Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit; voces quoque & eiulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut vlla corporis parte purum esse: verum plerosque dissimulare vitium, & calliditate obtegere: ideoque professis apud se obscœnitatem, cetera quoque concessisse delicta.

XXX. Diuitiarũ & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profusionem:

ſordidos ac deparcos eſſe quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos vereque magnificos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque auunculum Caium, nullo magis nomine quam quod ingentes a Tiberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingenta nummum millia diurna erogauit, abeuntique ſuper ſeſtertium millies contulit. Menecratem citharœdum & Spicillum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis ædibuſque donauit. Cercopithecum Panerotem feneratorem, & vrbanis ruſticiſque prædiis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam veſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertiis aleam luſit. Piſcatus eſt rete aurato, purpura coccoque funibus nexis. Nunquam carrucis minus mille feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſinatis mulionibus, armillata & phalerata cum Mazacum turba, atque curſorum.

XXXI. Non in alia re damnoſior quam in ædificando. Domum a Palatio Eſquilias vſque fecit; quam primo

Transitoriam, mox incendio absumptam, restitutamque, Auream nominauit. De cuius spatio atque cultu suffecerit hoc retulisse: Vestibulum eius fuit, in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, vt porticus triplices milliarias haberet: item stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad vrbium speciem. Rura insuper aruis atque vinetis & pascuis, siluisque, varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis vnionumq; conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, vt flores ex fistulis, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineæ marinis & albulis fluentes aquis. Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit, vt se diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse. Præterea inchoabat piscinam a Miseno ad Auernű lacum, contectam, porticibus conclusam, quo quidquid totis Baiis calidarum esset conuerteretur. Fossam ab Auerno O-

stiam vsque, vt nauibus, nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta milliaria: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quot vbique essent custodiæ, in Italiam deportari, etiam scelere conuictos, non nisi ad opus damnari, præceperat. Ad hunc impendiorum furorem, super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum & reconditarum opum impulsus est, ex indicio equitis Romani pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimæ gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui paruula molientium opera.

XXXII. Verum vt spes fefellit, destitutus, atque ita iam exhaustus & egens, vt stipendia quoque militum, & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit vt e libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans cogeretur ei, si qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illæ familiæ quas ipse contingeret: deinde vt ingratorum in princi-

pem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris qui scripsissent vel dictassent ea: tum vt lege maiestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Reuocauit & præmia coronarum, quæ vnquam sibi in certaminibus ciuitates detulissent. Et cum interdixisset vsum amethystini ac Tyrii coloris, submisissetque qui nundinarum die pauculas vncias venderet: præclusit cunctos negotiatores. Quinetiam inter canendum animaduersam matronam e spectaculis, vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis creditur: detractamque illico, non veste modo, sed & bonis exuit. Nulli delegauit officiũ, vt non adiiceret: Scis quid mihi opus sit: &, Hoc agamus, ne quis quidquam habeat. Vltimo, templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata conflauit: in his Penatium deorum, quæ mox Galba restituit.

XXXIII. Parricidia & cædes a Claudio exorsus est: cuius necis etsi non auctor, at conscius fuit: neque dissimulanter, vt qui boletos in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi

deorum cibum, posthac prouerbio Græco collaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo sæuitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines desiisse, producta prima syllaba iocabatur: multaque decreta & constituta, vt insipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique bustum eius consepiri, nisi humili leuique materia, neglexit. Britannicum, non minus æmulatione vocis, quæ illi iucundior suppetebat, quam metu ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria præualeret, veneno aggressus est. Quod acceptum a quadam Locusta, venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto, accersitam mulierem sua manu verberauit, arguens pro veneno remedium dedisse. Excusantique minus datum ad occultandam facinoris inuidiam: Sane, inquit, legem Iuliam timeo: coegitque se coram in cubiculo, quam posset velocissimum ac præsentaneum coquere. Deinde in hœdo expertus, postquam is quinque horas protraxit: iterum ac sæpius recoctum, porcello ob-

iecit. Quo ſtatim exanimato, inferri in triclinium, darique cœnanti ſecum Britannico imperauit. Et cum ille ad primum guſtum concidiſſet, comitiali morbo ex conſuetudine correptum apud conuiuas ementitus, poſtero die raptim inter maximos imbres tranſlatitio extulit funere. Locuſtæ pro nauata opera, impunitatem prædiaque ampla, ſed & diſcipulos dedit.

XXXIV. Matrem, dicta factaque ſua exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primo grauabatur, vt inuidia idemtidem oneraret, quaſi ceſſurus imperio, Rhodumque abiturus: mox & honore omni & poteſtate priuauit: abductaque militum & Germanorum ſtatione, contubernio quoque ac Palatio expulit. Neque in diuexanda quidquam penſi habuit: ſubmiſſis & qui Romæ morantem, litibus, & in ſeceſſu quieſcentem, per conuitia & iocos, terra marique prætervehentes inquietarent. Verum minis eius ac violentia territus perdere ſtatuit. Et cum veneno ter tentaſſet, ſentiretque antidotis præmunitam: lacunaria, quæ noctu ſuper dormientem laxata machina deciderent, parauit. Hoc conſilio per

conſcios parum celato, ſolutilem nauem, cuius vel naufragio vel cameræ ruina periret, commentus eſt. Atque ita reconciliatione ſimulata, iucundiſſimis literis Baias euocauit ad ſolennia Quinquatrium ſimul celebranda: datoque negotio trierarchis, qui Liburnicam, qua aduecta erat, velut fortuito concurſu confringerent, protraxit conuiuium. Repetentique Baulos, in locum corrupti nauigii, machinoſum illud obtulit: hilare proſecutus, atque in digreſſu papillas quoque exoſculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilauit, cœptorum operiens exitum. Sed vt diuerſa omnia, nandoq; euaſiſſe eam, comperit, inops conſilii, Lucium Agerinum, libertum eius, ſaluam & incolumem cum gaudio nuntiantem, abiecto clam iuxta pugione, vt percuſſorem ſibi ſubornatum arripi conſtringique iuſſit, matremque occidi: quaſi deprehenſum crimen voluntaria morte vitaſſet. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus; ad viſendum interfectæ cadauer accurriſſe, contrectaſſe membra, alia vituperaſſe, alia laudaſſe, ſitique interim oborta, bibiſſe. Neque tamen ſce-

leris conſcientiam, quamquam & militum & ſenatus populique gratulationibus confirmaretur, aut ſtatim, aut vnquam poſtea ferre potuit: ſæpe confeſſus exagitari ſe materna ſpecie, verberibus Furiarum, ac tedis ardentibus. Quin & facto per magos ſacro, euocare Manes, & exorare tentauit. Peregrinatione quidem Græciæ, Eleuſiniis ſacris, quorum initiatione impii & ſcelerati voce præconis ſubmouerentur, intereſſe non auſus eſt. Iunxitque parricidio matris amitæ necem. Quam cum ex duritia alui cubantem viſitaret, & illa tractans lanuginem eius, vt aſſolet, iam grandis natu, per blanditias forte dixiſſet: Simul hanc excepero, mori volo: conuerſus ad proximos, confeſtim ſe poſiturum velut irridens ait: præcepitque medicis vt largius purgarent ægram. Nam necdum defunctæ bona inuaſit, ſuppreſſo teſtamento, ne quid abſcederet.

XXXV. Vxores præter Octauiam duas poſtea duxit, Poppæam Sabinam, quæſtorio patre natam, & equiti Romano ante nuptam: deinde Statiliam Meſſalinã Tauri bis conſulis ac triumphalis abneptem. Qua vt potiretur, vi-

rum eius Atticum Vestinum consulem in honore ipso trucidauit. Octauiæ consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis, sufficere illi debere respondit vxoria ornamenta. Eamdem mox sæpe frustra strangulare meditatus, dimisit vt sterilem: sed improbante diuortium populo, nec parcente conuitiis, etiam relegauit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo impudenti falsoque, vt in quæstione pernegantibus cunctis, Anicetum pædagogum suum subiecerit, qui dolo stupratam a se fateretur. Poppæam duodecimo die post diuortium Octauiæ in matrimonium acceptam, dilexit vnice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit, quod se ex aurigatione sero reuersum, grauida & ægra conuitiis incesserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est quod non scelere perculerit. Antoniam Claudii filiam recusantem post Poppææ mortem nuptias suas, quasi molitricem nouarum rerum, interemit. Similiter item ceteros, aut affinitate aliqua sibi aut propinquitate coniunctos. In quibus Aulum, Plau-

tium iuuenem: quem cum ante mortem per vim constuprasset: Eat nunc, inquit, mater mea, & successorem meum osculetur: iactans dilectum ab ea, & ad spem imperii impulsum. Priuignum Rufinum Crispinum, Poppæa natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, seruis ipsius demandauit. Tuscum nutricis filium relegauit, quod in procuratione Ægypti, balneis in aduentum suum exstructis lauisset. Senecam præceptorem ad necem compulit: quamuis sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, persanctè iurasset, suspectum se frustra, periturumque potius quam nociturum ei. Burro præfecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos diuites & senes olim adoptionis, mox dominationis suæ fautores, atque rectores, veneno partim cibis partim potionibus indito, intercepit.

XXXVI. Nec minore sæuitia foris & in exteros grassatus est. Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, vt ex Babilo astrologo didicit, so-

lere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere: nobilissimo cuique exitium destinauit. Enimuero multo magis & quasi per iustam caussam duabus coniurationibus promulgatis: quarum prior maiorque Pisoniana, Romæ: posterior, Viniciana, Beneuenti conflata atque detecta est. Coniurati e vinculis triplicium catenarum dixere causam: cum quidam crimen vltro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi Vrbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat quosdam cum pædagogis & capsariis vno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quærere.

XXXVII. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoscumque libuisset, quacumque de causa. Sed ne de pluribus referam, Saluidieno Orfito obiectum est quod tabernas tres de domo sua circa forum ciuitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino iurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stem-

ſtemmate Caii Caſſii percuſſoris Cæſaris imagines reſtituiſſet: Pæto Thraſeæ, triſtior & pædagogi vultus. Mori iuſſis non amplius quam horarium ſpatium dabat. Ac ne quid moræ interueniret, medicos admouebat, qui cunctantes continuo curarent: ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam polyphago cuidam Ægyptii generis, crudam carnem & quidquid daretur mandere aſſueto, concupiſſe viuos homines laniandos abſumendoſque obiicere. Elatus inflatuſque tantis velut ſucceſſibus, negauit quemquam principum ſciſſe quid ſibi liceret. Multaſque nec dubias ſignificationes ſæpe iecit, ne reliquis quidem ſe parſurum ſenatoribus: eumque ordinem ſublaturum quandoque e republica; ac prouincias & exercitus equiti Romano ac libertis permiſſurum. Certe neque aduenienſ, neque proficiſcens, quemquam oſculo impertiuit, ac ne reſalutatione quidem. Et in auſpicando opere Iſthmi, magna frequentia clare, vt ſibi ac populo Romano bene res verteret, optauit, diſſimulata ſenatus mentione.

XXXVIII. Sed nec populo aut

moenibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone communi:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

imo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. Planeque ita fecit: nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustiis flexurisque vicorum, incendit Vrbem tam palam, vt plerique consulares, cubicularios eius, cum stuppa tedaque in prædiis suis deprehensos non attigerint: & quædam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, vt bellicis machinis labefactata, atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. Per sex dies, septemque noctes ea clade sæuitum est, ad monumentorum bustorumque diuersoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ, deorumque ædes ab regibus, ac deinde Punicis ac Gallicis bellis votæ dedicatæque: & quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate durauerat. Hoc incendium e turri Mæcenatiana prospectans, lætusque flammæ, vt aiebat, pulcritudine, ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantauit. Ac ne non hinc quo-

que quantum posset prædæ & manubiarum inuaderet, pollicitus cadauerum & ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit: collationibusque non receptis modo, verum & efflagitatis, prouincias priuatorumque census prope exhausit.

XXXIX. Accesserunt tantis ex principe malis, probrisque, quædam & fortuita: pestilentia vnius autumni, qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt: clades Britannica, qua duo præcipua opida, magna ciuium sociorumque cæde direpta sunt: ignominia ad orientem legionibus in Armenia sub iugum missis, ægreque Syria retenta. Mirum, & vel præcipue notabile inter hæc fuit, nihil eum patientius quam maledicta & conuitia hominum tulisse: neque in vllos leniorem quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse. Multa Græce Latineque proscripta, aut vulgata sunt, sicut illa:

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι,

Νεόψηφον Νέρων, ἰδίαν μητέρ᾽ ἀπέκτεινε.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Paean, ille Ἑκατηβελέτης.

Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

Sed neque auctores requisiuit: & quosdam per indicem delatos ad senatum, affici grauiore pœna prohibuit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret. Et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstrauerat, vt bibentem natantemque faceret, exitum Caii Claudii Agrippinæque significans: & in nouissima clausula:

Orcus vobis ducit pedes;

senatum gestu notaret: histrionem & philosophū Nero nihil amplius quam Vrbe Italiaque submouit, vel contem-

ptu omnis infamiæ, vel ne fatendo dolorem, irritaret ingenia.

XL. Talem principem paulo minus quatuordecim annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit: initium facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam prouinciam pro prætore obtinebat. Prædictum a mathematicis Neroni olim erat, fore vt quandoque destitueretur: vnde illa vox eius celeberrimã, τὸ τεχνίον πᾶσα γαῖα τρέφει: quo maiore venia meditaretur citharœdicam artem principi sibi gratam, priuato necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto ei dominationem orientis, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus vtraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt vero consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cauendum sibi audiuit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de ætate Galbæ, tanta fiducia, non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, vt amissis naufragio preciosissimis rebus, non dubitauerit inter

ſuos dicere, piſces eas ſibi relaturos. Neapoli de motu Galliarum cognouit die ipſo quo matrem occiderat: adeoque lente ac ſecure tulit, vt gaudentis etiam ſuſpicionem præberet, tamquam occaſione nata ſpoliandarum iure belli opulentiſſimarum prouinciarum. Statimque in gymnaſium progreſſus, certantes athletas effuſiſſimo ſtudio ſpectauit. Cœnæ quoque tempore interpellatus tumultuoſioribus literis, hactenus excanduit, vt malum iis qui deſciſſent, minaretur. Denique per octo continuos dies non reſcribere cuiquam, non mandare quid aut præcipere conatus, rem ſilentio obliterauit.

XLI. Edictis tandem Vindicis contumelioſis, & frequentibus permotus, ſenatum epiſtola in vltionem ſui reique publicæ adhortatus eſt: excuſato languore faucium, propter quem non adeſſet. Nihil autem æque doluit quam vt citharœdum malum ſe increpitum, ac pro Nerone Ænobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod ſibi per contumeliam exprobraretur, reſumpturum ſe profeſſus eſt, depoſito adoptiuo. Cetera conuitia vt falſa, non alio argumento refellebat, quam quod

etiam inscitia tantopere laboratæ perfectæque a se artis obiiceretur: singulos subinde rogitans, nossentne quemquam præstantiorem. Sed vrgentibus aliis super alios nuntiis, Romam prætrepidus rediit. Leuiterque modo in itinere friuolo auspicio mente recreata, cum annotasset insculptum monumento militem Gallum ab equite Romano oppressum, trahi crinibus, ad eam speciem exiluit gaudio, cælumque adorauit. Ac ne tunc quidem aut senatu, aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris domum euocauit: transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica noui & ignoti generis circumduxit. Ostendensque singula, de ratione ac difficultate cuiusque disserens, iamque se etiam prolaturum omnia in theatrum affirmauit, si per Vindicem liceat.

XLII. Postquam deinde etiam Galbam & Hispanias desciuisse cognouit, collapsus, animoque male fracto, diu & sine voce & prope intermortuus iacuit. Vtque resipuit, veste descissa, capite conuerberato, actum de se pronuntiauit. Consolantique nutriculæ, &

aliis quoque iam principibus similia accidisse memoranti: Se vero præter ceteros inaudita & incognita pati respondit, qui suum imperium viuus amitteret. Nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiæ omisit vel imminuit. Quinimo, cum prosperi quiddam ex prouinciis nuntiatum esset, super abundantissimam cœnam iocularia in defectionis duces carmina, lasciueque modulata, quæ vulgo innotuerunt, etiam gesticulatus est: ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scenico placenti nuntium misit, abuti eum occupationibus suis.

XLIII. Initio statim tumultus, multa & immania, verum non abhorrentia a sua natura, creditur destinasse. Successores, percussoresque submittere exercitus & prouincias regentibus, quasi conspirantibus, idemque & vnum sentientibus, quidquid vbique exsulum, quidquid in Vrbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare illos, ne desciscentibus aggregarentur: hos, vt conscios popularium suorum, atque fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere: senatum vniuersum veneno per conuiuia necare, Vrbem in-

cendere feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus non tam pœnitentia quam efficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam, consules ante tempus priuauit honore: atque in vtriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallias debellari nisi a consule. Ac susceptis fascibus, cum post epulas triclinio digrederetur, innixus humeris familiarium, affirmauit, simul ac primum prouinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum. Reuocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ iam nunc sibi componi oporteret.

XLIV. In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula portandis scenicis organis, concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, & securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox tribus vrbanas ad sacramentum citauit: ac nullo idoneo respondente, certum dominis seruorum numerum indixit: nec nisi ex tota cuiusque familia probatissimos, ne dispensatoribus qui-

dem, aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre iussit: & insuper inquilinos priuatarum ædium atque insularum, pensionem annuam repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum pusulatum, aurum ad obrusam: vt plerique omnem collationem palam recusarent, consensu flagitantes, a delatoribus potius reuocanda præmia quæcumque cepissent.

XLV. Ex annonæ quoque caritate lucrantium accreuit inuidia. Nam & forte accidit, vt in publica fame Alexandrina nauis nuntiaretur puluerem luctatoribus aulicis aduexisse. Quare omnium in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin subiret. Statuæ eius a vertice currus appositus est cum inscriptione Græca, Nunc demum agona esse; &, Traheret tandem. Alterius collo & ascopera deligata, simulque titulus, Ego quid potui? sed tu culeum meruisti. Adscriptum & columnis, Etiam Gallos eum cantando excitasse. Iam noctibus iurgia cum seruis plerique simulantes, crebro Vindicem poscebant.

XLVI. Terrebatur ad hæc euidentibus portentis ſomniorum & auſpiciorum, & omnium, tum veteribus tum nouis: nunquam antea ſomniare ſolitus. Occiſa demum matre, vidit per quietem, nauem ſibi regenti extortum gubernaculum: trahique ſe ab Octauia vxore in arctiſſimas tenebras. & modo pennatarum formicarum multitudine oppleri: modo a ſimulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum circuiri, arcerique progreſſu. Aſturconem, quo maxime lætabatur, poſteriore corporis parte in ſimiæ ſpeciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De Mauſoleo ſponte foribus patefactis exaudita vox eſt, nomine eum cientis. Kalendis Ianuarii exornati Lares in ipſo ſacrificii apparatu conciderunt. Auſpicanti Sporus annulum muneri obtulit, cuius gemmæ ſculptura erat, Proſerpinæ raptus. Votorum nuncupatione magna iam ordinum frequentia vix repertæ Capitolii claues. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in ſenatu, daturos pœnas ſceleratos, ac breui dignum exitum facturos, conclamatum eſt ab vniuerſis: Tu facies Au-

guſte. Obſeruatum etiam fuerat, nouiſſimam fabulam cantaſſe eum publice Oedipodem exſulem, atque in hoc decidiſſe verſu:

Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

XLVII. Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione, literas prandenti ſibi redditas concerpſit, menſam ſubuertit, duos ſcyphos gratiſſimi vſus, quos Homericos a cælatura carminum Homeri vocabat, ſolo illiſit: ac ſumpto a Locuſta veneno, & in auream pyxidem condito, tranſiit in hortos Seruilianos. Vbi præmiſſis libertorum fidiſſimis Oſtiam, ad claſſem præparandam, tribunos centurioneſque prætorii de fugæ ſocietate tentauit. Sed partim tergiuerſantibus, partim aperte detrectantibus, vno vero etiam proclamante:

Vſque adeone mori miſerum eſt?

varia agitauit: Parthoſne an Galbam ſupplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque Roſtris quanta maxima poſſet miſeratione veniam præteritorum precaretur: ac ni flexiſſet animos, vel Ægypti præfecturam concedi ſibi oraret. Inuentus eſt poſtea in ſcri-

nio eius hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne priusquam in forum perueniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, vt comperit stationem militum recessisse, prosiliuit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit, vnde iam & custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota & pyxide veneni. Ac statim Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cuius manu periret, requisiuit. Et nemine reperto: Ergo ego, inquit, nec amicum habeo, nec inimicum? procurritque quasi præcipitaturus se in Tiberim.

XLVIII. Sed reuocato rursus impetu, aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desiderauit: & offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter Salariam & Nomentanam viam circa quartum milliarium, vt erat nudo pede atque tunicatus, pænulam obsoleti coloris superinduit: adopertoque capite, & ante faciem obtento su-

dario, equum inſcendit, quatuor ſolum comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terræ, & fulgure aduerſo pauefactus, audiit ex proximis caſtris clamorem militum, & ſibi aduerſa & Galbæ proſpera ominantium: etiam ex obuiis viatoribus quemdam dicentem, Hi Neronem perſequuntur: alium ſciſcitantem, Ecquid in Vrbe noui de Nerone? Equo autem odore abiecti in via cadaueris conſternato, detecta facie agnitus eſt a quodam Miſſicio prætoriano, & ſalutatus. Vt ad diuerticulum ventum eſt, dimiſſis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti ſemitam ægre, nec niſi ſtrata ſub pedibus veſte, ad aduerſum villæ parietem euaſit. Ibi hortante eodem Phaonte, vt interim in ſpecum egeſtæ arenæ concederet, negauit ſe viuum ſub terram iturum: ac parumper commoratus, dum clandeſtinus ad villam introitus pararetur, aquam ex ſubiecta lacuna potaturus manu hauſit: &, Hæc eſt, inquit, Neronis decocta. Deinde diuulſa ſentibus pænula traiectos ſurculos raſit: atque ita quadrupes per anguſtias effoſſæ cauernæ receptus in proximam cellam, decubuit ſuper lectum

modicella culcita, veterę pallio strato instructum. Fameque interim & siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum adspernatus est, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit.

XLIX. Tunc vnoquoque hinc inde instante, vt quamprimum se impendentibus contumeliis eriperet, scrobem coram fieri imperauit, dimensus ad corporis sui modulum: componique simul, si qua inuenirentur, frusta marmoris, & aquam simul ac ligna conferri, curando mox cadaueri, flens ad singula, atque idemtidem dictitans: Qualis artifex pereo! Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque se hostem a senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. Interrogauitque quale id genus esset pœnæ. Et cum comperisset nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi: conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit: tentataque vtriusque acie, rursus condidit, causatus nondum adesse fatalem horam. Ac modo Sporum hortabatur, vt lamentari ac plangere inciperet: modo orabat, vt se aliquis ad mortem capessendam exemplo iu-

uaret : interdum ſegnitiem ſuam his verbis increpabat : Viuo deformiter ac turpiter : οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε, ἔγειρε σεαυτόν. Iamque equites appropinquabant, quibus præceptum erat vt viuum eum attraherent. Quod vt ſenſit, trepidanter effatus :

Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος
οὔατα βάλλει·

ferrum iugulo adegit , iuuante Epaphrodito a libellis. Semianimiſque adhuc interrumpenti centurioni , & pænula ad vulnus appoſita, in auxilium ſe veniſſe ſimulanti , non aliud reſpondit, quam, Sero ; &, Hæc eſt fides? Atque in ea voce defecit, exſtantibus, rigentibuſque oculis vſque ad horrorem formidinemque viſentium. Nihil prius ac magis a comitibus exegerat, quam ne poteſtas cuiquam capitis ſui fieret : ſed vt, quoquo modo, totus cremaretur. Permiſit hoc Icelus Galbæ libertus, non multo ante vinculis exſolutus, in quæ primo tumultu coniectus fuerat.

L. Funeratus eſt impenſa ducentorum millium, ſtragulis albis auro intextis, quibus vſus Kalendis Ianuarii fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandra

nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorũ monumento condiderunt: quod prospicitur e campo Martio impositum colle hortorum. In eo monumento solium porphyretici marmoris superstante Lunensi ara circumseptum est lapide Thasio.

LI. Statura fuit pene iusta: corpore maculoso & fœdo: sufflauo capillo: vultu pulcro magis quam venusto: oculis cæsiis & hebetioribus: ceruice obesa, ventre proiecto, gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per quatuordecim annos languit: atque ita, vt neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, vt comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumque synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus.

LII. Liberales disciplinas omnes fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater auertit: monens, imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diu-

tius in admiratione sui detineret. Itaque ad poeticam pronus carmina libenter ac sine labore composuit: nec, vt quidam putant, aliena pro suis edidit. Venere in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis: vt facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos: sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos: ita multa & deleta & inducta, & superscripta inerant.

LIII. Habuit & pingendi fingendique maxime non mediocre studium. Maxime autem popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animum vulgi mouerent. Exiit opinio post scenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas. Nam luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectauerat, quam brabeutarum more in stadio humi assidens: ac si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinauerat etiam qui Apollinem cantu, solem aurigando æquiparare existimaretur, imitari & Herculis facta. Præparatumque leonem aiunt, quem vel claua, vel

brachiorum nexibus in amphitheatri arena ſpectante populo nudus eliderect.

LIV. *Sub* exitu quidem vitæ palam vouerat, ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, proditurum ſe partæ victoriæ ludis, etiam hydraulam & choraulam, & vtricularium, ac nouiſſimo die hiſtrionem, ſaltaturumque Virgilii Turnum. Et ſunt qui tradant Paridem hiſtrionem occiſum ab eo, quaſi grauem aduerſarium.

LV. Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, ſed inconſulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, nouam induxit ex ſuo nomine. Menſem quoque Aprilem, Neroneum appellauit. Deſtinauerat & Romam Neropolin nuncupare.

LVI. Religionum vſquequaq; contemptor, præter vnius deæ *Syriæ*. Hanc mox ita ſpreuit, vt vrina contaminaret: alia ſuperſtitione captus, in qua ſola pertinaciſſime hæſit. Siquidem icunculam puellarem, cum quaſi remedium inſidiarum a plebeio quodam & ignoto muneri accepiſſet, detecta confeſtim coniuratione pro ſummo numine triniſque in die ſacrificiis colere perſeuerauit: volebatque credi monitione eius

futura prænoscere. Ante paucos quam periret menses, attendit & extispicio, nec vnquam litauit.

LVII. Obiit secundo & trigesimo ætatis anno, die quo quondam Octauiā interemerat. Tantumque gaudium publice præbuit, vt plebs pileata tota Vrbe discurreret. Et tamen non defuerunt qui per longum tempus vernis æstiuisque floribus tumulum eius ornarent: ac modo imagines prætextatas in Rostris proferrent, modo edicta, quasi viuentis, & breui magno inimicorum malo reuersuri. Quinetiam Vologesus Parthorum rex, missis ad senatum legatis de instauranda societate, hoc etiam magnopere orauit, vt Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos adolescente me exstitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse iactaret, tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, vt vehementer adiutus, & vix redditus, sit.

Dec 9th 1893

CAII SVETONII TRANQVILLI

SERVIVS SVLPICIVS GALBA.

I. PROGENIES Cæsarum in Nerone defecit, quod futurum compluribus quidem signis, sed eui-

dentissimis duobus, apparuit. Liuiæ olim post Augusti statim nuptias Veientanum suum reuisenti, præteruolans aquila, gallinam albam, ramulum lauri rostro tenentem, ita vt rapuerat, demisit in gremium: cumque nutriri alitem, pangique ramulum placuisset, tanta pullorum soboles prouenit, vt hodie quoque ea villa Ad gallinas vocetur: tale vero lauretum, vt triumphaturi Cæsares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, alias confestim eodem loco pangere: & obseruatum est sub cuiusque obitum, arborem ab ipso institutam elanguisse. Ergo nouissimo Neronis anno & silua omnis exaruit radicitus, & quidquid ibi gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de cælo Cæsarum æde, capita omnibus simul statuis deciderunt: Augustique sceptrũ e manibus excussum est.

II. Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque & vetere prosapia: vt qui statuarum titulis pronepotem Quinti Catuli Capitolini semper adscripserit; imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Io-

uem: maternam, ad Pasiphaen Minois vxorem referret.

III. Imagines & elogia vniuersi generis exsequi longum est: familiæ breuiter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen Galbæ tulit, cur, aut vnde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod opidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum illitis demum galbano facibus succenderit: alii quod in diuturna valetudine galbeo, id est, remediis lana inuolutis assidue vteretur: nonnulli quod præpinguis fuerit visus, quem galbam Galli vocent: vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque galbæ. Familiam illustrauit Seruius Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt, Hispaniam ex prætura obtinentem, triginta Lusitanorũ millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam exstitisse. Eius nepos ob repulsam consulatus infensus Iulio Cæsari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspirauit cum Cassio & Bruto: propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt imperatoris Galbæ auus & pater. Auus clarior studiis quam dignitate: non enim egres-

ſus præturæ gradum, multiplicem nec incurioſam hiſtoriam edidit. Pater conſulatu functus, quambreui corpore atque etiam gibber modicæque in dicendo facultatis cauſas induſtrie actitauit. Vxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem Lucii Mummii, qui Corinthum excidit, item Liuiam Ocellinam, ditem admodum & pulcram: a qua tamen nobilitatis cauſa appetitus vltro exiſtimatur, & aliquanto enixius, poſtquam ſubinde inſtanti vitium corporis ſecreto poſita veſte detexit, ne quaſi ignaram fallere videretur. Ex Achaica liberos, Caium & Seruium procreauit. Quorum maior Caius attritis facultatibus Vrbe ceſſit: prohibituſque a Tiberio ſortiri anno ſuo proconſulatum, voluntaria morte obiit.

IV. Seruius Galba imperator, Marco Valerio Meſſala, Cneio Lentulo conſulibus natus eſt, nono Kalendas Ianuarii, in villa colli ſuppoſita, prope Terracinam ſiniſtrorſum Fundos petentibus. Adoptatus a nouerca ſua, Liuii nomen, & Ocellæ cognomen aſſumpſit, mutato prænomine. Nam & Lucium mox pro Seruio vſque ad tem-

pus

pus imperii vſurpauit. Conſtat Auguſtum puero adhuc ſalutanti ſe inter æquales, apprehenſa buccula dixiſſe: Καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sed & Tiberius, cum comperiſſet imperaturum eum, verum in ſenecta: Viuat ſane, ait, quando id ad nos nihil pertinet. Auo quoque eius fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuiſſet, & in frugiferam quercum contuliſſet, ſummum ſed ſerum imperium portendi familiæ reſponſum eſt. Et ille irridens: Sane, inquit, cum mula pepererit. Nihil æque poſtea Galbā tentantem res nouas confirmauit, quam mulæ partus, ceteriſque vt obſcœnum oſtentum abhorrentibus, ſolus pro lætiſſimo accepit, memor ſacrificii, dictique aui. Sumpta virili toga, ſomniauit Fortunam dicentem, Stare ſe ante fores defeſſam: & niſi ocius reciperetur, cuicumque obuio prædæ futuram. Vtque euigilauit aperto atrio, ſimulacrum æneum deæ cubitali maius iuxta limen inuenit: idque gremio ſuo Tuſculum, vbi æſtiuare conſueuerat, auexit: & in parte ædium conſecratum, menſtruis deinceps ſupplicationibus & peruigilio anniuerſario coluit. Quam-

quam autem nondum ætate constanti, veterem ciuitatis, exoletumque morem, ac tantum in domo sua hærentem, obstinatissime retinuit: vt liberti seruique bis die frequentes adessent, ac mane saluere, vesperi valere sibi singuli dicerent.

V. Inter liberales disciplinas attendit & iuri. Dedit & matrimonio operam: verum amissa vxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cælibatu, neque solicitari vlla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc necdum cælibem Galbam, adeo omnibus solicitauerat modis, vt inter conuentum matronarum correpta iurgio, atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidæ. Obseruauit ante omnes Liuiam Augustam: cuius & viuæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento pene ditatus est: sestertium namque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta reuocante, ne hæc quidem accepit.

VI. Honoribus ante legitimum tempus initis, prætor commissione ludo-

rum Floralium, nouum spectaculi genus, elephantos funambulos edidit: exin prouinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Euenitque vt in eo ipse Lucio Domitio patri Neronis, ipsi Saluius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter vtriusque filios exstitit imperator. A Caio Cæsare, Gætulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, vt manus pænulis continerent. Statim per castra iactatum est:

Disce miles militare, Galba est, non Gætulicus.

Pari seueritate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroborauit: matureque barbaris, qui iam in Galliam vsque proruperant, coercitis, præsenti quoque Caio talem & se & exercitum approbauit, vt inter innumeras contractasque ex omnibus prouinciis copias, neque testimonium neque præmia ampliora vlli perciperent. Ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum impera-

toris per viginti passuum millia cucurrit.

VII. Cæde Caii nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit. Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus, vt cum subita ei valetudo neque adeo grauis incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicæ dies. Africam pro consule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam. Ordinauitque magna seueritatis ac iustitiæ cura, etiam in paruulis rebus. Militi, qui per expeditionem annona arctissima residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simulatque indigere cibo cœpisset, a quoquam opem ferri: & is fame extabuit. At in iure dicendo, cum de proprietate iumenti quæreretur, leuibus vtrimque argumentis, & testibus, ideoque difficili coniectura veritatis, ita decreuit, vt ad lacum, vbi adaquari solebat, duceretur capite inuoluto: atque ibidem reuelato, eius esset ad quem sponte se a potu recepisset.

VIII. Ob res, & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, & sacerdotium triplex, inter quindecimuiros, sodalesque Titios, item Augustales cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit: ne ad gestandũ quidem vnquam iter ingressus, quam vt secum vehiculo proximo decies sestertium in auro efferret; donec in opido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, vt cum prouinciã ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero e ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque iuueni senem: hoc est, ipsum Neroni. Nec multo post in Cantabriæ lacum fulmen decidit: repertæque sunt duodecim secures, haud ambiguum summi imperii signum.

IX. Per octo annos varie & inæquabiliter prouinciam rexit. Primo acer, vehemens, & in coercendis quidem delictis vel immodicus. Nam & nummulario non ex fide versanti pecunias, manus amputauit, mensæque eius affi-

xit. Et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, cruce affecit: implorantique leges, & ciuem Romanum se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem & dealbatam statui! crucem iussit. Paulatim in desidiam segnitiemque conuersus est, ne quid materiæ præberet Neroni: &, vt dicere solebat, quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur. Carthagine noua conuentum agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, superuenerunt Vindicis literæ, hortantis vt humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus conditionem partim metu partim spe recepit. Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat: & confirmabatur cum secundissimis auspiciis, & ominibus, tum virginis honestæ vaticinatione, tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Iouis Cluniæ ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata. Quorum carminum sententia erat, Oriturum quandoque

ex Hiſpania principem, dominumque rerum.

X. Igitur cum quaſi manumiſſioni vacaturus conſcendiſſet tribunal, propoſitis ante ſe damnatorum occiſorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, & adſtante nobili puero, quem exſulantem ex proxima Baleari inſula, ob idipſum acciuerat, deplorauit temporum ſtatum, conſalutatuſque imperator, legatum ſe ſenatus ac populi Romani profeſſus eſt. Deinde iuſtitio indicto, e plebe quidem prouinciæ legiones & auxilia conſcripſit, ſuper exercitum veterem legionis vnius, duarumque alarum, & cohortium trium. Ac e primoribus prudentia atque ætate præſtantibus, velut inſtar ſenatus, ad quos de maiore re, quoties opus eſſet, referretur, inſtituit. Delegit & equeſtris ordinis iuuenes, qui manente annulorum aureorum vſu, Euocati appellarentur, excubiaſque circa cubiculum ſuum vice militum agerent. Etiam per prouincias edicta dimiſit, auctor ſingulis vniuerſiſque conſpirandi ſimul, & vt qua poſſet quiſque opera, communem cauſam iuuarent. Per idem fere tempus in munitione opidi, quod ſedem

bello delegerat, repertus est annulus opere antiquo, scalptura gemmæ Victoriam cum tropæo exprimente. Ac subinde Alexandrina nauis Dertosam appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac vectore vllo: vt nemini dubium esset, iustum piumque, & fauentibus diis, bellum suscipi. Cum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt: alarum altera castris appropinquantem, pœnitentia mutati sacramenti, destituere conata est, ægreque retenta in officio: & serui, quos a liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balneas transeuntem pene interemerunt: nisi cohortantibus inuicem, ne occasionem omitterent, interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

XI. Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum abfuit quin vitæ renuntiaret. Sed superuenientibus ab Vrbe nuntiis, vt occisum Neronem, cunctosque in verba sua iurasse cognouit: deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. Iterque ingressus est paludatus, ac depen-

dente a ceruicibus pugione ante pectus, nec prius vſum togæ recuperauit quam oppreſſis, qui nouas res moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino, Romæ: in Germania, Fonteio Capitone: in Africa, Clodio Macro, legatis.

XII. Præceſſerat de eo fama ſæuitiæ ſimul atque auaritiæ: quod ciuitates Hiſpaniarum Galliarumque, quæ cunctantius ſibi acceſſerant, grauioribus tributis, quaſdam etiam murorum deſtructione puniſſet: & præpoſitos procuratoreſque ſupplicio capitis affeciſſet cum coniugibus ac liberis: quodque oblatam a Tarraconenſibus e vetere templo Iouis coronam auream librarum quindecim conflaſſet, ac tres vncias quæ ponderi deerant, iuſſiſſet exigi. Ea fama & confirmata & aucta eſt, vt primum Vrbem introiit. Nam cum claſſiarios, quos Nero ex remigibus iuſtos milites fecerat, redire ad priſtinum ſtatum cogeret: recuſantes, atque inſuper aquilam, & ſigna pertinacius flagitantes, non modo immiſſo equite diſiecit, ſed decimauit etiam. Item Germanorum cohortem a Cæſaribus olim ad cuſtodiam corporis inſtitutam, multiſque experimentis fideliſſimam,

dissoluit, ac sine vllo commodo remisit in patriam: quasi Cneio Dolabellæ, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium iactabantur, apposita lautiore cœna ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Cano autem choraulæ, mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.

XIII. Quare aduentus eius non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis:

Venit io Simus a villa:

cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.

XIV. Maiore adeo & fauore & auctoritate adeptus est, quam gessit, imperium: quamquam multa documenta egregii principis daret: sed nequaquam tam grata erant quam inuisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos vna & intra Palatium habitantes, nec vnquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant. Hi erant

Titus Vinius legatus eius in Hiſpania, cupiditatis immenſæ: Cornelius Laco, ex aſſeſſore præfectus prætorii, arrogantia ſocordiaque intolerabilis: libertus Icelus, paulo ante annulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac iam ſummæ equeſtris gradus candidatus. His diuerſo vitiorum genere graſſantibus, adeo ſe abutendum permiſit & tradidit, vt vix ſibi ipſi conſtaret: modo acerbior parciorque, modo remiſſior ac negligentior quam conueniret principi electo, atque illius ætatis. Quoſdam claros ex vtroque ordine viros ſuſpicione minima, inauditos condemnauit. Ciuitatem Romanam raro dedit. Iura trium liberorum vix vni atque alteri, ac ne his quidem, niſi ad certum præfinitumque tempus. Iudicibus ſextam decuriam adiici precantibus, non modo negauit, ſed etiam conceſſum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad iudicandum euocarentur, eripuit.

XV. Exiſtimabatur etiam ſenatoria & equeſtria officia biennii ſpatio determinaturus, nec daturus niſi inuitis ac recuſantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis conceſſis, per quinqua-

ginta equites Romanos ea conditione reuocandas curauit exigendasque, vt & si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emptoribus, quando illi absumpto precio soluere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos precio adipisci, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, pœnas innocentium, impunitates noxiorum. Quinetiam populo Romano deposcente supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornauit. Pro Tigillino etiam sæuitiæ populum increpuit edicto.

XVI. Per hæc prope vniuersis ordinibus offensus, vel præcipua flagrauit inuidia apud milites. Nam cum in verba eius absentis iurantibus donatiuum grandius solito præpositi pronuntiassent: neque ratam rem habuit, & subinde iactauit, legere se militem non emere consuesse. Atque eo quidem nomine omnes qui vbique erant exacerbauit. Ceterum prætorianos etiam metu & indignitate commouit, remouens subinde plerosque vt suspectos, & Nym-

phidii ſocios. Sed maxime fremebat ſuperioris Germaniæ exercitus, fraudari ſe præmiis nauatæ aduerſus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obſequium rumpere auſi, Kalendis Ianuarii adigi ſacramento niſi in nomen ſenatus, recuſarunt: ſtatimque legationem ad prætorianos cum mandatis deſtinauerunt, diſplicere imperatorem in Hiſpania factum, eligerent ipſi quem cuncti exercitus comprobarent.

XVII. Quod vt nuntiatum eſt, deſpectui eſſe non tam ſenectam ſuam, quam orbitatem ratus, Piſonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque iuuenem, ac ſibi olim probatiſſimum, teſtamentoque ſemper in bona & nomen adſcitum, repente e media ſalutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in caſtra, ac pro concione adoptauit: ne tunc quidem donatiui vlla mentione facta: quod faciliorem occa[illegible]m Marco Saluio Othoni præbuit [illegible]ciendi conata, intra ſextum adoptionis diem.

XVIII. Magna & aſſidua monſtra iam inde a principio exitum ei, qualis euenit, portenderant. Cum per omne iter dextra ſiniſtraque opidatim

victimæ cæderentur, taurus securis ictu consternatus, rupto vinculo, essedum eius inuasit: elatisque pedibus totum cruore perfudit, ac descendentem spiculator impulsu turbæ lancea prope vulnerauit. Vrbem quoque, & deinde Palatium ingressum, excepit terræ tremor, & assimilis quidam mugitui sonus. Secuta sunt aliquanto manifestiora. Monile margaritis gemmisque consertum ad ornandum Fortunam suam Tusculanam, ex omni gaza secreuerat: id repente quasi augustiore dignius loco Capitolinæ Veneri dedicauit: ac proxima nocte somniauit speciem Fortunæ querentis fraudatam se dono destinato, minantisque erepturam & ipsam quæ dedisset. Cumque exterritus luce prima ad expiandum somnium, præmissis qui rem diuinam appararent, Tusculum excucurrisset, nihil inuenit præter tepidam in ara fauillam, atratumque iuxta sene[illegible] catino vitreo thus tenentem, & [illegible]ice fictili merum. Obseruatum etiam est Kalendis Ianuariis sacrificanti coronam de capite excidisse: auspicanti pullos euolasse: adoptionis die, neque milites allocuturo castrensem sellam de more

positam pro tribunali, oblitis ministris & in senatu curulem peruerse collocatam.

XIX. Prius vero quam occideretur, sacrificantem mane haruspex idemtidem monuit, caueret periculum: non longe percussores abesse. Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque vt eodem quamprimum pergeret suadentibus (posse enim auctoritate & præsentia præualere) nihil amplius quam continere se statuit: & legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diuerseque tendebant. Loricam tamen induit linteam, quamquã haud dissimulans parum aduersus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati, vt eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, aduenire frequentes ceteros gratulabundos, & in omne obsequiũ paratos: his vt occurreret, prodiit tanta fiducia, vt militi cuidam occisum a se Othonem glorianti, Quo auctore? responderit, atque in forum vsque processit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum

dimota paganorum turba equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: deinde rursum incitati, desertum a suis contrucidarunt.

XX. Sunt qui tradant ad primum tumultum proclamasse eum: Quid agitis commilitones? ego vester sum, & vos mei. donatiuum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse vltro iugulum: & vt hoc agerent ac ferirent, quando ita videretur, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque præsentium quempiam opem imperatori ferre conatum, & omnes qui accersirentur spreuisse nuntium, excepta Germaniciorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod se ægros & inualidos magnopere fouisset, in auxilium aduolauere: sed serius, itinere deuio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus, ita vti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens abiecto onere caput ei amputauit. Et quoniam capillo præ caluitie arripere non poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donauit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum ca-

ſtra portarunt, acclamantes idemtidem: Galba Cupido fruaris ætate tua. Maxime irritati ad talem iocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam ſuam, vt adhuc floridam & vegetam, reſpondiſſe eum:

Ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.

Ab his Patrobii Neroniani libertus, centum aureis redemptum, eo loco vbi iuſſu Galbæ animaduerſum in patronum fuerat, abiecit. Sero tandem diſpenſator Argius & hoc & ceterum truncum in priuatis eius hortis Aureliæ viæ ſepulturæ dedit.

XXI. Statura fuit iuſta, capite præcaluo, oculis cæruleis, adunco naſo, manibus pedibuſque articulari morbo diſtortiſſimis: vt neque calceum perpeti, neque libellos euoluere aut tenere omnino valeret. Excreuerat etiam in dexteriore latere eius caro, propendebatque adeo, vt ægre faſcia ſubſtringeretur.

XXII. Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere conſueuerat: inter cœnam vero vſque eo abundantem, vt congeſtas ſuper manus reliquias circum-

ferri iuberet, ſpargique ad pedes ſtantibus. Libidinis in mares pronior: & eos non niſi præduros, exoletoſque. Ferebant in Hiſpania Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo arctiſſimis oſculis palam exceptum ab eo, ſed vt ſine mora velleretur oratum, atque ſeductum.

XXIII. Periit tertio & ſeptuageſimo ætatis anno, imperii menſe ſeptimo. Senatus vt primum licitum fuit, ſtatuam ei decreuerat, roſtratæ columnæ ſuperſtantem in parte fori, qua trucidatus eſt. Sed decretum Veſpaſianus aboleuit, percuſſores ſibi ex Hiſpania in Iudæam ſubmiſiſſe opinatus.

May 4th 1595

CAII SVETONII TRANQVILLI

Marcvs Salvivs Otho.

I. MAIORES Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ. Auus Marcus Saluius Otho, patre equite Romano, matre humili,

incertum an ingenua, per gratiam Liuiæ Augustæ, in cuius domo creuerat, senator est factus, nec præturæ gradum excessit. Pater Lucius Otho materno genere præclaro, multarum & magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non absimilis facie Tiberio principi fuit, vt plerique procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, proconsulatum Africæ, & extraordinaria imperia, seuerissime administrauit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis aduersus Claudium auctores, occiderant, capite punire: & quidem ante principia se coram: quamuis ob idipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperauit, detecta equitis Romani fraude, quem prodentibus seruis necem Claudio parare compererat. Namque & senatus honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosecutus est eum: & Claudius allectum inter patricios collaudans amplissimis verbis, hæc quoque adiecit: Vir quo meliores liberos habere ne opto quidem. Ex Albia

Terentia ſplendidiſſima femina duos tulit filios, Lucium Titianum, & minorem Marcum cognominem ſibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem Druſo Germanici filio deſpondit.

II. Otho imperator quarto Kalendas Maii natus eſt, Camillo Arruntio, Domitio Ænobarbo conſulibus. A prima adoleſcentia prodigus, ac procax, adeo vt ſæpe flagris obiurgaretur a patre. Ferebatur & vagari noctibus ſolitus, atque inualidum quemque obuiorum vel potulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare. Poſt patris deinde mortem, libertinam aulicam gratioſam, quo efficacius coleret, etiam diligere ſimulauit, quamuis anum, ac pene decrepitam. Per hanc inſinuatus Neroni, facile ſummum inter amicos locum tenuit congruentia morum: vt vero quidam tradunt, & conſuetudine mutui ſtupri: ac tantum potentia valuit, vt damnatum repetundis conſularem virum, ingens præmium pactus, prius quam plane reſtitutionem ei impetraſſet, non dubitaret in ſenatum ad agendas gratias introducere.

III. Omnium autem conſiliorum

ſecretorumque particeps, die quem Nero necandæ matri deſtinauerat, ad auertendas ſuſpiciones cœnam vtrique exquiſitiſſimæ comitatis dedit. Item Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam eius, abductam marito, demandatamque interim ſibi, nuptiarum ſpecie recepit. Nec corrupiſſe contentus, adeo dilexit, vt ne riualem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo miſſos ad arceſſendam non recepiſſe, ſed ipſum etiam excluſiſſe quondam pro foribus adſtantem, miſcentemque fruſtra minas & preces, ac depoſitum repoſcentem. Quare diducto matrimonio, ſepoſitus eſt per cauſam legationis in Luſitaniam. Id ſatis viſum, ne pœna acrior mimum omnem diuulgaret: qui tamen ſic quoque hoc diſticho enotuit:

Cur Otho mentito ſit quæritis exſul honore?
Vxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.

Prouinciam adminiſtrauit quæſtorius per decem annos, moderatione atque abſtinentia ſingulari.

IV. Vt tandem vltionis occaſio data eſt, conatibus Galbæ primus acceſſit: eodemque momento & ipſe ſpem im-

perii cepit: magnam quidem & ex conditione temporum, ſed aliquanto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cum eum olim ſuperſtitem Neroni fore ſpopondiſſet, tunc vltro inopinatus aduenerat, imperaturum quoque breui repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquã genere omiſſo, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat: nec eo minus alium alia via militum demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit, emancipauitque vt iam vix vllus eſſet, qui non & ſentiret & prædicaret ſolum ſucceſſione imperii dignum.

V. Sperauerat autem fore, vt adoptaretur a Galba, idque in dies expectabat: ſed poſtquam, Piſone prælato, ſpe decidit, ad vim conuerſus eſt: inſtigante ſuper animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Neque enim diſſimulabat, niſi principem, ſe ſtare non poſſe: nihilque referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus, caderet. Ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertium ex-

presserat. Hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque spiculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.

VI. Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in Palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quod eiusdem statione & Caius fuerat occisus, & desertus Nero. Medium quoq; tempus religio & Seleucus exemit. Ergo destinata die, præmonitis consciis, vt se in foro sub æde Saturni ad Miliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutauit: vtque consueuerat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audiuitque prædicta haruspicis. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum conuenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte Palatii ad constitutū. Alii febrem simulasse aiunt, eamque excusationem proximis mandasse,

dasse, si quæreretur. Tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis, cum descendisset, cursumque cepisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus, & a præsente comitatu imperator consalutatus, inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia deuenit: obuio quoque non aliter ac si conscius & particeps foret adhærente. Ibi missis qui Galbam & Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro concione testatus est, quam id demum se habiturum quod sibi illi reliquissent.

VII. Deinde vergente iam die ingressus senatum, positaque breui ratione, quasi raptus de publico, & suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit: imo, vt quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam prouinciarum præsides, Neronis cognomen adiecit. Certe & imagines statuasque eius reponi passus est: & procura-

tores atque libertos ad eadem officia reuocauit. Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingenties sestertium ad peragendam Auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pauefactus gemitus maximos edidisse: repertusque a concursantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie quoque in augurando tempestate orta grauiter prolapsum, identidem obmurmurasse: Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς.

VIII. Sub idem vero tempus, Germaniciani exercitus in Vitellii verba iurauerant. Quod vt comperit, auctor senatui fuit mittendæ legationis, quæ doceret, electum iam principem: quietem & concordiam suaderet. Et tamen per internuntios ac literas, consortem imperii, generumque se Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello iam ducibus & copiis, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pene internecione amplissimi ordinis expertus est: & placuerat per classiarios arma transferri, remittique nauibus. Ea cum

in castris sub noctem promererentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitauerunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes: repulsisque tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis & occisis, sicut erant cruenti, vbinam imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium vsque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre atque etiam præpropere inchoauit: nulla ne religionum quidem cura, sed & motis nec dum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum haberetur: & die, quo cultores deum matris lamentari & plangere incipiunt: præterea aduersissimis auspiciis. Nam & victimas Diti patri cæsas litauit: cum tali sacrificio contraria exta potiora sint. Et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad vigesimum etiam lapidem ruina ædificiorum præclusam viam offendit.

IX. Simili temeritate, quamuis dubium nemini esset quin trahi bellum oporteret, quando & fame & angustiis locorum vrgeretur hostis, quamprimum tamen decertare statuit: siue impatiens longioris solicitudinis, sperans-

que ante Vitellii aduentum profligari plurimum posse: siue impar militum ardori, pugnam deposcentium. Nec illi pugnæ adfuit, substititque Brixelli. Et tribus quidem, verum mediocribus præliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Castoris, quod loco nomen est, vicit: nouissimo maximoque apud Bedriacum fraude superatus est: cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improuiso, atque in ipsa consalutatione, dimicandum fuisset: ac statim moriendi impetum cepit: vt multi, nec frustra, opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseueraret, quam desperatione vlla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis, integrisque etiam nunc, quas secum ad secundos casus detinuerat, & superuenientibus aliis e Dalmatia, Pannoniaque & Mœsia: ne victis quidem adeo afflictis, vt non in vltionem ignominiæ quiduis discriminis vltro, & vel solæ subirent.

X. Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus angusticlauius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam

priuatum vſque adeo deteſtatum ciuilia arma, vt memorante quodam inter epulas de Caſſii Brutique exitu, cohorruerit: nec concurſurum cum Galba fuiſſe, niſi confideret ſine bello rem tranſigi poſſe. Tunc ad deſpiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quaſi fugiſſet ex acie, argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit: hoc viſo proclamaſſe eum aiebat: Non amplius ſe in periculum tales tamque benemeritos coniecturum. Fratrem igitur, fratriſque filium, & ſingulos amicorum cohortatus, vt ſibi quiſque pro facultate conſuleret, ab amplexu & oſculo ſuo dimiſit omnes, ſecretoque captato, binos codicillos exarauit ad ſororem conſolatorios. Sed & ad Meſſalinam Neronis, quam matrimonio deſtinauerat, commendans reliquias ſuas & memoriam. Quidquid deinde epiſtolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremauit. Diuiſit & pecunias domeſticis ex copia præſenti.

XI. Atque ita paratus, intentuſque

iam morti, tumultu inter moras exorto, vt eos qui discedere & abire cœptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit: Adiiciamus, inquit, vitæ & hanc noctem; his ipsis, totidemque verbis, vetuitque vim cuiquam fieri: & in serum vsque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit. Post hæc sedata siti gelidæ aquæ potione arripuit duos pugiones, & explorata vtriusque acie, cum alterum puluino subdidisset, foribus adopertis arctissimo somno quieuit. Et circa lucem demum expergefactus, vno se traiecit ictu infra læuam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est: & celeriter (ita præceperat) funeratus, trigesimooctauo ætatis anno, & nonagesimoquinto imperii die.

XII. Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, & male pedatus, scambusque. Munditiarum vero pene muliebrium: vulso corpore: galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, vt nemo dignosceret. Quin & faciem

quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus vnquam esset. Sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quæ factum putem vt mors eius minime congruens vitæ, maiori miraculo fuerit. Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exosculati, fortissimum virum, vnicum imperatorem prædicantes, ibidem statim nec procul a rogo vim suæ vitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit: vt vulgo iactatum sit etiam, Galbam ab eo non tam dominandi quam reipublicæ ac libertatis restituendæ causa interemptum.

May 4th 1835

CAII SVETONII TRANQVILLI

AVLVS VITELLIVS.

I. VITELLIORVM originem alii aliam,& quidem diuersissimam tradunt: partim veterem & nobilem: partim vero nouam & obscuram,atque

etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque imperatoris Vitellii euenisse opinarer: nisi aliquanto prius de familiæ conditione variatum esset. Exstat Quinti Eulogii ad Quintum Vitellium, diui Augusti quæstorem, libellus quo continetur, Vitellios Fauno, Aborigimum rege, & Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse. Horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patricios allectā: indicia stirpis diu mansisse, viam Vitelliam ab Ianiculo ad mare vsque: item coloniam eiusdem nominis, quam gentili copia aduersus Æquiculos tutandam olim depoposcissent: tempore deinde Samnitici belli præsidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuceriæ: eorumque progeniem longo post interuallo repetisse Vrbem, atque ordinem senatorium.

II. Contra, plures auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Seuerus, nec minus alii, eumdem & sutorem veteramentarium: cuius filius sectionibus & cognituris vberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cuiusdam furnariam exer-

centis filia, equitem Romanum genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Ceterum Publius Vitellius domo Nuceria, siue ille stirpis antiquæ, siue pudendis parentibus atque auis, eques certe Romanus, & rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos, reliquit, Aulum, Quintum, Publium & Lucium. Aulus in consulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat: prælautus alioqui, famosusque cœnarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores, remouerique placuisset. Publius Germanici comes Cneium Pisonem inimicum, & interfectorem eius, accusauit, condemnauitque: ac post præturæ honorē inter Seiani conscios arreptus, & in custodiam fratri datus, scalpro librario venas sibi incidit: nec tam mortis pœnitentia quam suorum obtestatione, obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit. Lucius ex consulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorum regem summis artibus, non modo ad colloquiū suum, sed etiam ad veneranda legionum si-

gna pellexit. Mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus, censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit absente eo, expeditione Britannica, vir innocens & industrius, sed amore libertinæ perinfamis, cuius etiam saliuis melle commistis, nec clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam arterias,& fauces pro remedio fouebat. Idem miri in adulando ingenii, primus Caium Cæsarem adorari vt deum instituit: cum reuersus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumuertensque se, deinde procumbens. Claudium vxoribus, libertisque addictum, ne qua non arte demereretur, pro maximo munere a Messalina petiit, vt sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestauit assidue, nonnunquam osculabundus. Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Huius & illa vox est, Sæpe facias: cum sæculares ludos edenti Claudio gratularetur.

III. Decessit paralysi altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia probatissima, nec

ignobili femina editos consules vidit: & quidem eodem ambos totoque anno: cum maiori minor in sex menses successisset. Defunctum senatus publico funere honorauit: item statua pro Rostris, cum hac inscriptione: Pietatis immobilis erga principem. Aulus Vitellius Lucii filius imperator natus est octauo Kalendas Octobris, vel, vt quidam, septimo Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco consulibus. Genituram eius prædictam a mathematicis ita parentes exhorruerunt, vt pater magnopere semper contenderit, ne qua ei prouincia viuo se committeretur: & mater missum ad legiones, & appellatum imperatorem pro afflicto statim lamentata sit: pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, & ipse perpetuo Spintriæ cognomine notatus: existimatusque corporis gratia initium & causa incrementorum patri fuisse.

IV. Sequenti quoque ætate omnibus probris contaminatus, præcipuum in aula locum tenuit: Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculia-

ri merito : quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamuis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egressum theatro reuocauerat, quasi perseuerantis populi legatione suscepta, exorandumque præbuerat.

V. Trium itaque principum indulgentia, non solum honoribus, verum & sacerdotiis amplissimis auctus, proconsulatum Africæ posthæc, curamque operum publicorum administrauit, & voluntate dispari, & existimatione. In prouincia singularem innocentiam præstitit biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitisset. At in vrbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, & commutasse quædam ferebatur: proque auro & argento, stannum & aurichalcum supposuisse.

VI. Vxorem habuit Petroniam consularis viri filiam, & ex ea filium Petronianum captum altero oculo. Hunc heredem a matre sub conditione institutum, Si de potestate patris exisset, manu emisit: breuique, vt creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, & quasi paratum ad scelus vene-

num ex conſcientia hauſiſſet. Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre. Ac de hac quoque liberos vtriuſque ſexus tulit: ſed marem titubantia oris prope mutum & elinguem.

VII. A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem miſſus eſt. Adiutum putant Titi Vinii ſuffragio, tunc potentiſſimi,& cui iampridem per communem factionis Venetæ fauorem conciliatus eſſet: niſi quod Galba præ ſe tulit,nullos minus metuendos, quam qui de ſolo victu cogitarent, ac poſſe prouincialibus copiis profundam eius expleri gulam, vt cuiuis euidens ſit, contemptu magis, quam gratia electum. Satis conſtat exituro viaticum defuiſſe, tanta egeſtate rei familiaris, vt vxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocarit: vtque ex aure matris detractum vnionem pignerauerit ad itineris impenſas. Creditorum quidem præſtolantiū, ac detinentium turbam, & in iis Sinueſſanos Formianoſque, quorum publica vectigalia interuerterat, non niſi terrore calumniæ amouit: cum libertino cuidam acerbius debitum repoſcen-

ti iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter quam extortis quinquaginta sestertiis remisisset. Aduenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res nouas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono deum oblatum tertio consulem filium ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quosque militum obuios exosculans: perque stabula ac diuersoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: vt mane singulos iamne ientassent sciscitaretur, seque fecisse ructu quoque ostenderet.

VIII. Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negauit: atque etiam vltro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit. Quare vix dum mense transacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac iam vespere subito a militibus e cubiculo raptus, ita vt erat in veste domestica imperator est consalutatus: circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum diui Iulii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratu-

latione porrectum sibi a quodam: nec ante in prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem consternatis, & quasi omine aduerso anxiis omnibus, inquit: Bono animo estote, nobis alluxit: nullo sermone alio apud milites vsus. Consentiente deinde etiam iam superioris prouinciæ exercitu, qui prius a Galba ad senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab vniuersis cupide recepit: Augusti distulit: Cæsaris in perpetuum recusauit.

IX. Ac subinde cæde Galbæ annuntiata, compositis Germanicis rebus partitus est copias, quas aduersus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret. Præmisso agmini lætum euenit auspicium; siquidem a parte dextra repente aquila aduolauit: lustratisque signis, ingressos viam sensim antecessit. At contra ipso mouente, statuæ equestres cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: & laurea, quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennæ pro tribunali iura reddenti, gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite adstitit. Quibus ostentis,

par respondit exitus : nam confirmatum per legatos suos imperium, per se retinere non potuit.

X. De Bedriacensi victoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quidquid prætorianarum cohortium fuit, vt pessimi exempli, vno exauctorauit edicto, iussas tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos inuenerat, exposcentium præmia, ob editam in cæde Galbæ operam, conquiri, & supplicio affici imperauit: egregie prorsus, atque magnifice, & vt summi principis spem ostenderet, nisi cetera magis ex natura, & priore vita sua, quam ex imperii maiestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias ciuitates ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis nauigiis, & variarum coronarum genere redimitis inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in iocum vertẽs. Qui non contenti epulo vbique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera & plagas; sæpe vulnera, nonnunquam necem re-

præsentâtes aduersantibus. Vtque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadauerum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: Optime olere occisum hostem, & melius ciuem. Nec eo secius ad leniendam grauitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque diuisit. Pari vanitate, atque insolentia lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait: pugionemque, quo se is occiderat, in Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem iugis etiam peruigilium egit.

XI. Vrbem denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis, omni diuino humanoque iure neglecto Alliensi die pontificatum maximum, cepit: comitia in decem annos ordinauit, seque perpetuum consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipublicæ eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac solenni conuiuio citharœdum placen-

tem palam admonuit, vt & aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.

XII. Talibus principiis magnam imperii partem, nonnisi consilio & arbitrio vilissimi cuiusque histrionum & aurigarum administrauit, & maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulum mutua libidine constupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis poscam vendentem reprehendisset, coniecit in compedes, statimque soluit, & rursus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatus, circumforaneo lanistæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit, & prouincia demum accepta manumisit: ac primo imperii die aureis donauit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seuerissime talem equestris ordinis maculam.

XIII. Sed vel præcipue luxuriæ sæuitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in ientacula, & prandia, & cœnas, comissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indi-

cebat autem aliud alii eadem die : nec cuiquam minus ſinguli apparatus quadringenis millibus nummum conſtiterunt. Famoſiſſima ſuper ceteras fuit cœna ei data aduentitia a fratre : in qua duo millia lectiſſimorum piſcium, ſeptem auium appoſita traduntur. Hanc quoque exſuperauit ipſe dedicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem clypeum Mineruæ, αἰγίδα πολιούχου dictitabat. In hac ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarum lactes a Carpathio vſque, fretoque Hiſpaniæ, per nauarchos ac triremes petitarum commiſcuit. Vt autem homo non profundæ modo, ſed intempeſtiuæ quoque ac ſordidæ gulæ, ne in ſacrificio quidem vnquam, aut itinere vllo temperauit, quin inter altaria ibidem ſtatim viſcus & farra pene rapta e foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opſonia, vel pridiana, atque ſemeſa.

XIV. Pronus vero ad cuiuſque & quacumque de cauſa, necem atque ſupplicium : nobiles viros, condiſcipulos, & æquales ſuos omnibus blanditiis tantum non ad ſocietatem imperii alli-

cessatos, vario genere fraudis occidit: etiam vnum veneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum feneratorum & stipulatorum publicanorumque, qui vnquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix vlli pepercit. Ex quibus quemdam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque reuocatum cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit, velle se dicens pascere oculos: alterius pœnæ duos filios adiecit deprecari pro patre conatos. Sed & equitem Romanum proclamantem, cum raperetur ad pœnam, Heres meus es; exhibere testamenti tabulas coegit: vtque legit coheredem sibi libertum eius adscriptum, iugulari eum cum liberto imperauit. Quosdam & de plebe ob idipsum, quod Venetæ factioni clare maledixerant, interemit: contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. Nullis tamen infensior, quam vernaculis, & mathematicis, vt quisque deferretur, inauditum capite puniebat. Exacerbatus, quod post edictum suum, quo iubebat intra Kalendas Octobris Vrbe, Italiaque mathematici excederent, statim libellus est

propositus, & Chaldæos edicere, Bonum factum: Ne Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem vsquam esset. Suspectus & in mortem matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset; vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset. Et alii tradunt: ipsam tædio præsentium & imminentium metu, venenum a filio impetrasse, haud sane difficulter.

XV. Octauo imperii mense desciuerunt ab eo exercitus Mœsiarum atque Pannoniæ: item ex transmarinis, Iudaicus & Syriacus: ac pars in absentis, pars in præsentis Vespasiani verba iurarunt. Ad retinendum ergo ceterorum hominum studium ac fauorem, nihil non publice, priuatimque nullo adhibito modo largitus est. Delectum quoque ea conditione in Vrbe egit, vt voluntariis non modo missionem post victoriam, sed etiam veteranorum, iustæque militiæ commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra marique hosti, hinc fratrem cum classe, ac tironibus, & gladiatorum manu opposuit: hinc & Bedriacenses copias, & duces. Atque vbi-

que aut superatus, aut proditus, salutem sibi, & millies sestertium a Flauio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites cedere se imperio, quod inuitus recepisset, professus, cunctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad Rostra: multisque cum lacrymis eadem illa verba, verum e libello, testatus est. Rursus interpellante milite, ac populo, & ne deficeret hortante, omnemque operam suam certatim pollicente, animum resumpsit. Sabinumque & reliquos Flauianos nihil iam metuentes, vi subita in Capitolium compulit: succensoque templo Iouis optimi maximi oppressit. Cum & prælium, & incendium e Tiberiana prospiceret domo inter epulas, non multo post pœnitens facti, & in alios culpam conferens, vocata concione iurauit, coegitque iurare & ceteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tunc solutum a latere pugionem, consuli primum, deinde illo recusante, magistratibus, ac mox senatoribus singulis porrigens: nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus abscessit.

Sed quibuſdam acclamantibus, ipſum eſſe Concordiam, rediit: nec ſolum retinere ſe ferrum affirmauit, verum etiam Concordiæ recipere cognomen.

XVI. Suaſitque ſenatoribus, vt legatos cum virginibus Veſtalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad conſultandum petituros. Poſtridie reſponſa opperienti, nuntiatum eſt per exploratorem, hoſtem appropinquare. Continuo igitur abſtruſus geſtatoria ſella, duobus ſolis comitibus, piſtore & coquo, Auentinum,& paternam domum clam petiit, vt inde in Campaniam fugeret. Mox leui rumore, & incerto, tamquam pax impetrata eſſet, referri ſe in Palatium paſſus eſt: vbi cum deſerta omnia reperiſſet, dilabentibus etiam qui ſimul erant, zona ſe aureorum plena circumdedit: confugitque in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane, lectoque & culcita obiectis.

XVII. Irruperant autem iam agminis anteceſſores: ac nemine obuio rimabantur, vt fit, ſingula. Ab iis extractus e latebra, ſciſcitantes quiſnam eſſet (nam ignorabatur) & vbi eſſe Vitellium ſciret, mendacio eluſit: deinde agnitus rogare non deſtitit, quaſi quædam

dam

dam de salute Vespasiani dicturus, vt custodiretur interim vel in carcere: donec religatis post terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viæ Sacræ spatiũ, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subrecto, vt visendam præberet faciem, neve submitteret, quibusdam stercore & cœno incessentibus, aliis incendiarium & patinarium vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Caio ministratorem exhiberet.) Tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, & inde vnco tractus in Tiberim.

XVIII. Periit cum fratre, & filio, anno vitæ septimo & quinquagesimo, nec fefellit coniecturam eorum, qui augurio, quod factum ei Viennæ ostendimus, non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicuius Gallicani hominis potestatem: siqui-

dem ab Antonio Primo aduersarum partium duce oppressus est: cui Tolosæ nato cognomen in pueritia Becco fuerat, id valet gallinacei rostrum.

May 4 1895

CAII SVETONII TRANQVILLI

D. VESPASIANVS AVG.

I. REBELLIONE trium principum & cæde, incertum diu & quaſi vagum imperium ſuſcepit firmauitque tandem gens Flauia: obſcura il-

V

la quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus: sed tamen reipublicæ nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac sæuitiæ merito pœnas luisse. Titus Flauius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio, sponte an euocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumq; se contulit. Vbi deinde venia & missione impetrata, coactiones argentarias factitauit. Huius filius cognomine Sabinus expers militiæ (etsi quidam eum primipilarem, nonnulli cum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per causam valetudinis tradunt) publicum quadragesimæ in Asia egit. Manebantque imagines a ciuitatibus ei positæ sub hoc titulo: Καλῶς τελωνήσαντι. Postea fenus apud Heluetios exercuit, ibique diem obiit, superstitibus vxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorum maior Sabinus ad præfecturam Vrbis, minor Vespasianus ad principatum vsque processit. Polla Nursiæ honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter tribunum militum, præfectumque castrorum, fratremque senatorem prætoriæ dignitatis. Locus etiam nunc ad sextum

milliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiæ: vbi Vespasiorum complura monumenta exstant, magnum indicium splendoris familiæ, & vetustatis. Non negauerim iactatum a quibusdam, Petronii patrem e regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quæ ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solerent: subsedisse autem in opido Reatino, vxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamuis satis curiose inquirerem, inueni.

II. Vespasianus natus est in Sabinis vltra Reate, vico modico, cui nomen est Phalacrine, decimoquinto Kalendas Decembris vesperi, Quinto Sulpicio Camerino, Caio Poppæo Sabino consulibus, quinquennio ante quam Augustus excederet: educatus sub paterna auia Tertulla, in prædiis Cosanis. Quare princeps quoque & locum incunabulorum assidue frequentauit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret. & auiæ memoriam tantopere dilexit, vt solennibus ac festis diebus pocillo quoque eius argenteo potare perseue-

rauerit. Sumpta toga virili, latum clauum, quamquam fratre adepto, diu auersatus est: nec vt tandem appeteret, compelli nisi a matre potuit. Ea demum extudit, magis conuicio quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunatu militum in Thracia meruit. Quæstor Cretam & Cyrenas prouinciam sorte cepit: ædilitatis, ac mox præturæ candidatus, etiam non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est. Ac prima statim petitione, & in primis prætor, infensus senatui, Caium ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro victoria eius Germanica depoposcit, pœnæque coniuratorum addendum censuit, vt insepulti proiicerentur. Egit & gratias ei apud amplissimum ordinē, quod se honore cœnæ dignatus esset.

III. Inter hæc Flauiam Domitillam duxit vxorem, Statilii Capellæ equitis Romani Sabratensis ex Africa delicatam olim, Latinæque conditionis, sed mox ingenuam & ciuem Romanam recuperatorio iudicio pronuntiatam: patre asserente Flauio Liberali Ferenti genito, nec quidquam amplius quam

quæstorio scriba. Ex hac liberos tulit, Titum, & Domitianum & Domitillam. Vxori ac filiæ superstes fuit: atque vtramque adhuc priuatus amisit. Post vxoris excessum, Cænidem Antoniæ libertam, & a manu, dilectam quondam sibi reuocauit in contubernium: habuitque etiam imperator pene iustæ vxoris loco.

IV. Claudio principe, Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque viginti opida, & insulam Vectem Britanniæ proximam, in deditionem redegit: partim Auli Plautii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, & in spatio breui duplex sacerdotium accepit. Præterea consulatum, quem gessit per duos nouissimos anni menses: medium tempus ad proconsulatum vsque, in otio secessuque egit: Agrippinam timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoque Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrime, nec sine magna dignatione administrauit: nisi quod Adrumeti seditione

quadam, rapa in eum iacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, vt qui prope labefactata iam fide, omnia prædia fratri obligarit: necessarioque ad mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descenderit. propter quod vulgo mulio vocabatur. Conuictus quoque dicitur, ducenta sestertia expressisse iuueni, cui latum clauum aduersus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine grauiter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, grauissimam contraxit offensam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in paruam ac deuiam ciuitatem, quoad latenti, etiamque extrema metuenti, prouincia cum exercitu oblata est. Percrebuerat oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, vt eo tempore Iudæa profecti rerum potirentur. Id de imperatore Romano quantum euentu postea patuit prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugauerunt. Ad hunc motum comprimendum cum

exercitu ampliore & non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est: & vt industriæ expertæ, nec metuendus vllo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter legatos maiore filio assumpto, vt primum prouinciam attigit, proximas quoque conuertit in se, correcta statim castrorum disciplina: vno quoque & altero prælio tam constanter inito, vt in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.

V. Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in spem imperii venit, iampridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flauiorũ quercus antiqua, quæ Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus, singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusque fati. Primum exilem, & cito arefactum: ideoque puella nata non perannauit: secundum præualidum, ac prolixum, & qui magnam felicitatem portenderet: tertium vero instar arboris. quare patrem Sabinum ferunt haruspicio in-

ſuper confirmatum, renuntiaſſe matri, nepotem ei Cæſarem genitum: nec illam quidquam aliud, quam cachinnaſſe, mirantem, quod adhuc ſe mentis compote deliraret iam filius ſuus. Mox cum ædilem eum Caius Cæſar ſuccenſens, propter curam verrendis viis non adhibitam, luto iuſſiſſet oppleri: congeſto per milites in prætextæ ſinum, non defuerunt, qui interpretarentur, Quandoque proculcatam, deſertamque rempublicam ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius, ac velut in gremium, deuenturam. Prandente eo quondam, canis extrarius e triuio manum humanam intulit, menſæque ſubiecit. Cœnante rurſus, bos arator decuſſo iugo, triclinium irrupit: ac fugatis miniſtris, quaſi repente defeſſus, procidit ad ipſos accumbentis pedes, ceruicemque ſubmiſit. Arbor quoque cupreſſus in agro auito ſine vlla vi tempeſtatis euulſa radicitus, atque proſtrata, inſequenti die viridior ac firmior reſurrexit. At in Achaia ſomniauit, initium ſibi ſuiſque felicitatis futurum, ſimul ac dens Neroni exemptus eſſet: eueni tque, vt ſequenti die progreſſus in atrium medicus dentem ei oſtenderet

tantum quod exemptum. Apud Iudæam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmauere sortes, vt quidquid cogitaret, volueretque animo quamtumlibet magnũ, id esse prouenturum pollicerentur. Et vnus ex nobilibus captiuis Iosephus, cum coniiceretur in vincula, constantissime asseuerauit fore, vt ab eodem breui solueretur, verum iam imperatore. Nuntiabantur & ex Vrbe præsagia, Neronem diebus vltimis monitum per quietem, vt thensam Iouis optimi maximi e sacrario in domum Vespasiani, & in Circum deduceret. Ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statua diui Iulii ad orientem sponte conuersa: acieque Bedriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, superuenisse tertiam a solis ortu, ac victricem abegisse.

VI. Nec tamen quidquam ante tentauit, promptissimis atque etiam instantibus suis, quam solicitatus quorumdam & ignotorum & absentium fortuito fauore. Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nun-

tiatum est, victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam vsque perseuerauerunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, cum timerent, ne sibi reuersis reddenda ratio, ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandique imperatoris. Neque enim deteriores esse, aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut prætoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. Propositis itaque nominibus legatorum consularium, quot vbique tunc erant, cum ceteros alii alium alia de causa improbarent: & quidam e legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent: assensere cuncti, nomenque eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, reuocatis ad officium numeris parumper. Ceterum diuulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Ægypti primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalendis Iulii: qui principatus dies in posterum obseruatus est. Iudaicus deinde exercitus quinto Idus Iulii apud ipsum iurauit. Plurimum

cœptis contulerunt, iactatum exemplar epiſtolæ, veræ ſiue falſæ, defuncti Othonis ad Veſpaſianum, extrema obteſtatione vltionem mandantis, & vt reipublicæ ſubueniret, optantis: ſimul rumor diſſipatus, deſtinaſſe Vitellium victorem permutare hiberna legionum, & Germanicas transferre in orientem ad ſecuriorem mollioremque militiam, præterea ex præſidibus prouinciarum Licinius Mucianus, & e regibus Vologeſus Parthus: ille depoſita ſimultate, quam in id tempus ex æmulatione non obſcure gerebat, Syriacum promiſit exercitum: hic quadraginta millia ſagittariorum.

VII. Suſcepto igitur ciuili bello, ac ducibus copiiſque in Italiam præmiſſis, interim Alexandriam tranſiit, vt clauſtra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate imperii capturus auſpicium, ædem Serapidis, ſubmotis omnibus, ſolus intraſſet: ac propitiato multum Deo, tandem ſe conuertiſſet, verbenas, coronaſque, & panificia, vt illic aſſolet, Baſilides libertus obtuliſſe ei viſus eſt: quem neque admiſſum a quoquam, & iampridem propter neruorũ valetudinem vix ingredi, longeque abeſſe con-

ſtabat. Ac ſtatim aduenere literæ, fuſas apud Cremonam Vitellii copias, ipſum in Vrbe interemptum nuntiantes. Auctoritas & quaſi maieſtas quædam, vt ſcilicet inopinato, & adhuc nouo principi deerat: hæc quoque acceſſit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, ſedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonſtratam a Serapide per quietem: reſtituturum oculos, ſi inſpuiſſet: confirmaturum crus, ſi dignaretur calce cõtingere. Cum vix fides eſſet rem vllo modo ſucceſſuram, ideoque ne experiri quidem auderet: extremo hortantibus amicis, palam pro concione vtrumque tentauit, nec euentus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, inſtinctu vaticinantium, effoſſa ſunt ſacrato loco vaſa operis antiqui, atque in iis aſſimilis Veſpaſiano imago.

VIII. Talis, tantaque cum fama in Vrbem reuerſus, acto de Iudæis triumpho, conſulatus octo veteri addidit. Suſcepit & cenſuram: ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictã, nutantemque rempublicam ſtabilire primo, deinde & ornare. Milites, pars victoriæ fi-

ducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed & prouinciæ, ciuitatesque liberæ, nec non & regna quædam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorũ quidem & exauctorauit plurimos, & coercuit. Participibus autem victoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, vt etiam legitima præmia non nisi sero persoluerit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem vnguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam grauissima increpuit, Maluissem allium oboluisses; literasque reuocauit. Classiarios vero, qui ab Ostia & Puteolis, Romam pedibus per vices commeant, petentes constitui aliquid sibi calcearii nomine: quasi parum esset sine responso abegisse, iussit posthæc excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Thraciam, Ciliciam, & Comagenen ditionis regiæ vsque ad id tempus, in prouinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit:

consularemque rectorem imposuit, pro equite Romano. Deformis Vrbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare & ædificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admouit, ac suo collo quædam extulit: æ̈rearumque tabularum tria millia, quæ simul conflagrauerant, restituenda suscepit: vndique inuestigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcerrimum ac vetustissimum confecit: quo continebantur pene ab exordio Vrbis senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere, ac priuilegio cuicumque concessis.

IX. Fecit & noua opera, templum Pacis foro proximum: diuique Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum. Item amphitheatrũ Vrbe media, vt destinasse compererat Augustum. Amplissimos ordines & exhaustos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia, purgauit: suppleuitque recensito senatu, & equite: submotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium alle-

cto. Atque vti notum esset, vtrumque ordinem non tam libertate inter se, quam dignitate differre, de iurgio quodam senatoris equitisque Romani ita pronuntiauit: Non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile fasque esse.

X. Litium series vbique maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis, intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit, per quos rapta bello restituerentur: quique iudicia centumuiralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad breuissimum numerum.

XI. Libido atque luxuria coercente nullo inualuerat: auctor senatui fuit decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur. Neve filiorum familias feneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem. Ceteris in rebus statim ab initio principatus vsque ad exitum, ciuilis & clemens.

XII. Mediocritatem pristinam neque dissimulauit vnquam, ac frequen-

ter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originẽ Flauii generis ad conditores Reatinos, comitemq; Herculis, cuius monumentum extat via Salaria, referre, irrisit vltro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetiuit, vt triumphi die fatigatus tarditate, & tædio pompæ, non reticuerit: Merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum maioribus suis, aut speratum vnquam sibi, tam inepte senex concupisset. Ac ne tribuniciam quidem potestatem, & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. Nam consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello ciuili, omiserat.

XIII. Amicorum libertatem, caussidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia, minus sui reuerentem, nunquam nisi clam, & hactenus retaxare sustinuit: vt apud communem aliquem amicum querens, adderet clausulæ, Ego tamen vir sum. Saluium Liberalem in defensione diuitis rei, ausum dicere, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium millies habet? & ipse laudauit. Demetrium Cynicum

in itinere obuium sibi post damnationem, ac neque assurgere, neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit, canem appellare.

XIV. Offensarum inimicitiarumque minime memor executorve, Vitellii hostis filiam splendidissime maritauit, dotauitque etiam & instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens abire Morboniam iusserat. In hunc postea deprecantem, haud vltra verba excanduit, & quidem totidem fere atque eadem. Nam vt suspicione aliqua, vel metu ad perniciem cuiusquam compelleretur tantum abfuit, vt monentibus amicis cauendum esse Metium Pompósianum, quod vulgo crederetur genesin habere imperatoriam, insuper consulem fecerit, spondens quandoque beneficii memorem futurum.

XV. Non temere quis punitus insons reperitur: nisi absente eo & ignaro, aut certe inuito atque decepto. Heluidio Prisco, qui & reuersum ex Syria solus, priuato nomine Vespasianum

salutauerat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione vlla transmiserat, non ante succensuit, quam altercationibus insolentissimis pene in ordinē redactus. Hunc quoque, quamuis relegatum primo, deinde & interfici iussum, magni æstimauit seruare quoquo modo, missis qui percussores reuocarent: & seruasset, nisi iam periisse falso nuntiatum esset. Ceterum neque cæde cuiusquam vnquam lætatus, iustis suppliciis illacrymauit etiam & ingemuit.

XVI. *Sola* est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia reuocasse: noua & grauia addidisse: auxisse tributa prouinciis, nonnullis & duplicasse: negotiationes quoque vel priuato pudendas propalam exercuit, coemendo quædam tantum, vt pluris postea distraheret. Nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxiis quam nocentibus absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro

ſpongiis dicebatur vti, quod quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes. Quidam natura cupidiſſimum tradunt, idque exprobratum ei a ſene bubulco: qui negata ſibi gratuita libertate, quam imperium adeptum ſuppliciter orabat, proclamauerit, Vulpem pilum mutare, non mores. Sunt contra qui opinentur ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum, ſumma ærarii fiſcique inopia: de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe, vt reſpublica ſtare poſſet. Quod & veriſimilius videtur, quando & male partis optime vſus eſt.

XVII. In omne hominum genus liberaliſſimus, expleuit cenſum ſenatorium: conſulares inopes quingenis ſeſtertiis annuis ſuſtentauit: plurimas per totũ orbem ciuitates terræmotu aut incendio afflictas, reſtituit in melius.

XVIII. Ingenia & artes vel maxime fouit. Primus e fiſco Latinis Græciſque rhetoribus annua centena conſtituit. Præſtantes poetas, nec non & artifices coemit: item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit: mechanico quoq; gran-

des columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, præfatus, Sineret se plebeculam pascere.

XIX. Ludis per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata reuocauerat, Apollinari tragœdo quadringenta: Terpno Diodoroque citharœdis, ducena: nonnullis, centena: quibus minimum quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed & conuiuabatur assidue, ac sæpius recte ac dapsile, vt macellarios adiuuaret. Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalendis Martii feminis: & tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cybiosacten eum vocare perseuerauerunt, cognomine vnius e regibus suis turpissimarum sordium. Sed & in funere Fauor archimimus personam eius ferens, imitansque, vt est mos, facta ac dicta viui, interrogatis palam procuratoribus quanti funus & pompa constaret, vt audiit sestertium centies, exclamauit, Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.

XX. Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. Vnde quidam vrbanorum non infacete: siquidem petenti, vt & in se aliquid diceret, Dicam, inquit, cum ventrem exonerare desieris. Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamque vnius diei per singulos menses interponeret.

XXI. Ordinem vitæ fere hunc tenuit. In principatu maturius semper, ac de nocte vigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium breuiariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calceabat ipse sese & amiciebat. Postque decisa quæcumque obuenissent negotia, gestationi, & inde quieti vacabat: accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat: ac secreto in balneum tricliniumque transibat. Nec vllo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaque momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant.

XXII. Et super cœnam autem, &

ſemper alias communiſſimus, multa ioco tranſigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ, & ſic ſcurrilis ac ſordidæ, vt ne prætextatis quidem verbis abſtineret. Et tamen nonnulla eius faceriſſima exſtant, in quibus & hoc: Menſtrium Florum conſularem, admonitus ab eo plauſtra potius, quam ploſtra dicenda, die poſtero Flaurum ſalutauit. Expugnatus autem a quadam, quaſi amore ſui deperiret, cum productæ pro concubitu ſeſtertia quadraginta donaſſet: admonente diſpenſatore quemadmodum ſummam rationibus vellet referri, Veſpaſiano, inquit, adamato.

XXIII. Vtebatur & verſibus Græcis tempeſtiue ſatis, vt de quodam proceræ ſtaturæ, improbiuſque nato:

Μακρὰ βιβὰς κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Et de Cerylo liberto, qui diues admodum ob ſubterfugiendum quandoque ius fiſci, ingenuum ſe & Lachetem mutato nomine cœperat efferre, Ω Λάχης Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς ἔσῃ Κήρυλος. Maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat, vt inuidiam aliqua cauillatione dilueret, transferretque ad ſales. Quemdam

dam e caris ministris dispensationem cuidam, quasi fratri, petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se vocauit: exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinauit. Interpellanti mox ministro: Alium tibi, ait, quære fratrem: hic, quem tuum putas, meus est. Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desilisse, vt adeunti litigatori spatium moramque præberet, interrogauit, Quanti calceasset: pactusque est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante, Atqui, inquit, e lotio est. Nuntiantibus legatis, decretam ei publice non mediocris summæ statuam colosseam: iussit vt continuo ponerent, cauam manum ostentans, & paratam basin dicens. Ac ne in metu quidem, ac periculo mortis abstinuit iocis. Nam cum inter prodigia cetera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cælo crinita apparuisset: alterum ad Iuliam Caluinam e gente Augusti pertinere dicebat: alterum ad

Parthorum regem, qui capillatus eſſet. Prima quoque morbi acceſſione, Vt, inquit, puto, deus fio.

XXIV. Conſulatu ſuo nono tentatus in Campania motiunculis leuibus, ac protinus Vrbe repetita, Cutilias ac Reatina rura, vbi æſtiuare quotannis ſolebat, petiit. Hic, cum ſuper vrgentem valetudinem creberrimo frigidæ aquæ vſu & inteſtina vitiaſſet: nec eo minus muneribus imperatoriis ex conſuetudine fungeretur, vt etiam legationes audiret cubans, aluo repente vſque ad defectionem ſoluta, imperatorem ait ſtantem mori oportere. Dumque conſurgit, ac nititur, inter manus ſubleuantium exſtinctus eſt octauo Kalendas Iulii, annum gerens ætatis ſexageſimum ac nonum, ſuperque menſem, ac diem ſeptimum.

XXV. Conuenit inter omnes, tam certum eum de ſua ſuorumque genitura ſemper fuiſſe: vt poſt aſſiduas in ſe coniurationes auſus ſit affirmare ſenatui, aut filios ſibi ſucceſſuros, aut neminem. Dicitur etiam vidiſſe quondam per quietem ſtateram in media parte veſtibuli Palatinæ domus poſitam examine æquo: cum in altera lance Clau-

dius & Nero ſtarent: in altera ipſe ac filii. Nec res fefellit: quando totidem annis, parique temporis ſpatio vtrique imperauerunt.

CAII SVETONII TRANQVILLI

TITVS VESPASIANVS AVGVSTVS.

I. TITVS cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani, tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii, vel artis vel fortunæ superfuit: & quod difficilli

anum est, in imperio; quando priuatus, atque etiam sub patre principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.

II. Natus est tertio Kalendas Ianuarii insigni anno Caiana nece, prope Septizonium, sordidis ædibus: cubiculo vero perparuo, & obscuro: nam manet adhuc, & ostenditur. Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis, & apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore, aiunt metoposcopum a Narcisso Claudii liberto adhibitum, vt Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope adstabat, vtique imperaturum. Erant autem adeo familiares, vt de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque iuxta cubans gustasse credatur, grauique morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodieque præfertur, dedicauit, prosecutusque est.

III. In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt: magis-

que ac magis deinceps per ætatis gradus, forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset, quam gratiæ: præcipuum robur, quamquam neque procera statura, & ventre paulo proiectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poematibus promptus, & facilis ad extemporalitatem vsque: sed ne musicæ quidem rudis, vt qui cantaret & psalleret iucunde scienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem imitari chirographa quæcumque vidisset: ac profiteri, sæpe se maximum falsarium esse potuisse.

IV. Tribunus militum & in Germania & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestia, & fama: sicut apparet & statuarum & imaginum eius multitudine, ac titulis per vtramque prouinciam. Post stipendia, foro operam dedit, honestam magis quam assiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullo patre equite Romano, sed præfecto quondam prætoria-

narum cohortium, duxit vxorem: & in defunctæ locum Marciam Furnillam splendidi generis: cum qua, sublata filia, diuortium fecit. Ex quæsturæ deinde honore legioni præpositus, Taricheam & Gamalam Vrbes validissimas Iudææ in potestatem redegit: equo quadam acie sub feminibus amisso, alteroque inscenso, cuius rector contra se dimicans occubuerat.

V. Galba mox tenente rempublicam missus ad gratulandum, quaqua iret, conuertit homines: quasi adoptionis gratia arcesseretur. Sed vbi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est. Cuius breui compos, & ad perdomandam Iudæam relictus, nouissima Hierosolymorum oppugnatione duodecim propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiæ suæ, tanto militum gaudio ac fauore, vt in gratulatione imperatorem eum consalutauerint, & subinde decedentem prouincia detinuerint, suppliciter nec non & minaciter efflagitantes, vt remaneret, aut secum omnes pariter abduce-

ret. Vnde nata ſuſpicio eſt, quaſi deſciſceret a patre, orientiſque regnum ſibi vindicare tentaſſet. Quam ſuſpicionem auxit, poſtquam Alexandriam petens, in conſecrando apud Memphim boue Apide diadema geſtauit: de more id quidem rituque priſcæ religionis: ſed non deerant, qui ſecus interpretarentur. Quare feſtinans in Italiam, cum Rhegium, dehinc Puteolos onemaria naue appuliſſet, Romam inde contendit expeditiſſimus: inopinantique patri, velut arguens rumorum de ſe temeritatem, Veni, inquit, pater, veni.

VI. Neque ex eo deſtitit participem, atque etiam tutorem imperii agere. Triumphauit cum patre, cenſuramque geſſit vna. Eidem collega & in tribunicia poteſtate, & in ſeptem conſulatibus fuit. Receptaque ad ſe prope omnium officiorum cura, cum patris nomine & epiſtolas ipſe dictaret, & edicta conſcriberet, orationeſque in ſenatu recitaret etiam quæſtoris vice, præfecturam quoque prætorii ſuſcepit, nunquam ad id tempus, niſi ab equite Romano adminiſtratam, egitque aliquanto inciuilius, & violentius. Siqui-

dem suspectissimum quemque sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his Aulum Cæcinam consularem virum, vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit: sane vrgente discrimine, cum etiam chirographum eius præparatæ apud milites coniurationis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cauit, ita ad præsens plurimum contraxit inuidiæ: vt non temere quis, tam aduerso rumore magisque inuitis omnibus transierit ad principatum.

VII. Præter sæuitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat: quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum & spadonum greges, propterque insignem reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: quod constabat in cognitionibus patris nundinari, præmiarique solitum. Denique propalam alium Neronem & opinabantur, & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conuersaque est in maximas lau-

X v

des: neque vllo vitio reperto, & contra virtutibus summis. Conuiuia instituit iucunda magis, quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes, vt & sibi & reipublicæ necessariis acquieuerunt, præcipueque sunt vsi. Berenicen statim ab Vrbe dimisit inuitus inuitam. Quosdam e gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, vt mox scenam tenuerint, non modo fouere prolixius, sed spectare in publico omnino cœtu supersedit. Nulli ciuium quidquam ademit: abstinuit alieno, vt si quis vnquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisque iuxta celeriter exstructis, munus edidit apparatissimum, largissimumque. Dedit & nauale prælium in veteri naumachia. ibidem & gladiatores: atque vno die quinque millia omne genus ferarum.

VIII. Natura autem beneuolentissimus, cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia a superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem & ipsi dedissent: primus præterita omnia vno

confirmauit edicto: nec a se peti passus est. In ceteris vero desideriis animum hominum obstinatissime tenuit: ne quem sine spe dimitteret. Quin & admonentibus domesticis, quasi plura pollliceretur quam præstare posset: Non oportere ait, quemquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit: Amici, diem perdidi. Populum in primis vniuersum tanta per omnes occasiones comitate tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negauit quidquam petentibus: & vt quæ vellent, peterent, vltro adhortatus est. Quin & studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & voce & gestu, vt fautor, cauillatus est: verum maiestate salua, nec minus æquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lauit. Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt: vt conflagratio Vesevi montis, in Campania:

& incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes: item pestilentia, quanta non temere alias. In his tot aduersis ac talibus, non modo principis solicitudinem, sed & parentis affectum vnicum præstitit: nunc consolando per edicta: nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendæ Campaniæ e consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesëuo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum ciuitatum attribuit. Vrbis incendio nihil nisi sibi publice periisse testatus, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinauit: præposuitque complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valetudini, leniendisque morbis, nullam diuinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere. Inter aduersa temporum, & delatores mandatoresque erant, ex licentia veteri. Hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphitheatri arenam, partim subiici in seruos, ac venire imperauit: partim in asperrima insularum auehi. Vtque etiam similia

quandoque ausuros perpetuo coerceret, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quærive de cuiusquam defunctorum statu, vltra certos annos.

IX. Pontificatum maximum ideo se professus accipere, vt puras seruaret manus, fidem præstitit: nec auctor posthac cuiusquam necis, nec conscius. quamuis interdum vlciscendi causa nõ deesset, sed periturum se potius, quam perditurum adiurans. Duos patricii generis conuictos in affectatione imperii, nihil amplius quam vt desisterent monuit, dicens principatum fato dari: si quid præterea desiderarent, promittens se tributurum: & confestim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filium saluum nuntiarent. Ceterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam cognita vtriusque genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, venturum quandoque & ab alio: sicut euenit. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed pene

ex professo solicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed, vt a primo imperii die, consortem successoremque testari perseuerauit: nonnunquam secreto lacrymis & precibus orans, vt tandem mutuo erga se animo vellet esse.

X. Inter hæc morte præuentus est, maiore hominum damno, quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine, populo coram vbertim fleuerat, Sabinos petit aliquanto tristior: quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cælum: multumque conquestus, eripi sibi vitam immerenti. Neque enim extare vllum suum factum pœnitendum, excepto dumtaxat vno. id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur consuetudinem recordatum, quam cum fratris vxore habuerit. Sed nullam habuisse persancte Domitia iurabat: haud negatura, si qua omnino

fuiſſet: imo etiam gloriatura, quod illi promptiſſimum erat in omnibus probris.

XI. Exceſſit in eadem, qua pater, villa, Idibus Septembris, poſt biennium ac menſes duos, dieſque viginti quam ſucceſſerat patri, altero & quadrageſimo ætatis anno. Quod vt palam factum eſt, non ſecus atque in domeſtico luctu mœrentibus publice cunctis, ſenatus priuſquam edicto conuocaretur, ad curiam cucurrit: obſeratiſque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudeſque, quantas congeſſit ne viuo quidem vnquam atque præſenti.

CAII SVETONII TRANQVILLI

DOMITIANVS AVGVSTVS.

I. DOMITIANVS natus est nono Kalendas Nouembris, patre consule designato, inituroque mense insequenti honorem, regione Vrbis

sexta, ad Malum Punicum, domo; quam postea in templum gentis Flauiæ conuertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ tempus, tanta inopia, tantaque infamia gessisse fertur, vt nullum vas argenteum in vsu haberet. Satisque constat Clodium Pollionem prætoriũ virum, in quem est poema Neronis, quod inscribitur Luscio, chirographum eius conseruasse, & nonnunquam protulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt, qui affirmarent corruptum Domitianum & a Nerua successore mox suo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium, cum patruo Sabino, ac parte præsentium copiarum: sed irrumpentibus aduersariis, & ardente templo, apud æditumum clam pernoctauit: ac mane Isiaci celatus habitu, interque sacrificulos vanæ superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite vno contulisset, ita latuit, vt scrutantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit. Post victoriam demum progressus, & Cæsar consalutatus, honorem præturæ vrbanæ cum consulari potestate suscepit titulo tenus: quam iurisdictionẽ ad collegam proximum transtulit. Ceterum om-

nem vim dominationis tam licenter exercuit, vt iam tum, qualis futurus esset, ostenderet. Ne exsequar singula, contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam etiam in matrimonium abduxit: atque vno die super viginti vrbana officia, atque peregrina distribuit: mirari se Vespasiano dictitante, quod successorem non & sibi mitteret.

II. Expeditionem quoque in Galliam, Germaniasque, neque necessariam, & dissuadentibus paternis amicis inchoauit: tantum vt fratri se & operibus, & dignatione adæquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre vna, sellamque eius ac fratris, quoties prodirent, lectica sequebatur: ac triumphum vtriusque Iudaicum, equo albo comitatus est. In sex consulatibus, non nisi vnum ordinarium gessit: eumque cedente, & suffragante fratre. Simulauit & ipse mire modestiam: in primisque poeticæ studium, tam insuetum antea sibi, quam postea spretum & abiectum: recitauitque etiam publice. Nec tamen eo secius, cum Vologesus Parthorum rex auxilia aduersus A-

lanos, ducemque alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit, vt ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios orientis reges, vt idem postularent, donis ac pollicitationibus solicitare tentauit. Patre defuncto diu cunctatus, an duplum donatiuum militi donaret, nunquam iactare dubitauit, relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam. Neque cessauit ex eo insidias struere fratri clam, palamque: quoad correptum graui valetudine priusquam plane efflaret animam, pro mortuo deseri iussit: defunctumque nullo, præterquam consecrationis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationibus, & edictis.

III. Inter initia principatus, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat: nec quidquam amplius, quam muscas captare, ac stylo præacuto configere, vt cuidam interroganti, essetne quis intus cum Cæsare, non absurde responsum sit a Vibio Crispo, Ne musca quidem. Deinde vxorem suam Domitiam, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutauerat vt Augustam, eamdem Pa-

ridis histrionis amore deperditam, repudiauit: intraque breue tempus impatiens dissidii, quasi efflagitante populo reduxit. Circa administrationem autem imperii aliquamdiu se varium præstitit: mistura quoque æquabili vitiorum atque virtutum, donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum coniectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu sæuus.

IV. Spectacula magnifica assidue, & sumptuosa edidit, non in amphitheatro modo, verum & in Circo: vbi præter solennes bigarum quadrigarumq; cursus, prælium duplex etiam equestre ac pedestre commisit: atq; in amphitheatro nauale quoque. Nam venationes gladiatoresque, & noctibus ad lychnuchos: nec virorum modo pugnas, sed & feminarum. Præterea quæstoriis muneribus, quæ olim omissa reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret, bina paria e suo ludo postulandi, quæ nouissima aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentoso paruoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam serio. Audi-

tus est certe, cum ex eo quæreret, & quid sciret, cur sibi visum esset, ordinatione proxima Ægypto præficere Metium Rufum. Edidit nauales pugnas pene iustarum classium, effosso & circumstructo iuxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres prospectauit. Fecit & ludos sæculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. In his Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit & quinquennale certamen, Capitolino Ioui triplex, musicum, equestre, gymnicum, & aliquanto plurium, quam nunc est, coronatorum. Certabant etiam & prosa oratione Græce, Latineque: ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque, & psilocitharistæ. In stadio vero cursu etiam virginum certamini præsedit crepidatus, purpureaque amictus toga Græcanica, capite gestans coronã auream cum effigie Iouis ac Iunonis, Mineruæque: assidentibus Diali sacerdote & collegio Flauialium pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat & ipsius imago. Celebrabat & in Albano

quotannis Quinquatria Mineruæ, cui collegium instituerat: ex quo sorte ducti magisterio fungerentur; redderentque eximias venationes & scenicos ludos, superque oratorum ac poetarum certamina. Congiarium populo nummorum trecentorum ter dedit: atque inter spectacula muneris largissimum epulum: Septimontiali sacrorum quidem die, senatui equitique panariis, plebi sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit: & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronuntiauit.

V. Plurima & amplissima opera incendio absumpta restituit: in queis & Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine vlla pristini auctoris memoria. Nouam autem excitauit ædem in Capitolio Custodi Ioui, & forum quod nunc Neruæ vocatur. Item Flauiæ templum gentis, & stadium, & odeum, & naumachiam: e cuius postea lapide maximus Circus, deustis vtrimque lateribus exstructus est.

VI. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario. Sponte in Cattos; necessario vnam in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa. In Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarũ, cui belli summam commiserat. De Cattis Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum egit. De Sarmatis lauream modo Capitolino Ioui retulit. Bellum ciuile motum a Lucio Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens felicitate mira: cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. De qua victoria prius præsagiis, quam nuntiis comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum est, die statuam eius Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores lætissimos edidit: pauloque post occisum Antonium adeo vulgatum est, vt caput quoque eius apportatum vidisse se plerique contenderent.

VII. Multa etiam in communi rerum vsu nouauit. Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Duas Circensibus gre-

gum factiones aurati purpureique panni ad quatuor priſtinas addidit. Interdixit hiſtrionibus ſcenam, intra domum quidem exercendi artem iure conceſſo. Caſtrari mares vetuit. Spadonum, qui reſidui apud mangones erant, precia moderatus eſt. Ad ſummam quondam vbertatem vini, frumẽti vero inopiam, exiſtimans nimio vinearum ſtudio negligi arua, edixit, Ne quis in Italia nouellaret: vtque in prouinciis vineta ſucciderentur, relicta, vbi plurimum, dimidia parte: nec exſequi rem perſeuerauit. Quædam ex maximis officiis inter libertinos militeſque Romanos communicauit. Geminari legionum caſtra prohibuit: nec plus quam mille nummos a quoquam ad ſigna deponi: quod Lucius Antonius apud duarum legionum hiberna, res nouas moliens, fiduciam cepiſſe etiam ex depoſitorum ſumma videbatur. Addidit & quartum ſtipendium militi, aureos ternos.

VIII. Ius diligenter & induſtrie dixit. Plerumque & in foro pro tribunali extra ordinem ambitioſas centumuirorum ſententias reſcidit. Recuperatores, ne ſe ſemper perſuaſoriis aſſertionibus

accom-

accommodarent, idemtidem admonuit. Nummarios iudices cum suo quemque consilio notauit. Auctor & tribunis plebis fuit, ædilem sordidum repetundarum accusandi, iudicesque in eum a senatu petendi. Magistratibus quoque vrbicis, prouinciarumque præsidibus coercendis, tantum curæ adhibuit, vt neque modestiores vnquam, neque iustiores exstiterint: e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhibuit. Scripta famosa, vulgoque edita, quibus primores viri ac feminæ notabantur, aboleuit non sine auctorum ignominia. Quæstorium virum, quod gesticulandi saltandique studio teneretur, mouit senatu. Probrosis feminis lecticæ vsum ademit: iusque capiendi legata, hereditatesque. Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterii crimen intenderat, erasit iudicum albo. Quosdam ex vtroque ordine lege Scatinia condemnauit. Incesta Vestalium virginum, a patre quoque suo & fratre neglecta, varie ac seuere coer-

cuit: priora capitali ſupplicio, poſteriora more veteri. Nam cum Ocellatis ſororibus, item Varonillæ liberum mortis permiſiſſet arbitrium, corruptoreſque earum relegaſſet: mox Corneliam virginem maximam, abſolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam atque conuictam, defodi imperauit: ſtupratoreſque virgis in comitio ad necem cædi, excepto prætorio viro: cui dubia etiamtum cauſa, & incertis quæſtionibus atque tormentis de ſemet profeſſo, exſilium indulſit. Ac ne qua religio deum impune contaminaretur, monumentum, quod libertus eius e lapidibus templo Capitolini Iouis deſtinatis filio conſtruxerat, diruit per milites: oſſaque & reliquias, quæ inerant, mari merſit.

IX. Inter initia vſque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt abſente adhuc patre, recordatus Virgilii verſum:

Impia quam cæſis gens eſt epulata iuuencis:

edicere deſtinauerit, ne boues immolarentur. Cupiditatis quoque atque auaritiæ vix ſuſpicionem vllam, aut priuatus vnquam, aut princeps aliquamdiu dedit: imo e diuerſo magnæ ſæpe non

abſtinentiæ modo, ſed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa ſe largiſſime proſecutus, nihil prius aut acrius monuit, quam ne quid ſordide facerent. Relictas ſibi hereditates ab iis, quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex teſtamento Ruſcii Cæpionis, qui cauerat, vt quotannis ingredientibus curiam ſenatoribus, certam ſummam viritim præſtaret heres ſuus, irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum apud ærarium pependiſſent, vniuerſos diſcrimine liberauit: nec repeti, niſi intra annum, eaque conditione permiſit, vt accuſatori, qui cauſam non teneret, exſilium pœna eſſet. Scribas quæſtorios negotiantes ex conſuetudine, ſed contra Clodiam legem, venia in præteritum donauit. Subſeciua, quæ diuiſis per veteranos agris carptim ſuperfuerunt, veteribus poſſeſſoribus, vt vſucapta conceſſit. Fiſcales calumnias, magna calumniantium pœna repreſſit: ferebaturque vox eius: Princeps qui delatores non caſtigat, irritat.

X. Sed neque in clementiæ, neque in abſtinentiæ tenore permanſit: & tamen aliquanto celerius ad ſæuitiam

descíuit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impuberem adhuc, & cum maxime ægrum, quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, occidit. Item Hermogenem Tarsensem, propter quasdam in historia figuras, librariis etiam qui eam descripserant, crucifixis. Patremfamilias, quod Thracem mirmilloni parem, retiario imparem dixerat, detractum e spectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo: Impie locutus parmularius. Complures senatores, in his aliquot consulares, interemit: ex quibus Ciuicam Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem in exsilio quasi molitores nouarum rerum. Ceteros leuissima quemque de causa: Ælium Lamiam, ob suspiciosos quidem, verum & veteres, & innoxios iocos: quod post abductam vxorem laudanti vocem suam, Heu taceo, dixerat: quodque Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Saluium Cocceianum, quod Othonis imperatoris patrui sui diem natalem celebrauerat: Metium Pomposianum, quod habere imperatoriam

genesin vulgo ferebatur: & quod depictum orbem terræ in membrana, concionesque regum ac ducum ex Tito Liuio circumferret: quodque seruis nomina Magonis & Annibalis indidisset. Sallustium Lucullum Britanniæ legatum, quod lanceas nouæ formæ appellari Luculleas passus esset. Iunium Rusticum, quod Pæti Thraseæ & Heluidii Prisci laudes edidisset, appellassetque eos sanctissimos viros: cuius criminis occasione, philosophos omnes Vrbe Italiaque submouit. Occidit & Heluidium filium, quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore tractasset. Flauium Sabinum alterum e patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non consulem ad populum, sed imperatorem pronuntiasset. Verum aliquanto post ciuilis belli victoriam sæuior, plerosque partis aduersæ, dudum etiam latentes conscios, inuestigato nouo quæstionis genere distorsit: immisso per obscœna igne. nonnullis & manus amputauit. Satisque constat duos solos e notioribus venia donatos, tribunum laticlauium, & centurionem: qui se,

quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerant: & ob id neque apud ducem, nec apud milites, vllius momenti esse potuisse.

XI. Erat autem non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæque sæuitiæ. Actorem summarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocauit: assidere in toro iuxta coegit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. Aretinum Clementem consularem virum, e familiaribus & emissariis suis capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestanti, conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimum seruum cras audiamus? Et quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam sine præfatione clementiæ pronuntiauit: vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quam principii lenitas. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat: & cum prædixisset experturum se illa die, quam carus senatui esset, facile perfecerat, vt etiam more maiorum puniendi condemnarentur: deinde atrocitate pœnæ conterritus, ad leniendam inui-

diam intercessit his verbis, neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere: Permittite, patres conscripti, a pietate vestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, vt damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam & parcetis oculis vestris, & intelligent me omnes, senatui interfuisse.

XII. Exhaustus operum ac munerum impensis, stipendioq; quod adiecerat, tentauit quidem, ad releuandos castrenses sumptus, militum numerum diminuere. Sed cum obnoxium se barbaris per hoc animaduerteret; neque eo secius in explicandis oneribus omnibus hæreret: nihil pensi habuit, quin prædaretur omni modo bona viuorum & mortuorum. vsquequaque, quolibet & accusatore, & crimine corripiebantur. Satis erat obiici qualecumque factum dictumque, aduersum maiestatem principis. Confiscabantur alienissimæ hereditates: vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, cum viueret, heredem sibi Cæsarem esse. Præter ceteros, Iudaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui velut professi, Iudaicam intra Vrbem viuerent vitam, vel dissimulata

origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, cum a procuratore, frequentissimoque consilio inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset. Ab iuuenta minime ciuilis animi, confidens etiam, & tum verbis, tum rebus immodicus. Cænidi patris concubinæ ex Istria reuersæ, osculumque, vt assueuerat, offerenti, manum præbuit. Generum fratris indigne ferens albatos & ipsum ministros habere, proclamauit:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

XIII. Principatum vero adeptus, neque in senatu iactare dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse: illos sibi reddidisse. Neque in reducenda post diuortium vxore edicere, vocatam eam in puluinar suum: acclamari etiam in amphitheatro epulari die libenter audiuit: Domino, & dominæ feliciter. Sed & Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantes, vt Palfurium Suram restitueret, pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum: nullo responso dignatus, tacere tantummodo iussit, voce præconis. Pari arrogantia cum procurato-

rum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus & deus noster sic fieri iubet. Vnde institutum posthac, vt ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Ianos arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones Vrbis, tantos ac tot exstruxit, vt cuidam Græcę inscriptum sit arcui, Ἀρκεῖ. Consulatus septemdecim cepit, quod ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuauit: omnes autem pene titulo tenus gessit: nec quemquam vltra Kalendas Maii: plures ad Idus vsque Ianuarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum, Domitianumque transnominauit: quod altero suscepisset imperium, altero natus esset.

XIV. Per hæc terribilis cunctis & inuisus, tandem oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul & vxoris. Annũ diemque vltimum vitæ iampridem suspectum habebat, horam etiam, nec non

& genus mortis. Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoque super cœnam quondam fungis abstinentem palam irriserat, vt ignarum sortis suæ, quod non ferrum potius timeret. Quare pauidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus præter modum commouebatur: vt edicti de excidendis vineis propositi gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant.

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum a senatu nouum & excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentissimus, recusauit: quo decretum erat, vt quoties gereret consulatum, equites Romani, quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus, præcederent eum, inter lictores apparitoresque. Tempore vero suspecti periculi appropinquante, solicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit: e cuius splendore per imagines quidquid a

tergo fieret, prouideret. Et nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manum catenis, audiebat. Vtque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem: Epaphroditum a libellis, capitali pœna condemnauit, quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu eius adiutus existimabatur.

XV. Denique Flauium Clementem patruelem suum contemptissimæ inertiæ, cuius filios etiamtum paruulos successores palam destinauerat: & abolito priore nomine, alterum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianũ: repente ex tenuissima suspicione tantumnon in ipso eius consulatu interemit. Quo maxime facto maturauit sibi exitum. Continuis octo mensibus tot fulgura facta, nuntiataque sunt: vt exclamauerit, Feriat iam quem volet. Tactum de cælo Capitolium; templumque Flauiæ gentis: item domus Palatina, & cubiculum ipsius: atque etiam e basi statuæ triumphalis titulus excussus vi procellæ in monumentum proximum decidit. Arbor, quæ priuato adhuc Vespasiano euersa surrexerat, tunc

rursus repente corruit. Prænestina Fortuna, toto imperii spatio annum nouum commendanti, lætam eamdemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit: nec sine sanguinis mentione. Mineruam, quam superstitiose colebat, somniauit excedere sacrario: negantem vltra se tueri eum posse, quod exarmata esset a Ioue. Nulla tamen re perinde commotus est, quam responso, casuque Ascletarionis mathematici. Hunc delatum, nec inficiantem iactasse se, quæ prouidisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus: & affirmantem fore, vt breui laceraretur a canibus, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperauit. Quod cum fieret, euenit vt repentina tempestate deiecto funere semiustum cadauer discerperent canes: idque ei cœnanti a mimo Latino, qui præteriens forte animaduerterat, inter ceteras diei fabulas referretur.

XVI. Pridie quam periret, cum oblatos tuberes seruari iussisset in crastinum, adiecit, *Si modo vti licuerit.* Et conuersus ad proximos, affirmauit fo-

re, vt sequenti die, luna se in Aquario cruentaret: factumque aliquod existeret, de quo loquerentur homines per terrarum orbem. At circa mediam noctem ita est exterritus, vt ex strato prosiliret. Dehinc mane haruspicem ex Germania missum, qui consultus de fulgure mutationem rerum prædixerat, audiit condemnauitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, Vtinam, inquit, hactenus. Tunc horas requirenti, pro quinta quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut transacto iam periculo lætum, festinantemque ad corporis curam, Parthenius cubiculo præpositus conuertit: nuntians esse, qui magnum nescio quid adferret, nec differendum. Itaque summotis omnibus, in cubiculum se recepit, atque ibi occisus est.

XVII. De insidiarum cædisque genere, hæc fere diuulgata sunt. Cunctantibus conspiratis, quando & quomodo, id est, lauantemne, an cœnantem aggrederentur: Stephanus Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium ope-

ramque obtulit. Ac sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ad ipsam horam dolonem interiecit: professusque conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum a se libellum & attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam e gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidauerunt. Puer, qui curæ Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat, se iussum a Domitiano ad primum statim vulnus pugionem puluino subditum porrigere, ac ministros vocare: neque ad caput quidquam excepto capulo, & præterea clausa omnia reperisse: atque illum interim correpto deductoque ad terram Stephano, colluctatum diu, modo ferrum extorquere, modo quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatum. Occisus est decimoquarto Kalendas Octobris, anno ætatis quadragesimoquinto, imperii decimoquinto. Cadauer eius populari sandapila per vespillones exportatum,

Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funerauit: sed reliquias templo Flauiæ gentis clam intulit, cineribusque Iuliæ Titi filiæ, quam & ipsa educauerat, commiscuit.

XVIII. Statura fuit procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcer ac decens, maxime in iuuenta, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea caluitio quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum gracilitate: quæ tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, vt apud senatum sic quondam iactauerit: Vsque adhuc certe animum meum probastis, & vultum. Caluitio ita offendebatur, vt in contumeliam suam traheret, si cui alii ioco, vel iurgio obiectaretur: quamuis libello, quem de cura capillorum ad amicum edidit, hoc etiam illum simul, seque consolans inseruerit:

Οὐχ ὁράᾳς οἷος, κἀγὼ καλός τε
μέγας τέ;

eadem me tamen manent capillorum fata, & forti animo fero comam in

adoleſcentia ſeneſcentem. Scias nec gratius quidquam decore, nec breuius.

XIX. Laboris impatiens, per Vrbem pedibus nôn temere ambulauit: in expeditione, & agmine, equo rarius, lectica aſſidue vectus eſt. Armorum nullo, ſagittarum vel præcipuo ſtudio tenebatur. Centenas varii generis feras ſæpe in Albano ſeceſſu conficientem ſpectauere plerique: atque etiam ex induſtria ita quarumdam capita figentem, vt duobus ictibus quaſi cornua effingeret. Nonnunquam in pueri procul ſtantis, præbentiſque pro ſcopo diſpanſam dextræ manus palmam, ſagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocue euaderent.

XX. Liberalia ſtudia in initio imperii neglexit, quamquam bibliothecas incendio abſumptas impenſiſſime reparare curaſſet, exemplaribus vndique petitis: miſſiſque Alexandriam, qui deſcriberent, emendarentque. Nunquam tamen aut hiſtoriæ, carminibuſve cognoſcendis operam vllam, aut ſtylo vel neceſſario dedit. Præter commentarios & acta Tiberii Cæſaris nihil lectitabat: epiſtolas orationeſque & edicta alieno

formabat ingenio, ſermonis tamen nec inelegantis; dictorum interdum etiam notabilium, Vellem, inquit, tam formoſus eſſe, quam Metius ſibi videtur. Et cuiuſdam caput varietate capilli ſubrutilum, & incanum, perfuſam niuem mulſo dixit. Conditionem principum miſerrimam aiebat: quibus de coniuratione comperta non crederetur, niſi occiſis.

XXI. Quoties otium eſſet, alea ſe oblectabat, etiam profeſtis diebus, matutiniſque horis: ac lauabat de die, prandebatque ad ſatietatem: vt non temere ſuper cœnam præter Marianum malum, & modicam in ampulla potiunculam ſumeret. Conuiuabatur frequenter ac large, ſed pene raptim: certe non vltra ſolis occaſum, nec vt poſtea comiſſaretur. Nam ad horam ſomni nihil aliud, quam ſecreto ſolus deambulabat.

XXII. Libidinis nimiæ, aſſiduitatem concubitus velut exercitationis genus, clinopalen vocabat. Eratque fama, quaſi concubinas ipſe diuelleret, nataretque inter vulgatiſſimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem oblatam in matrimonium ſibi, eum de-

κλίνη πάλη

uictus Domitiæ nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii collocatam, vltro corrupit: & quidem viuo etiam tum Tito, mox patre ac viro orbatam, ardentissime palamque dilexit: vt etiam causa mortis exstiterit, coactæ conceptum a se abigere.

XXIII. Occisum eum populus indifferenter, miles grauissime tulit, statimque eum diuum appellare conatus est: paratus & vlcisci, nisi duces defuissent: quod quidem paulo post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis auctoribus. Contra, senatus adeo lætatus est, vt repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas etiam inferri, clypeosque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissime eradendos vbique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante paucos quam occideretur menses, cornix in Capitolio elocuta est, ἔςαι πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,

Eſt bene, non potuit dicere: dixit, Erit.

Ipſum etiam Domitianum ferunt ſomniaſſe, gibbam ſibi pone ceruicem auream enatam: pro certoque habuiſſe, beatiorem poſt ſe, lætioremque portendi reipublicæ ſtatum: ſicut ſane breui euenit abſtinentia & moderatione inſequentium principum.

CAII SVETONII TRANQVILLI DE ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS LIBER.

PRÆFATIO.

I. GRAMMATICA olim Romæ ne in vſu quidem, nedum in honore vllo erat: rudi ſcilicet ac bellicoſa etiam tum ciuitate, necdum magnopere liberalibus diſciplinis vacante. Initium quoque eius mediocre extitit: ſiquidem antiquiſſimi doctorum, qui iidem & poetæ & oratores ſemigræci

erant (Liuium & Ennium dico: quos vtraque lingua, domi forisque docuisse adnotum est) nihil amplius quam Græce interpretabantur: ac si quid Latine ipsi composuissent, prælegebant. Nam quod nonnulli tradunt duos libros De literis syllabisque, item De metris, ab eodem Ennio editos, iure arguit Lucius Cotta, non poetæ sed posterioris Ennii esse: cuius etiam de augurandi disciplina volumina feruntur.

II. Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticæ in Vrbem intulit Crates Mallotes Aristarchi æqualis, qui missus ad senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, cum in regione Palatii, prolapsus in cloacæ foramen, crus fregisset, per omne legationis simul & valetudinis tempus, plurimas ἀκροάσεις subinde fecit, assidueque disseruit: ac nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, vt carmina parum adhuc diuulgata, vel defunctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent: ac legendo commentandoque, etiam ceteris nota facerent: vt Caius Octauius Lam-

padio, Nævii Punicum bellum: quod vnico volumine & continenti scriptura expositum, diuisit in septem libros: vt postea Quintus Vargunteius annales Ennii, quos certis diebus in magna frequentia pronuntiabat: vt Lælius, Archelaus, Vectius, Quintus Philocomus Lucilii satyras familiaris sui: quas legisse apud Archelaum, Pompeius Lenæus, apud Philocomum, Valerius Cato, prædicantur. Instruxerunt auxeruntque ab omni parte grammatica, Lucius Ælius Lanuuinus, gener Quinti Ælii; Seruius Clodius vterque eques Romanus, multique ac varii & in doctrina, & in republica vsus.

III. Lucius Ælius cognomine duplici fuit: nam & Præconinus, quod pater eius præconium fecerat, vocabatur, & Stylo, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat: tantus optimatum fautor, vt Quintum Metellum Numidicum in exilium comitatus sit. Seruius cum librum soceri nondum editum fraude intercepisset, & ob hoc repudiatus, pudore ac tædio secessisset ab Vrbe, in podagræ morbum incidit: cuius impatiens, veneno sibi perunxit pedes, & enecuit, ita vt parte ea cor-

poris quasi præmortua vixerit. Post hoc magis ac magis & gratia, & cura artis increuit: vt ne clarissimi quidem viri abstinuerint, quo minus & ipsi aliquid de ea scriberent: vtq; temporibus quibusdam, super viginti celebres scholæ fuisse in Vrbe tradantur: precia grammaticorum tanta, mercedesque tam magnæ, vt constet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Melissus per cauillationem nominis, Πανὸς ἄγημα dicit, ducentis millibus nummũ Quinto Catulo emptum, ac breui manumissum: Lucium Appuleium ab Eficio Caluino equite Romano prædiuite, quadringenis annuis conductum, multos edocuisse. Nam in prouincias quoque grammatica penetrauerat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata, inter quos Octauius Teucer, & Siscennius Iacchus, & Oppius Chares: hic quidem ad vltimam ætatem, & cum iam non gressu modo deficeretur, sed & visu.

IV. Appellatio grammaticorũ Græca consuetudine inualuit: sed initio literati vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello quo distinguit litera-

tum ab erudito: literatos quidem vulgo appellari ait eos qui aliquid diligenter & acute scienterque possint aut dicere aut scribere: ceterum proprie sic appellandos poetarum interpretes, qui a Græcis γραμματικοὶ nominentur. Eosdem literatores vocitat Messala Coruinus in quadam epistola, non esse sibi dicens rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sigida quidem, aut literatore Catone: significat enim haud dubie Valerium Catonem poetam simul, grammaticumque notissimum. Sunt qui literatum a literatore distinguant, vt Græci grammaticum a grammatista: & illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment, quorum opinionem Orbilius etiam exemplis confirmat. Nam apud maiores, ait, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem literatum, in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse: quasi non perfectum literis, sed imbutum. Veteres grammatici & rhetoricam docebant: ac multorum de vtraque arte commentarii feruntur, secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quamquam iam discretis professionibus, nihilo mi-

nus

nus vel retinuisse, vel instituisse & ipsos quædam genera institutionum ad eloquentiam præparandam, vt problemata, periphrases, elocutiones, ethologias, atque alia hoc genus: ne scilicet sicci omnino atque aridi pueri rhetoribus traderentur. quæ quidem omitti iam video desidia quorumdam & infantia: non enim fastidio putem. Me quidem adolescentulo repeto quemdam Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis disputare, nonnullis vero mane differere, post meridiem remoto pulpito, declamare solitum. Audiebam etiam memoria patrum, quosdam e grammaticis statim e ludo transisse in forum, atque in numerum præstantissimorum patronorum receptos. Clari professores, & de quibus prodi possit aliquid dumtaxat a nobis, fere hi fuerunt.

V. Sæuius Nicanor primus ad famam dignationemque docendo peruenit: fecitque præter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, satyram quoque: in qua libertinum se, ac duplici cognomine esse hoc indicat:

Sæuius Nicanor Marci libertus negabit:

Sauius Posthumius idem sed Marcus docebit.

Sunt qui tradant ob infamiam quamdam eum in Sardiniam secessisse, ibique diem obiisse.

VI. Aurelius Opilius Epicurei cuiusdam libertus, philosophiam primo, deinde rhetoricam, nouissime grammaticam docuit. Dimissa autem schola, Rutilium Rufum damnatum in Asiam secutus, ibidem Smyrnæ simulque consenuit: composuitque variæ eruditionis aliquot volumina, ex quibus nouem vnius corporis, qui quia scriptores ac poetas sub clientela Musarum iudicaret, non absurde & scripsisse & fecisse se ait ex numero diuarum & appellatione. Huius cognomen in plerisque indicibus & titulis per vnam literam scriptum animaduerto: verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur Pinax.

VII. Marcus Antonius Gnipho ingenuus, in Gallia natus, sed expositus: a nutritore suo manumissus institutusque, Alexandriæ quidem, vt aliqui tradunt, in contubernio Dionysii Scyto brachionis: (quod equidem non temere crediderim, cum temporum ra

tio vix congruat) fuisse dicitur ingenii magni, memoriæ singularis, nec minus Græce quam Latine doctus: præterea comi facilique natura, nec vnquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consecutus. Docuit primum in diui Iulii domo pueri adhuc: deinde in sua priuata. Docuit autem & rhetoricam, ita vt quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret vero nonnisi nundinis. Scholam eius claros quoque viros frequentasse aiunt: in his Marcum Ciceronem, etiam cum prætura fungeretur. Scripsit multa, quamuis annum ætatis quinquagesimum non excesserit: etsi Ateius Philologus duo tantum volumina de Latino sermone reliquisse eum tradit. Nam cetera scripta discipulorum eius esse, non ipsius: in quibus & suum alicubi reperiri nomen.

VIII. Pompilius Andronicus, natione Syrus, studio Epicureæ sectæ desidiosior in professione grammaticæ habebatur, minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque cum se in Vrbe non solum Antonio Gniphoni sed ceteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transiit, ibique in otio vixit, &

oblita, ita tradit. In eam rem adiutorium ei fecit maxime quidam Ateius Prætextatus nobilis grammaticus Latinus, declamantium deinde auditor, atque præceptor, ad summam Philologus ab semet nominatus. Ipse ad Lucium Hermam scripsit, se in Græcis literis magnum processum habere, & in Latinis nonnullum: audisse Antonium Gniphonem, eiusque Hermam: postea docuisse. Præcepisse autem multis & claris iuuenibus: in quibus Appio quoque & Pulcro, Claudiis, fratribus. quorum etiam comes in prouincia fuerit. Philologi appellationem assumpsisse videtur, quia sicut Eratosthenes, qui primus hoc cognomen sibi vendicauit, multiplici variaque doctrina censebatur. quod sane ex commentariis eius apparet, quamquam paucissimi extent. de quorum tamen copia, sic altera ad eumdem Hermam epistola significat: Hylen nostram aliis memento commendare: quam omnis generis coegimus, vti scis, octingentos in libros. Coluit postea familiarissime Caiũ Sallustium, & eo defuncto Asinium Pollionem: quos historiam componere aggressos, alterum breuiario re-

rum omnium Romanarum, ex quibus quas vellet, eligeret, instruxit: alterum præceptis de ratione dicendi. Quo magis miror Asinium Pollionem credidisse, antiqua eum verba & figuras solitum esse colligere Sallustio: cum sibi sciat nil aliud suadere, quam vt noto ciuilique & proprio sermone vtatur: vitetque maxime obscuritatem Sallustii, & audaciam in translationibus.

XI. Valerius Cato, vt nonnulli tradiderunt, Burseni cuiusdam libertus ex Gallia: ipse libello, cui est titulus Indignatio, ingenuum se natum ait, & pupillum relictum, eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio. Docuit multos, & nobiles: visusque est peridoneus præceptor maxime ad poeticam tendentibus: vt quidem apparere vel his versiculis potest:

Cato grammaticus, Latina Siren,
Qui solus legit, ac facit poetas.

Scripsit præter grammaticos libellos, etiam poemata, ex quibus præcipue probantur Lydia & Diana. Lydiæ Ticida meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianæ Cinna:

Sacula permaneat nostri Diana
Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie, & pene inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, vt auctor est Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio assulas, & illos
Custodis videt hortulos Priapi,
Miratur quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quē tres cauliculi, & selibra farris,
Racemi duo, tegula sub vna
Ad summam prope nutriant senectā.

Et idem rursus:

Catonis modo, Galle, Tusculanum
Tota creditor Vrbe venditabat.
Mirati sumus vnicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum
poetam,
Omnes soluere posse quæstiones,
Vnum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis.

XII. Cornelius Epicadus Lucii Cornelii Sullæ dictatoris libertus, calatorque sacerdotio augurali, filioque eius Fausto gratissimus fuit: quare nunquam non vtriusque se libertum edi-

dit. Librum autem, quem Sulla nouissimum de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse suppleuit.

XIII. Laberius Hiera suo hero emptus de catasta, & propter literarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum & Cassium. Sunt qui tradant tanta eum honestate præditum, vt temporibus Sullanis proscriptorum liberos gratis & sine mercede vlla in disciplinam receperit.

XIV. Curtius Nicia hæsit Cneio Pompeio & Caio Memmio: sed cum codicillos Memmii ad Pompeii vxorem de stupro pertulisset, proditus ab ea, Pompeium offendit: domoque ei interdictum est. Fuit & Marci Ciceronis familiaris: in cuius epistola ad Dolabellam hæc de eo legimus: Omnino mihi literæ magis sunt expetendæ a te, quam a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum & Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum, vtrum sint τῶν ποιητῶν, an παρεμβεβλημένοι. Item ad Atticum: De

Nicia quod ſcribis, ſi ita me haberem vt eius humanitate frui poſſem, in primis vellem illum mecum habere: ſed mihi ſolitudo & receſſus prouincia eſt: quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum deſidero. Præterea noſti Niciæ noſtri imbecillitatem, mollitiem, & conſuetudinem victus. Cur ergo illi moleſtus eſſe velim, cum mihi ille iucundus eſſe non poſſit? Voluntas tamen eius mihi grata eſt. Huius de Lucilio libros etiam Santra comprobat.

XV. Lenæus Pompeii Magni libertus, & pene omnium expeditionum comes, defuncto eo, filiiſque eius, ſchola ſe ſuſtentauit: docuitque in Carinis ad Telluris ædem: in qua regione Pompeiorum domus fuerat: ac tanto amore erga patroni memoriam exſtitit, vt Salluſtium hiſtoricum, quod eum oris improbi, animo inuerecundo ſcripſiſſet, acerbiſſima ſatyra lacerauerit, laſtaurum & lurconem, & nebulonem, popinonemque appellans, & vita ſcriptiſque monſtroſum: præterea priſcorum, Catoniſque verborum ineruditiſſimum furem. Traditur autem puer adhuc catenis ſubreptus, refugiſſe in patriam: perceptiſque liberalibus di-

ſciplinis, precium domino ſuo retuliſſe, verum ob ingenium & doctrinam gratis manumiſſus.

XVI. Quintus Cæcilius Epirota Tuſculi natus, libertus Attici Satrii equitis Romani, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ, cum filiam patroni nuptam Marco Agrippæ doceret, ſuſpectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum ſe contulit: vixitque vna familiariſſime, quod ipſi Gallo inter grauiſſima crimina ab Auguſto obiicitur. Poſt deinde damnationem mortemque Galli, ſcholam aperuit: ſed ita, vt paucis, & tantum adoleſcentibus, præciperet, prætextato nemini, niſi ſi cuius parenti hoc officium negare non poſſet. Primus dicitur Latine ex tempore diſputaſſe, primuſque Virgilium & alios poetas nouos prælegere cœpiſſe: quod etiam Domitii Marſi verſiculus indicat:

Epirota tenellorum nutricula vatum.

XVII. Verrius Flaccus, libertinus, docẽdi genere maxime inclaruit. Namque ad exercitanda diſcentium ingenia æquales inter ſe committere ſolebat, propoſita non ſolum materia, quam ſcriberent, ſed & præmio, quod

victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcer, aut rarior. Quare ab Augusto quoque nepotibus eius præceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola: verum vt ne quem amplius posthac discipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars palatii tunc erat: & sestertia centena in annum accepit. Decessit ætatis exactæ sub Tiberio. Statuam habet Præneste, in inferiore fori parte, contra hemicyclum: in quo fastos a se ordinatos, & marmoreo parieti incisos, publicarat.

XVIII. Lucius Crassitius genere Tarentinus, ordinis libertini, cognomine Pasides: mox Pansam se transnominauit. Hic initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuuat: deinde in pergula docuit, donec commentario Smyrnæ edito, adeo inclaruit, vt hæc de eo scriberentur:

Vni Crassitio se credere Smyrna probauit:
Desinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua extiterint.

Sed cum edoceret iam multos, ac nobiles, in his Iulum Antonium trium-

uiri filiũ, vt Verrio quoque Flacco compararetur, dimiſſa repentè ſchola tranſiit ad Quinti Septimii philoſophi ſectam.

XIX. Scribonius Aphrodiſius, Orbilii ſeruus atque diſcipulus, mox a Scribonia Libonis filia, quæ prior Auguſti vxor fuerat, redemptus & manumiſſus, docuit quo Verrius tempore: cuius etiam libros de orthographia reſcripſit, non ſine inſectatione ſtudiorum morumque eius.

XX. Caius Iulius Hyginus, Augusti libertus, natione Hiſpanus, etſi nonnulli Alexandrinum putant, & a Cæſare puerum Romam aduectum, Alexandria capta; ſtudioſe & auide imitatus eſt Cornelium Alexandrum grammaticum Græcum: quem propter antiquitatis notitiam, Polyhiſtorem multi, quidam Hiſtoriam vocabant. Præfuit Palatinæ bibliothecæ: nec eo ſecius plurimos docuit: fuitque familiariſſimus Ouidio poetæ & Caio Licinio conſulari, hiſtorico: qui eum admodum pauperem deceſſiſſe tradit, & liberalitate ſua, quoad vixit, ſuſtentatum. Huius libertus fuit Iulius Modeſtus, in ſtudiis atque doctrina veſtigia patroni ſecutus.

XXI. Caius Melissus, Spoleti natus, ingenuus, sed ob discordiam parentum expositus, cura & industria educatoris sui altiora studia percepit: ac Mæcenati pro grammatico muneri datus est. Cui cum se gratum & acceptum in modum amici videret, quamquam adserente matre, permansit tamen in statu seruitutis: præsentemque conditionem veræ origini anteposuit, quare cito manumissus, Augusto & insinuatus est. Quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octauiæ porticu suscepit. Atque, vt ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens, libellos Ineptiarum, qui nunc Iocorum inscribuntur, componere instituit: absoluitque centum & quinquaginta, quibus & alios diuersos postea addidit. Fecit & nouum genus togatarum, inscripsitque trabeatas.

XXII. Marcus Pomponius Marcellus sermonis Latini exactor molestissimus, in aduocatione quadam (nam interdum & causas agebat) solœcissmum ab aduersario factum vsque adeo arguere perseuerauit: quoad Cassius Seuerus interpellatis iudicibus dilationem petiit, vt litigator suus alium gramma-

ticum adhiberet : quando non putat is cum aduersario de iure sibi, sed de soloecismo controuersiam futuram. Hic idem cum ex oratione Tiberium reprehendisset : affirmante Ateio Capitone, & esse illud Latinum ; &, si non esset, futurum : Certe iam inde mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, verbis non potes. Pugilem olim fuisse Asinius Gallus hoc in eum epigrammate ostendit :

Qui caput ad lauam didicit, glossemata nobis
Præcipit : os nullum, vel potius pugilis!

XXIII. Remmius Palæmon Vicentinus, mulieris verna, primo, vt ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, literas didicit : postea manumissus, docuit Romæ : ac principem locum inter grammaticos tenuit : quamquam infamis omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & mox Claudio, prædicantibus, nemini minus institutionem puerorum vel iuuenum committendam : sed capiebat homines cum memoria rerum tum facilitate sermonis ; necnon

etiam poemata faciebat ex tempore. Scripſit & variis, nec vulgaribus metris. Arrogantia fuit tanta, vt Marcum Varronem porcum appellaret: ſecum & natas & morituras literas iactaret: nomen ſuum in Bucolicis non temere poſitum, ſed præſagiente Virgilio fore quandoque omnium poetarum ac poematum Palæmonem iudicem. Gloriabatur etiam latrones quondam ſibi propter nominis celebritatem parſiſſe. Luxuriæ ita indulſit, vt ſæpius in die lauaretur: nec ſufficeret ſumptibus, quamquam ex ſchola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari: cuius diligentiſſimus erat: cum & officinas promercalium veſtium exerceret: & agros adeo coleret, vt vitem manu eius inſtitutam ſatis conſtet trecenta ſexaginta quinque vaſa edidiſſe. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, vſque ad infamiam oris: dictoque non infaceto notatum ferunt cuiuſdam, qui cum in turba oſculum ſibi ingerentem, quamquam refugiens, deuitare non poſſet: Vis tu, inquit, magiſter, quotiens feſtinantem aliquem vides, abligurire?

XXIV. Marcus Valerius Probus

Berytius, diu centuriatum petiit, donec tædio ad ſtudia ſe contulit. Legerat in prouincia quoſdam veteres libellos apud grammatiſtam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita, ſicut Romæ. Hos cum diligentius repetere atque alios deinceps cognoſcere cuperet, quamuis ſe contemni, magiſque opprobrio legentibus, quam gloriæ & fructui eſſe animaduerteret, nihilo minus in propoſito manſit: multaque exemplaria contracta emendare, ac diſtinguere, & adnotare curauit, ſoli huic nec vlli præterea grammatices parti deditus. Hic non tam diſcipulos quam ſectatores aliquot habuit. Nunquam enim ita docuit vt magiſtri perſonam ſuſtineret. Vnum vel alterum, vel, cum plurimos, tres aut quatuor, poſtmeridianis horis admittere ſolebat, cubanſque inter longos ac vulgares ſermones legere quædam, idque perraro. Nimis pauca & exigua de quibuſdam minutis quæſtiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem ſiluam obſeruationum ſermonis antiqui.

CAII SVETONII TRANQVILLI DE CLARIS RHETORIBVS LIBER.

I. RHETORICA quoque apud nos, perinde atque grammatica, fere recepta est, paulo etiam difficilius: quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitá exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus senatusconsultum, item censorium edictum, subiiciam: Caio Fannio Strabone, Marco Valerio Messala consulibus, Marcus Pomponius prætor senatum consuluit: Quod verba facta sunt de philosophis & de rhetoribus, de ea re ita censuerunt:

Vt Marcus Pomponius prætor animaduerteret, curaretque vti ei e republica fideque sua videretur, vti Romæ ne essent. De iisdem interiecto tempore, Cneius Domitius Ænobarbus, & Lucius Licinius Crassus censores, ita edixerunt: Renuntiatum est nobis esse homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt: ad quos iuuentus in ludos conueniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Maiores nostri, quæ liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc noua quæ præter consuetudinẽ ac morem maiorum fiunt, neque placent neque recta videntur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eo venire consueuerunt, videtur faciendum vt ostendamus nostram sententiã, Nobis nõ placere. Paulatim & ipsa vtilis honestaque apparuit: multique eam præsidii causa & gloriæ appetiuerunt. Cicero ad præturam vsque Græce declamauit. Latine vero senior quoque, & quidem cum consulibus Hirtio & Pansa: quos discipulos, & grandes prætextatos, vocabat. Cneium Pompeium, quidam historici tradiderunt, sub ipsum ciuile bellum,

quo facilius Caio Curioni promptissimo iuueni causam Cæsaris defendenti, contradiceret, repetisse declamādi consuetudinem. Marcum Antonium, item Augustum, ne Mutinensi quidem bello omisisse. Nero Cæsar & primo imperii anno, publice quoque bis antea declamauit: plerique autem oratorum, etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus iniecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, vt nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium, atque ad summos honores processerint. Sed ratio docendi nec vna omnibus, nec singulis eadē semper fuit: quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam & dicta præclare per omnes figuras, per casus, & apologos, aliter atque aliter exponere, & narrationes tum breuiter & presse, tum latius & vberius explicare consueuerant: interdum Græcorum scripta conuertere, ac viros illustres laudare, vel vituperare: quædam etiam ad vsum communis vitæ instituta, tum vtilia & necessaria, tum perniciosa & superuacanea ostendere: sæpe fabulis fidem firmare, aut historiis demere, quod

genus θέσεις & ἀνασκευὰς & κατασκευὰς Græci vocant, donec sensim hæc exoleuerunt: & ad controuersiam ventum est. Veteres controuersiæ, aut ex historiis trahebantur (sicut sane nonnullæ vsque adhuc) aut ex veritate, ac re, si qua forte recens accidisset. Itaque locorum etiam appellationibus adiectis, proponi solebant. Sic certe collectæ editæque se habent: ex quibus non alienum fuerit vnam & alteram, exempli causa, ad verbum referre: Æstiuo tempore adolescentes vrbani cum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt, & pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos soluerunt: diu expectauerunt, dum retia extraherentur. aliquando extractis, piscis nullus infuit, sed sporta auri obsuta. Tum emptores bolum suum aiunt, piscatores suum. Venalitii cum Brundisii gregem venalium e naui educerent, formoso & precioso puero, quod portitores verebantur, bullam & prætextam togam imposuere: facile fallaciam celarunt. Romam venitur: res cognita est: petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem. Olim autem eas appellationes Græci συν-

τάξεις vocabant : mox controuersias quidam, sed aut fictas, aut iudiciales. Illustres professores, & quorum memoria aliqua extet, non temere alii reperientur, quam de quibus tradam.

II. Lucius Plotius Gallus. De hoc Cicero ad Marcum Titinnium sic refert: Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere cœpisse Lucium Plotium quemdam : ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse. Hunc eumdem (nam diutissime vixit) Marcus Cælius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atratino accusatori suo, actionem : subtractoque nomine, ordearium eum rhetorem appellat, deridens vt inflatum ac leuem & sordidum.

III. Lucius Otacilius Pilitus seruisse dicitur, atque etiam ostiarius, veteri more, in catena fuisse : donec ob ingenium ac studium literarum manumissus, accusanti patrono subscripsit. Deinde rhetoricā professus, Cneium Pom-

peium Magnum docuit, patris eius res gestas nec minus ipsius complutibus libris exposuit: primus omnium libertinorum, vt Cornelius Nepos opinatur, scribere historiam orsus, nonnisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

IV. Ad idem tempus Epidius calumnia notatus, ludum docendi aperuit: docuitque inter ceteros Marcum Antonium & Augustum. Quibus quondam Caius Canutius, obiicientibus sibi quod in republica administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur, Malle respondit, Isaurici esse discipulum, quam Epidii calumniatoris. Hic Epidius ortum se ab Epidio Nunciono prædicabat: quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis Sarni, paulo post cum cornibus extitisse, ac statim non comparuisse, in numeroque deorum habitum.

V. Sextus Clodius e Sicilia, Latinæ simul Græcæque eloquentiæ professor, male oculatus, & dicax, par oculorum in amicitia Marci Antonii triumuiri extriuisse se aiebat. Eiusdem vxorem Fuluiam, cui altera bucca inflatior erat, acumen styli tentare dixit, nec eo minus

imo vel magis ob hoc Antonio gratus. A quo mox consule ingens etiam congiarium accepit, vt ei in Philippicis Cicero obiicit: Adhibes ioci causa magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui concessisti, vt in quem vellet, diceret, salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. At quanta merces rhetori est data, audite patres conscripti, & cognoscite reipublicæ vulnera, duo millia iugerum campi Leontini Sexto Clodio rhetori adsignasti, & quidem immunia: vt tanta mercede nihil sapere disceres.

VI. Caius Albutius Silus Nouariensis, cum ædilitate in patria fungeretur, cum forte ius diceret, ab iis contra quos pronuntiabat, pedibus e tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam, & inde Romam: receptusque in Planci oratoris contubernium (cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare) suscepit eas partes, atque ita impleuit, vt Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se dimittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria instituit, solitus proposita contro-

uersia

uersia sedens incipere, & calore demum prouectus consurgere, ac perorare. Declamabat autem genere vario : modo splendide atque adornate : tum , ne vsquequaque scholasticus existimaretur, circumcise ac sordide , & tantummodo triuialibus verbis. Egit & causas, verum rarius , dum amplissimam quamque sectatur, nec alium in vlla locum, quam perorandi. Postea renuntiauit foro, partim pudore , partim metu. Nam cum in lite quadam centumuirali , aduersario , quem, vt impium erga parentes , incessebat , iusiurandum quasi per figuram sic obtulisset : Iura per patris matrisque cineres , qui inconditi iacent : & alia in hunc modum : arripiente eo conditionem , nec iudicibus aspernantibus, non sine magna sui inuidia negotium afflixit. Et rursus in cognitione cædis , Mediolani , apud Lucium Pisonem proconsulem , defendens reum , cum cohibente lictore nimias laudantium voces , ita excanduisset , vt & deplorato Italiæ statu, quasi iterum in formam prouinciæ redigeretur , Marcum insuper Brutum , cuius statua in conspectu erat , inuocaret , legum ac libertatis auctorem, & vindicem , pene pœ-

nas luit. Iam autem senior ob vitium vomicæ Nouariam rediit: connocataque plebe, caussis propter quas mori destinasset, diu, ac more concionantis, redditis, abstinuit cibo.

HORATII POETÆ VITA

SCRIPTORE SVETONIO.

HORATIVS Flaccus Venusinus, patre, vt ipse tradit, libertino, & exactionum coactore: vt vero creditum est, salsamentario, cum illi quidam in altercatione exprobrasset: Quoties ego vidi patrem tuum cubito emungentem? Bello Philippensi, excitus a Marco Bruto imperatore, tribunus militum meruit: victisque partibus, venia impetrata, scriptum quæstorium comparauit. Ac primo Mæcenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem locum in amborum amicitia tenuit. Mæcenas quantopere eũ dilexit, satis monstratur illo epigrammate, vbi inquit:

Ni te visceribus meis Horati
Plus iam diligo, tu tuum sodalem

Hinno me videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: Horatii Flacci vt mei esto memor. Augustus epistolarũ quoque ei officiũ obtulit: vt hoc ad Mæcenatem scripto significat: Ante ipse scribendis epistolis amicorum sufficiebam: nunc occupatissimus & infirmus, Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam: & nos in scribendis epistolis iuuabit. Ac ne recusanti quidem aut succensuit quidquam aut amicitiam suam ingerere desiit. Extant epistolæ, ex quibus, argumenti gratia, pauca subieci. Sume tibi aliqui[illegible]s apud me, tamquam si conuictor mihi fueris: recte enim, & non temere feceris: quoniam id vsus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit. Et rursus: Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit vt illo coram fieret a me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram spreuisti, ideo nos quoque αὐθυπερηφανοῦμεν. Præterea sæpe inter alios iocos purissimum penem, & homuncionem lepidissimum appellat: vnaque & alte-

ra liberalitate locupletauit. Scripta quidem eius vſque adeo probauit, manſuraque perpetuo, vt non modo ſæculare carmen componendum iniunxerit, ſed & Vindelicam victoriam Tiberii Druſique priuignorum: eumque coegerit propter hoc tribus carminum libris, ex longo interuallo, quartum addere: poſt Sermones quoque lectos, nullam ſui mentionem habitam ita ſit queſtus: Iraſci me tibi ſcito, quod non in pleriſque eiuſmodi ſcriptis mecum potiſſimum loquaris. An vereris ne apud poſteros tibi infame ſit, quod videaris familiaris nobis eſſe? expreſſitque elogium, cuius initium eſt:

Cũ tot ſuſtineas, & tãta negotia ſolus:
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo ſermone morer tua tempora Cæſar.

Idem Horatius habitu corporis breuis fuit, atque obeſus: qualis a ſeipſo & in ſatyris deſcribitur, & ab Auguſto hac epiſtola: Protulit ad me Dionyſius libellum tuum, quem ego, ne accuſem te, quantuluſcumque eſt, boni con-

ſulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui ſint, quam ipſe es, ſed ſi tibi ſtatura deeſt, corpuſculum non deeſt. Itaque licebit in ſextariolo ſcribas: cum circuitus voluminis tui ſit ὀγκωδέστατος, ſicut eſt ventriculi tui. Ad res Venereas intemperantior traditur. Nam ſpeculato cubiculo ſcorta dicitur habuiſſe diſpoſita: vt quocumque reſpexiſſet, ibi ei imago coitus referretur. Vixit plurimum in ſeceſſu ruris ſui Sabini, aut Tiburtini: domuſque eius oſtenditur circa Tiburtini luculum. Venerunt in manus & elegi ſub titulo eius, & epiſtola proſa oratione, quaſi commendans ſe Mæcenati: ſed vtraque falſa puto. Nam elegi vulgares, epiſtola etiam obſcura: quo vitio minime tenebatur. Natus eſt ſexto Idus Decembres, Lucio Cotta & Lucio Torquato conſulibus. Deceſſit quinto Kalendas Decembres, Caio Marcio Cenſorino, Caio Aſinio Gallo conſulibus, poſt nonum & quinquageſimum annum, herede Auguſto palam nuncupato: cum vrgente vi valetudinis non ſufficeret ad obſignandas teſtamenti tabulas. Humatus & conditus eſt extremis Eſquiliis iuxta Mæcenatis tumulum.

CAII PLINII VITA

Ex Suetonii libro de viris illustribus.

PLINIVS Secundus Nouocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas, atque continuas, summa integritate administrauit. & tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, vt non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quæ vnquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis historiæ triginta septem libros absoluit. Periit clade Campaniæ. Nam cum Misenensi classi præesset, & flagrante Vesebio, ad explorandas propius causas, liburnicas prætendisset: neque, aduersantibus ventis, remeare posset: vi pulueris ac fauillæ oppressus est: vel, vt quidam existimant, a seruo suo occisus: quem, deficiens æstu, vt necem sibi maturaret orauerit.

FINIS.

INDEX
ET
SERIES CAPITVM.

Numerorum alter capitula, alter paginam indicat.

IVLIVS CÆSAR.

OCTAVIVS.

TIBERIVS.

CALIGVLA.

XLVI

CLAVDIVS.

NERO.

GALBA.

OTHO.

VITELLIVS.

VESPASIANVS.

TITVS.

DOMITIANVS.